

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 03811

# ALE VERK



## Sholem Aleichem



THE MAX PALEVSKY  
YIDDISH LITERATURE COLLECTION



NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER  
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER  
AMHERST, MASSACHUSETTS  
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG  
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG



MAJOR FUNDING FOR THE  
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY  
WAS PROVIDED BY:

*Lloyd E. Cotsen Trust*  
*Arie & Ida Crown Memorial*  
*The Seymour Grubman Family*  
*David and Barbara B. Hirschhorn Foundation*  
*Max Palevsky*  
*Robert Price*  
*Righteous Persons Foundation*  
*Leif D. Rosenblatt*  
*Sarah and Ben Torchinsky*  
*Harry and Jeanette Weinberg Foundation*  
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE  
*National Yiddish Book Center*



The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at [digitallibrary@bikher.org](mailto:digitallibrary@bikher.org)

אלע ווערק פון שלום עליכם

---

דריטער באַנד

---

מעשיות און פאנטאזיעס

ווילנע-ווארשע 1925

ווילנער פארלאג פון פ. קלעצקין

עס איז שטרענג פארבעטן צו קויפן און פאר-  
קויפן דאס דאזיקע בוך אין צפון און דרום  
אמעריקע, אין דרום-אפריקע און אין ענגלאנד.



Copyright 1917 by Olga Rabinowitz (Sholem-Aleichem), New York

צוליב דעם פארלאנג פון שלום-עליכמס יורשים, איז די  
אויסגאבע געזירוקט לויט זער אמעריקאנער אויסגאבע.

Szolem-Alejchem. T. III. „Majsiojs un Fantazies“.  
Drukarnia „Wydawnictwo Wilenskie“ B. KLECKINA.



מעשיות אין פאנטאזיעס



## אינה אלט

---

7	די רויטע אידלעך . . . . .
89	מיטגעים . . . . .
125	מעשיות פון מויזענר אוין נאכט . . . . .
233	מיינער פון מויזענר . . . . .



די רױטע אידלעך. איין  
אויסגעמראַכטע זאך.

אין צוויי טייל.

געשריבען אין יאהר 1900



# די רויטע אידלעך

(ליין אויסגעטראכטע זאך).

ערשטער טייל.

דאָס ערשטע קאפיטעל.

(די רויטע אידלעך, זייער יחוס, זייערע גענג און זייערע תנועות, זייער לעבען, זייערע פרנסות, זייער אַרויסגעהן שבת „אויפ'ן שפּאַציער“, זייער אויסזעהען און זייערע מאכלים.)

גאַנץ ווייט פון אונזערע מקימות, דאָרטען ערגיץ אונטער די הרי חושך, אַזש אויף יענער זייט סמכטיון, געפינט זיך אַ פּאַלק, וואָס מע רופט דאָס די רויטע אידלעך.

מחמת די רויטע אידלעך ליגען אזוי ווייט פּערוואָרפען, זיי זענען אָפּגעריסען פון דער וועלט און קעהרען זיך כמעט מיט קיינעם נישט אָן, לכן זענען זיי שטאַרק פּערגרעכט געוואָרען, און אין פּיעל זאכען זענען זיי פשוט ווילד. איבערהויפּט זענען זיי ווייט פון אידישקייט, פון דער אידישער היכטאָריע און פון דער אידישער שפּראַך, אזוי ווייט, אַז זעלמען זעלמען ווער עס פּערשמעהט ביי זיי אַ לשון-קודש-וואָרט, הויז די ווערטער „גמילת חסד“, „מעות מזומנים“, „כרוכים היושבים קומט עמען“, „לחיים לשלום“, „ברוך הבא רב קרוב“, „א מיתה משונה“, „אַ מכה בחברותא“, „משוגע צי חסר דעה“, „כלב שבכלבים“, „שוטה בן פּיקהאַלץ“, „אדרכה“, „טמה נפשך“.

„מהכתיתי“, „אודאי“, „בקיזור“, וכדומה אזעלכע ווערטער לרוב, וואָס האָבען זיך בעזעצט אין זייער וואָכעדיגער שפראַך, וואָס מע רופט זי דאָרט מיט אַ משונה מאָרנעם נאָמען „זשאַראַנאַן“.

פון דעסטוועגען, רעדט מיט זיי, זענען זיי די גרעסטע חכמים אין דער וועלט. אַלסדינג ווייסען זיי, יעדע זאך פערשטעהען זיי, איט־ליכען האָבען זיי ליעב אויסלאַכען, אָפּשפּעמען, פון אַלעמען חוּק מאַכען. אַ סך פון זיי האַלטען זיך פאַר גאָר שאַרפע מבינים, פאַר גרויסע חקרנים, קריטיקער און גריבלער און האָבען אין זיך נייען מאָס רעדן, און צו די אַלע שענע מעלות זענען זיי נאָך מורא'דיגע עקשנים, זאָל גאָט שומר ומציל זיין! מיט זיי האָבען אַ וכוּח בעד־דאַרף מען זיך גוט אונטערנאָרטלעך, און זיי איבערשפּאַרען און אונטערגלייך אין דער וועלט. היינט דאָס גרויסקייט זייערס, דאָס בלאָזען פון זיך איז גאָר ניט צו בעשרייבען. איטליכער האַלט זיך פאַר'ן גרעסטען און פאַר'ן שענסטען, און יענעם — פאַר'ן קלענסטען שבקלענסטען. אַז עס קומט ביי זיי אַ שרוך טהון מיט אַ קינד, איז אַ ריינער אומגליק: מע קאָן זיך נישט צוקלויבען, עס זאָל זיין צום האַרצען, מע קאָן זיך נישט אויסגלייכען מיט'ן יחוס. דערפאַר טאַקי זענען זיי זיך דאָס רוב משדך פון פרעמדע שטערט, איטליכער זוכט זיך זיין גלייכען אין דער פרעמד; יענער מעג זיין אַ בעדער, אַבי נישט פון היע. פאַר שדכנים איז דאָס דוקא נישט קיין שלעכט געשעפט; זיי פערנעמען זיך גאַנץ געשמאַק מיט דעם מסחר פון לעבעדיגער סחורה, וועלכס געהט דאָרטען קיין עין־הרע זעהר נישקשה'דיג, און אידען האָבען דערפון פרנסה בכבוד...

דאָס לעבען פון די רויטע אידלעך איז אפילו נישט אזוי זיס און פרעהליך, ווי עס ווייזט זיך אויס אויפ'ן ערשמען קוק. פאַרהאַן צווישען זיי געזעהלטע נגידים, וואָס איטליכער פון זיי האָט זיך זיין פריץ, דאָס הייסט, איטליכער פריץ האָט זיך זיין אידעל, וואָס ציהט פון איהם די חיונה. די נגידים פערנעמען זיך דאָס רוב מיט האַנד־לען, דאָס הייסט, זיי דרעהען די גרעסטע געשעפטען פון דער וועלט.



זיי דרעהען און דרעהען אזוי לאנג, ביז זיי פערדרעהען נאנץ אָפּט  
 אי זיך, אי יענעם, און שטאַרבען נישט אוועק ביז זיי זעצען נישט  
 אָן האַטש איין מאָל אויף זייער לעבען. אז זיי בעקומען געלד,  
 קנאַקען זיי און טראַסקען, ביז עס קומט צום שטאַרבען, בעהאַלט  
 מען זיי אין פרעמדע תּכּריכים. די וואָס האָבען פּיינט „שווינדלעל“,  
 געבען זיך אָפּ מיט „גמילות חסדים“, דאָס הייסט, זיי פּערלייחען  
 איינס דאָס אַנדערע געלד און נעמען פּראָצענט „על־פּיהיתר־עסקא“,  
 כתּקון מהר"ם ז"ל, נאָר מחמת די אַנזעצען, וואָס זענען דאַרטען  
 זעהר שכיח, איז טרעפט זיך זעהר זעלטען, אז אַ בעל־הלוואה זאָל  
 זיך זעהן צוריק מיט זיין געלד; ער איז געהרען, אז ער נעמט האַטש  
 פּראָצענט; דאָס קרן איז געוויס פּערפּאַלען... בעסער פּון זיי מאַכען  
 די „וואַכערניקעס“: דאָס זענען יונגע לייטלעך, איידעמלעך, וואָס  
 זיצען נאָך אויף קעסט, און אַזעלכע וואָס זענען שוין אַראָפּ פּון  
 קעסט. זיי דרעהען זיך אַרום אין גאַס מיט שבת־ריגע קאַפּאַטקעלעך  
 איך־דער־וואַכען, שמעקען און נישטערען, וועמען מע מעג און וועמען  
 מע טאָר נישט. דאָס זענען קליינע פּיאַווקעלעך, וואָס אז זיי נע־  
 מען זיך אָן, איז זיי שווער אָפּצורייסען ביז זיי זויגען זיך אָן פּולע  
 ביכלעך... נישט שלעכט לעבען זיך אָפּ דאָרטען די „כלי  
 קודש“: די רבנים, דיינים, שוחטים, חזנים, שמשים, שתדלנים,  
 שענע אידען, וואָס געבען זיך אָפּ מיט פּושקעס און מיט צדקה און  
 מיט די איבעריגע קהל'שע זאַכען. און יענע אידען, וואָס טויגען  
 נישט צו קיין זאַך און האָבען נישט קיין אַנדערע פּרנסות, געבען  
 זיך אָפּ מיט לעהרעריי, דאָס הייסט, זיי פּערשטעלען זיך פּאַר  
 מלמדים, האָרעווען נעבאָך מיט'ן ביטערען שווייס, זיי „קנעלען“  
 מיט זייערע תּלמידים, דאָס הייסט, זיי זיצען אין ענגע, פינסטערע,  
 פּער'עפּוש'טע חדרים און שרייען פּון פּריה ביז נאַכט, שלאָגען,  
 קאַטעווען, קאַלימטשען אידישע קינדער... אַ גרויסער טייל פּון די  
 רויטע אידלעך זענען אַרעמע בעלי מלאכות, וואָס אַרבייטען זייער  
 נאַנץ לעבען איבער אַ שטיקעל טרוקען ברויט; און די איבעריגע

האָבען נישט וואָס צו טהון, שלאָגען זיך קאָפּ אין וואַנט, פּערנעמען זיך כלומר'שט מיט מעקלעריי, דרעהען זיך אום מיט'ן שמעקעל אין מאַרק און טראַכטען: „וואו נעמט מען אויף שבת?“ ... נאָר קומט שבת, איז זיי נישט צו דערקענען: זיי טהוען זיך אָן ווי די שררות, און זייערע ווייבער און טעכטער ציערען זיך אויס ווי די פּריצות, אין זייד און אין סאַמעט, מיט היטעלעך, הענטשקעלעך, זאָנטיקלעך, הענגען אָן אויף זיך דער רוח ווייסט וואָס — און מע געהט „אויפ'ן שפּאַציער“. דעמאָלט ווערד די גאָס פּערפלייצט מיט אַלערליי פּאַר-ביגע קליידער און מיט רויטע-געלע-טונקעל-גרינע-פּאַפּעליאַטע פּער-דערען. אַ קוק טהון אויף די דאָזיגע מיתחמשה-קאָלירענדיגע „דאַמען“ און „מאַמוזעלען“ שבת ביי טאָג אויפ'ן שפּאַציער, קאָן מען אַ טעות האָבען און זיכער מיינען, אַז דאָס זענען לויטער גרעפּישע קינדער, וואָס ווייסען נישט פון קיין לאַקשענעמעלעך, טשאַלענט-ברעטלעך, קאָלאָראַטשמעסערס, ריבאָייזענס און באַקרייזשעס. איהר וועט זיכער מיינען, אַז זיי האָבען קיין מאָל נישט געזעהן אַפּיל, ווי אזוי מע רעשטיגעט חלה, מע שיילט קאַרטאָפּלים, מע זאַלצט פלייש און מע שמעלט אונערקעס... ווי אַ מאַסקאַראַדענבאַל זעהט אויס דעמאָלט די גאָס שבת נאָכ'ן קוגעל, ווי אַ צירק מיט איבער-געטהאָנענע קאָמעדיאַנטען, וואָס אַלע ווייסען גאַנץ גוט, אַז אַט ענדיגט זיך דאָס שפּיעל און די קאָמעדיאַנטען וועלען אָפּטשעפען פון זיך די צאַצקעס מיט די גלעקלעך, אַראָפּוואַרפען פון זיך די יום-טוב'דיגע לייבקאָלירענע מלבושים און וועלען אַריינקריכען צוריק אין זייערע אַלטע, וואָכעדיגע, געלאַטעמע, פּערשלומפּערטע קליידלעך...

קיין פלייש עסען זיי כמעט קיין מאָל נישט, — נישט מחמת זיי זענען „וועגעטעריאַנער“, דאָס הייסט, אַזעלכע, וואָס עסען נישט קיין דבר מן החי. ניין! זיי עסען נישט קיין פלייש דערפאַר, ווייל מע האָט ביי זיי אַרויפגעוואָרעפן אַ טאַקסע אויף אַלסדינג, וואָס ס'איז כשר, איז דאָס נישט פאַר זייער בייטעל. פון דעסמוועגען

זענען זייערע מאכלים זעהר פערשיעדען, מע קאן פון זיי מאכען א בוך. אט האט איהר א צעטעל פון זייערע פאטראוועס: א קרויפ־ניק, א וואלכישער בארשט, טייגלעך מיט פאסאליס, א מאהינע, א מאמעליגע, א טייגעכץ, א קאשע מיט האָניג, ווארניטשקעס מיט שמאַליץ, פאמפעשקעס מיט קנאָבעל, קאָרוזש מיט קעז, שקצים מיט מאָהן, בערעטשקעס מיט פלאָמען; און נאָך אזעלכע מאכלים, וואָס מע פערשפאָרט צו זיי פלייש. פון שבת'דיגע מאכלים רעדט מען נישט; איהר קאָנט פערשמעהן, אז קוגלען אַליין איז ביי זיי פארהאן אפשר מעהר ווי א צעהנדליג: א לאַקשענקוגעל, א געבלעטערטער קוגעל, א קוגעל א געקעטענער, א קוגעל פון רייז, א קוגעל מיט ראָזינקעס, א קרעפּעלקוגעל, א שטרודעלקוגעל, א מאַנדעלקוגעל, א קוגעל מיט העלזלעך, א קוגעל מיט קישקע און נאָך מינים קוגלען. אויך צימען איז ביי זיי פארהאן אַלערליי: א פלאָמען-צימעס, א מייער-צימעס, א פאסטערנאָק-צימעס, א צימעס פון באַרלעך, אַיין עפעל-צימעס, א צימעס פון ראָזינקעס, א צימעס פון שאַפּטאָלען, א צימעס פון געווירצען מיט לאַרבערבילעטער... נאָר מעהר פון אַלץ האָבען זיי ליעב מרור, ביטערע קרויטעכצער, דהיינו: פעפער זאָל זיין א סך, גוטען האַרבען חריון, רעטאָך דוקא שוואַרץ-צען, און ציבעלעס אין פערשיעדענע אומנים: א ציבעלקע מיט שמאַליץ, א ציבעלקע מיט רעטאָך, א ציבעלקע מיט אייער, א ציבעלקע מיט הער-רינג, א ציבעלקע מיט העבערלעך, א ציבעלקע מיט גרוווען, און גלאַט ציבעלעס... דערפאַר טאָקי האָבען זיי אזא שטען פנים. קרענקען-צו גאַנץ אָפט, האָבען צו טהון מיט די מאַנענס און האַלמען אין איין קורירען זיך. אונזערע דאָקטורים זאָלען מיר וועלען פאַלגען, וואָל-מען זיי זיך בעזעצט אויף יעגער זייט טייך סמבטיון. בלעבען, זיי וואַלמען דאָרט געהאַט פּרנסה מיט'ן פולען מויל — א סך בעסער, דאָכט זיך, ווי שטופען זיך אַלע קיין יעהופּעץ און קיין כתרילעווקע, זיצען אַלע אינאיינעם צענויפגעקוועטשט, שלאָנגען זיך איבער א חולה, רייסען זיך און בייסען זיך, ווי די קעז...

### דאָס צווייטע קאפיטעל 5.

(די הויפטשטאָרט פון די רויטע אידלעך, זייער לשון, זייער רעד  
דען פערשטעלט, זייערע גוזמות, זייערע קללות און זייערע שבועות,  
זייערע נעמען און זייער ליטעראטור.)

די רויטע אידלעך זענען, אייגענטליך, צעוואָרפען אין אַ סך  
שטערט און שטעדטלעך, נאָר די הויפטשטאָרט זייערע רעכענעט זיך  
די רויטע שטאָרט. פאַר וואָס עפּים רופט מען זי „די  
רויטע שטאָרט“? — ווייס איך נישט. אדרבה, מיר דאַכט זיך,  
אַז ווערליג די בלאָטעס, וואָס שטעהען דאָרטען אַ גאַנץ קיילעכיג  
יאָהר און טרוקענען אויס ערשט אַרום תמוז, וואָלט זי גיכער געמעגט  
הייסען „די שוואַרצע שטאָרט“. נאָר די רויטע אידלעך האָבען אַ  
טבע רעדען פערשטעלט, בלשון „סגי-נהור“, אָנרופען אימליכע זאָך  
קאַפּויר. אויף יעדען איינציגען האָבען זיי אַיך אַ צונעמעניש, אַזוי אַז  
פּונ'ם צונעמעניש בעדאָרפט איהר לערנען פונקט דעם היפּך, למשל:  
אַז איהר וועט דאָרט בעגעגענען אַ מענשען, וואָס מע רופט איהם  
דער „חכם“, מעגט איהר שוין זיכער זיין, אַז ער איז אַ טפּש,  
האַטש בראַק איהם אין קרויט אַרין; אַ „וואָרטסמאַן“ איז מסתמא  
אַ לינגער, אַ „בעל-תשובה“ איז אַ טריפּ/ניאַק, אַ „סטאַ-  
טיק“ איז אַ שייגען, אַ „פּילאָזאָף“ איז אַיין עסהאָרע, אַ „כטוח“  
איז אַיין אָנוזעצער, אַ „בעל-לשון“ איז אַ זאַיקע נעבאָר, אַ „נשרף“  
איז אַ צינדער, וואָס ברענט אַלע חודש ווי אַ שטרויענער דאָך, און  
אַזוי ווייטער. היינט האָבען זיי ליעב מגזם צו זיין יעדע זאָך  
צעןן מאָל אַזוי פּיעל, צום ביישפּיעל: אַז זיי ווילען זאָגען אויף  
עמיצען, אַז ער איז אַ גוטער מענש, פּערגלאַצען זיי די אויגען און  
זאָגען: „אַ מזג-טוב! אַ דימענט, אַ ברייאַנט! אַ מענטש אָהן  
אַ גאַל! זאַמע-שאַטעלנע!“... און פּערקעהרט, אויף נישט אַזאַ  
גוטען זאָגען זיי: „אַ רשע מרושע! אַ המן! אַ רוצח, ימח-שמו

זוכרו!.... א שען מיידעל איז ביי זיי: „א זעלטענע יפתתואר! ס'איז נישט אין פנים איהר אריינצוקוקען! טשטאָ נײַבאוד אַסאָ בענע!...“ און הילף נישט אזאָ שענע איז: „פע, אַ ביזע מיאוס־קייט, אַ וויסע חלשות אויף אז שטאַרבן!“... אַ נניד איז ביי זיי: „פּס! איהר שפיעלט זיך מיט איהם? אָנגעשטאַפּט! הויז זיין שאָרען אויף מיר געזאָגט געוואָרען האָטש אַ טויזענד הלס!“... און אַ געמיינער מאַן — איז „אַ קבצן, אַ דלפון, אַ כּתריאל, אַיין עני ואכיון, וואָס שטאַרבט זיבען און זיבעציג מאָל אין טאָג פאַר הונגער, אַ הויז וועטשערע!“... נאָר דער גאַנצער אַנטיק איז, וואָס זיי פער־שמעחען זיך איינס דאָס אַנדערע אויפ'ן וואונק, פון איין וואָרט שמויסען זיי זיך אָן אויף די איבעריגע צעהן, זיי בעראַרפען צווישען זיך לאָנג נישט רעדען. אַ אונזעריגער, אז ער שטעהט ביי דער זייט, בשעת צוויי רוימע אידלעך רעדען צווישען זיך, פערשמעהט ער נישט מאי דקאמרי רביצין.

\* \* \*

היינט זייער שעלטען זיך — די תוכחה איז אַ קאָמפּלימענט, אַ סקאַציל־קומט קעגען זייערע קללות: „אַ שמעכעניש, אַ ברעכעניש, אַ בייסעניש, אַ רייסעניש, אַ דרעהעניש, אַ פערדרעהעניש, אַ דאַרעניש, אַ קוואַרעניש, אַ טריקעניש, אַ פערטריקעניש, אַיין אַיינטריקעניש, אַיין אַיינשרומפּעניש...“ אויך דאָס שווערען זיך ביי זיי איז ניט ווי געוועהנליך. איהר קאָנט דאָרט הערען אַזעלכע שבועות, וואָס איהר האָט אויף אַייער לעבען נישט געהערט, צום ביישפּיעל: „אויב אַיך זאָג אַיך אַ ליגען אויף אַזוי פּיעל, זאָל אויף מיר קומען אַיין אויס־האַפעניש, עס זאָל מיך פּיהרען און פּיהרען, אַרויספּיהרען און אַרייַג־פּיהרען, ביי ס'זאָל מיך פאַרפּיהרען, עס זאָל פון מיר ווערען אַ באַרג, אַ שטיין, אַ ביי, אַ בעזעם, אַ שייט־האַלץ, אַ פּיפּערנאָטער, אַ לרו־רו־רור!“... ס'איז כּדאי, כלעבען, אז אונזערע געלעהרטע, וואָס געבען זיך אַפּ מיט שפּראַך, זאָלען זיך פערנעמען אויך מיט'ן לשון פון די רוימע אידלעך. נישקשה, ווערליג אונזערע חקרנים האָבען

זיך ביז אהער אויסגעפוינט מיט זייער בריה'שאפט, מעג זיי אָנִי שטעהן; עלי ועל צוארי — עם וועט זיי חלילה גאָר נישט שאַדען... אויך די נעמען זייערע זענען משונה מאַדנע, אומגעלומפערטע נעמען. מחמת די רויטע אידלעך, די אויפגעקלערטע, האָבען ליעב נאָכטאָנצען די פרעמדע פעלקער, זיי געפעלט אַלסדינג וואָס ביי יענעם, לכן האָבען זיי איבערגעמאַכט אויך די נעמען זייערע: פון אברהם אויף „איבראַהים“, פון כערעל — „בענעדיקטוס“, פון יוסעל — „יוליוס“, פון פייטעל — „פעטראַניוס“; און נאָכדעם איז שוין במילא אויסגעקומען פון משה — „אַחריםאָן“, פון מענדעל — „טריפּאָן“, פון חיים — „עפיפּאַנוס“, פון הערשעל — „חרבּונאַ“ און פון וועלוועל — „וויזחאַ“... איהר קאָנט אַנטרעפען צווישען זייערע אַריסטאָקראַטען אַזעלכע נעמען, ווי „האַפּלאַפּוס“, „פּאַרעהענטי“, „סמאַרקאַנדוס“ — אַבי נישט קיין אידישער נאָמען, איז שוין נוס... אויך די ווייבער זייערע, די היינטוועלטיגע געוועהנליך, מאַכען זיך איבער זייערע נעמען פון חנה אויף אַגריפּינאַ, פון דבורה אויף גלאַפּיראַ, פון רבקה אויף קלעאַפּאַטראַ, פון שרה אויף פּראַנציסקאַ, פון לאה אויף איזאַבעלאַ, פון יענטעל — דולצינאַ, פון אסתר — פּוטיפרע, און אַזוי ווייטער. דאָס נאָכמאַכען יענעם, הן אין די נעמען, הן אין די מלבושים והן אין די מנהגים, איז ביי די רויטע אידלעך אַזוי שטאַרק אַרײַן אין דער מאַדע, אַז לאָז אַ פרעמדער, צום ביישפּיעל, זיך פרובען אָפּשניידען די נאָז, אַזוי נעמען די רויטע אידלעך און שניידען זיך באַלד אָפּ אַלע אין איין טאָג זייערע נעזער, און עס ווערד דעמאָלט אַ רענדעל אַ נאָז!...

אַ פּאָר ווערטער בין איך מחויב צו זאָגען וועגען דער „ליטע ראַטור“, וואָס ביי די רויטע אידלעך, וועגען זייערע שרייבער, זייערע „מחברים“, זייערע ספרים, זייערע ביכער און זייערע גאָזעטען.

בלעטער, גאָזעטען זענען דאָרטען פּאַרשאַן לרוב און פּערנעמען פּערנעמען זיי זיך, צום מיינסטען, מיט פּאַלעמיקעס, אַדער, ווי זיי רופּען דאָס, מיט „קריטיק“. איין בלאַט קריטיקירט דאָס צווייטע.

אין מחבר פאָלעמזירט מיט'ן אנדערען. זייער קריטיק איז זעהר וויכטיג. זי בעשטעהט פון דעם, וואָס איין בלאַט קוקט אַרויס וואָס דאָס אנדערע בלאַט וועט זאָגען, בכדי עס זאָל קאָנען זאָגען נאָכדעם פונקט קאָפּיר. למשל, פאַרהאַן צוויי בלעטלעך: איינס הייסט „די רויז“, דאָס אנדערע הייסט „דער דאָרן“. אויף וויפּיעל „די רויז“ איז קאָנסערוואַטיוו, אויף אַזוי פּיעל איז „דער דאָרן“ ראַדיקאַל. אַז „די רויז“ שרייבט וועגען נעכטיגען טאָג, אַז עס איז געווען שען און וואַרעם, ליכטיג און פּרעהליך, די זונן האָט געשיינט און די פּייגעלעך האָבען געסוויטשערט, שרייבט „דער דאָרן“ פונקט דעם היפּך: עס איז נעכטען געווען דער אַבשייליכסטער טאָג זינט די וועלט שטעהט. קאַלט און פינסטער, נאַס און שמוציג, גליטשיג און וואַלדקוּט... אַלע זונטאָג געהט אַרויס די קאָנסערוואַטיווע „רויז“ מיט אַ בעשרייבונג פּונ'ם נגיד'ס שבת'דיגען קונעל, וואָס איז געווען אַ זעלטענער ערפּאָלג, צעגיסט זיך ווי אַ סאָלאָווי, און זינט אַ ליעדעל: משה יפּית ומה נעמת אהבה בתענוגים! „דער דאָרן“, וועלכער ווייסט פון דעם פּריהער, געהט אַרויס מיט אַ לייט-אַרטיקעל וועגען קונגען בכלל און נגיד'ישע קונגען בפרט, און צעלאָזט זיך מיט אַ פּיער, אַז ס'איז שוין צייט, מע זאָל אויסראַטען דעם דאָזיגן גען אַבשייליכען מאַכל, וואָס גוים האָבען מיט איהם צו טהון: „סרנעל!... שבת... וועה איז מיר!“... דאָס איז די „קריטיק“. די פּאָלעמיק, וואָס זיי פּיהרען צווישען זיך, איז חלילה נישט אָנ-צוהירען יענעםם כבוד, אָהן פּערזענליכקייטען. צום ביישפּיעל:

„די „רויז“ שרייבט ביי זיך אין בלאַט:

„נעכטען איז „דער דאָרן“ אַרויס מיט איין אַרטיקעל קעגען אונז מיט שמוץ און מיט מיסם, ווי זיין שטייגער איז. מיר וועלען איהם דערויף נישט ענטפּערען קיין וואָרט. מיר וועלען איהם נאָר פּרעגען: „דו שמוציגער, נידערטרעכטיגער, אָרעמער, נאַקעטער דאָרן! ביז ווי לאַנג נאָך וועסט דו געוועלטיגען?“... דערויף ענט-פּערט איהר „דער דאָרן“: „שוין לאַנג, אַז די נידעריגע, מדיפּיט-

ניצע, היפאָקריטישע פאַרקויפטע נשמה, וואָס רופט זיך „רויז“, איז נישט ארויס מיט אזאָ עזות, חוצפה און פרעכהייט קענען אונז. מיר אינגאָרערען זי און זאָגען נאָר צוויי ווערטער: „חוצפה, באַהאַלט דינע בלעטלעך און ווער אַנשטומט אויף אייביג!“...

ליטעראַטען בכלל קאָנען זיך נישט אויסגלייכען מיט זייערע דעות, ובפרט נאָך ביי די רויטע אידלעך, וואָס קאָנען זיך קיינמאָל בשום אופן ואופן נישט אויסגלייכען, דערפאַר שרייבט דאָרט איינער אויפ'ן אַנדערען אַ „קריטיקע“; אַלסדינג, וואָס איינער זאָגט, קומט דער אַנדערער און זאָגט פונקט קאָפּויר! נאָכדעם קומט יעדער און „קריטיקירט“ איהם צוריק, מאַכט איהם אָפטמאָל מיט דער בלאַטע; קומט דער און רעכענט זיך מיט איהם אָפּ, ווי עס קומט איהם. און אַט אזוי ברעכט אויס אָפטמאָל אַ מלחמה צווישען די שרייבערס, זאָל נאָט שומר, ומציל זיין — עס ניסען זיך טייכען טינט!



## דאָס דרױטע קאַפּיטעל.

(די בלאַטע פון דער טרוקענער גאַס, איהר געשיכטע, איהרע מויערען. — דער חוש הריח ביי די רוטע אידלעך און די ראַמאָנען פון זייערע בתורים מיט מיידלעך.)

די גאַסען פון דער רוטער שטאָרט ביי די רוטע אידלעך זענען צום מיינסטען בלאַטיגע, קויטיגע, פערברודיגטע גאַסען. די בלאַטעס זענען דאָרטען אזוי גרויס, אַז אַמאָל, שוין לאַנג, — אזוי דער צעהלען „אַלטע בעלי-בתים“, און מע מוז זיי גלויבען אויף נאמנות — איז דאָרטען אין מיטען מאַרק דערטרונקען געוואָרען אום ערב־פּסח אַ וואָגען מיט מצות מיט'ן פערדעל און מיט'ן בעל־עגלה אינאיינעם. ערשט העט־שפּעטער, אַרום נאָך שבעות, אַז די בלאַטע איז אַביסעל אויסגעטריקענט געוואָרען, האָט מען זיי געפונען אַלע דריי, דאָס הייסט, דעם וואָגען מיט מצות, דאָס פערדעל מיט'ן בעל־עגלה... נאָר וועדליג די רוטע אידלעך האָבען ליעב אַביסעל צו פיעל מנזם זיין, מיין איך, און... ס'איז אַ ליגען. בקצור, מיר קעהרען זיך אום צוריק צו די גאַסען פון דער רוטער שטאָרט.

איין גאַס איז דאָרט פאַרהאַן אַזעלכע, וואָס מע רופט זיי „די טרוקענע“. זי איז דער שפּיעגעל, דער בולוואַר פון דער שטאָרט. פאַר וואָס עפּיס רופט מען די דאָזיגע גאַס „די טרוקענע“, אַז אַלע ווייסען, אַז כּשעת בלאַטע איז דאָרט די אייגענע בלאַטע, וואָס איר מערום? איך האָב געזוכט אין אַלטע ביכער, גערעדט מיט מענשען, געטראַכט, צי שטעקט נישט דרינען עפּיס אַ המצאה־לע פון די רוטע אידלעך, און איך בין געוואָהר געוואָרען אַזאַ מעשה. אַמאָל, פאַרצייטענס נאָך, איז אַרויס איין אוקאַז, מע זאָל די דאָזיגע גאַס אויסבלאַסטערען מיט שטיינער. געוויינטליך, איז געווען „טאָר געם“; פאַרריאַטשיקעס האָבען זיך געשניטען איינס דאָס אַנדער־דע אויף וואָס די וועלט שטעהט, נאָכדעם האָט מען „געשלאָגען

בלאט", געמאכט יר-אחת, גענומען "לא-יחרין-נעלד" ... וואס איז גע-  
ווען נאכדעם — ווייס איך נישט. "אלטע בעלי-בתיים" זאגען, אז  
אמאל איז דאס געווען נישט קיין גאס, נאָר אַ צאצקעלע. "גלאט —  
זאָגען זיי — איז זי געווען, ווי אַ לאָקשענברעט, טרוקען ווי פעפער,  
ריין ווי אַ טעלערעל, האַטש נעם שפיענעל זיך!" ... אזוי דערצעה-  
לען "אלטע בעלי-בתיים". נאָר איך מיט מיין שכל קאָן דאָס נישט  
פערשטעהן. איך פּרעג נאָר איין קשיה: זעלמ דאָס אַנדעש זיין,  
אז דאָס איז אמאל געווען געפלאַסטערט מיט שטיינער, ווי אזוי,  
פרעג איך אייך, וואָלט זיך נישט פּערוואַלגערט אין דער בלאַטע  
האַטש איין שטיינערעלע, ווי מע זאָגט, אויף אַ רפואה? וואָס זשע  
דעין? מווען מיר דאָך לערנען דעם פּשט, אז די "טרוקענע" איז  
זינט זי איז אַ גאָס קיינמאל נישט געווען געפלאַסטערט מיט קיין  
שטיינער. אי, וואָס טהום מען מיט די "אלטע בעלי-בתיים"? איז  
משמעות, אפנים, אז די די גאַנצע מעשה מיט'ן אוקאז, מיט די  
טאָרגעס, מיט די פּאָדריאַטשיקעס, מיט'ן "לא-יחרין-נעלד" איז שקר  
וכוזב? ... בקיצור, וואָס נוצט אונז פּלפּול, פּילאָזאָפּיע? אז מע רופּט  
זי אזוי, לאָז זיין אזוי. איך בעט אייך, ווער איז דאָס טאַקי מחויב  
זיך שטעלען קריגען מיט אַ גאַנצער שטאָדט מעגשען און געהן  
איכערשפּאַרען אַזעלכע עקשנים, ווי די רויטע אידלעך?

על כל פנים איז זי, די "טרוקענע" הייסט דאָס, די שענסטע  
גאָס פון דער רויטער שטאָדט. דאָרט זיצען די רייכסטע נגידים,  
די פּיינסטע בעלי-בתיים און די שענסטע פון די רויטע אידלעך.  
דאָרט, אויף דער גאָס, געפינט איהר שוין מויערען צווייגאַרענדיגע,  
מיט בלעך גערעקט, מיט שענע געשניצטע גאַנקעס און מיט באַל-  
קאַנעס און מיט רויטע, געלע, גרינע לאָדען. נאָר די אַרכיטעקטור  
פון די הייזער איז אַ משונה-מאָדנע אַרכיטעקטור. די מויערען דאָר  
טען זענען, ווי אויף-צירל-זוכעים — דער אַרין, דער אַרויס, איינער  
אַ היכער, איינער אַ קורצער, און אַלע שטאַרק צענויפּגעקוועמט.  
גלייך ווי זיי וואָלטען וועלען אַפּשטימלען איינס דאָס אַנדערע, אַרויס-

בעוויזען זיך אויף צורפריהער, ווי איינער רעדט: „שא, קאָז מיר!“... די פענסטער מיט די באַלקאָנעס קוקען אַלע גלייך אין דער בלאַטע אַרײַן, נאָר עס מאַכט נישט אויס; עס האָט ביי זיי דווקא דעם זיבעטען חן. אַי, דער ריח? דער ריח איז זיך א ריח, וואָס זאָל מען טהון? די רויטע אידלעך זענען נישט הלילה פון די געבאלעוועמע, וואָס געהען אויס נאָך לופט; „וואָדורך־שמאָדורך“, זאָגען זיי... דער חוש הריח ביי זיי איז במילא שטאַרק געשלאָגן גען, און מחמת די נעווער זענען דאָס רוב ביי זיי, נישט פאַר אַיך געדאַכט, שטענדיג פערלעגט, איז זיי שווער אויסצורעדען די צוויי אותיות: א מ"ם און א נ"ן. די מ"ם פערבייט זיך ביי זיי אָפּט אויף א ביי"ת און די נ"ן אויף א דל"ת. אזוי אַז נחמיה קומט ביי זיי אויס רחבית, נחמה — רחבה און אַ נאָדעל־פאָדעם קומט ביי זיי אויס — דאָדעל־פאָדעב. צום ביישפּיעל, אָט האָט איהר א גער שפרעך צווישען טאָן און ווייב:

— דהבה! איך האָב דיך וויפּיעל באַל געבעטער, זאָלסט דעבעט אַ דאָדעל־פאָדעב אוד פאַרדייעד ביר די קעשעדי. \*  
— דהבית! וואָס דולסט דו ביר אַ בח? איך האָב טאַקי בעהר דיט וואָס צו טהוד? קאָז זייד דאָכדעב, איך וועל אויפּבלקעך די בהבה אוד צושטעלעך דעב וואָרעבעס, וועל איך דעבעך אַ דאָדעל ביט אַ פאָדעב אוד וועל דיר פאַרדייעד די קעשעדי. \*\*  
אַ גאַנצע וואָך איז אויף דער גאַס שטיל, מחיה נפשות. זומער־לעבען זענען די פענסטער צוגעמאַכט, עס זאָל זיך נישט אַרײַנחאַ-

\* נחמה! איך האָב דיך וויפּיעל טאַל געבעטען, זאָלסט נעמען אַ נאָדעל־פאָדעם און פאַרנייען מיר די קעשעני, — \*\* נחמית! וואָס דולסט דו מיר אַ מח? איך האָב טאַקי מעהר נישט וואָס צו טהון? לאַז זיין נאָדעס, איך וועל אויסמעלקען די נחמה און צושטעלען דעם וואָרעבעס, וועל איך נעמען אַ נאָדעל מיט אַ פאָדעם און וועל דיר פאַרנייען די קעשעני.

פען קיין פליענען, און די לאָדען זענען צוגעשפּאַרט, עם זאָל נישט אַרײַנשױנען, חלילה, אַ שטראַהל פון דער זון... מע בעהאַלט זיך אינוועניג אין די הייזער. מאַרק־מענשען זענען אַ גאַנצען טאָג אין קלייט און קוקען אַרום אויף אַ קונה. מע זעהט נישט אויף דער „טרוקענער“ קיין לעבעדיגען נפש. נאָר קומט שבת ביי טאָג נאָכ'ן קוגעל, איז די נאָס נישט צו דערקענען. עם דרעהען זיך אַרום אויף דעם דאָזיגען בולוואַר רויטע בחורים און מיידלעך, נאָר נישט ווי ביי אונז, אויסגעמישט קאַשע מיט באַרשט, זכרים מיט נקבות, אַלע אינאיינעם; פע 1 דאָרט, ביי די רויטע אידלעך, נעהט עם נישט. דאָרט שפּאַציערען די בחורים בעזונדער און די מיידלעך בעזונדער, איינס אַקעגען אַנדערען, פונקט אַזוי ווי מע טאַנצט „אַ שער“. און אַז מע בענגענט זיך, „וואַרפט מען מיט אויגען“, מע טהוט זיך, כלומרשט אומגעהרען, פאַרבייגעהענדיג, אַ שמיר מיט דער קאַפּאַטע, אַ רייב מיט'ן עלענבויען, מע ווערד דערביי רויטליך אויפ'ן פנים און מע היחיקעט שטילערהייד.

אַט אַזוי ווערען דאָרט אַפּטמאָל געשלאָסען שטילע ראַמאַנען. וואָס הויבען זיך אָן מיט אַ קוק אַ שטאַרקען, אַ שמיר מיט דער קאַפּאַטע, אַ רייב מיט'ן עלענבויען, אַ מאָל אויך מיט אַ זיפּץ אַ טיעפען, און לאָזען זיך אויס, נישט ווי ביי אונז אין יעהופּעץ אָדער אין כתרילעווסקע — ניין! זיי לאָזען זיך אויס מייסטענטייל מיט... נאָרנישט.

## דאָס פֿיערטע קאַפּיטעל.

(דאָס ערשטע בעגעגעניש פון די רוטע אידלעך מיט איינעם פון אונזעריגע, די גוטע בשורה וואָס ער האָט זיי אָנגעזאָגט, און ווי אזוי מע האָט איהם אויפֿגעהויבען אויף אַ „הורראַן“)

איינמאָל אין אַ שבת פון די הייסע זומערדיגע שבתים, בשעת די רוטע בחורים און מיידלעך האָבען געשפּאַציערט פּאַרלעכווייז איבער דער „טרוקענער“, האָט זיך פּערלֶאָפּען אַ מעשה, וואָס האָט אָנגעמאַכט אַ קאָכעניש, אַ גערודער, אַ טומעל צווישען די רוטע אידלעך, פּריהער אויף דער „טרוקענער“ און נאָכדעם אין דער גאַנצער שטאָדט. וואָס איז די מעשה? מע האָט דערזעהען אַ מענשען, עפּים אַ משונה מאַדנע פּאַרשוין, נאָר נישט קיין רוטען... מע האָט אזעלכעס דאָרטען נאָך קיין מאָל נישט געזעהען. מע האָט זיך נאָר נישט געקאָנט פּאַרשטעלען אַפּילו, אז עס קאָן געמאַהלט זיין, אז אַ איד זאָל האָבען נישט קיין רוטע האָר — אַ פּערזעהעניש! אַלע האָבען זיך אָפּגעשטעלט בעטראַכטען גאָט'ס וואונדער, מע האָט געמייט מיט די פינגער, געקוקט איינס אויף דאָס אַנדערע און גערעגט איינער דעם אַנדערען:

— ווער איז דאָס? וואָס איז דאָס? פון וואָנען איז דאָס? און וואָס טהוט עס דאָ? אַ „פּאַרזעהעניש“, חיהיחיי... דאָס „פּאַרזעהעניש“ איז געווען דווקא אַ שענער מאַן, שוין אין די יאָהרען, מיט אַ הויכען ברייטען שטערן, מיט לאַנגע האָר און מיט אַ לאַנג בערדעל, מיט אַ קלאָר ליכטיג שמייכלענדיג פּנים און מיט גוטע, תמיד שמייכלענדיגע אויגען. עס ווייזט אויס, אז ער האָט גאָרנישט בעמערקט, ווי עס קאָכט מיט איהם די גאָס; ער איז זיך גענאָנגען, ווי אַ שטאָדט־בעל־הבית, די הענד פּערלענט אַרונטער, דעם קאָפּ פּעריסען אַרויף, בעטראַכט די „טרוקענע“ מיט אַיהרע געפּאַרכטע מויערען און געזונגען זיך שטילערהייט אונטער

דער נאָז אַ ליעדעל, גלייך ווי נישט איהם מיינט מען. און די גאָס  
האָט אַלע מאָל, וואָס ווייטער אַלץ שטאַרקער, געקאָכט און גע-  
זשומעט.

— זשזשזשזשזש... הרהא!... ווער איז דאָס? וואָס איז  
דאָס? פון וואַנען איז דאָס? און וואָס טהוט עס דאָ? ... אַ  
מאָדנער נפש, היי-היי-חיי...

בקצור, עס איז געבליבען, אַז מע זאָל צוגעהן צום דאָזיגען נפש  
און ביי איהם אַליין געוואָהר ווערען, ווער ער איז, וואָס  
ער איז, און פון ווען ער איז און וואָס ער טהוט דאָ?  
נאָר אזוי ווי קיינער האָט נישט געוואָלט זיין דער ערשטער, האָט  
איינער געשיקט דעם אַנדערען, אימליכער איז אַ בעלן געווען אויף  
יענעם.

— געה מאַך מיט איהם אַ שמועס...  
— וואָס עפּים איך? געה דו...  
— פּאָלג מיך, טהו איהם נאָר אַ פרעג...  
— פרעג דו, וואָס עפּים איך?  
— ניין, דו געה נאָר צו, און רעדען וועל איך...  
— אַמעהר געה דו צו, און איך וועל שוין נאָכדעם  
רעדען...

חברה איז געשטאַנען און האָט זיך אזוי אוועקגעדונגען אַ היבשע  
צייט, ביז מע האָט דעם פרעמדען פּאַרשוין אַרומגערינגעלט פון אַלע  
זייטען. ער האָט דערזעהען, אַז ווייטער לאָזט מען איהם נישט  
געהן, און צוריק אויך נישט, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט און אָנגעד-  
רופען צום גאַנצען עולם אויף אַ קול, און די אויגען בשעת מעשה  
האָבען זיך איהם אָנגעצונדען, געברענגט ווי צוויי קויהל-פּיער.  
— גוט שבת איך, מיינע ליעבע ברידער און שוועסטער! איך  
זעה, איהר הרוש'ט זיך אויף מיר, איהר גאָהרט צו וויסען, וועל  
בייך איך, וואָס בייך איך, פון וואַנען בייך איך און וואָס  
טהו איך דאָ? מוז איך מיך אַליין פּאַרשטעלען פאַר איך: איך

בין אייער ברודער, אייערער א לייבליכער, איין אייגענער ברודער, איינער פון אייערע צעהן מיליאן ברידער, וואָס געפינען זיך אויף יענער זייט טייך ס מ ב ט י ו ן און וואָס עס קאָן זיין, אז איהר ווייסט אפילו נישט פון זיי קיין צעהנטיגלעך, וואָס מיר ווייסען פון אייך. איך שעץ מיך פאר איינעם א גליקליכען, וואָס אויף מיר איז געפאלען דער גורל, איך זאָל אייך אָנזאָגען די גוטע בשורה, אז מע טראַכט פון אייך דאָרטען ביי אונז זעהר געשמאק, מע טהוט פון אייערטוועגען, מע וויל אייך, פערשמעהט איהר מיך, ארויסציהען אַלע רויטע אידלעך פונ'ם דאָזיגען פרעמדען לאַנד, וואָס מע האָט אייך אַהערצו פערטריבען צוריק מיט דריטהאַלבען טויזענד יאָהר, און מע וויל אייך בעזעצען אין אייגען לאַנד...

— האַט־האַט־חאַ! אוראי ארץ־ישראל! — האָבען אויסגע־שאַסען עטליכע הונדערט פארשוינ א געלעכטער, ווי פון צעהן האַר־מאַמען. — ער רעדט עפּים מאָרנע ווערטער; ער איז אַריבער דעם ס מ ב ט י ו ן... ער וויל אונז פיהרען קיין ארץ־ישראל... ארץ־ישראל־איד... הורררררר, ארץ־ישראל־איד!

— הורררררררר! — האָבען אונטערגעשאַפט נאָך עטליכע הונדערט פארשוינ, און די גאס איז גיך פערפלייצט געוואָרען מיט מענשען. אַלע האָבען געלאַכט, זיך געהאַלטען ביי די זייטען און געשריגען אין איין אַטהעם: „הורררררררר, ארץ־ישראל־איד!“... דער פרעמדער פארשוינ, וואָס האָט פאר זיין גומער בשורה געהאַפט אזא שטענעם ברוד־הבא פון די רויטע אידלעך, איז געבליבען שמעהן נעבאָך אַ פריטשמעליטער, נישט פערשמאַנען וואָס דאָ טהוט זיך; ער האָט אָפּגעלאָזט הענד און פיס און האָט זיך געלאָזט געהן צוריק, און די נאַנצע חברה כחורים און מיידלעך — נאָך איהם מיט א געלעכטער, מיט אַ פייפעריי און מיט אַ הורררר. איינער האָט גערופען דעם אַנדערען, מע זאָל גיכער געהן זעהען חרושים: — גיכער, אַט געהט ער, דער ארץ־ישראל־איד! גיכערט, איהר וועט איהם הלילה פארשפּעטיגען!...

קיום מיט צרות, מיט לייד, האָט זיך אונזער פּאַרשוין אַרײַנגע-  
 האַפט אין דער רויטער אכסניה, וואו ער האָט געהאַלטען סטאַנציע,  
 און האָט פּערשלאָסען נאָך זיך די טהיר. און די רויטע אירלעך  
 האָבען נישט אויפגעהערט צו קלויבען זיך אַרום דער אכסניה, ליאַ-  
 רעמען און פּילדערען, לאַכען און קאַטשען זיך פאַר געלעכטער און  
 שרייען: „הורררררא, ארץ-ישראל איד!“ אַ גליק, וואָס ס'איז  
 געווען שבת, ווען ניט, וואָלטען זיי צעמראָגען די שטוב אויף פּיצ-  
 פּיצלעך. קיינער האָט נישט געוואָלט זיך ריהרען פּונ'ם אָרט און  
 געהן אַהיים, ביז דער בעל-אכסניה, אַ געזונדער איד אַ רויטער,  
 האָט נישט ארויסגעשטעקט דעם רויטען קאַפּ דורך אַ פּענסטער און  
 האָט אויסגעשריגען אויף אַ קול:

— רויטע שקצים! געשלייערטע שיקסעס! איהר לעדיג-  
 געהערט, פּוסטעפּאַסניקעס! וואָס האָט איהר דאָ נישט געזעהען,  
 וועלכען רוח? אַיין אורח איז געקומען, אַ מענטש גלייך מיט אַלע,  
 נאָר נישט קיין רויטער, פאַר וואָס קומט איהם, מע זאָל איהם פאַר-  
 טויקען? איך זאָג אײַך, איהר זאָלט זיך די מינוט, די רגע צע-  
 געהן, ווי זאַלען אין וואַסער, אַניט וועט אַ רוח אין אַיער ט... ט...  
 אַרײַן!

ערשט דעמאָלט האָט זיך דער עולם צעגאַנגען, אַוועק איטליכער  
 אין זיין רוח אַרײַן.  
 די רויטע אירלעך האָבען ליכע, אַ? מע זאָגט זיי אַ זאָך, זאָל  
 דאָס זיין מיט אַ טעם...



## דאָס פֿינפֿטע קאַפּיטעל.

(אױן אסיפה בױ די רױטע אידלעך. — דער פּרעמדער פּאַרשױן האַלט אַ רעדע. — די רױטע אידלעך האָבען קױן צױט נישט, שלאָגען אױהם אױבער.)

שבת צונאַכטס, תיכף נאָך הברלה, האָט דער אורה געשיקט רופען צו זיך אױף דער אַכסניה די פּאַרשטעהערס פון דער שטאָדט, אַלע פּאַרנעמסטע לױט, די רבנים, די לומדים, די נגידים, די משכילים, די געלעהרטע, און אױך אױניגע פון די בעל־מלאכות, פון פּראַסטע מענשען. ער האָט בעפוילען, אז ער האָט מיט זיי צו רעדען וועגען עפּים זעהר אַ וויכטיגען ענין, וואָס געהער זיך אָן מיט'ן כלל, ער האָט זיי צו זאָגען זעהר אַ נויטיגע זאך, וואָס איז זיי נונע אין לעבען אַרײן.

אין שטאָדט איז געוואָרען אַ רעש, אַ גערודער: „עפּים אַ מענטש, אײן אורה, אײנער פון די שױס־רצע אידען, איז געקומען צופּאָהרען, פון יענער זײט טױך סױס־בױו; ער גיט זיך אױס פאַר אײן ארע־ישראל־איד און וויל עפּים דער־צעהלען נײעס. מע באַדאַרף געהן האַרבען וואָס וועט ער זאָגען“... די רױטע אידלעך האָבען זיך דױקא נישט געלאָזט לאַנג בעמען און מען איז געקומען אױף דער אסיפה, יונג און אַלט, פון אַלערליי קלאַסען מענשען. נישט אַזױ צוליעב דער זאך אַלײן, ווי צוליעב דעם, וואָס יעדער איז אַ בעלן געווען אָנמוקען אַ פּרעמדען מענשען, אײן ארע־ישראל־אידען, האַרבען ווי ער רעדט...

ניך איז די רױטע אַכסניה געוואָרען פול אָנגעשטופט מיט רױטע אידלעך. עס איז געווען אַ מורא־דיגע ענגשאַפט, אַ שפּאַ־רעניש, אַ דערשטיקעניש, סכנות נפשות. אַלע האָבען געוואָלט וואָס געהענטער צום אױבען־אָן, פערנעמען דעם בעסטען אָרט. די ווענד האָבען געשוויצט, מען איז געשטאַנען קאָפּ אױף קאָפּ,

און דער עולם האָט אַלץ נישט אויפגעהערט צו געהן און געהן.  
 ביז דער רויטער בעל-אכסניה איז געפאלען אויף אַיין עצה — ער  
 האָט פערשלאָסען טהיר און טויער, גוט אויסגעשאַלטען פריהער דעם  
 דרויסענדיגען עולם אין ט... ט... אַרײַן, ווי זיין שטייגער איז.  
 ערשט דעמאָלט איז דער אורח אויפגעשטאַנען, און צווישען עולם  
 איז געוואָרען אַ פאַטשעריי מיט אַ שאַקעריי, מע האָט געקאַנט  
 טויב ווערען.

— שאַ, שטיל זאָל זיין! שששש, ששששש, שששששששש! | | |  
 שאַט, שאַט! — האָבען געשריגען אַלע רויטע אידלעך אין איין קול.  
 נאָכדעם איז געוואָרען אַ סמאַרקעריי מיט אַ שנייצעריי פון נעזער,  
 גלייך ווי מע וואָלט שוין אַ יאָהר דריי אָדער פיער די נאָז נישט  
 געשנייצט. שפעטער, אז אַלע האָבען שוין גוט אויסגעשנייצט  
 די נעזער, האָט איינער געגעבען אַ הוסט, נאָכדעם דער אַנדערער,  
 נאָכדעם דער דריטער און אַזוי ווייטער — עס איז אויף זיי אָנגעד  
 פאלען פלוצים אַ הוסמעניש, עפּים אַיין עפּירעמיע, טאַקי נאָר ווי  
 אויף-צורלהכעים!

— וואָס איז דאָס פאַר אַ הוסטעריי אין מיטען דרינען? —  
 האָבען זיך די נגידים צעשריגען. — נאָ דיר נאָר הוסטען! קראַנק  
 געווען אין דער היים זיך אויסהוסטען דאָרטען? געקומען אַהער  
 הוסטען! אַ הוסמעניש אויף זיי! אַ העזה פון קבצנים, הוסטען  
 נאָר! ...

און ס'איז די מינוט געוואָרען שאַ-שטיל. פאַר אַ נגיד האָבען  
 די רויטע אידלעך דאָס נייעניאָהריגע קדחת! דאָרט אז אַ נגיד זאָגט  
 „נישט הוסטען“ — הוסט מען נישט...

— הערט צו, רבותי! הערט מיך אויס, מיינע ליבע, טהייערע  
 ברודער! — אַזוי האָט דער אורח אָנגעהויבען זיין שענע דרשה  
 און אין די אויגען בשעת מעשה האָט זיך איהם אָנגעצונדען אַ  
 פיייערעל. — אייערע היעגע ברודער, די רויטע אידלעך, האָבען מיך  
 אפילו אויפגענומען היינט עפּים נישט אַזוי פריינדליך, עפּים נישט

ווי זעהר אַ לעבליכען גאסט; זיי האָבען מיך אָנגעקוקט ווי אַ משוגענעם און האָבען מיר געמאכט אַ הורראַ, זיי האָבען מיך נישט פערשטאַנען, וואָס איך האָב זיי געוואָנט. מיינט נישט, חסד־שלום, אַז איך האָב פאַראיבעל, אַז איך פאַל ביי זיך דערמיט אַראָפּ; חסד־ וחלילה! עס טהוט מיר נאָר וועה דאָס האַרץ אויף אַיך, ברידער, וואָרום איך זעה דערפון אַרויס, ווי ווייט מען איז נאָך דאָ ביי אַיך פּערגרעכט און ווי נידעריג עס שטעהט נאָך ביי אַיך דאָס פּאָלק! נאָר אזוי ווי איהר זענט דאָ אַצינד, ווי עס ווייזט אויס, פאַרשטע־ הערס, דער תפארת פון דער שטאַהט; איך זעה דאָ צווישען אַיך, זאָלען געזונד זיין, רבנים, לומדים, נגידים, משכילים, געלעהרטע און אזוי פּיינע, אידעלע מענשען, רעכען איך, אַז אַ י ה ר וועט מיך פּערשטעהן. איהר דאַרפט וויסען, ברידער, אַז מיט גרויס מיה, מיט מסירות־נפש האָב איך מיך צו אַיך דערשלאָגען אַהער, מיינע ליבע רויטע אידלעך, וואָרום איהר ליגט פּערשטעקט, זאָלט איהר מיר מוחל זיין, דער שוואַרץ־יאָהר ווייסט וואו... צוקומען צו אַיך בעדאַרף מען דורכגען אַ סך מדבריות און וויסמענישען, דורך בערג און דורך טהאַל, וואַלד־אַיין, וואַלד־אויס... היינט איבערשפּאַנען אַזאַ ס מ ב ט י ו ן — א ווערטעלע אויסצורעדען! דעם ס מ ב ט י ו ן !! ... איך האָב געוואוסט גאַנץ גוט, אַז די נסיעה איז אַ שווערע, אַ שווערע נסיעה, איך האָב געוואוסט, אַז איך פּער־ ליר איבער איהר אַ סך צייט, אַ סך געזונד און אַ סך געלד און אַ סך כבוד, וואָרום ווען איך זאָג מיך אָפּ פון דער דאָזיגער נסיעה צו אַיך, מיינע ברידער, וואָלט מיר געווען דאָרטען אַ סך, אַ סך בעסער, ווי ס'איז מיר אַצינד; מיר וואָלט זיין בעסער און מיינע קינדער אודאין... נאָר דאָס האַרץ האָט מיך געצויגען צו אַיך, צו אַיך, מיינע ברידער, האָב איך מיך אָפּגעזאָגט פון כבוד, האָב מיך אָפּגעזעגענט מיט מיין עולם הזה און האָב מיך געלאָזט אויף קדוש־ וישם. איך האָב געוואָלט זיך זעהן מיט אַיך, מיינע ליבע רויטע אידלעך, אַיך אָפּגעבען אַ פּריינדליכען גרוס פון אַייערע צעהן

מיליאן ברידער, וואָס אויף יענער זייט טייך ס'מ'ב'ט'ו'ן, אייערע לייבליכע ברידער, וואָס דיענען מיט אייך איין גאָט און וואָס קומען אַרויס מיט אייך פון איין שורש, פון אברהם יצחק ויעקב. מיר האָט זיך זעהר געוואָלט זעהען וואָס טהוט זיך דאָ ביי אייך, און אַליין אַנזאָגען אייך די גוטע בשורה, אַז מיר האָבען אייך אין זינען, מיר זאָרגען זיך פאַר אייך. מיר טהוען פון אייער טווער גען אַזעלכס, וואָס איהר וועט, אסירצההשם, זיין צופרידען...

— דהיינו, וואָס? לאָמיר האָרען וואָס? וואָס ציהט ער די נשמה? — שרייען מיט אַמאָל עטליכע רוטע אידלעך, וואָס האָבען שוין קיין צייט נישט.

— מע וויל אייך, פערשטעהט איהר מיד, ברידער, אַרויסשלעפען פון דאַנען. גענוג אייך שוין צו פאַליאָסקען זיך דאָ אין דער בלאָטע, זיין צו שאַנד און צו שפּאַט ביי אַלעמען אין די אויגען! צייט אויפשמעהן, זיך איינצורואַשען, אויסצוואַגען זיך, ווערען לייטען בלייך!... מע וויל אייך אַרויסציהען פון דאַנען, אַזוי ווי מע האָט אַמאָל אַרויסגעצויגען אייערע עלטערען פון מצרים, און בעזעצען אייך אין אייער לאַנד, אינ'ם לאַנד פון אייערע אבות, אינ'ם לאַנד, וואָס גאָט האָט געשוואָרען צו אברהם יצחק ויעקב, אינ'ם לאַנד, וואו מיר האָבען אַמאָל געהאַט אונזער בית-המקדש, אונזערע כהנים און לויים, אונזער מלך, אונזערע נביאים — א ד ר ז י ש ר א ל הייסט דאָס לאַנד, ארץ-ישראל, דאָס הייליגע לאַנד, וואָס אייערע עלטערען האָבען פערנאָסען דערויף אַזוי פיעל בלוט, וואָס פון דאָר-טען איז אַרויסגענאַנגען אַ געטליכע ליכטיגקייט — אונזער תורה, און האָט בעלייכט די גאַנצע וועלט, געעפּענט אַלעמען די אויגען, געגעבען אַלע פעלקער געטליכע ליכטיגקייט, פרייהייט, וויסענדיגשאַפט... יאָ, מיר האָבען אַלעמען געגעבען ליכטיגקייט און וויסענדיגשאַפט, און אַליין זענען מיר פערקראַכען אין אַלף השישי... אַלעמען געגעבען פרייהייט, און אַליין האָבען מיר זיך פערשטעלט פאַר קנעכט, משרתים, לאַקיען... וואָס קוקט איהר מיד אָן? וואָס

שוויגט איהר? צו אייך רוף איך, צו אייך, פרומע רוטע אידלעך, רבנים, לומדים, חסידים, אידען מיט טליתים-קטנים, מיט לאנגע קאפאטעס, מיט בערד און פאות! איהר ווייסט דאך יא וואס ארץ-ישראל איז — ארץ-ישראל! ירושלים! איהר זאגט דאך יא ביי'ם בענטשען: „ולירושלים עירך ברחמים תשוב... בשוכך לציון ברחמים... המחזיר שכינתו לציון... ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך... וזכרון ירושלים עיר קדשך... ובנה ירושלים...“ און דעם געוויסען „לשנה הבאה בירושלים“...

— מילא, וואס מע דאווענט — רופען זיך אן עטליכע פרומע רוטע אידלעך — דערויף זענען מיר אידען, מיר זאלען דאווענען, גאט דיענען.

— דאווענען און גאט דיענען? — שרייט דער אזרח. — אט דאס איז טאקי די מעשה, וואס איהר דאווענט און ווייסט נישט וואס איהר דאווענט. איהר רעדט און ווייסט נישט וואס איהר רעדט. איהר זענט קראנק און ווייסט ניט וואס אייך פעהלט. איהר געהט ארום אין דער בלענזעניש, איהר ליגט אין א היהנערפלעט, א בייזער שלאף אויף אייך...

— בקיצור! בקיצור! — שרייען די רוטע אידלעך, וואס האָרען בען קיין צייט נישט. — גענוג מוסר! בקיצור!

— בקיצור ווילט איהר? איהר האָט פיינט מוסר? איהר האָט פיינט, אז מע זאגט אייך דעם אמת? ... ס'איז, זאג איך, א בייזער שלאף אויף אייך, ככן בין איך געקומען אייך וועקען, אויפרייסען פונ'ם שלאף און שרייען אייך אין אויהער צריון: שטעהט אויף, ברידער, שטעהט אויף! שוין צייט! שוין צוויי טויזענד יאָהר, אז איהר ליגט דאָ אין דער בלאַטע און פיהלט גאָר נישט, ווי ווייט אומגליקליך איהר זייט, ווי דער וואָרעם וואָס ליגט אין חריון און מיינט, אז ס'איז קיין זיסערס נישטאָ... שטעהט אויף, קוקט אייך ארום, בעטראַכט אייער לאַגע, זי איז געפעהרליך! איהר שטעהט, זאָג איך אייך, אין אַ סכנה, אין אַ מורא'דיגער סכנה! איהר

ווערד וואָס אַ טאָג שוואַכער און שוואַכער. איהר זינקט אין דער בלאַטע טיעפער און טיעפער. איהר פאַלט אין דעם פינסטערניש נידעריגער און נידעריגער. איהר ווערד וואָס ווייטער אַלץ מער פערנרעכט, איהר ווערד דערשטיקט אין דער ענגשאַפט, איהר פּרעסט איינס דאָס אַנדערע לעבעדיגער הייד...

— דעם שפיץ! דעם שפיץ! — שרייען די רויטע אידלעך, וואָס האָבען קיין צייט נישט. — זאָגט אונז דעם שפיץ!

— דעם שפיץ ווילט איהר וויסען? איהר האָט קיין צייט נישט? פונקט דאָס אייגענע וואָס ביי אונז. די אייגענע מענשען מיט דעם זעלבען כאַראַקטער... דאָס אייגענע איז געווען אויך מיט אונז, אייערע צעהן מיליאָן ברידער, וואָס אויף יענער זייט טייך ס מ ב ט י ו ן, פונקט דאָס זעלבע... נאָר מיר האָבען זיך בער צייטענס אַרומגעקוקט, אז מיר שטעהען שמאַל, מע וויל אונז איינשלינגען, אָדער מע וויל אונז לאָזען, מיר זאָלען זיך אַליין איינס דאָס אַנדערע איינשלינגען... מע האָט אונז געגעבען אַנצוהערעניש, דאָס הייסט, קלעפּ מיט סטוסאַקעס גוטע; מיר האָבען פּערשטאַנען, אז די וועלט איז אַ ים און די מענשען זענען פּיש... מיר זענען געקומען צום שכל, אז די אַלע זיסע ליעדלעך, וואָס אונזערע נביאים און משוררים אין אַלע צייטען האָבען אונז געזונגען, זענען אורדאי זעהר שענע ליעדער, אָבער טאַקי נישט מעהר ווי ליעדער, וואָס זענען געזאָגט געוואָרען אויף אַ מאָל, אויף „לעתיד לבא“, אז משיח וועט קומען... מיר האָבען דערפיהלט, אז אונזער הילף איז נאָר ביי אונז אין די הענד. אז מיר אַליין וועלען זיך נישט העלפען, וועט אונז קיינער נישט העלפען. מיר האָבען פּערשטאַנען, אז אויב מיר ווילען לעבען, מוזען מיר זיין לייטענגלייך, אזוי ווי מיר זענען געווען אַמאָל, אַמאָל... מיר האָבען זיך בעקענט מיט אונזער אייגענער שענער היסטאָריע, מיט אונזער אייגענער שענער שפּראַך, און מיר האָבען דערזעהען, אז מיר האָבען זיך אומזיסט געשעמט מיט דעם נאָמען איר, אז מיר זענען אַ פּאָלק גלייך מיט אַלע פּעל-

קער, אונז פעהלט נאָר אַ לאַנד, איין אייגען לאַנד. האָבען מיר גע-  
מאַכט אַ נױאַלד פאַר דער גאַנצער װעלט: „לאַנד! לאַנד! גיט  
אונז לאַנד!“ מיר האָבען זיך אָנגעהויבען צענויפּפּאַהרען אַלע אין  
איין אָרט, צענויפּשמועסען זיך אַלע װעגען איין זאָך, און ס'איז  
געבליבען, מיר זאָלען זיך קודם כל אויסצװאָגען, ארױמוואַשען זיך  
אַליין און אויסצװאָגען און ארױמוואַשען אונזערע סינדער. זיך אויס-  
בילדען, װערען מענשען, צוגרייטען זיך אַליין און דאָס גאַנצע פּאָלק  
צו דער גרויסער אַרבייט, װאָס שטעהט פּאָר. מיר האָבען אָנגעהױ-  
בען מאַכען אסיפות, קאָנגרעסען, זאַמלען געלד, גרינדען אַ פּאָנד,  
לערנען אונזערע סינדער, עפענען חדרים, מאַכען שקאַלעס...

— שקאַלעס? שקאַלעס נע זשעלאַיעס! זנאָט נע זנאַיעס!  
שקאַלעס נע זשעלאַיעס! — האָבען אויסגעשריגען מיט אַמאָל עט-  
ליכע הונדערט רױטע אידלעך, און דער גאַנצער עולם האָט אָנגע-  
הויבען צו רעדען, ליאַרעמען און פילדערען אויף אַלערליי קולות.  
דער האָט געשריגען: „נע זשעלאַיעס!“ און דער האָט געשריגען:  
„זשעלאַיעס! דווקא זשעלאַיעס!“ און אינאיינעם איז דאָס אויס-  
געקומען אַ מיש-מאַש, אַ װילדער קאַנצערט: „זשעלאַיעס... נע  
זשעלאַיעס... זנאָט נע זנאַיעס... שקאַלעס נע זשעלאַיעס... דוקא  
זשעלאַיעס... אויף-צורלחכעים נע זשעלאַיעס!“...

### דאָס זעכסטע קאפיטעל.

(דער פּרעמדער פּאַרשוין שטעהט אויף פּונ'ם טיש, און די רויטע אידלעך רעדן אלע אינאיינעם. — זיי שפּאַרען זיך, אַמפּערען זיך, שרױען איבער איינס דאָס אַנדערע און צעגעהען זיך בשלום אַהױם.)

די רויטע אידלעך כל-זמן זיי שווייגען — שווייגען זיי, נאָר אז זיי הױבען אָן צו רעדען, רעדען זיי פון פּױער און פון וואַסער, און מיט הענד, און דוקא אלע אינאיינעם; זיי שרױען, זיי ליאַרע-מען, זיי גראַגערען, ווי די סאָראָקעס אין וואַלד, עס מאַכט זיך זיי נישט צו דאָס מױל; דער כח פון אַ מענשען איז דעמאָלט נאָר נישט אימשטאַנד זיי אַפּצושמעלען. וויפּיעל דער אורח האָט זיי נישט געבעמען, מע זאָל איהם לאָזען רעדען, אויסלאָזען דאָס, וואָס ער האָט אָנגעהױבען, וויפּיעל דער עולם האָט נישט געפאַטשט מיט די הענד אין טיש און געשריגען: „שששאַ! ששששאַט! שטי-לער! שטיל זאָל זײן!“ — עס האָט נישט געהאַלפּען קײן שמע-ישראל, האָמט טהו זיך אָן אַ מעשה! אַפּילו די נגידים האָט מען אויך געהאָרכט, ווי המן דעם גראַגער. אונזער אורח האָט געבאָך געמוזט איבעררייסען זײן דרשה אין מיטען און מיט בזיונות אָפּ-טרעטען פּונ'ם טיש און הערען, ווי די רויטע אידלעך פּערטייטשען, צעקײען זײנע ווערטער, איטליכער נאָך זײן השגה און נאָך זײן פּערשטאַנד.

— ער וויל שקאַלעס... שקאַלעס נע זשעלאַיעס... פון יענער זײט טײך... וואַסערע לאַקשען... עפּים דערצעהלט ער ארץ-ישראל... מע באַדאַרף חבּרות... חבּרות נע זשעלאַיעס... וואָס זאָגט איהר אויף זײן פּיסק? כ'וואַלט אַ בעלן געווען זײן דאַרטען... שאַ, לאָז זײן שטיל... וואָס בױט דו פאַר אַ מאַכער... ארץ-ישראל לאָזט טײך... אז מע זאָגט משונע, זאָל מען גלױבען... איהר זענט



מחילה א בהמה... פארך, אָט האַפּסט דו אַ פּאַטש... חכרות,  
 חכרות באַדאַרף מען... ס'אָ משל, נו און געלט? ... געלט? ...  
 — איהר הערט? עס האַלט שוין ביי געלט! — אזוי מאַכען  
 די נגידים און האַפען זיך ביי די קעשעניס. — דאָס מיינט מען  
 אונז, אַ פּנים? קומט, לאָמיר געהן אַהיים.  
 — איין „אַקעלע“ וועט זיין ביי אייך היינט? — רופען זיך אָן  
 די חברה „שנויץ מיט ברויט“ צו איינעם פון די נגידים.  
 — אוראי, ווי דען איז אַנדערש? וואו זענט איהר נעכטען  
 געווען?

— נעכטען זענען מיר געווען „איף“ ביי'ם „חכם“ ביז'ן ערשטען  
 מיין.

— אזוי? ווער איז באַגראָבען געוואָרען? ווער האָט געמאַסט  
 דעם טאָמער? דערצעהלט, דערצעהלט...

— אוי, פרעגט נישט, ס'איז געווען אַ רעכטע שרפה! פריהער  
 האָט דער „סטאַטיק“ געזונגען אַ „תּכּנת־שבת־על“, ווי געוויינטליך,  
 און דער „נשרף“ האָט געשוויצט; נאָכדעם האָט איהם דער „בעל־  
 תּכלית“ געפּאַקט מיט פיער מלכים קעגען דריי טיז, גוט אָפּגע־  
 שמיסען, געצויגען פון איהם די עצמות, אַ דרייערעל בלינד, אַ פיני  
 פערעל אויף צוויי, צוויי פינפערלעך אויף דריי, און דריי אויף  
 מיינע דריי, — ביז ס'איז אויסגעגאַנגען פּאַדעם, האָט ער איהם  
 געעפּענט דאָס בלעטעל, איז איהם פינסטער געוואָרען אין די אוי־  
 גען. נאָר בעסער פון אלע האָט געמאַכט דער „פּראָפּעסאָר“: ער  
 האָט געקלאַפט מיט די וויבער אין „סטוקעלעך“ — ט י אָ מ נ ע I  
 האָט צוגענומען ביי זיי וואו זיי האָבען געהאַט אַ פיערער, און אַ  
 גומען טאָג מיט דער קאַפּאַטע... קומט, לאָמיר געהן, וועלען מיר  
 עפּים מתקן זיין! איין עבירה די צייט, די נאַכט שמעהט נישט...  
 — אַפּיקורסים! הולטייעס! — שרייען די רבנים און די איר  
 בעריגע בליקורש, וואָס האָבען זיך צענויפגעשלאָגען בעזונדער אין  
 אַ ווינקעלע. — טריפּניאַקעס נאָר ווילען אונז פיהרען קיין ארץ

ישראל! "גלוחים" ווילען אַראָפּברענגען משיח'ן! אידען, וואָס שווינגט איהר? ... גוואַלד! גוואַלד! שמע ישראל!!! ...

נאָר מעהר פון אַלע האָבען זיך געשטעלט אַקעגען די געלעהרטע פון די רויטע אידלעך, די חקרנים, די גריבלער, די פילאָזאָפּען און פּאָליטיקער. זיי האָבען געפּאָדערט, מע זאָל זיי געבען צו פּער-שמעהן "על פי חקירה", "על פי שכל", "על פי היסטאָריע", "על פי פּאָליטיקע" און "על פי מענשליכקייט", ווי אזוי איז דאָס מעגליך און וואו איז דאָס געהערט געוואָרען, מע זאָל נעמען אַ פּאָלק פון רויטע אידלעך, וואָס זיצען זיך רוהיג שוין צוויי טויזענד יאָהר אויף דער זייט סמבטיון, וואָס מישען זיך נישט צו קיינעם, זאָר טשעפען נישט קיין פליעג אויף דער וואַנט, — זאָל מען זיי פּלוצים אין מיטען דרינגען זאָגען: "נעמט אַיך, רויטע אידלעך, צענויף, פּאָקט אַיך איין און פּאָהרט אַריבער דעם טייך סמבטיון און באַ-זעצט אַיך דאַרטען ערגיץ אין אַ וויסט לאַנד, צווישען ווילדע טערקען" ... וואָס וועלען זאָגען די אַלע איבעריגע פּעלקער, און טאַקי דער טערק אַליין? ... וואו איז דאָס געהערט געוואָרען אזא מעשה, כּרעגען מיר אַיך, אַדרבה, בעווייזט אונז פון דער היסטאָ-ריע, צי האָט זיך געטראָפּען ווען אזא געשיכטע? דאָס איז איין מאָל אַוועק; און צווייטענס, איז דאָך אַ פּאַטש אין פנים פאַר דער ציוויליזאַציע, אַ חרפה אַ כּושה פאַר לייטען! די גאַנצע וועלט קוקט אַרויס, אז אַטאַמ טהוט אַ שיין די זון, און עס ווערד ליכטיג אין אַלע ווינקעלעך, אַלע לענדער וועלען ווערען איין לאַנד, אַלע פּעלקער וועלען ווערען איין פּאָלק, אַלע שפּראַכען וועלען ווערען איין שפּראַך, אַלע מענשען וועלען ווערען איין מענשען...

— גוט מאָדען, מוזל טוב דיר! גוט פאַרקראַכען! וואָס הייסט אַלע מענשען וועלען ווערען איין מענש? — שפּרינגט אַרויס איינער אַ יונגער מיט ברילען, ווייזט אויס, אויך אַ געלעהרטער. — מילא, אז פון אַלע פּעלקער וועט ווערען איין פּאָלק — דאָס פאַרשטעה אַיך נאָך...

— האַפּט זיך נישט! — שלאָגט איהם איבער נאָך איינער אַ געלעהרטער מיט אַ גרויסער ליסינע אויפ'ן קאָפּ. — לאָמיר אָקאָרשט באַטראַכטען על פּי חקירה טאַקי נאָך אַ מאָל דאָס אייגענע וויעדער צוריק: וואָס ווערד אָנגערופען אַ פּאַלק? וואָס איז דער געשט הונד'ס וואָרט „פּאַלק“? פון וואָנען נעמט זיך דאָס?

— אַ פּאַלק ווערד אָנגערופען נאַציאָן, — גיט איהם צו מער-שטעהן יענער מיט די ברילען, — דאָס וואָרט נאַציאָן שרייבט זיך מיט אַ „טע“, נישט מיט קיין „צע“, און לייענען לייענט זיך דאָס דווקא דורך אַ „צע“. האָט אזוי: Nation ... היינט פאַרשטעהט איהר שוין?

— ס'איז זעהר נויטהיג — רופּט זיך אָן נאָך איינער אַ גע-לעהרטער מיט גרויסע ברעמען — ס'איז זעהר נויטהיג, מע זאָל וועגען דעם אָנשרייבען אַ בעזונדער בוך...

— אַ „רעפּעראַט“, — רופּט זיך אָן נאָך איינער אַ יונגער גע-לעהרטער און איז צופריעדען, וואָס איהם איז געראַטען אַריינצו-שטעלען זוזאָ הויך וואָרט.

— וואָס איז אייך עפּיס געפּעלען אַ רעפּעראַט? — רופּט זיך אָן יענער, וואָס מיט די ברילען, וואָס איז איהם מקנא אויפ'ן וואָרט „רעפּעראַט“. — אַ בוך איז עפּיס אַנדערש, און אַ רעפּעראַט איז וויעדער עפּיס אַנדערש. אַ בוך איז אַ טראַקטאַט, און אַ רעפּעראַט איז אַ רעפּעראַט.

— אַלץ איינס! — שרייט יענער געלערטער שוין מיט כעס. — קיין שום חלוק נישט!

— ווי פון טאָג צו נאַכט! — שרייט דער אַנדערער.

— האָט קיין פאַראיבעל נישט, — שרייט דער ערשטער — ס'איז קיין שום חלוק נישט!

— האָט קיין פאַראיבעל נישט, — שרייט דער אַנדערער שוין אויף דייטש — פּאָן דיזען ביז דאָזען איז אַ גרויסער „חולאַס“! ...

— האָבער לאָז שוין זיין גענוג! — מישט זיך אַרײַן אײַנער פון די משכילים. — האָסט דו געהערט אײַן אַקציע, געלעהרענטע מענטשען זאָלען זיך קײַן מאָל נישט קאָנען אויסגלייכען! אַז דער זאָגט טאָג, זאָגט דער נאַכט! אײַהר לעגט זיך בעסער אַרײַן, עס זאָל ווערען אַ חכמה, עס זאָל זײַן אַהרות בײַ די רויטע אײַדלעך, מע זאָל עפּים אָנהױבען טהון, — דאָס אײַז אַביסעל נױטהיגער פון אײַערע חקירות מיט אײַער פּילאָזאָפּיע, מיט אײַערע טראַקטאַטען און מיט אײַערע רעפּערטאַטען!...

\* \* \*

עס איז שוין געווען נאָך האַלבע נאַכט, און די רויטע אײַדלעך האָבען נאָך אַלץ גערעדט און געפּלױדערט, געליאַרעמט און געגראָ- גערט, אַלע אינאײַנעם און מיט הענד, ווי געוויינטליך, די רבנים האָבען געשריגען: „אפּיקורסים! שקצים! הולטייעס! קאַלכאַס- ניקעס! זײַ ווילען אונז אַראָפּברענגען משיח'ן!“... די געלעהרטע, די חקרנים, די פּילאָזאָפּען האָבען נישט אויפּגעהערט צו חקירה'ן, צו שפּאַרען זיך און אַמפּערען זיך צווישען זיך. זײַ האָבען נאָר געוואָלט, מע זאָל זײַ בעווייזען טאַקי באַלד, אַט-אַדאָ אויפ'ן אָרט, ווי אַזוי וועט דאָס זײַן, ווי אַזוי וועט מען דאָס נעמען אַ פּאַלס און מע וועט דאָס אַרײַבערפּיהרען דעם ס מ ב ט י ו און בעזעצען אין אַרץ-ישׂראל? עפּים לעגט זיך דאָס נישט אויף דעם מח! אָט לאַמיר נעמען די געשיכטע פון די אַלע איבעריגע פעלקער...

— אַלע איבעריגע פעלקער זענען ע פ י ס אַנדערש — האַפט זיך אַרויס נאָך אַ געלעהרטער — און די רויטע אײַדלעך זענען ווײַער דער עפּים אַנדערש!

— אַלץ אײַנס! — שרײַט יענער.

— ווי טאָג צו נאַכט! — שרײַט דער אַנדערער.

— האָט קײַן פּאַראַיבעל נישט, ס'איז קײַן שום חלוק נישט!

— האָט קײַן פּאַראַיבעל נישט, פּאָן דױזען בײַ דאָזען איז אַ

גרויסער „חולאַק“!...

— אָבער ציין עק מוז עס דאָך האָבען! — שרייען די משכילים. — מע באַדאַרף זעהען עפּים טהון לטובה פּונ'ם פּאָלק. מיט אייערע חסירות וועט דאָס פּאָלק נישט זאַט זיין. נו, אדרבה, טראַכט צו עפּים ציין אַנדער מיטעל, אז עס געפּעלט ציך נישט ארעזישראַל. דאָס פּאָלק וואַרט, דאָס פּאָלק קוקט אַרויס אויף ציך, און איהר האָט אין זינען חסירה, פּילאָזאָפּיע, פּאָליטיקע! ...

— אַ יושר, כלעבען, — העלפּען אונטער די אַרעמע לייט — מע זאָל טאַסי עפּים אָנהויבען אונז אויך אין זינען האָבען, עפּים טהון פון אונזערטוועגען און פון אונזערע קינדערס וועגען...

נאָר קיינער הערט זיי נישט. אַלע ווילען רעדען, קיינער וויל נישט האָרען. מע רעדט און מע רעדט אַזוי לאַנג, ביז מע הויבט זיך אָן ביסלעכווייז צעגעהן. פּריהער פון אַלעמען רוקען זיך אַרויס פּאַוואָלינקע די נגידים, נאָך זיי די חברה „שנויז מיט ברויט“, און, געהענדיג אַהיים, שיט מען מיט גלייכווערטלונג, מע בערעדט, מע שפּעט אָפּ, מע מאַכט חוזק פּונ'ם פרעמדען פּאַרשוין, וואָס איז אַריבער דעם ס מ ב י ו ן, און פּונ'ם רויטען בעל-אכסניה, און פון די רבנים, פון די געלעהרטע, פון די משכילים און פון דער נייער חברה „רויטע ארעזישראַל אידלעך“, פון אַלע רויטע אידלעך, און פון דער גאַנצער וועלט...

## דָאָס זײַעבעטע קאָפיטעל.

(ראש חודש אלול געהט אוועק, און בעל-הבית בלויבט בעל-הבית, — דער פרעמדער פֿארשוין פֿאַהרט אוועק, און די רויטע אידלעך בלויבען רויטע אידלעך.)

אויף מאָרגען, אז מען איז אויפגעשטאַנען פונ'ם שלאָף, איז שוין דער אָרחה, דער פרעמדער פֿארשוין נישט געווען אין שטאָדט. די רבנים האָבען נישט געקאָנט אַריבערטראָגען אזאַ איין אַפיקורסות, אז די רויטע אידלעך, וואָס האָבען ביז אַהער אַרויסגעקוקט אויף משיח'ן, געוואָנט מיט כונה „אני מאמין“ און געשריגען אויף אַ קול „לשנה הבאה בירושלים“, — זאָלען פֿלוצים גאָר אַליין פון זיך אָנ-הויבען טראַכטען מכה ארץ-ישראל? ...! האָבען זיי זיך נישט געפּוילט און זענען אוועק גלייך צו „נאַטשאַלסטוואָ“ און האָבען אַיינגעגעבען אַ פּאַפּיער אַזוי און אַזוי, דאָס און דאָס: „הנה זייט וויסען — אַזוי האָבען זיי געשריבען אין פּאַפּיער — אז עפּים איינער אַ פרעמדער, פון אַלדי שוואַרצע יאָהר, איז אַראָפּגעפּאַהרען אַהער צו אונז אין שטאָדט אַריין און בונטעוועט דעם עולם... מיר האָבען עדות, די נאַנצע שטאָדט וועט געהן שווערען, אז ס'איז אמת... לכן בעטען מיר, אַזוי ווי פּאַר'ן לאַנד און פּאַר „קאַזנאַ“ איז דאָס געוויס נישט קיין קליינער היזק — און „קאַזנאַ“ איז דאָך ביי אונז טהייערער פון אַלסדינג, — זאָל מען זיך באַצייטענס אַרומקוקען, נעמען מיטלען, אז מע זאָל די רויטע אידלעך חלילה נישט אַראָפּפּיהרען פונ'ם דרך הישר... און אַזוי ווי אונז איז נישט באַוואוסט, זוער דער דאָזיגער נפש איז, פון זאָנען ער איז, זאָס ער איז, און וואָס איז זיין-ט הוועכץ, זאָל מען איהם באַזוכען און זעהען, צי האָט ער שוואַרץ אויף ווייס... וואָרום וועדליג עס ווויזט אויס, באַדאַרף ער זיין אָדער אַזעלכער, וואָס האַנדעלט מיט פּאַלשע אַסיגנאַציעס, אָדער אַ בורה, איין אַנטלאָך

פענער פון ערניץ, אָדער איינער פון היינטיגע ווייסע-חברה/ניקעס, וואָס רעדען אָן, פיהרען אַראָפּ פון וועג און פאַרמיהרען אין דער שאול-תחיתה אַרײַן... קיין כשר'ע זאָך איז דאָס געוויס נישט"...

כך הוה, דער פרעמדער פאַרשוין איז נאָך געשלאָפּען, בשעת צום רויטען בעל-אכסניה האָט זיך בעוווּזען עפּים אַ "קנעפעל" מיט אַ בלויער נאָז און האָט זיך אָנגערופּען צו איהם בזה הלשון:

— הער נאָר אויס, ברודער, מיר האָבען דיך תמיד געהאַלטען פאַר אַ שטילען, איין עהרליכען אידען; אויך וואָלט זיך גיכער גערעכט אויף דיר אַ בגירה, אידער דו זאָלסט האַנדלען מיט טרפה סחורה, קאָנטראַבאַנד...

דער רויטער בעל-אכסניה איז געווען אַ געניטער מענש און אַ חשוב ביי אַלע "קנעפלעך", האָט ער קודם כל געהייסען, מע זאָל דערלאָנגען אַ פלעשעל מיט צוויי גלעזלעך.

— אָט הער וואָס מע שרייבט אויף דיר! — מאַכט צו איהם דאָס קנעפעל און זאָטעלט אָן די נאָז אויף צו לייענען דאָס פאַר-פיער. — און ווער, מיינסט דו, שרייבט דאָס? טאַקי אייערע פאַר-שאַלטענע רויטע אידלעך! ווען וואָלטען מיר דען געוואוסט וואָס ביי אייך טהוט זיך, ווען אייערע זאָלען נישט שרייבען איינס אויף דאָס אַנדערע קיין מסירה'לעך?

— אדוני פּרײַץ, וואָס איז דיין באַגעהר? — מאַכט צו איהם דער בעל-אכסניה און גיסט אָן ביידע גלעזלעך. — לאָמיר קודם-כל זיין געזונד און לאָמיר טרינקען לחיים; לחיים, פּריצ'וני! — מאַכט ער אויף איריש. — לאָז נאָט געבען אַלסדינג, וואָס איך וויינט דיר... אַצינד זאָג מיר, וואָס איז דיין באַגעהר?

— זאָג מיר נאָר, סערדצע, — רופט זיך אָן דאָס "קנעפעל" — ווער האָט זיך דאָס אָפּגעשטעלט ביי דיר אויף היינטיגען שבת עפּים אַ מאָדנער פאַרשוין? פון וואָנען איז ער און וואָס טהוט ער היע און וואָס האָט ער דאָ געכטען עפּים גע'דרש'ענט?

— געזונד זאלסט דו מיר זיין און שטארק אויף אלע אברים! —  
 רופט זיך אן צו איהם דער בעל אכסניה. — איך פארשטעה נאָר  
 נישט איין וואָרט, וואָס דו רעדסט צו מיר; ס'איז עפּים מערקיש!  
 ערשטענס, ווייס איך אַליין נישט ווער דאָס איז; צווייטענס, איז  
 ער שוין לאַנג אַוועקגעפּאָהרען; און דריטענס, האָט זיך ביי  
 מיר קיין מאָל נישט אָפּגעשטעלט אַזא פּאַרשוין... איך ווייס  
 גאָר נישט פון קיין פּוּתער און פון קיין חלום! לחיים, לחיים,  
 לאַמיר ביידע זיין געזונד, ס'זאָל דיר אָנגעהן, פּריץ, האַטש האַלב,  
 וואָס איך ווינש דיר!...

— אַי, ביזט דו אַ מאַשעניק! — מאַכט צו איהם דאָס „קנעפעל“  
 מיט אַ געלעכטער. — דיך האָט מען, אייגענטליך, שוין לאַנג באַ-  
 דאַרפט אויפהענגען אויף אַ בוים; נאָר דיין גליק איז, וואָס איך  
 האַלט פון דיר, דער רוח זאָל דיך וויסען, פאַר וואָס. איך ווייס  
 דאָך, אַז דו לייגסט, ווי אַ הונט! פאַלג מיר, זיי זיך בעסער מודה,  
 און באַווייז מיר דעם דאָזיגען נפש, איך וויל איהם אַ טאַפּ טהון  
 ביי'ם דופּק...

— אָך, מיט'ן גרעסטען כּבּוד! פאַר דיר איז דען פאַרהאַן ביי  
 מיר אַ פאַרבאָרגענע זאַך? — זאָגט איהם דער בעל-אכסניה און  
 לויפט אַריין-צום אורח און רייסט איהם אויף פּונ'ס שלאָף.

— יהודה בלא! שטעהט אויף, טהוט אייך אָן, פאַקט אייך  
 צענויף, נעמט די פיס אויף די פלייצעס, און מאַכט אַ ויברה, אָבער  
 טאַקי באלה, וואָרום ס'איז מיט אייך נישט פּרעהליך! איך הייס  
 איינשפּאַנען די פּוּהר פון אייערטוועגען. מאַכט זשע נישט קיין  
 שיהות און פּאָהרט אייך געזונדערהייט בשם אלקי ישראל, איהר  
 זאָלט זיך אפילו נאָר נישט ארומקוקען צוריק! און אַז נאָט וועט  
 אייך ברענגען בשלום אַהיים, זאָלט איהר, למען השם, בענשען  
 גומל, וואָס איהר זענט אַרויס טרוקען... פּרעגט נישט קיין קשיות,  
 לעגט אייך צענויף און אַנטלויפט, איהר קענט נישט די רויטע איר-



לעך און איהר וויסט נישט ווער אונזערע כלי-קודש זענען... פאָהרט געזונדערהייר און לאַזט גרויסען אימליכען באַזונדער גאָר פריינד-ליך!...

\* \* \*

פון דעמאָלט אָן איז ביי די רויטע אידלעך, דאַנקען השם-יתברך, שלום ושלוח, שאַ-שטיל, מחיה נפשות! אימליכער האָט אין זינען זיך, אימליכער איז פערנומען מיט זיינעם: דער קרעמער קוקט ארויס אויף קונים; דער בעל-הלואה שרייבט קוויטלעך „על-פיהיתר-עסקא“; די קליינע פיאַווקעלעך נעמען „וואַכער“; דער בעל-מלאכה האַרעוועט מיט'ן בלוטיגען שווייס; די שוחטים שעכט טען, די חונים זינגען, די מלמדים קנעלען; די מאַרקמענשען גע-הען אַרום מיט די שטעקעלעך אין גאַס און טראַכמען: וואו נעמט מען אויף שבת? ... יונגעלייט, משכילים, שרייבען מאמרים אין די בלעטער; זיי קומען זיך צענויף אַלע שבת-צורנאַכט, מאַכען אסיפות און מע שמועסט, וואו נעמט מען געלד אויף צו קויפען ערד אין ארץ-ישראל? ... די נגידים דערהערען גאָר דאָס וואָרט „געלד“, קומט אויף זיי ציין אויסהאַפעניש. „ווייס איך! — זאָגען זיי, — קבצנים, שלעפערס, מלמדים, יונגעלעך ווילען אָפקויפען ארץ-ישראל. נישטאָ ווער סע זאָל לאַכען!“ ... די „פוסטעקראַטען“, אָדער די חברה „שנויץ מיט ברויט“, פאָרטאַקעווען, באַמקען-צו די נגידים און מאַכען חוזק פון דער נייער חברה „רויטע ארץ-ישראל אידלעך“. האַקען אין „אַקע“, קלאַפען אין „סטוקעלעקע“, שפיעלען אין „דערדע“, אין „זעכט און זעכציג“, אָדער גאָר אין יענער שכל'דיגער שפיעל, וואָס מע רופט זי „טערטעל-מערטעל“... אויך די געלעהרטע, די חקרנים, קלויבען זיך צענויף אַלע נאַכט, הערען נישט אויף צו הקירח'ן איבער דער פראַגע פון ארץ-ישראל, צי קאָן עס הלילה נישט אָנריה-רען דעם פראַגרעס, שאַרמען דער ציוויליזאַציע? ... אין הקירה ברענגט זיי אַרײַן אין דער אַנדערער הקירה, אימליכע פראַגע שלעפט צו זיך נאָך אַ פראַגע; מע רעדט, מע שאַרפט זיך די צינגלעך, מע

לופטערט די שפראך, מע אמפערט זיך און מע קריענט זיך — עם  
לאָזט זיך גאָר נישט אויס ביי זיי קיין מאַטעריאל. זיי זענען שוין  
פערקראַכען אזוי ווייט, אַז זיי האַלטען שוין ביי דער חקירה: „וואָס  
איז פריהער בעשאַפּען געוואָרען אויף דער וועלט — צי דאָס איי,  
וואָס פון דעם פיקט זיך אויס אַ היהנרעל, צי די הוהן, וואָס לענט  
אַיין איי?“ ... און „וואָס איז דער שכל, וואָס דאָס ווייסעכין מיט'ן  
געלעכין ליגען שטענדיג אינאיינעם און מישען זיך קיין מאָל נישט  
צענויף?“ ... וכדומה אַזעלכע טיעפע חקירות. — און די אַרעמע  
לייט? גאָר נישט. אַרעמע לייט זענען זיך אַרעמע לייט, געהען  
זיך אויס שטילערהייך פון הונגער — ווער קאָן זיי הלילה פאַר-  
וועהרען? שטאַרבען איז אַ גאַט-זאָך, מיר וועלען אַלע שטאַרבען...  
און די קינדער זייערע — אויך נישקשה. געהען זיך אַרום פראַנק און  
פריי, נאָקעט און באַרוועס, נישט געצוואָגען, נישט געקעמט, פאַר-  
ליאַסקען זיך אין דער בלאַטע מיט אַלע חזירים. און, להבדיל, די  
רבנים? און די איבעריגע זייערע כלי-קודש? — לאָזט זיי גע-  
מאַך: זיי האַבען גענוג אַרבייט ביי'ם ערוכ, ביי'ם פּסח'דיגען בראַנ-  
פען, ביי דער מצה-שמורה און ביי די אַלע איבעריגע זאַכען, וואָס  
זענען שייך צו אירישיקייט. גענוג פון זייערמוועגען, אַז זיי האַבען  
אין זינען בעוואָהרענען די רויטע אידלעך אויף סוכות מיט „קאַרע-  
פירער“ אַתרוגים, הלילה נישט פון ארץ-ישראל... הכלל, ס'איז  
קיין עין הרע שטייל אויף יענער זייט טייך ס מ ב ט י ו ן, שטייל און  
רוהיג. אַ שטיילע, אַ געדיכטע, אַ טונקעלע נאַכט האָט זיך אָנגע-  
רוקט אויף די רויטע אידלעך, זיי ווילען שלאָפּען... ששש... ווייסט  
איהר וואָס? לאָמיר זיי נישט שטעהרען. לאָמיר זיך צעגעהן שטיי-  
לערהייך, אויף די שפיץ פינגער, און לאָמיר זיי צוויינשעווען אַ  
נוטע נאַכט מיט זיסע חלומות. —

אַ נוטע נאַכט, רויטע אידלעך, שלאָפּט געוונד! —

## צווייטער טייל.

## דאָס אַכטע קאַפיטעל.

(די בעלי־הבתים פון דער מדינה, זייער שנאה צו די רויטע איד־לעד. — דער קלאַפּ וואָס האָט זיי געטראָפּען פּלוצים, אומגעריכט. — די חדושים וואָס זיי דערצעהלען זיך אָן וועגען דעם דאָזיגען אומגליק.)

די רויטע אידלעך זענען נישט די איינציגע, נישט קיין ציטעריגע אויף יענער זייט סמבטיון. פאַרהאַן אויך אַ חוץ זיי דאָרטען אַנ־דערע פעלקער: אַראַבער, פּערסיאַנער, אינדיאַנער, טערקען, טאַי־טערען. וכדומה, וואָס זאָגען, אַז זיי זענען נאָר דער רעכטער צימעס, זיי זענען די בעלי־בתים פּונ'ם לאַנד, און די רויטע אידלעך — דאָס זענען נישט מעהר ווי אַיין אונטערשלאַק, אַ רעשטעל צו די צרות. און האָטש די רויטע אידלעך טענה'ן, אַז זיי זענען דאָרטען אויך שטיקלעך מחותנים, ברענגען ראיות פון דער היסטאָריע, אַז זיי זענען דאָרט „תושבים“ גלייך מיט אַלע, וואָס זיצען שוין דאָרטען פון כמה וכמה יאָהרען, — נאָר מע הערט זיי מיט זייערע טענות און מיט זייערע ראיות ווי דעם פאַראַיאָהריגען שניי, און זיי רע־כענען זיך דאָרט פאַר פרעמדע, אָנגעוואָרפענע, אַיינגעבעטענע, צענויפגעלאָפּענע פון אַלדי שוואַרצע יאָהר... אַ סך הונדערטער יאָהרען האָבען די פעלקער געלעבט מיט די רויטע אידלעך בשלום ושלוה, נאָר פּיינטשיק, היינו: מע האָט זיי געלאָזט, זיי זאָלען זיך דאָרט זיצען פּראַנק און פּריי אין די ערטער, וואו זיי זיצען שוין, און, אדרבה, קוים האָבען זיי זיך ערגיץ בעזעצט, זאָלען זיי שוין זיצען אין געהאַקטע וואונדערן... אויך אין די שטערט האָט מען זיי אָפּגעטראָגען בעוונדערע גאַסען פון זייער כבוד וועגען, וואו זיי קאָנען זיך טהון וואָס זיי ווילען: עפּענען קלייטלעך, האַלמען שענקלעך, פּערקויפּען בראַנפּען, אויפקויפּען תּבואה,

סרסור'ען, מעקלערען, האנדלען, וואנדלען, דרעהען, פערלייהען געלר, נעמען פראצענט וויפיעל עס לאזט זיך... און דערפון טאקי האט זיך גענומען די ערשטע שנאה, וואס מע האט געווארפען אויף זיי איין אומ'חן, ווארום בשעת מע האט בעדארפט צו זיי האָבען, איז מען מיט זיי געווען אדרבה ואדרבה, קוצענירטוצעניו, ווי געוויינט ליד, און נאָכדעם, אז ס'איז געקומען צום זמן, מע בעדארף צאָהלען און ס'איז נישטאָ מיט וואָס, האָבען די רויטע אידלעך אָנגעהויבען צושמעלען די קוויטלעך, איינגעבען די וועכסלען; איז געוואָרען אַ נוואַלד: "פּיאַווקעס! עקספּלאַטאַטערעס! געבראַכט אַהער זייער טאַענענכ ירושה! טונעיאַרצעס! פּאַראַזיטען! שאַכערמאַ-כערס! מענשען וואָס זעען ניט און שניידען ניט און עסען — עסען זיי! וואָס בעדאַרף מען זיי? וואָס בעדאַרפען מיר רויטע אידלעך? לאָזען זיי זיך געהן אַהין, פון וואַנען זיי האָבען זיך גע-נומען!..." די רויטע אידלעך האָבען דאָס אַלסדינג אויסגעהערט און האָבען זיך געמאַכט דערפון: "עט, זיי וועלען אזוי לאַנג ביי-לען, ביז זיי וועלען אַנשטומט ווערען; אז זיי וועלען באַדאַרמען האָבען, וועלען זיי וויעדער קומען צו אונז"... די רויטע אידלעך זענען געגאַנגען מיט דעם גאַנג, אז אינגאַנצען זייער כח איז די טמבע, אז אַ איד בעדאַרף אין זינען האָבען פּרנסה, אַ איד בעד-דאַרף מאַכען געלד, און וואָס מעהר איז בעסער... די רויטע אידלעך, וואָס האָבען ליעב אַפּשפּעטען פון איטליכען בעזונדער, חוזק מאַכען פון דער גאַנצער וועלט, און אַפילו פון זיך אַליין, זאָגען אויף זיך זעהר אַ גראַב ווערטעל: "אַלע מענטשען — זאָגען זיי — ווערען ציינגעטהיילט אין צוויי קאַטעגאָריעס: פּאַרבעס און פּאַרבעס. האָט איהר קיין געלט ניט, זענט איהר דאָך גלאַט אַ פּאַרד; האָט איהר געלט — זענט איהר אורדאי אַ פּאַרד, וואָרום אז ניט, וואָלט איהר דאָך קיין געלט ניט געהאַט... נאָר ס'איז גלייכער — זאָגען זיי — אַ פּאַרד מיט געלט, איידער אָהן געלט, און אז מע עסט חזיר, זאָל רינען איבער דער באַרד, און דאָרט וואו געלט, זאָגען

זיי, דאָרט איז כבוד, דאָרט איז יחוס, דאָרט איז תורה, דאָרט איז חכמה — מיט איינעם וואָרט: געלט איז די וועלט. איי, די איבעריגע פעלקער מאַכען פון אונז חוזק, זיי זאָגען: „ליבסערדאָ-קעס, שאַכער־מאַכערס, טונעיאַדצעס, פאַראַזיטען, עקספּלאַצאַט-טערעס“? לאָזען זיי רעדען, ווער האָרכט זיי? מיר ווייסען דאָך יאָ ווער מיר זענען; מיר זענען פאָרט די אויסדערוועהלטע, די מיוחסים ביי גאָט; מיר זאָגען פאָרט „אתה בחרתנו מכל העמים“... וואָס פאַר אַ פנים האָבען ביי אונז אַלע זייערע זאָגעכצען אַקעגען איין „ששי“, להבדיל, אין בית־המדרש? וואָס פאַר אַ ווערטה האָט דאָס אַקעגען איין פּסוק פון „אתה הראית“? לאָזען זיי רעדען, לאָזען זיי שרייבען; מיר האָבען איבערגעלעבט ערגערע המנ'ס, מיר וועלען זיי, אם ירצה השם, אויך איבערלעבען. מיר וועלען זיך ווייטער פאַהרען צום רבי'ן, האַפען שיריים, פראַווען שלש סעודות'ען; איין מאָל פאַר אַלע מאָל — נישט געזאָרנט, חי געלעבט:

דער רבי האָט געהייסען פרעהליך זיין,  
 פרעהליך זיין,  
 און טרינקען וויין,  
 ביז'ן ווייסען טאָג אַריין!...

אזוי האָבען די רוימע אידלעך זיך אויסגערעדט דאָס האַרץ, און אזוי האָט זיך דאָס געצויגען אַ צייט מיט יאָהרען, ביז עס האָט זיך אָט דאָ ניט לאַנג מיט אַמאָל אָנגערוקט אויף זיי אַ געדיכטער אַ פינסטערער וואָלקען; עס האָט אַ זעץ געטהאָן אַ דונער, אַ פייע-רינער בליטץ האָט אויף איין אויגענבליק בעלייכט דאָס שרעקליכע פינסטערניש, און אַ האָגעל, אַ מורא'דיגער האָגעל פון שטיינער האָט אויסגעבראַכען און איז געפאלען אויף זייערע קעפּ, געטראַפען די אָרעמע לייט נעבאָך, וואָס זיצען צענויפגעשפאַרט דאָרטען ערגיץ אונטער דער שטאַט, אויף די „קבצניווקעס“... ווי פון אַ לאַנגער לאַנגען שלאָף האָבען זיך דעמאָלט אויפגעהאַפט די רוימע אידלעך,

זיך אויסגעווישט די אויגען און געפרעגט איינער ביי'ם אנדערען:  
— הא? וואָס? וואָס איז דאָ געשעהען? ...

— וואָס איז דאָ געשעהען? — רופט זיך אָפּ איינער פון די  
רויטע אידלעך. — אָט וועל איך אייך דערצעהלען וואָס איז דאָ  
געשעהען; ס'איז דאָ געשעהען אַ שענע מעשה: אידישע  
משרתים פון אַ אידישער קלייט האָבען זיך צעקריעגט מיט די פּער-  
סיאַנער פּריקאָזטיקעס פון אַ פּערסיאַנישער קלייט איבער אַ קונה  
אַ פּערסיאַנער. איז זיך מיישב אַ אידישער משרת, יצחק הייסט ער,  
און וויל אָפּרופּען דעם קונה, איז זיך מיישב דער פּערסיאַנער פּרי-  
קאָזטיק, פּרשנדהא הייסט ער, און זאָגט צו איהם, צום אידישען  
משרת, צו יצחק'ן הייסט דאָס: „זשידאָן!“... איז זיך מיישב  
דער אידישער משרת, יצחק הייסט דאָס, און רופט זיך אָן צום  
פּערסיאַנישען פּריקאָזטיק: „האַמראָק!“... איז זיך מיישב דער  
פּערסיאַנישער פּריקאָזטיק און זאָגט צום אידישען משרת, צו  
יצחק'ן הייסט דאָס: „איהר זענט אַלע לייבסערדאַקעס, פּאַנטשאַ-  
כעס, קנאַבעל-פּרעסער“... איז זיך מיישב דער אידישער משרת,  
יצחק הייסט דאָס, און ענטפּערט איהם אָפּ: „און איהר זענט אַלע  
חזירים, שכורים, גראָבע קעפּ...“ איז זיך מיישב יענער, דער פּרי-  
קאָזטיק הייסט דאָס...

— אַ מעשה אָהן איין עק! — שלאָגט מען איהם איבער אין  
מיטען. — איז זיך מיישב דער, איז זיך מיישב יענער! ס'איז גאָר  
ניט דערפאַר. גענומען האָט זיך דאָס גאָר איבער אַ פּרויץ אַ פּאָר  
מעשטיק, וואָס מע רופט איהם „אנג“; ער האָט פּאַרזעצט ביי  
אונזער גביר זיין מאַיאָנטעק מיט'ן וואַלד, מיט דער מיהל, מיט דער  
קאַרעטע, מיט די פּערדלעך, און האָט געצאָהלט אַזוי לאַנג פּריצענט,  
ביז אונזער גביר האָט איהם צורעכט געמאַכט, צוגענומען ביי איהם  
זיין מאַיאָנטעק, מיט'ן וואַלד, מיט דער מיהל, מיט דער קאַרעטע,  
מיט די פּערדלעך, איהם געשטעלט אַזוי פּי...  
האָט דער פּרויץ געשוואָרען: ער מוז זיך נוקם זיין...

— א משל! גאָר נישט דאָס! — מישט זיך אַרײַן אַ אַרײַנע.—  
 אָט וועל איך אײך דערצעהלען. פאַרהאַן אַ פּרײַז, זעהר אַ רײַכע,  
 ושתי הייסט זי; האָט זי אַ זעהנדעל פּון אַ יאָהר אַכצען, האָט ער אָנ-  
 געמאַכט חובות, גע'חתמ'עט וועכסלען. אױ, האָט מען אַרום אַיחם  
 אָפּגעלעקט אַ בײַנדעל!...

— שטראַס-גראַס! — מישט זיך אַרײַן אײַן אָרעם ווייבעל און  
 רעדט מיט אַ קױטש. — דעריבער געהען קאַטשקעס באַרויט! אַז  
 ושתי'ס זעהנדעל חתמ'עט וועכסלען, באַדאַרף מען מיר צעשלאַגען  
 מיין קלײט, צערייסען דאָס בעטגעוואַנט און נאָך אױבערשעקען מײ-  
 נע קינדער אױף טױדט! אױהר פאַרשמעהט אַ מעשה? גענוג  
 מע האָט מיך אומגליקליך געמאַכט אין קלײט, אױ מען נאָך געקומען  
 צו מיר אַהײם און מע האָט...

דאָס אָרעמע ווייבעל צעלאָזט זיך אױף אַ קױטש און וויל אָנ-  
 חױבען דערצעהלען אױהר אומגליק, ווי ער אױז גרויס, דערלאָזט מען  
 זי ניט; די מאַנסבילען שטופּען זי אָפּ.

— צום רב, צום רב געהט קױטשען! דאָרטען וועט אױהר  
 מענה'ן, ניט דאָ...

און דער עולם הערט ניט אױף צו דערצעהלען די „חדושים“,  
 וואָס דאָ האָט זיך געטהאָן... אַלע רעדען, אַלע היצען זיך, מאַכען  
 מיט הענר, געהען אַרויס פּון די כלים, געבען אױבער אַלסדינג, ווי  
 אזוי ס'איז געווען, ווי אזוי ס'האָט זיך אָנגעהױבען, האַפען אױס  
 אײנס בײַ דאָס אַנדערע די ווערטער פּונם מױל.

— וואָס האָבען זיי געהאַט צו מיר? — בעקלאַנגט זיך אַ קאַר-  
 נאַסע אַרײַנע, וואָס האַנדעלט מיט אײער און האַלט אױס דערמיט  
 אַ בלינדען מאַן מיט זיעבען קינדער. — וואָס האָבען זיי געהאַט  
 צו מיר און צו מײנע אײער, אַ פּולען קאַשעק מיט אײער, וועה אױז  
 מיר, ווינד אױז מיר! וואָס וועל איך אױצטער טהון; צרות מײנע  
 גרוי—סע!...

— געהאט איין קליידעל א שבת'דיגס... — זיפצט א יונג וויי  
בעל און שארט דאס מיסט, צווישען שמאטעס, שערבלעך, פערערען  
און שטיקלעך גלאז, טאמער וועט זי דארטען עפּים געפינען. — די  
קישענס צעריסען, דאס געפעס צעבראכען, אפילו דאס שמשערבא-  
טע יוד'טעפעל, משטיינס געזאגט, אויף פיז'פּיצלעך...  
— בדי'הרל געשטעלט! — דערצעהלט א קרעמער, א צעל-  
ניקער פון די „קבצנווקעס“, וואָס אין די גוטע יאָהרען האָט זיין  
קראַם בעטרופען אזוי פּיעל, וויפּיעל איין לייטישער מענש קאָן  
אויסטריןקען אין איין מינוט. — אויסגעמישט די סטיינגעלעך מיט  
בויעהל, מיט גאז, מיט סמאָלע און מיט שוועבעלעך, א מישמאַש,  
אַט אזוי אַ!... (ער בעווייזט מיט ביידע הענד וואָס פאַר אַ מיש-  
טאַש.)

— דאָס איז נאָך בלאָטע! — רעדט איהם אויס דאָס האַרץ אַ  
שניט'קרעמער. — נעמען גאַנצע שטיקער מאַטעריע און צעשניי-  
דען אויף אַט אַזעלכע פּעדעמלעך — דאָס איז אַ קונץ, דאָס איז אַ  
בריה'שאַפּט!...

— איך בעט אַיך, וואָס וועל איך איצטער טהון, אַשטייגער,  
כדומה למשל, אָהן אַ וואַרסטעק? — רופט זיך אָן איין אַרעם שום-  
טערעל מיט אַ געל פנים, אזוי ווי וואַכס.

— אַם אין קמח אין תרח! — ענטפּערט איהם אַ הינקענדיגער  
שניידער מיט פּעדערען אין די פּאות. — וואָס טויג דיר אַ וואַרס-  
טעק, אַז סיי ווי סיי איז ניטאָ קיין אַרבייט? מע זאָגט אַז די  
שטאָדט טראַכט פון אונזערטוועגען עפּים מאַכען, נאָר עס געפּעלט  
מיר ניט דאָס טראַכטען זייערס; עפּים טראַכטען זיי מיר צו  
לאַנג — מי יודע וואָס זיי קאָנען א ו י ס ט ר א כ ט ע | ...

— וואָס האָסט דו מורא? ערגער פון ערגער קאָן דאָך שוין  
ניט זיין! — ענטפּערט איהם דאָס שוסטערעל און בעווייזט איהם  
מיט די אויגען אויף אַיין אַרעמער אידיגע, וואָס שטעהט אין מיטען  
גאַס צענויפגעלעגט די העגל, דרעהט מיט'ן קאָפּ און רעדט צו זיך



צליין מיט א הייזעריג קול: „אדוני גאָט! אדוני גאָט! אדוני גאָט! גאָט! גאָט, גאָט, גאָט!...“ אין דער בהלה איז ביי איהר פערפאָלען געוואָרען אַ קינד, איז זי אַראָפּ פונ'ם זינען... קינדער, ווייסע־הברה/ניקעס, לויפען אונטער אַלע מאָל, קרימען זי איבער, דער טהוט זי אַ ריס, דער — אַ צופּ. עלטערע דערזעהען און געבען זיי אַ וויסמען סוף :

— אַוועקט, שקצים, עכברושים, הולטייעס, ניט געדאַכט זאָלמ איהר ווערען!

יונגוואָרג טרעטען־אָפּ, צעלויפען זיך, ווי די איבערגעשראָקענע סאַראָקעס, און געהען צו דער שוהל. דאָרט שטעהט אַ רעדעל רויטע אידלעך. איינער אַ יונגערמאַנטשיק דערזעהלט נסים, ווי אַזוי דער זיידע זיינער, אַ איד פון קיין עין הרע עטליכע און אַכציג יאָהר איז נצול געוואָרען פונ'ם אומגליק נאָר דורך זיין יראת־שמים, דורך זיין פרומקייט. דער יונגערמאַנטשיק רעדט מיט הענה, און דער גאַנצער עולם הערט זיך צו.

— אַז עס האָט זיך אָנגעהויבען די חתונה — אַזוי דערזעהלט דער יונגערמאַן — בין איך באַלד אַוועקגעלאָפּען צום זיידען זאָל לעבען. איך קום צולויפען ניט טוידט ניט לעבעדיג, איך טהו אַ קוק — דער זיידע זאָל לעבען זיצט זיך גאַנץ רוהיג איבער אַ ספר, אָנגעטשאַן אין טלית ותפלין, גלייך ווי גאָרנישט געווען. „זיידעניו, זאָג איך, גאָט איז מיט אַיך, טהוט אויס טלית ותפלין, קומט גי־כער, לאָמיר אַנטלויפען כל זמן זיי זענען נאָך נישט דאָ!“ — „געה, מאַכט ער צו מיר גאַנץ רוהיג, געה, מיין קינד, געה, איך וועל בלייב־בען דאָ“. „וואָס רעדט איהר, זיידעניו, זאָג איך, גאָט איז מיט אַיך! טאַמער חליכה דערגעהט דאָס צו אַיך? קומט, זיידעניו, גיכער, גיכער!“ — „פון גאָט, מאַכט ער צו מיר, אַנטלויפט מען גיט; אויב ס'איז מיר באַשערט שטאַרבען נישט מיט מיין טוידט, זעט מיך דער מלאַך־חמות געפינען אומעדום; איהם נאָררט מען

נישט אפ... געה, זאגט ער, מיין קינד, געה געוונדערהייד! ... און שטעלט אייך פאר, אזוי ווי איך געה ארויס פונ'ם זיידען זאל לעבען. באגעגען איך...

פלוצים טהוען זיך א שאַט רויטע אידלעך פון שוהל, דאָס רע-דעל ווערד צעשלאָגען, און דער יונגערמאָנשיק רייסט איבער די מעשה אין מיטען. אלע לאָזען זיך געהן אַרויף אַ באַרג, אַהין, אויפ'ן בית-דעלמיו, שטיל, אָהן ווערטער, אַראָפּגעלאָזט די קעפּ; אלטע אידען שעפטשען, זאָגען פּסוקים און וויינען, וויינען שטילערהייד... וואָס זאָל דאָס זיין? אַ לוי? אַ ברמינן? ווער איז געשטאָר בען? ... קיינער ניט געשטאָרבען. דאָס טראָגט מען די הייליגע שטיקלעך פאַרמעט פון די צעריסענע ספרים — „מקבר זיין“ אויפ'ן הייליגען אָרט, ווי דער מנהג איז...

— ראה ה' — זעה, גאָטעניו! והביטה — און טהו אַ קוס — אזוי זאָגט דער רב צו זיך אליין און צוויי טרערען קוילען זיך איבער זיינע געלע באַקען און ווערען פערפאלען אין דער באַרד — זעה, גאָטעניו, וועמען האָסט דו דאָ, משטיינס געזאָגט, גע-שטראָפט? פאַר וועמען האָסט דו באַוויזען דינע גרויסע נכורות?!

און פון אויבען האָט אַראָפּגעקוקט דער פייעריגער קונעל, די זונן, געבאָקט, געברענט, געבראָטען, געסמאָליעט דעם גרויסען פינסטערען פלעק אויף דער ערד, וואָס מע רופט דאָס מיט'ן נאָמען „די קבצניווקעס“...

## דאס ניי ענטע קאפיטעל.

(די גרויסע אסיפה אין ביתהמדרש. — די נגידים שמעלען זיך צום צעמעל. — די יונגע לויט שמועסען מכה עמיגראציע. — עס האלט ביי טאבען א קאמוטעט. — „קאמוטעטען נע זשעלאיעס!“)

ס'איז א חוק ולא יעבור ביי די רוטע אידלעך נאך פון פאר-צייטען: בשעת עס קומט אויף זיי א צרה, א בהלה, א נזירה, א שרפה, א מגפה, האפען זיי זיך אויף אלע ווי איין מענש, קומען זיך צענויף אין שוהל אריין און האלמען זיך איין עצה, זוכען מיט-לען, וואס טהוט מען, מע זאל מבטל זיין דעם גזרדין און פטור זוערען פון דער צרה? קודם כל טהוען זיי תשובה; זיי רעכענען, אז פריהער פון אלעמען זענען זיי אליין שולדיג. אומזיסט שטרעפט ניט נאָם, בעדארף מען זיך מיט איהם איבערבעטען, דאָס הייסט: דאוונען, זאָגען תהלים, גוור תענית זיין, פאסטען; און גאָט איז דאָך א פאָטער, אז מע רופט צו איהם, ענטפערט ער... די דאָזיגע צרה אָבער, וואָס איז געקומען פלוצים אויף די רוטע אידלעך, איז געווען אזוי ניי און אזוי אומגערעכט, אז עס האָט זיי פריטשמע-ליט, פערטומעלט, אראַפגענומען די קעפ. זיי זענען געווען ווי אין דער הינהערפלעט, נישט געוואוסט וואָס טהוט מען, וואוהין געהט מען, צו וועמען שרייט מען? דער אומגליק איז געווען אזוי גרויס, אז די „שטאַרט“ האָט ניט געוואָרט ביז מע וועט שיקען רופען פון קהל; די נגידים האָבען זיך אליין געשמעלט צום צעמעל, בעלי-בתים זענען אַרומגעגאַנגען מיט זעק פון שטוב צו שטוב, און איט-ליכער האָט געגעבען וואָס ער האָט געקאָנט: א ברויט, א בולקע, א ביסעל מעהל, זאָל, פעפער, ציבעלעס. נאָר אזוי ווי א לעבע-דיגען זאק איז שווער אָנצושטאַפען, האָבען די רוטע אידלעך פון די „קבצניו קעס“ אויפ'ן דריטען מאָג אָנגעהויבען ביט-לעכווייז אויסגעהן פון הונגער. האָבען זיך אַריינגעמישט מענשען

און האָבען געמאַכט אַ נואַלד: װאָס שװייגט מען? און ס'איז געבליבען, מע זאָל מאַכען אַ גרויסע אסיפה אינ'ם גרויסען בית-המדרש פון אלע פּאַרנעמסטע בעליבתיים אין שטאָדט, און אויף די אַרעמע רויטע אידלעך איז געוואָרען אַ נייע הויט; אַ פרישע נשמה האָט מען אין זיי אַרײַנגעזעצט, אַז זיי האָבען דערהערט, אַז די נגידים האָבען געגעבען צו וויסען דעם רב, אַז זיי, די נגידים, װעלען זיין אויף דער אסיפה, אַם ירצה השם, געוויס, אָהן אַ שום תירוץ, און זיי, די נגידים, װילען, אדרבה, מע זאָל טאַקע עפּים זעהען צוטראַכטען, עפּים טהון פון די אַרימע לייט'ס װענען. זיי, די נגידים, האָבען געזאָגט בפירוש, אַז זיי זענען מוסכם צו מיט'העלפען ווי װײַט מעגליך, און אפילו טאַמער בעדאַרף קאַסטען עפּים געלד, אַהרט זיי אויך נישט, אַבי נישט קיין סך, געװײנטליך, װאָרום קיין סך, װאָס איז שייך, קאָן מען נישט, אַלסדינג בעדאַרף זיין ביים גאַנג, מיט אַ מאָס, מיט אַ חשבון, ובפרט געלד, איהר פערשמעהט? ...

נאָר ביז די דאָזיגע װערטער זענען אָנגעקומען אויף די "קבצניו קעס", איש מפי איש, איינער פונ'ם אַנדערען, האָבען זיי זיך געקויקעלט און געוואַכסען, ווי אַ קויל שניי, װאָס װײַטער גרעסער און גרעסער, און ס'איז אַרויס אַ קלאַנג צווישען די אַרעמע לייט, אַז די נגידים האָבען צוגעזאָגט נילדענע בערג, עס מעג זיי קאַסטען מי יודע װיפיעל, דאָס לעצטע העמד װעלען זיי אַװעק'געבען, זיך לאָזען שניידען די פינגער פאַר זייערע אַרעמע ברידער! ... און אויף די "קבצניו קעס" איז געוואָרען ששון ושמחה, און עס האָבען זיך אַ לאָז געטהאָן אַרעמע לייט אין שטאָדט אַרײַן, אידען און װײַבער מיט קליינע קינדער אַ סך, און האָבען בעלעגערט דאָס גרויסע בית-המדרש פון אינוועניג און פון דרויסען. אין יענעם טאַג האָט זיך יעדער אַרעמאַן פון די רויטע אידלעך געפיהלט, ווי אַיין אבן-טוב, ווי אַ ציטעריג קינד, אַ בן-יחיד'על, װאָס מע פּעט'טעט דאָס, מע גלעט דאָס, מע קײכעלט דאָס, מע טראַגט דאָס

אויפ'ן קאפ, מע שלאָמט נישט איבער דעם קיין נעכט — אַ קלייניג קייט, אַ ווערטלע אויסצורעדען: רויטע אידלעך, און אַרעמע לייט דערצו, און נאָך פון די „קבצניווקעס“? ס'איז, אַפּנים, היינט זיי ערע זיעבען יאָהרען!... עס האָט געהאַט דעם זיעבעטען חן אָנצוקוקען, ווי אזוי די אַרעמע לייט זענען געוואָרען ביי זיך גרויס, נישט צוצוטראַעטען! עפּים איינער אַ שטאָרט־בעל־הבית האָט זיך געפרובט מאַכען מיט זיי אַ שמועס, האָט מען איהם אָפּגעשאַטען מיט פייער, ווי איינער רעדט: „דרך ארץ, דו פּאַרף, ווער ביזט דו און ווער זענען מיר? דו ביזט אַ פּראָסטער בעל־הבית, און מיר זענען אַרעמע לייט, פון די קבצניווקעס!...“

שפּעטער, אז אַלע פּאַרנעמסטע בעל־יביתים האָבען זיך צענויפֿ געזאַמעלט אין גרויסען בית־המדרש און עס זענען געקומען די נגידים מיט די רבנים, דינים און די איבעריגע שבעה טובי עיר, איז דער שמש אַרויף אויף דער בימה און האָט אויסגעקלאָפּט דרוי מאָל: „שאַ, שטילער, ס'זאָל זיין שטיל, שאַט, שטיל זאָל זיין!“ נאָכדעם איז אויפגעשטאַנען איינער פון די רבנים און האָט געהאַלטען זעהר אַ לאַנגע דרשה, געבראַכט פּסוקים אַ גוזמא, צענויפּגעטשעפּעט איין פּסוק מיט'ן אַנדערען, אויסגעוויזען על פי מדרש און על פי קבלה, אז דאָס איז דער אמת'ער „קץ“, דאָס הייסט, אז איצט בעדאַרף קומען משיח, ער מוז קומען, אַניט איז פּאַסקודנע, פּע, ער מוז, ער מוז קומען!... און אזוי ווי די רויטע אידלעך שטעהען איצט אין אַ צרה, און ווער שמועסט די אַרעמע לייט פון די „קבצניווקעס“, וואָס זענען געבליבען ווי אויפ'ן וואַסער, — בעדאַרף די שטאָרט זעהען, מע זאָל זיי העלפען אימליכער מיט וואָס ער קאָן, ווער מיט איין עצה, ווער מיט געלד...

— נו, אדרבה, פאַרקעהרט, אַדרבה! — רופּען זיך אָן עטליכע נגידים מיט אַ מאָל. — אדרבה, פאַרקעהרט, אדרבה, מיר אַליין ווער לען אויך מיטהעלפען ווי ווייט מעגליך, און אפילו טאָמער באַדאַרף קאָסמען עפּים געלט, אַהרט אונז אויך נישט, אבי נישט

קיין סך, געוויינטליך, וואָרום קיין סך, וואָס איז שייך, קאָן מען נישט, אַלסדינג באַדאַרף זיין ביי'ם גאַנג, מיט אַ מאָס, מיט אַ חשבון, ובפרט געלט, איהר פאַרשטעהט?...?

עס איז שווער צו פערשטעהן, וואָס איז די מעשה, וואָס איצט טיגס מאַל זענען די נגידים געווען אזוי גוט, אזוי ווייך, האָטש לענג זיי צו צו אַ מכה? פון זייער רעדען האָט מען אַרויסגעזעהען, גלייך ווי זיי וואָלטען זיך פיהלען, אַז זיי זענען אין עפּים שולדיג, אַז זיי האָבען עפּים פערזינדיגט קעגען די אָרעמע רויטע אידלעך... די נגידים זענען געווען אזוי אויפגעלעגט, האָפּערדיג, אַז זיי האָבען דערלאָזט יונגע לייט, „משכילים“, זאָלען זיך אַרײַנמישען מיט זייער רע עצות, וואָס מע שרייבט אויף די בלעטער.

— פאַרהאַן נאָר איין מיטעל — זאָגען די משכילים — איין און-איינציג מיטעל אויף צו העלפען די אָרעמע לייט: עס יגראַד ציע...

— וואָס הייסט דאָס „מיגעראַציע“? — פּרעגען די נגידים.  
— עמיגראַציע — זאָגען די יונגע לייט — הייסט עמיגרירען, פאַהרען, אַוועקפאַהרען, אַרויספאַהרען פון דאַנען און באַזעצען זיך אין אַנדערע לענדער!

— וואוהין? — פּרעגען די נגידים. — אין וואָסערע לענדער?  
— וואוהין? — זאָגען די יונגע לייט. — קיין הודו, קיין כוש, קיין בבלי, און איבערהויפּט קיין מצרים, ווייל ערד איז אין מצרים פאַרהאַן אַ סך, נאָר מענטשען ווינציג; אַלסדינג איז דאָרטען בזול הוול, העכער האַלב אומזיסט. אזוי שרייבט מען אין די בלעטער...

איין אַנדערס מאַל וואָלטען זיך די יונגעלייט פאַר אַזאַ מעשה נישט גענאָרט; זיי וואָלטען געהאַפּט אַ מיאוס'ען פּסק פון די נגידים פאַר אַזאַ העזה זיך אַרײַנצומישען צווישען עלטערע. נאָר דער געדאַנק פון עמיגראַציע איז זיי שטאַרק אַרײַן אין נאָז אַרײַן: עס שמעקט מיט פּוּר ווערען פון די אָרעמע לייט — עפּים אַ קלייניגקייט?...?

— ס'איז טאקי אפשר א שטיקעל פלאן, כלעבען! — זאָגען די נגידים. — אדרבה, פארקעהרט, פאר וואָס זאָל מען טאקי ניט זעהען? מצרים איז נישקשה פון א לאַנד מצרים...

— וואָס רעדט איהר? — פרובט זיך דער רב איבערשפארען. — איהר האָט פארגעסען, אז מיר זאָגען אלע יאָהר ביים סדר: „עבדים היינו לפרעה במצרים?“

— מילא, וואָס מע זאָגט אין דער הגדה! — ענטפערען איהם די נגידים מיט אזא טאָן, אז מע זאָל שוין מעהר ניט איבערשפארען. — וואָס גלייבט איהר דאָס מצרים צו יענעם מצרים, וואָס אין דער הגדה? ס'איז שוין היינט ארץ־ישראל, ניט מצרים...

די יונגע לייט זענען שטארק צופרייערען, וואָס די נגידים האָל־טען מיט זיי, רוקען זיי זיך צו נעהענטער און דערזעהלען, וואָס מע שרייבט אין די בלעטער וועגען דער דאָזיגער עמיגרציע און וועגען קאָמיטעטען; מע בעראַרף זעהען קודם כל, סע זאָל ווערען א קאָמיטעט...

— ברוך הבא, א נייעס, אָט האָסט דו דיר שוין קאָמיטעטען! — האַפט זיך אַרויס א רויט אידעל קעגען די יונגע לייט. — וואָס טויג מיר קאָמיטעטען — שמעטען? איהר שמועסט בעסער מכת אכ־צעהן און דרייצעהן: וואו וועט מען נעמען געלט אויף אריבער־שעקלען, קיין עין הרע, אזוי פיעל אָרעמע לייט?

— געלט? — זאָגען די נגידים. — געלט איז בלאַטע! מע וועט זיך פארשרייבען חודש־געלט אימליכער וויפיעל ער קאָן, נישט קיין סך, געוויינטליך, וואָרום קיין סך, וואָס איז שייך, קאָן מען נישט, אלסדינג באַראַרף זיין ביים גאַנצן מיט א מאָס, מיט אַ חשבון, ובפרט געלט, איהר פארשטעהט? ...

— עמיגרציע... מצרים... קאָמיטעטען... חודש־געלט... — אזוי האָבען געשריגען די רויטע אידלעך אלע אינאיינעם, איינער איבער'ן אַנדערען, געפילדערט, געהיצט זיך, געמאכט מיט הענה, זיי דער שטייגער איז; און אז ס'איז אָנגעקומען אין דרויסען אַרויס

צו די אָרעמע לייט, אז מע שמועסט דאָ מכה עמיגראַציע קיין מצרים, מכה מאַכען קאָמיטעטען און מכה פּערשרייבען זיך הורש-געלד, איז געוואָרען צווישען זיי חושך — חושך!

— וואָס איז דאָס? — מאַכען זיי געשריגען. — דערויף האָט מען אונז אַהער געבראַכט, מע זאָל מאַכען קאָמיטעטען, וואַרפען גאַל-קעס, קינדערשפּיעל? וואָס טויג אונז צערעמאָניעס, „מיגראַציעס“, קאָמיטעטען, צוואַנגעכצען, גילדענע פּייגעלעך? איהר גיט אונז היינט, פאַר מאַרגען לאָז זיך גאָט זאָרגען! שיקט אונז אָפּ קיין מצרים, קיין גושן, שיקט אונז אָפּ צום רוח אַליין, אַבי היינט, טאַקי באַלד, וואָרום אַחיים צוריק אויף די „קבצניווקעס“ קאָנען מיר נישט קומען; אונזערע ווייבער און קינדער וואַלגערען זיך אויף דער הוילער ערד אונטער גאָט'ס הימעל, געהען-אויס פון הונגער, און איהר וועט דאָ מאַכען אויף אונז קאָמיטעטען? אַבער גאָר לא! נו זשעלאַיעס, קאָמיטעטען נע זשעלאַיעס!!!

מיט דעם דאָזיגען געשריי האַכען זיך אַ סך אָרעמע לייט אַריינגעחאַפט אין בית-המדרש אַרײַן, און ס'איז געוואָרען אזא ליאַרעם, אזא טאַרעראַס, אז מע האָט געקאָנט טויב ווערען. תחילת האָט מען נישט פּערשטאַנען, וואָס איז דער געשריי; נאָר אז מע האָט דערהערט די ווערטער: „נע זשעלאַיעס, קאָמיטעטען נע זשע-לאַיעס“, זענען די נגידים געוואָרען אויפגעטראָגען און האַכען זיך אַרויסגעשטעלט:

— תּרבות! דרך ארץ! אַזעלכע שלעפּערס, ווי איהר זייט! די שטאָדט איז זיך צענויפגעקומען אַהער צוליעב אייך, מע טראַכט פון אַייערטוועגען, מע ברעכט זיך די מחות, ווי אזוי בעסער אייך צו העלפען, ווי אזוי גיכער אייך אַרויסצושיקען פון דאַנען, — האָט איהר נאָך אַיין עזות צו רעדען? אַחיים, שלעפּערס! דאָרטען וועט איהר זאָגען דעות, דאָרט, אויף די „קבצניווקעס“!!! ... — — —



## דאס לעצטע קאפיטעל.

(מאטעריאל פאר'ן היסטאריקער צו דער געשיכטע פון די רויטע אידלעך. — א בריוועל פון איין עמיגרענט, וואס איז פערזאנלעך געווארען קיין מצרים. — א סוף צו די רויטע אידלעך.)

דער היסטאריקער, וואס וועט קומען אמאל בעשרייבען די געשיכטע פון די רויטע אידלעך אין די שפעטעריגע דורות, אז ער וועט האלמען ביי דעם קאפיטעל, וועט ער זיך אפשטעלען: ער וועט א סך מעשיות ניט וועלען גלויבען, און א סך זאכען וועט ער פערשוויידן גען. ער וועט זיך שעמען ארויסשטעלען אזעלכע פאקטען, וואס קאנען פארקומען סיידען צווישען ווילדע מענשען. ער וועט ניט וועלען גלויבען בשום אופן, אז צווישען אידען, וואס רופען זיך „רחמנים בני רחמנים“, האבען זיך געפונען אזעלכע, וואס האבען זיך בענוצט מיט'ן אומגליק פונ'ם פאלק און פון יענעם צרות זיך געמאכט א פרנסה, איבערגעפיהרט א סך קהל'ש געלד, געמאכט האפילאפ, אראפגעקוועטשט זיך אין בייטעל אריין, קיין רחמנות נישט געהאט אויף איריש בלוט... גוואלד, וועה געשריגען! — וועט זאגען דעמאלט דער היסטאריקער. — וואס איז דאס געווען פאר מינים אידען דעמאלט, וואס האבען זיך בענאנגען מיט זייערע ארעמע ברידער א סך ערגער, ווי מיט בהמות? וואס איז דאס געווען פאר מינים מענשען, וואס האבען געטריבען די ארעמע עמיר גראנטען, ווי מע טרייבט שאף אויפ'ן יאריד? וואס איז דאס געווען פאר ברואים, וואס האבען דערלאזט ארעמע קראנקע ווייבער מיט פיצלעך קינדער וואלגערען זיך אויף דער הוילער ערד אונטער גאט'ס הימעל, אין רעגענס און אין קעלט? וואס איז דאס געווען פאר מינים קאמפאניעס אזעלכע, וואס האבען ארויסגעלאזט מורעות אין אלע בלעטער, אז זיי נעמען זיך אונטער, כלומרשט פאר א קליין געצאחלט, איבערפיהרען גאנצע משפחות פון די רויטע אידלעך

איבער'ן ים, ברענגען זיי און בעזעצען אינ'ם גלילי כען  
 פרייהעם לאנד מצרים, און נאכדעם האט זיך  
 אויסגעלאזט, אז זיי האבען גאר אויסגענארט די עט  
 ליכע גילדען און איבערגעלאזט די ארעמע עמינראנטען אין  
 מיטען וועג, אויף גאט'ס בעראטה, ערגיץ אין דער  
 מדבר? ... וואס איז דאס געוועזען פאר מינים פראנטען, וואס  
 האבען געשאטען מיט געלד, פערנארט, אריינגענארט אין זאק אריין  
 ארעמע מיידלעך, זיי צוגעזאגט גילדענע בערג, און נאכדעם זיי  
 פערקויפט צו די "ישמעאלים" מיט גרויסע, גרויסע רוחים? ... "אוי,  
 ברידער! — וועט דער היסטאריקער זאגען מיט די ווערטער פון  
 מענדעלסאן, וואס האט זיך געקויפט  
 איין אייביגען נאמען ביי אונז, אויף דער זייט מיך סמבטיון. —  
 אוי, ברידער! ... אויף פעטש פון אנדערע וויין איך און זאג:  
 נישקשה! גוטע און שלאפע לידען אפט אין דער וועלט, מעגליך  
 אפשר, יענע וועלען נאך א מאל חרטה האבען; נאר אז געפאטש  
 טע פאטשען זיך אליין, אז צערראפעמע דראפען איינער דעם אנדער  
 דערען, וויין איך און האב — אויוועה! — נאר נישט וואס צו  
 זאגען... דערמאן איך מיך אין יענע נעכאך, פון איך אליין גע-  
 פייניגטע, "געפאנגענע", רייסט מיר דאס הארץ; עס וויינט און  
 שרייט: אוי, מוין משונה דערשלאגען, מוין ווילד געפאלען פאלק  
 ישראל! ... דער היסטאריקער, וואס וועט קומען א מאל בעשריי-  
 בען די געשיכטע פון די רויטע אידלעך, וועט זיך ניט איין מאל  
 רייטען ביי די האר, אז ער וועט לייגען די קארעספאנדענציעס,  
 וואס זענען אפגעדרוקט אין די בלעטער פון יענער צייט, אדער  
 גלאט אזוי בריוולעך, וואס די רויטע אידלעך האבען געשריבען צו  
 זיך אהיים פונ'ם "גליקליכען, פרייהען" לאנד מצרים אין יענער  
 צייט. אט האט איהר איינס פון די דאזיגע בריוולעך:

"מיינע לעבע און געטרייהע! איך שרייב איך א בריוולע,  
 נישט מיט טינט, נאר מיט בלוטיגע טרערען, פון דעם דאזיגען גליי-  
 כעם"

ליכען לאַנד, ברענען זאָל דאָס אויפ'ן פייער! עס וואָלט נעמענט  
איינגעזונקען ווערען, אזוי ווי קורט, איידער איך האָב דאָס נאָר  
דערקענט. הלאוי וואָלט איך זיך אין דערתיים אויסגעבראָכען אַ  
פוס, איידער איך האָב מיך געריהרט פון דעם אָרמ, און אז איך  
בין שוין יאָ אַרויסגעפאָהרען, וואָלט איך בעסער אין וועג איינגענור-  
מען אַ מיטה משונה, איידער איך בין געקומען אַהער, אין דעם וויס-  
טען מצרים! איך זאָל אייך וועלען באַשרייבען אלע אונזערע נרוי-  
סע צרות, וואָס מיר האָבען איבערגעטראָגען אין וועג פונ'ם ערשטען  
טאָג ביז אַצינד, וועט ניט סטייען ניט קיין פאַפיער, ניט קיין פענעס  
פון דער גאַנצער וועלט! אינ'ם טייך סמבטיון איז געוויס נישטאָ  
אזוי פיעל וואַסער, וויפיעל טרערען מיר און אונזערע ווייבער האָר  
בען פאַרנאָמען ביז היינטיגען טאָג. די אַגענטען, וואָס האָבען אונז  
געבראַכט אויף דער שיף, האָבען צוגענומען ביי אונז די פעקלעך  
(דאָרט זענען געלעגען אונזערע מליחות-פלינ'ס), און מעהר האָבען  
מיר זיי נישט געזעהען אין די אויגען. ס'איז געווען ערב שבת,  
האָבען אונזערע ווייבער געוואָלט בענשען ליכט, איז ניט געווען אויף  
וואָס, האָבען זיי אונז גענוג באַוויינט, זייערע קללות זאָלען נאָר  
פאלען אויף די קעפּ פון די קאָמיטעטען. און נאָכדעם האָט זיך  
אויפגעהויבען אַ שטורעם-זוינט מיט סכנת נפשות, עס האָט אונז  
געוואָרפען העכער הייזער, איטליכע הוואַלי איז די נרויס ווי אַ  
מויער, מיר האָבען זיך שוין אָפגעזעגענט מיט'ן לעבען, געמיינט,  
ס'איז אַיין עק! דריי וואָכען האָבען מיר זיך אזוי אָפגעמוטשעט,  
ס'איז ניט געקומען קיין געקעכטס אין אונזער מויל אַרײַן, מיר  
האָבען געזעהען פאַר זיך נאָר הימעל און וואַסער, ביז מיר האָבען  
זיך קויס-קוים דערשלאָגען צו אַ ברעג, און אז מיר זענען אַראָפּ  
פון דער שיף קראַנקע, צעבראַכענע, אויסגעמוטשעטע, הונגעריגע,  
האָט מען אונז אָפגעהאַלטען אַ טאָג מיט אַ נאַכט אין דרויסען  
אויפ'ן רעגען, און פונקט דעמאָלט האָט זיך מיין אסתר ריוולע'ן  
פאַרגלוסט געהן צו קינד, זי איז געלעגען געוואָרען און געהאַט אַ

יונגעל; דאָס יונגעל איז געשמאַרבען, און זי איז געווען, ניט  
היינט געדאַכט, טוידט קראַנק, ס'איז ניט געווען אַפילו קיין לעפעל  
יוד אָדער אַביסעל אַיינגעמאַכטס אויף דערקוויקען די נשמה. ערשט  
אויפ'ן אַנדערען טאָג האָט מען זיך אויף אונז דערבאַרמט, מענטשען  
פון אַ קאָמיטעט זענען געקומען און האָבען אונז איבערגעשריבען  
אַלעמען ביי'ם נאָמען, און מע האָט אונז אוועקגעפיהרט פון דאָר-  
מען, און מע האָט אונז פאַרטריבען אין אַ שטאַל, און דאָרט האָט  
מען אונז געטהיילט בולקעס מיט מאַראַנצען, איטליכען אַ בולקע  
מיט אַ מאַראַנץ, און פון דאָרטען האָט מען אונז וויעדער אוועק-  
געטריבען, איבערגעשריבען איטליכען ביי'ם נאָמען און אַרויפגע-  
זעצט וויעדער אויף אַ שיף, און מע האָט אונז געפיהרט אַנדער-  
האַלבען מעתלעך, און די זונן האָט געבאַקען, געברענט ווי אַ גיהנם,  
בזו מע האָט אונז געבראַכט צופיהרען און אַראָפּגעוואָרפען אין אַיין  
אָרט פון גאַלע זאַמד, נישט קיין הייזער, נישט קיין בוימער, נישט  
קיין גראַז, נאָר זאַמד און הימעל, הימעל און זאַמד, און דאָ האָט  
מען געוואָלט, מיר זאָלען זיך באַזעצען, מע האָט אונז געגעבען  
אַרבייט — שלעפען קלעצער פונ'ם ים און בויען הייזער, גראָבען  
ערד און פלאַנצען בוימער, און מע האָט געשטעלט איבער אונז אַיין  
אויבערהאַר, אַ משוגענעם כעסן, וואָס באַלד עפּים — פלעגט ער  
געבען פעטש; האָבען מיר דאָך מסתמא געמאַכט אַ ויצעקו, האָט  
מען עטליכע פון אונז געבונדען, געשלאַגען מכות-דצח... קוים  
מיט'ן לעבען זענען מיר פון דאָרטען זיך צעלאָפּען, דער אַהער, דער  
אַהין, וואוהין די אויגען האָבען געטראָגען, און מיר האָבען זיך  
צוגעשלאַגען עטליכע משפחות אין אַיין ערטעל אַרײן, טאַקי דאָ  
אין מצרים, וואו עס וואָלט אונז אפשר זיין נישקשה, וואָר אַ  
מע קאָן דאָ מאַכען אַ לעבען, דהיינו: מע גיט אונז  
אַרבייט — שמעהן ביי דער מאַשין, דרעהען די ראָד פון כאָור  
הבוקר בזו שפעט אין דער נאַכט, און מע באַקומט דערפאַר אַ זיל-  
בערנעם טאָלער, און קינדער אַ האַלבען טאָלער. הכלל, ס'איז נאָר

קיין מעשה ניט. איטליכער הייסט דאָ „מיסמער“, פערד געהען  
 אין ברילען און מענטשען טראָגען פאפיערענע מאנישקעס. דער  
 חסרון אָבער, וואָס מע ווייסט ניט פון קיין שבת און  
 פון קיין יום־טוב, און וואָס מע פארשטעהט ניט דאָס לשון זייערס,  
 וואָרום מע רעדט דאָ זעהר שטשיפעליאָווע, דער רוח ווייסט זיי, אויף  
 וואָס פאַר אַ שפראַך! קיין רחמנות איז ביי זיי נישט פאַרהאַן.  
 איהר מעגט אויסגעהן אין גאַס פאַר הונגער, וועט זיך קיינער ניט  
 אָפּשטעלען אַפּילי, וואָרום סע איז אַ טאַרעראַם, אַלע לויפען, אַלע  
 אַרבייטען, און ווער סע קאָן ניט אַרבייטען און וויל האַנדלען, קאָן  
 ער האַנדלען מיט וואָס ער וויל, מיט אַלמע מלבושים, אַרומטראָגען  
 שוועבעלעך, שוהוואַכס אַדער קנעפּ, און קאָן זיך „מאַכען דערפון  
 אַ לעבען“ (אזוי געהט דאָ די שפראַך...). נאָר איך מעג זאָגען  
 „גם זו לטובה“, וואָרום אַנדערע מאַכען דאָ אַ סך ערגער פון מיר.  
 אַט האָב איך ניט לאַנג באַגעגענט יענקעל דעם פעטער מרדכי'ס,  
 בין איך נכהל ונשתומם געוואָרען! איך האָב איהם כמעט ניט  
 דערקענט — אזוי שטאַרק האָט ער זיך איבערגעביטען! אָנגע-  
 טהאָן האָט ער זיך ווי אַ משוגענער קאַטערינשטיק, אין אַ קורץ  
 ווייטיקעל מיט אַ לאַנגען סטאַן און מיט אַ הויכען ספּאַדיק אויפ'ן  
 קאַפּ, ווי אַ לאַקשענטעפעל. „יענקעל, זאָג איך, ס'איז דו?“ —  
 „ווער דענן? — זאָגט ער. — פאַרשטעהט זיך, ס'איז איך, האָטש  
 איך הייס שוין היינט ניט יענקעל, איך הייס גאָר מיסמער  
 דזשעק“... „וואָס מאַכסט דו עפּים, זאָג איך, מיסמער דזשעק, ווי  
 געהט דאָס דיר אינ'ם דאָזיגען לאַנד?“ — „נומער ערגער, זאָגט  
 ער; די ערשטע צייט איז געווען זעהר ניט פּרעהליך, נאָר איצט,  
 דאַנקען גאָט, מאַך א יך אַ לעבען“... „דחינוה זאָג איך,  
 וואָס איז דיין טהועכץ?“ — „מיין טהועכץ איז, זאָגט ער, איך  
 וואַש גרעט“. „וואָס הייסט, זאָג איך, דו וואַשט גרעט?“ — „אַט  
 דאָס הייסט, זאָגט ער, איך האָב מיך אויסגעלערענט וואַשען און  
 פּרעסען“. „אַט דאָס הייסט ביי דיר געמאַכט אַ לעבען? אַז אַך

און וועה, זאג איך, איז צו מיר, אז מיין פעטער מרדכי'ס זוהן באַ-  
 דארף זיין אַ פראַטישקע, און נאָך אין מצרים דערצו!" ... פון איהם.  
 בין איך געוואָהרע געוואָרען וואָס מאַכען די איבעריגע אונזערע  
 חברה, די רויטע אידלעך, וואָס האָבען זיך צוגעשלאָגען אַהער; אַלע  
 „מאַכען, ברוך השם, אַ לעבען“: משה שפּרינגע'ס האָט זיך אויס-  
 געלערענט פאַרזוימען לעכלעך צו אונטערהויען, בערעל דאָבי'ס  
 שלאָנט פלעקלעך אין די אָבצאַסען, מענדעל מינדי'ס באַקט בייגעל,  
 מאַטעל ראַצי'ל'ס פאַרקויפט בעזעמער, עמליכע געהען אַרום דערווייַל  
 אזוי אָהן אַרבייט, בעמען נרבות; און די איבעריגע ווייסט ער  
 אַליין אויך ניט, וואו זיי זענען אַהינגעקומען, אפשר זענען זיי שוין  
 נישטאָ... מיר האָבען זיך ביידע גוט אויסגעוויינט, אויסגעערעדט  
 איינער דעם אַנדערען די הערצער, זיך געגעבען די האַנט „תּקיעת-  
 כּף“, אז מיר זאָלען זיך זעהען האַמטש איין מאָל אין וואָך, וועט  
 אונז זיין אַביסעל גרינגער, וואָרום דאָס בענקען וואָס מיר בענקען  
 אַהיים איז אזוי גרויס, אז ממש עס עקט זיך אונז דאָס חיות!  
 מיר דאַכט, איך וואָלט זיי מוחל געווען זייערע אַלע גליקען, איך  
 וואָלט זיי אוועקגעשענקט אַלע זייערע טאַלערס פאַר איין קוק אויף  
 די קבצניווקעס! אוי, וואו נעם איך פליגעל, וואָלט איך באַלד  
 צו אייך אַריבערפליהען, מיינע ליעבע און געטרייהע! מיר לאָזען  
 אייך גריסען גאָר פּריינדליך, און מיר בעמען אייך, דאָס הייסט,  
 איך און אסתר רייזעל זאָל לעבען, איחר זאָלט דאָרט לאָזען גריסען  
 איטליכען באַזונדער גאָר פּריינדליך, און איהר זאָלט זיי זאָגען  
 אז מיר פאַרגעסען זיי ניט אַפילו אויף אַ מינוט, און דעם פעטער  
 יאָסי מיט דער מוהמע סאָסי זאָל איהר למען חשם לאָזען גריסען.  
 און דעם פעטער שעה מיט דער מוהמע חיה, און די קינדער זייערע.  
 איטליכען באַזונדער גאָר פּריינדליך, און מיין שוועסטער ביילי און  
 די מוהמע קיילי זאָלט איהר אַחוץ לאָזען גריסען פון אונזערטווע-  
 גען און פון אונזערע קינדערס וועגען, איטליכען באַזונדער גאָר  
 פּריינדליך, און איהר זאָלט זיי זאָגען למען השם, זיי זאָלען זיך

ניט דערוועגען ריהרען פונ'ם אָרט, וואָרום זיי וועלען חרטה האָבען און וועלען זיך פאַרשעלטען דאָס געביין, אזוי ווי פעסי די אלמנה, וואָס האָט געהאַט דעם פסק מיט איהרע צוויי מיידלעך נעכטן, און נאָך אַ סך אַזעלכע ווי זי, וואָס האָבען זיך געלאָזט איינרעדען, אז מע וועט דאָ גליקליך מאַכען זייערע טעכטער, מע וועט זיי גע- בען חתנים מיט אַ סך נדן און מיט שענע מתנות, און צום סוף האָט מען זיי פאַרפיהרט צו אַלדי שוואַרצע יאָהר, געפענטעט אין קייטען און פאַרקויפט צו די „ישמעאליים“ פאַר קנעכט, מע זאָגט, פאַר זעהר אַ סך גאָלד... למען השם ולמען השם, איהר זאָלט זיך ניט לאָזען איינרעדען פון קיינעם, טאַמער קומט צו אייך עמיצער פון די דאָזיגע „פראַנטען“ מיט ווייסע מאַנישקעס און מיט גילדע- נע זיינערס און זאָגען אייך צו הרים וגבעות, ובפרט מיט אייערע מיידלעך זאָלט איהר ווין געהיט, ווי דאָס שוואַרצאַפּעל פונ'ם אויג! הלוואי וואָלט איך מיך אויך ניט געלאָזט איינרעדען קיין נאָריש קייטען, קאָמיטעמען, עמיגראַציעס, וואָלט איך געווען באַוואָהרענט האַטש מיט דעם, וואָס איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר וועלען מיינע ביינער קומען צו קברישראל, צווישען מיינע ליעבע און גע- טרייע אויף די קבצניווקעס... און מיר בעטען אייך, דאָס הייסט, איך און מיין אסתר רייזעל זאָל לעבען, נאָך אַמאָל, איהר זאָלט נישט פאַרגעסען לאָזען גריסען פון אונז און פון אונזערע קינדער דעם פעטער יאָסי און די מוהמע סאַסי, דעם פעטער שעיה און די מוהמע חיה, און מיין שוועסטער ביילי און מיין מוהמע קיילי, און זייערע קינדער, איטליכען באַזונדער גאָר פריינדליך, און למען השם ולמען השם, זיי זאָלען זיך ניט דערוועגען ריהרען פונ'ם אָרט...”

אזעלכע בריוולעך האָבען די רויטע אידלעך בעקומען פון זייערע פאָטער און מוטער, שוועסטער און ברידער, פריינד און גוטע פריינד — לרוב, און האַטש די ידיעות זענען געווען כמעט אלע

שלום-עליכם ב. III

אזעלכע טרויעריגע, איינע טרויעריגער פון דער אַנדערער, פון דעסט  
וועגען האָבען זיי ארויסגעקוקט אויף בעסערע ידיעות; זיי האָבען  
נישט פערלאָרען זייער בטחון, זיי האָבען געהאַט אַ האַפענונג, אַז  
זיי וועלען נאָך הערען, אַם ירצה השם, פון דאָרטען גוטע בשורות  
מיט ישועות ונחמות... אויב זייערע האַפענונגען זענען מקוים  
געוואָרען — דאָס וועלען מיר וויסען שפעטער, אַז גאָט וועט אונז  
שענקען דאָס לעבען און מיר וועלען אַמאָל אויף אַ ציקאוועסט זיך  
דורכפאַהרען אַהינצו, זעהען וואָס מאַכען דאָרט, אינ'ם נייעם גלות  
מצרים, אונזערע ברודער, די רויטע אידלעך... איין זאך קאָן איר  
איך זאָגען פאַר קלאָר, אַז די רויטע אידלעך, וואָס זענען געבליבען  
אין דער היים, זענען גאָר ניט די רויטע אידלעך וואָס פריהער,  
וואָרום ווי באַלד עס איז געשעהען דער קלאָפּ, איז ביי זיי געוואָר-  
רען איין איבערקעהרעניש; זיי האָבען זיך נאָך די קלעפּ עפּים  
ווי אויסגעניכטערט, ווי אויפגעוואַכט פון אַ לאַנגען-לאַנגען שלאָפּ  
און האָבען אָנגעהויבען צו פערשטעהן זייער לאַגע, פערשטעהן, אַז  
ווייטער קאָן דאָס אזוי ניט זיין, אַז מע בעדאַרף עפּים אָנהויבען  
טראַכטען. און אַז זיי האָבען אָנגעהויבען טראַכטען, האָבען זיי  
ערשט דעמאָלט צעקייט די ווערטער פון יענעם פאַרשוין, וואָס  
איז אַראָפּגעפאַהרען צו זיי פון יענער זייט טיך סמבטיון און האָט  
זיי דערצעהלט אַ מעשה מכח אַ לאַנד, איין אייגען לאַנד, מכח ארץ  
ישראל — און דער עולם האָט זיך שטאַרק אַ נעם געטהאָן צו דעם  
דאָזיגען ענין, מיט היטץ, מיט פייער, ווי דער שטייגער איז פון  
די רויטע אידלעך... נאָר איהר ווילט דאָך וויסען וואָס איז געווען  
דער פּועל יוצא? וואָס איז דערפון אַרויסגעקומען? צי האָבען די  
רויטע אידלעך טאַקי עפּים מתקן געווען, טאַקי עפּים געטהאָן אויך?  
אָדער מען איז אָפּגעקומען נאָר דערמיט, וואָס מע האָט גערעדט און  
גערעדט און ווּגעדער אַמאָל גערעדט? ... צי האָט מען זיך שוין  
אַמאָל אויסגעגלייכט דאָרט מיט דעות, אָדער איטליכער איז זיך  
געבליבען ביי זיינעם? צי האָט מען זיך שוין דעררעדט אַמאָל ביי



זיי צו א סוף? אָדער אז ס'איז שוין געקומען צום שפיץ, האָט  
זיך געלאָזט הערען אַ קול: "גע זשעלאַיעם!" ... אָט דאָ לאָזט  
זיך אַראָפּ דער פאַרהאַנג, און מיר געזעגענען זיך אָפּ מיט די ווייטע  
אידלעך אויף אַ היבשע צייט.



משוגעים. א בעשרי-  
בונג פון א דורכפאָרער.

געשריבען אין יאהר 1900



# משוגעים

דאָס ערשטע קאפיטעל.

א דורכפאָהרער ענטדעקט דאָס גייע לאַנד. — די רויטע אידלעך  
הערען זיך אָן מיט מעשיות און ווערען פערקאָכט. — איינער פון זיי  
לאָזט זיך אַהין אוועק. — ער קומט צוריק און גיט אַרויס זיין בעשרויבונג  
בעוונדער אין אַ ביכעל. — ער רעכענט דערפון גליקליך ווערען.)

א צייט מיט יאָהרען האָבען די רויטע אידלעך געמיינט, אַז  
מיט זיי לאָזט זיך אויס די וועלט. פון איין זייט דער טייך  
סמבטיון, פון דער אַנדערער זייט די הרי חושך און אין מיטען די  
רויטע אידלעך — און איין עק, וואָס בעדאַרף מען נאָך? גערעדט  
האָט מען, אַז אויף יענער זייט סמבטיון איז אַ סברא, אַז סע איז  
יאָ פאַרהאַן עפּים אַ לאַנד, נאָר אפילו אַז יאָ, איז נאָך אַ ספק, צי  
עס געפינען זיך דאָרטען אידען; האָטש אפילו, אַז מע זאָל וועלען  
שמועסען דאָס אייגענע וויעדער צוריק, מוז מען רעכענען, אַז סע  
איז געווען די דאָרטען פאַרהאַן אידען, וואָרום, ערשטענס, ווי  
געשיקט זיך דאָס אַ לאַנד אָהן אידען? און, צווייטענס, וואו זענען  
אַהינגעקומען די „עשרת השבטים“? ... נאָר פּלוצים עפּים איז  
אַרויס אַ קלאַנג, אַז איינער אַ דורכפאָהרער, מע ווייסט ניט ווער  
און פון וואַנען, האָט דערצעהלט, אַז ער איז דאָרט אַליין געווען אין  
יענעם לאַנד. אַיי, ווי אזוי האָט ער געקאָנט אַריבער דעם סמבטיון,  
וואָס אַלע ווייסען, אַז אַ גאַנצע וואָך וואַרפט ער מיט שטיינער,  
א חוץ שבת? בלייבט אַ קשיא... דער דורכפאָהרער האָט דער-

צעהלט, אז ער איז דאָרטען געווען, אז ער האָט אַליין געזעהען מיט זיינע אויגען די דאָרטיגע אידען און האָט מיט זיי גערעדט; ער זאָגט, אז זיי זענען גאָר נישט פּאָהאָזשע אויף אונזערע אידען; ערשטענס, זענען זיי אַלע מיט שוואַרצע האָר, און, צווייטענס, זענען זיי גאָר אַנדערע מינים אידען; זיי פיינען זיך אויס מיט זייערע גוטע מדות און זיי לעבען אַלע דאָרטען גליקליך, וואָס גליקליכער קאָן שוין ניט זיין, דהיינו: זיי האָבען פרנסה מיט'ן פולען מויל, נישטאָ דאָרטען קיין אַרעמע לייט, אַלסדינג איז דאָרטען וואָלוועל, בווּל-הוזל, עס וואַלגערט זיך ביי זיי ממש גאָלד אין די גאַסען...

— דו הערסט וואָס ער זאָגט? — רופט זיך אָן איינער צום אַנדערען און דערלאַנגט איהם א שטורך מיט'ן עלעגנדיגען.  
 — עט, מילא, וואָס ער זאָגט, עס רעדט זיך אזוי — מליצה.  
 — א משל! מע שמועסט, אז סע וואַלגערט זיך גאָלד אין די גאַסען, זאָגט ער גאָר מליצה!  
 — אז סע וואַלגערט זיך גאָלד, פאַר וואָס זשע הויבט דאָס קיינער ניט אויף?  
 — ביזט אַ בהמה, פאַרשטעהסט ניט פון דאַנען אַהין: אז מע זאָל דאָס וויעדער אויפהויבען, וואָלט זיך עס ניט געוואַלגערט אין גאַס...

די רויטע אידלעך, וואָס זענען בטבע שטאַרקע בעלי-גוומא, ווי מיר ווייסען שוין פון אונזער פריהעריגער מעשה\*, האָבען מעהר נישט בעדאַרפט; זיי האָבען נאָר דערהערט „גאָלד“, האָבען זיי שוין ווייטער נישט געוואָלט הערען. באַלד איז אויסגעוואַכסען ביי זיי אינ'ם כההרמיון גאַנצע בערג מיט גאָלד און זילבער, מיט דימענטען, מיט בריליאַנטען, מיט אַלדאָס גוטס: „אָט אַ לאַנד,

\* זעה די „רויטע אידלעך“, אין אויסגעטראַכטע מעשה פון שלום-עליכם.

וואו מע קאָן זיך גוט אָפּלעבען, אָפּשטערקען דאָס ביסעל יאָהרען! -- אזוי האָבען זיי געזאָגט איינס דאָס אנדערע מיט אַ זיפּץ. -- מע פאַרשפּאַרט האָרעווען, ווערען אויסגעריסען, זיך ברעכען דעם סח. נישטאַ אויף שבת, געהסט דו אַרויס אין מאַרק און קלויבסט זיך אויס וואָס דיין האַרץ גלוסט. ווילסט גאָלד -- נעם גאָלד; ווילסט זילבער -- נעם זילבער. הכלל, דו האָסט הענט -- נעם און גענוג!..." עס האָבען זיך אפילו געפונען אזעלכע אַפיקורסים, וואָס האָבען געוואָלט אָפּלייקענען אינגאנצען די מעשה, זיך געפרוכט איבער-שפּאַרען:

— ווייס איך וואָס? בהמות, נאַראַנים! מע דערצעהלט זיי פּזמונות, נעכטיגע טעג, א קוה איז געפּלויגען איבער'ן דאָך און געלעגט איין איי!

— סטייטש, מיר האָבען אָפּער אַליין געהאַרנט, אז ס'איז דאָ געווען א דורכפּאַהרער, וואָס האָט אַליין גערעדט מיט די דאָרטיגע אידען; אַ סימן, זיי זענען אַלע מיט שוואַרצע האָר...  
— אַ סימן, די מוהמע איז מיט אַ נאָז. שפייט איהם אָן אַ פּולען פנים, דעם דורכפּאַהרער! פרעגט איהם, ווי אזוי איז ער אַריבער דעם סמבטיון, אז אַ גאַנצע וואַך וואַרפט ער מיט שטיינער?  
— אָט זעהט איהר דאָך!...

בקיצור, דאָס גאָלד מיט'ן זילבער, וואָס אויף יענער זייט סמבטיון, האָבען אָנגעמאַכט צווישען די רויטע אידלעך א גערודער נישט אויף קאַטאָוועס. אַ סך פון זיי האָבען דאָס גוט אַרויפגע-גומען אויף דער מחשבה, געטרוימט וועגען דעם בייטאָג און ביי-נאַכט, נישט געקאַנט איינליגען, זיך געקאַטשעט פון איין זייט אויף דער אנדערער, געזיפּצט, געקרעכצט און אַלץ געטראַכט: "אוי, רבנרשלי-עולם, וואָס איז ביי דיר פאַר אַ קונץ נעמען מיר און אַריבער-טראָגען אהין האָטש אויף איין טאָג!" די בעל-יבטחון, די פרומע, האָבען דאָס געהאַט אין זינען בשעת דאוונען: "אָבינו מלכנו --

טאטע זיסער, הארציגער, געטרייער! צוליעב דיין גרויסען נאָמען און צוליעב אונזערע עלטערען, וואָס האָבען זיך אָן דיר פּערזיכערט, בעוווּי דיין גענאָד, טהו עפּים א נס מיט אונז, אזוי ווי דו קאָנסט!..." וואָס פּאַר אַ נס האָבען זיי געוואָלט: צי גאָט זאָל זיי ברענגען אַהין, אין יענעם לאַנד, צי ער זאָל זיי ברענגען דאָס לאַנד אַהער — דאָס האָבען זיי אַליין נישט געוואוסט אַקוראַט; זיי האָבען נאָר חשק געהאַט צום גאָלד מיט'ן זילבער, וואָס דאָר-טען. דאַכט זיך, מעהר יושר, כלעבען, עס זאָל ליגען ביי זיי אין קעשענ, איידער עס זאָל זיך וואַלגערען אין גאַס!... נאָר נעמען אויפהויבען זיך און אוועקפּאַהרען אַהין האָט קיינער קיין חשק ניט געהאַט; ערשטענס, וואוהין פּאַהרט מען? גלאַט נעמען און פליהען הענדרום-פענדרום אין דער וועלט אַרײַן? און צווייטענס, וואָס טהוט מען מיט'ן סמבטיון? ווי אזוי שווימט מען אַריבער דעם טײַך, וואָס וואַרפט מיט שטיינער? אמת, קיינער האָט נישט געזעהן, נישט דעם סמבטיון, נישט די שטיינער, וואָס ער וואַרפט פּון זיך; נאָר אַ וועלט איז דאָך ניט משוגע. מסתמא אז מע זאָגט שטיי-נער — איז שטיינער...

נאָר פאַר צוויי יאָהרען, אין דער צײַט, האָט זיך געטראָפּען אַ מעשה. עפּים איינער פּון די רויטע אידלעך, א גיציג אידעל, נישט קיין פּראָמאַד, מיט'ן נאָמען משה (כמעט דער איינציגער מענש, וואָס הייסט מיט זײַן אייגענעם נאָמען, אָהן אַ שום צונעמע-ניש), איז פּלוצים אין אַ שענעם פּריהמאָרגען ארויסגעגאַנגען מיט'ן שטעקעלע אין מאַרק אַרײַן און איז שוין מעהר צוריק נישט געקור מען; און אָט אזוי איז ער נעלם געוואָרען, מע האָט נישט געוואוסט וואוהין. מע האָט איהם אויסגעזוכט אין אַלע מייזענלעכער, וואו ערגיץ אַ בוידעם, וואו ערגיץ אַ קעלער; מע האָט איהם געזוכט העט-זווייט הינטער דער שטאָד, אויף יענער זײַט מיהלען, מע האָט איהם געזוכט נעבען דער באָד, בײַם ברעג טײַך — נישטאָ; פאַר פּאַלען, ווי אין וואַסער אַרײַן! אין דער היים האָט ער איבער-



געלאָזט נעבאָך אַ ווייב אַ יוגענד, איין אייביגע עגונה מיט קינדער, לעבעדיגע יתומים, אָהן אַ שטיקעל ברויט. דער עולם האָט שטאַרק רחמנות געהאַט. מע האָט געאַרבייט, מע האָט נישט אויפגעהערט צו ברעכען זיך דעם קאַפּ: וואו האָט ער געקאָנט אַהינקומען? אַ מענטש איז דאָך ניט קיין שפּילקעלע, רבנים האָבען צעשיקט ברויולעך אין אַלע שטעט מיט אַלע זיינע סימנים: אַז ער הייסט משה און איז אַ רויטער, פון מיטעלמעטיגע וואוכס. דאָס הייסט, ער איז נישט קיין שטאַרק הויכער, נישט גאָר קיין נידעריגער, און נאָך צוויי וויכטיגע סימנים האָט ער: ער רעדט פונ'ם שלאַף און עסט נישט קיין קעז... די דאָזיגע סימנים האָט מען אַוועקגע-שיקט אויך אין אַלע אידישע בלעטער, מע האָט אָפּגעדרוקט גרויסע ברייטע מודעות און מע האָט צוגעזאָגט, אַז דער, וואָס וועט אָנווייזען אויף דעם פערפאַלענעם, וועט דערפאַר, אַם ירצה השם, געוויס האָבען עולם הבא... דאָס האָט אָבער אויך ניט גע-האָלפּען. ביז די צייט איז געקומען און דער שאַרען האָט זיך אָפּ-געזוכט, דאָס הייסט, דער פערפאַלענער איז אין אַ יאָהר אַרום אַליין געקומען צוריק מיט'ן שטעקעלע אַהיים. מע קאָן זיך פאַר-שמעלען די שמחה פון זיין ווייב און קינדער, אַן איין מאָל אין אַ שענעם פריהמאַרגען שטעהט מען אויף, מע טהוט אַ קוק — ער איז דאָ!...

דעם ערשטען ברודר-הבא האָט ער געהאַט, געוויינטליך, פון זיין ווייבעל „די עגונה“. זי האָט איהם אָפּגעשפּיעלט אַ וויוואַט, ווי ער איז ווערט געווען; נאָכדעם האָט ער אָנגעהויבען בעקומען שלום-עליכם פון קרובים, פון שכנים און פון גלאַט בעקאָנטע.

— ויבוא הפליט — געקומען דער אַנטרונענער! שלום-עליכם, פון וואַנען קומט דאָס אַ איד? דערצעהל'ט, וואָס האָרפט זיך עפּים אויף דער וועלט? ווי טהייער איז קאַרן?...

— לאַכט, לאַכט! — מאַכט ער צו זיי. — ווען איהר זאָלט וויסען, וואו איד בין אויסגעווען און פון וואַנען איד קום אָן און

וואָס איך האָב געזעהען, וואָלט איהר מיט מיר אַנדערש גערעדט.  
 — דהיינו, לאָמיר האָרען? אפשר פון יענער זייט סמבטיון?  
 — גלייך ווי איהר זענט געווען דערביי. אוי, איז דאָס אַ  
 לאַנד!

— טאַקי באמת, צי דו טרייבסט קאַטאַוועס?  
 — איך זאָל אזוי לעבען מיט אייך אינאיינעם, ווי איך זאָג  
 אייך אמת.

— הערסט, היינט וואָס זשע שווייגסט דו?

— וואָס זשע זאָל איך שרייען?

עס האָט נישט געדויערט קיין האַלבע שעה, איז די גאַנצע  
 שטאָרט געוואָהר געוואָרען, אז "משה דער פאַרפאַלענער" האָט זיך  
 געפונען; ער קומט אָן פון יענעם גליקליכען לאַנד, וואו עס וואָל-  
 גערט זיך גאַלד און זילבער, און דערזעהלט זיך אָן אזעלכע חרושים,  
 אז מע קאָן משוגע ווערען. מע האָט דערהערט אזא מעשה, האָט  
 מען אַוועקגעוואָרפען האַס און פאַס, שער און אייזען און מע האָט  
 זיך געלאָזט צו איהם, ווי צו אַ גוטען אידען; מע האָט איהם  
 געשטעקט שלום-עליכםס פון אַלע זייטען, שוין נישט אויף קאַטאַ-  
 וועס, און דוקא מיט גרויס רעספעקט, מע האָט איהם שטאַרק  
 מקנא געווען אויף זיין נאַטור, געלויבט און גע'חידוש'ט זיך אויף  
 איהם, ווי אזוי ער האָט קיין מורא נישט געהאַט מאַכען אזא ווייטע  
 נסיעה איינער אַליין. און מע האָט איהם געבעטען, ער זאָל האַטש  
 דערזעהלען אַלסדינג, ווי אזוי און וואָס און ווען, און טאַקי באַלד  
 אַט-אָדאָ, און צי ס'איז טאַקי אמת, וואָס מע זאָגט גאַלד? דער  
 עולם איז געוואָרען אַלע מינוט גרעסער און גרעסער, עס זענען צו-  
 געקומען אַלע מאָל נייע פאַרשוניען, וואָס האָבען באַגעהרט און  
 געפאַדערט, ער זאָל זיי דערזעהלען די גאַנצע מעשה, ח א ט ש  
 נ אָך אַ מ אָל פּוּנ'ם אָנחויב ביו'ן סוף —  
 אַלסדינג, ווי אזוי און וואָס און ווען. ער איז אַפילו פאַרטיג גע-

ווען זיי דערצעהלען אלסדינג, נאָר דאָ האָט זיך אַרײַנגעמישט זיין ווייבעל.

— טאָמער ווייסט דו, וואָס איז מען זיך דאָ צענויפגעקומען, אויף וועמענס ביזן וואונדער? מע וויל האָרען נייעס? איז מען ניט קראַנק צו דאָרען אַביסעל, איך האָב מעהר געוואָרט!...

דאָס איז געווען איין איידעל אָנצוהערעניש, אז דער עולם זאָל זיך צעגעהן. די רויטע אידלעך זענען טאַקי גרויסע גדלנים, האָנאַריסטע לייט, נאָר דאָרטען, וואו מע בעדאַרף, זענען זיי בני זיך נישט אזוי גדול'דיג, קליינע מענשעלעך, מאַכען זיך תמ'עוואַטע, גלייך ווי ניט זיי מיינט מען. זיי זענען נישט אָפגעטראָטען פון איהם, געשלעפט איהם פאַר דער צונג, ער זאָל זיי נאָר דערצעהלען און דערצעהלען.

אונזער פאַרשוין האָט פערשטאַנען, אז היינט איז זי גע זיעבען יאָהר, אז היינט איז ער דער מיוחס אין שמערטעל, האָט ער פון זיי געצויגען די עצמות, געשלעפט אָדערען.

— וואָס זאָל איך זאָגען, כרידער, איז דאָס איין ערטעל! איז דאָס אידען! זינט נאָט האַנדעלט מיט אידען האָט ער נאָך אזוינע אידען ניט באשאפּען. ס'איז, זאָג איך איך, הערט איהר, מאַרנע מינים באשעפענישען, וואָס מע זעהט זיי גאָר נישט! ס'איז, זאָג איך איך, הערט איהר...

— אָבער איין עס זאָל דאָס האָבען! דערצעהל אונז עפּים, דערצעהל ווי אַ מענטש, מיר ווילען וויסען דעם שפּיץ!

— איך ווייס ניט, כלעבען, פון וואָס איך זאָל איך אָנהויבען פריהער? איך זאָל וועלען דערצעהלען אייך אלסדינג, וואָלטען מיר באַדאַרפט אוועקצויצען אַט-אָד-אַ האַמט דריי טעג, — וואָס זאָג איך דריי טייג? דרייסיג טעג מיט דרייסיג נעכט! מע זאָל דאָס וועלען באַשרייבען, וואָלט מען געקאָנט אָנשרייבען אַט אזא בוך! (ער בעווייזט וואָס פאַר אַ מין בוך, פון דער ערד ביז כמעט דער סטעלין).

שאט, קינדער! וויסט איהר וואָס איך וועל אייך זאָגען? איך בין געפאלען אויף אַ גלייכע זאך. אוי, בין איך אַ חכם!  
— דאָס ווייסען מיר! אודאי ביזט דו אַ חכם! גאָר לאָמיר שוין האַרבען וואָס, אַבי גיכער!

— איך בין געפאלען אויף אזאַ ציין עצה: באַדאַרף איך אייך דערצעהלען איטליכען באַזונדער, אָנהויבען אלע מאָל פון „מה טובו“? אַמערה, נעם איך און געב דאָס אַרויס אַלסדינג אויף פאַפיער, דאָס הייסט, איהר פאַרשטעהט? איך באַשרייב דאָס אין אַ ביכער, דעמאָלט קאָן זיך דאָס יעדער איינציגער איבערלייענען פון אָנהויב ביז'ן סוף! וואָרום דאָס, וואָס מע קאָן אַרויסשרייבען מיט דער פען, וועט איהר קיין מאָל נישט אַרויסרעדען מיט דער צונג. אָבער אַיא, ס'איז אַ גלייכער איינפאַל? דער עיקר — איהר זאָלט מיך ניט קוועטשען, איך זאָל קאָנען זיצען און שרייבען.  
— סאָ משל! אויף ווען וועט דאָס אַרויסקומען — אם ירצה השם, אויף חול המועד פורים?

— חס וחלילה! וויפיעל, מיינט איהר, באַדאַרף דאָס ביי מיר געדויערען, דאָס אָנשרייבען מיט'ן אַפּדרוקען? — נישט מעהר ווי אַ חדשים צוויי אָדער דריי.

— אַ חכם פון דער מה נשתנה אַרויס! ביזט משוגע, צי חסר דעה! וואָס רעדסט דו? דו וויסט וואָס דו רעדסט? — האַבען זיך די רויטע אידלעך צעשריגען אויף איהם, גלייך ווי ער וואָלט געווען ביי זיי אַ גערונגענער פון קהל. — חדשים? ווער איז דאָס אימשיטאָנד צו וואַרטען חדשים? מען איז דאָך נישט מעהר ווי לעבעדיגע מענטשען! אַ קשיא, טאָמער שטאַרבסט דו גאָר ביז דעמאָלט אוועק?

— בקיצור, ווי איהר ווילט אייך! — האָט זיך שוין זיין ווייבעל אַרויסגעשטעלט פאַר איהם. — מיין מאַן איז אייך נישט משהד מחויב; ער האָט זיך ניט אונטערגענומען ביי אייך פאַר קיין דער-צעהלער. עלעחיי, לאָז זיך אייך דאַכטען, עס האָט איהם אָפּגענוי

מען דאָס לשון און ער קאָן נישט רעדען! ... געהט אײך געזונט  
מער הייד!

דער עולם האָט אַרויסגעזעהען, אז מע וועט דאָ נאָך נישט  
מאַכען, איז מען זיך צענאַנגען, און אונזער חבר-המאָן האָט געהאַל-  
טען וואָרט: ער האָט אײַנגעקויפט פאַפּיער און טינט און פענעס  
א גומאַ, און האָט זיך אוועקגעזעצט בעשרייבען די גאַנצע נסיעה  
זיינע אין אַ בעזונדער מעשה-ביכעל, וועלכעס ער האָט אַ נאָמען  
געגעבען: "דאָס גלויקליכע לאַנד, אָדער אײן  
אַרט פון משוגעים". דאָס ביכעל איז פאַרטיג גע-  
וואָרען, האָט ער דאָס אוועקגעגעבען אין דרוק אַרײַן, מע זאָל דאָס  
אַפּדרוקען אויף זיינע אײַגענע הוצאות אין אַ גרויסען צאָהל  
עקזעמפּלאַרען (איך האָב מוראַ, אויב נישט עטליכע טויזענד  
שטוק!). ער האָט זיך געהאַט אַזאַ רעכענונג: דאָ, אין זײן  
שטאַרט אַרײַן, געפינען זיך, קײן עין הרע, אַ צוואַנציג טויזענד  
רויטע אידלעך; לאָמיר שמועסען, אַשטייגער, אז נאָך אײַנער  
פון צעהן וועט קויפּען אַ ביכעל, האָט איהר שוין אַ קוימאַלן פון  
צוויי טויזענד ביכלעך; היינט וואו זענען די איבעריגע שטעדט?  
די רויטע אידלעך זענען דאָך פאַרהאַן עטליכע מיליאָן, קײן עין הרע!  
אדרבה, עטליכע טויזענד וועט נאָך קלעקען אויף אײן צאָהן; מע  
וועט דאָס מווען נאָכרעם אַפּדרוקען נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל,  
מע וועט דאָס פּערצוקערען, און ער וועט זיך מיט גאָט'ס הילף  
צעפיהרען די הענד, — מאַכען דערפון אַ מאַיאָנמעק...

כך הוה. דאָס אַרויסגעהן פונ'ם בוך האָט זיך אַביסעל פּער-  
צויגען; עס האָט געדויערט אַביסעל מעהר פון צוויי חדשים, און  
מעהר פון דריי, און מעהר פון פיער, און מעהר פון זעכס. עס  
האָט זיך געטראָפּען אַ סיבה: ס'איז אויסגעגאַנגען פאַרעם, נישט  
געסטייעט קײן אותיות אין דער דרוק! מע האָט געמוזט צרוואָר-  
טען עטליכע חדשים, ביז מע וועט אויסגיטען נייע אותיות... אונז  
זער מחבר האָט זיך דאָס אַביסעל דעמאָלט אָנגעגעסען מיט צרות —

אויס'ן פוד! פון איין זייט דאָס ווייב פיקט אין קאָפּ: „וואָס איז דאָס פאַר אַיין עובדה — ביכלעך גאָר אין מיטען דרינען? פריש און געזונט און משוגע!“ פון דער אַנדערער זייט די רויטע אידלעך רייסען ביי די פּאָלעס: „נוואָלד, דאָס ביכעל! דאָס ביי כעל!“ און דער דרוקער, וואָס איז צום אָנהויב געווען זיס ווי צוקערלעקאָר, האָט מיט אַ מאָל אָנגעהויבען דולען אַ ספּאַדיק: „געלטעניו! געלט! געלט! געלט!“ ער האָט זיך נעכאָך מער זעצט און פער'משכונ'ט פון קאָפּ ביז די פיס, געוואָרען אַ בעל־חוב ביז איבער די אויהערען, און גאָט האָט אַ נס געמאַהן — די „משוגעים“ זענען אַרויס פון דרוק!

די „משוגעים“ זענען אַרויס פון דרוק, און דער עולם האָט זיך אַ לאָז געמאַהן, ווי נאָך מצה־וואַסער. מע האָט איהם בעלעגערט די שטוב, איסליכער האָט געוואָלט וואָס פריהער. זיין ווייבעל האָט דערזעהען אזאַ מחיה, האָט זי זיך נישט געקאָנט אַיינהאַלטען און האָט זיך אַריינגעמישט.

— די האָסט דען שכל אויף אַט אזוי פיעל, דו לעקיש איינער? אַז גאָט האָט אונז יאָ צוגעשיקט אזאַ גליק, וואָס טרעפט זיך איין מאָל אין הונדערט יאָהר, פאַר וואָס זשע זאָלען מיר נישט אָפּלעקען אַ ביינדעל, ווי עס געהער צו זיין? מכות וואָלט איך זיי פאַרסויפט אזוי וואָלוועל די כחורה! אַ קניהע ערד וואָלטען זיי ביי מיר אויסגעשלאָגען אַט־א־דאָ, אויסציהען וואָלטען זיי זיך פאַר מיינע אויגען!...

עס האָט נישט געדויערט קיין צוויי שעה צייט און דער עולם האָט אָנגעהויבען ווערען. וואָס ווייטער אַלץ שר טערער און ווינציגער, ביז ס'איז נישט געבליבען קיין לעבעדיגער מענטש, די רויטע אידלעך זענען מיט אַ מאָל אָפּגעקיהלט געוואָרען. וואָס איז די מעשה? די מעשה איז גאָר אַ פשוט'ע מעשה: די שטאָרט איז געוואָהר געוואָרען דעם אינהאַלט פונ'ם ביכעל איש מפי איש, און דוקא אָהן אַ טעלעפּאָן; איינער האָט איבערגעגעבען

דעם אנדערען די גאנצע מעשה אין קורצען, — היינט צו וואָס בעדאַרף מען נאָך געהן אויסגעבען געלד, קויפען ביכלעך? ... דאָס איז נומער איינס. והשנית, האָט מען אַ טעות געהאַט אין השבון:

— ווייס איך! אַ נעכטיגער טאָג! — האָבען זיי גע'טענה'ט. — ווער מיר גאָלד? וואָס מיר זילבער? עפּים משונה מאַדנע אידען, משוגעים באַשרייבט ער דאָרטען! אַוראי איז כדאי געווען אזוי פיעל צו וואַרטען אויף אזאַ מעשה!

— ס'איז נאָר אינגאנצען די מעשה אַ ליגען; דאָס האָט ער אויסגעטראַכט פּונ'ם קאַפּ!

— עס האָט זיך איהם, אפּנים, גע'חלומ'ט, אז ער איז אריבער דעם סמבטיון?

— טפו אויף זיין קאַפּ און אויף זיינע הענט און פּים!...

בקיצור, מע האָט דאָס ביכעל מעהר אין די הענר אַריין נישט געוואָלט נעמען. די עטליכע, וואָס האָבען יאָ געקויפט, האָבען זיי דאָס געבראַכט צוריק צום מחבר און האָבען געפאָדערט פון איהם, ער זאָל זיך נעמען זיין סחורה צוריק, און פּונ'ם געלד, וואָס זיי האָבען בעצאָהלט, שענקען זיי איהם אַוועק די העלפט; דאַכט זיך, עהרליך? מיט יושר? ... איינער האָט זיך מיישב געווען און האָט איהם אַריינגעוואָרפען דורכ'ן פענסטער צוריק דאָס ביכעל אינאיינעם מיט אַ גע'פּנר'טער קאַפּ, און די גאַנצע שטאָרט האָט פּוּן דער חכמה אזוי אַנגעקוועלט, אזוי געלאַכט, אז מען איז שיער ניט צעזעצט געוואָר רען פאַר געלעכטער.

מע קאָן זיך דען פאַרשמעלען די ביטערע פינסטערע לאַגע פון אונזער מחבר? די צרות, וואָס ער האָט נעבאָך איבערגעטראָגען פון זיין ווייב, וואָס האָט איהם שיער נישט אויפגעגעסען לעבער דינערהויר? די אַנגסטען מיט די יסורים פּונ'ם דרוקער, וואָס איז נעבאָך דורך איהם ניווק ונחרג געוואָרען? און זיין האַרצוועהטיג מיט די בויגנות, וואָס ער האָט געהאַט פון די רוימע אידלעך?

שלום-עליכם ב. III

ער איז געוואָרען ביי זיי אויס „משה דער פאַרפּאַלענער“; זיי האָבען איהם געקרוינט מיט אַ נייעם נאָמען: „דער משוגע'נער ביכעל-מאַכער“ — ס'איז געווען בוזי-בזיונות!

\* \* \*

איינס פון די דאָזיגע ביכלעך איז על-פי נס אַרײַנגעפּאַלען צו אונז אין די הענד אַרײַן, און מיר האָבען דאָס דורכגעליינט פון אַלף ביז תיו און האָבען געפונען, אַז ס'איז גאָר נישט אַזוי שלעכט, ווי די רויטע אידלעך מיינען. מהאי טעמא דרוקען מיר דאָס איר בער דאָ וואָרט ביי וואָרט, און מיר בעטען דעם עולם, אַז טאָמער וועט דאָ עמיצער געפינען עפּים אַ זאך, וואָס וועט זיי אויסווייזען פּריקע, ערטערווייז אַביסעל צו פיעל גוזמא'דיג, איבערגעהאַפּט די מאָס, אָדער אַזוי מחילת נאַריש, טפּוש'עוואַטע, זאָלען זיי צו אונז קיין טענות ניט האָבען, נאָר צום מחבר אַלײַן. אויף איהם, אויפ'ן מחבר הייסט דאָס, מעגען זיי זאָגען וואָס זיי ווילען: אַזוי ווי עק הערט ניט, אַזוי וועט איהם ניט שאַדען...!



דאָס צווייטע קאפיטעל 5.

(זיין אַנקומען אין שטאָדט אַרײַן. — דאָס ערשטע בעגעגעניש. —  
 די שוהל. — מע טהוט איהם אָן אַ קאפעליש. — מע שלאָגט זיך פאַר/  
 אורח, אימליכער וויל איהם צו זיך אויף שבת.)

אַנגעקומען אינ'ם לאַנד פון די משוגעים — אַזוי הויבט ער אָן  
 די בעשרייבונג פון זיין נסיעה — בין איך פונקט אום פרייטאָג  
 פאַרנאַכט, שוין אַרום ליכט־בענשען, און מחמת איך האָב מיך זעהר  
 געאַיילט אויף שבת, האָב איך גאָר קיין צייט נישט געהאַט זיך  
 צוקוקען צו דער שטאָדט און צו איהרע שענע, ריינע, ציכטיגע,  
 אויסגעפלאַסטערטע גאַסען און צו די שענע, הויכע, ליכטיגע מויע־  
 רען. איך בין געפלויען פּייל אויס'ן בויגען; עס האָט מיר כסדר  
 געבאַמבלט אין קאַפּ: "וואו וועל איך דאָ מקבל שבת זיין?  
 וואוהין וועל איך מיך דאָ צושלאָגען, אין אַ פּרעמדער מדינה, און  
 צו וועמען וועל איך מיך דאָ קעהרען און ווענדען אָהן אַ שום רע־  
 קאַמענדאַציע?" ... די ערשטע מחשבה מייע איז געווען: אַ שוהל.  
 "לאָם איך גאָר צושלאָגען זיך צו אַ שוהל, — אַזוי האָב איך מיר  
 געטראַכט — וועט שוין אַלץ זיין רעכט: צווישען אידען, נישקשה,  
 ווערד מען נישט פאַרפאַלען?" ...

דעם ערשטען אידען, וואָס איך האָב באַגענענט, האָב איך  
 אָפּגעשטעלט און אַ פּרעג געמאַכט:  
 — ווייסט איהר נישט, פּעטער, וואו איז דאָ ערניץ אַ שוהל?  
 דער איד...

גאָר איך מוז דאָ פּריהער אָפּמאַהלען וואָס פאַר אַ מין איד  
 דאָס איז געווען. אַ הויכער, מיט שוואַרצע האָר, אַ שוואַרצע באָרד,  
 דעם קאַפּ פאַרריסען אַרויף מיט גדלות, אַנגעמאַכט אין שוואַרצען,  
 מיט אַ הויכען שוואַרצען גלאַנצענדיגען ספּאַדיק אויפ'ן קאַפּ, כמו  
 אַ לאַקשענטמאַפּ.

- האָט קיין פּאַראַיבעל ניט, פעטער, — זאָג איך צו איהם — אויב איהר זענט, איך בעט איבער אייער כבוד, אַ איד, נאָט אייך אָפּ שלום-עליכם.
- עליכם-שלום! — מאַכט ער צו מיר און קוועטשט מיך ביי דער האַנד זעהר פּריינדליך. — עליכם-שלום! מיט וואָס קאָן איך אייך דיענען?
- צי ווייסט איהר ניט, — זאָג איך — וואו איז דאָ ערניץ א שוהל, אָדער אַ בית-המדרש?
- קומט, — מאַכט ער צו מיר — איך געה מיט אייך. פון וואַנען איז אַ איד?
- פון וואַנען? פון וויימען. — זאָג איך. — אַזש פון יענער זייט סמבטיון, הינטער די הרי-הושך.
- אַר, אפשר פון די רויטע אידלעך? — מאַכט ער צו מיר און נעמט מיך וויעדער אַ מאָל אָן ביי דער האַנד. — עס סהוט מיר זעהר זעהר הנאה, וואָס איך זעה מיך מיט אייך. זאָגט זשע מיר, איך בעט אייך, איהר זענט דאָך דאָ, הייסט דאָס, אַ פרעמדער, איין אורח, קאָן איך אפשר פאַרבעמען אויף שבת?
- מהכתיתי, — זאָג איך — פאַר וואָס ניט? איך האָב גע'רעכענט זיך צושלאָגען צו אַ שוהל און דורכ'ן שמש שוין איינבע'מען זיך ערניץ אויף שבת.
- איינבעמען? — מאַכט ער מיט א נעלעכטער. — ביי אונז פאַרשפּאַרט מען זיך איינבעמען; ביי אונז איז מען צופריעדען, אַז נאָט שיקט צו איין אורח.
- און ביי אונז — זאָג איך — איז איין אַנדער מנהג: ביי אונז לאָזט דער שמש ניט אַרויס דעם עולם פון שוהל, ביי מע צענעמט נישט די אָרעמע לייט אויף שבת.
- אַזוי? — מאַכט ער צו מיר מיט אַזא פנים, גלייך ווי איך וואָלט איהם דערצעהלט, אַז ביי אונז געהט מען מיט'ן קאָפּ אַראָפּ מיט די פיס אַרויף.

— האָט קיין פאַראיבעל ניט, — רוף איך מיך אָן צו איהם —  
 נאָך וועמען האָט איהר דאָס יאָהרצייט: נאָך אַ טאַטען, צי נאָך  
 אַ מאַמען?  
 — וואָס איז דען? — מאַכט ער צו מיר. — וואָס איז אייך  
 עפּים איינגעמאַלען, אַז איך באַדאַרף היינט האָבען יאָהרצייט?  
 — גלאַט, — זאָג איך — איך שמועס עם אַקעגען דרינען, וואָס  
 איהר געהט דאַוונען.  
 — וואָס הייסט? — מאַכט ער צו מיר. — ס'איז דאָך היינט  
 פרייטאָג־נאַכטס!  
 — איך ווייס גאַנץ גוט, — זאָג איך — אַז ס'איז פרייטאָג־  
 נאַכטס, דערפאַר פרעג איך טאַקי, וואָרום ביי אונז אַזעלכע, איך  
 בעט איבער אייער כבוד, פראַנטען, ווי איהר, געהען זעלמען פריי-  
 טאָג־נאַכטס אין שוהל אַרײַן.  
 — אזוי? — מאַכט ער צו מיר. — וואָס זשע דען טהוען זיי  
 שבת?  
 — איך ווייס — זאָג איך — וואָס זיי טהוען? זיי געפינען  
 זיך שוין מסתמא אײַן אַרבייט: מע האַפט אַ קערטעל, אַז קיינער  
 זאָל ניט זעהען...  
 — וואָס האַפט מען? — מאַכט ער צו מיר.  
 — אַ קערטעל — זאָג איך — האַפט מען: אײַן „אַקעלע“,  
 אַ „סטוקעלעקע“, אַ „באַנטשאַק“, אַדער גאָר אַ „טערטעל־מערטעל“.  
 — וואָס הייסט דאָס — זאָגט ער — „טערטעל־מערטעל“?  
 — כלומפרשט! — זאָג איך. — וואָס מאַכט איהר זיך גע-  
 פּנאָט? מע שפּיעלט דען נישט ביי אײַך אין קאָרטען?  
 — אַך, קאָרטען? — מאַכט ער צו מיר. — ביי אונז שפּיעלט  
 מען שוין נישט אין קיין קאָרטען; ביי אונז איז פאַרהאַן אַ סך  
 בעסערע פאַרגעניגענס דערפון... אָט איז אונזער שוהל.  
 — וואו? — מאַך איך צו איהם.  
 — אָט דאָס איז זי! — זאָגט ער צו מיר און פיהרט מיך צו

צו א הויכען מויער, א שענעם, מיט ווייסע מירמעלשטיינערנע זיי-  
לען, מיט א מחיה'דיגען גארטען ארום און ארום, און בעלייכט, בע-  
גאסען פון אויבען ביז אראפ מיט א מין משונה-מאָדנע ליכטיגקייט,  
אז מע קאָן בלינד ווערען.

„אָט דאָס הייסט ביי זיי אַ שוהל? — טראַכט איך מיר און  
איך דערמאָן מיך אָן אונזער גרויסען בית-המדרש, וואָס שטעהט  
אַנגעבויגען „כורעים“ שוין פון היבשע עטליכע יאָהר, אונטער-  
געשפּאַרט מיט סטופּעס, וואָס יונגלעך קונדסים קלעמערען דורך זיי  
אויפ'ן ראַך; די ווענט זענען הויל, נאַקעט, אַרומגעגריזעט פון די  
ציעגען, און דער ריח לאָזט זיך הערען פון דער ווייטען...“

ביי דער טהיר באַגעגענט אונז אַיינער אַ הויכער מיט גאַלדענע  
קנעפּ, עפענט אונז אויף די טהיר און טהוט זיך אַ בויג בשעת  
מעשה, ווי אַיינער רעדט: „ברוך הבא, אַ איד, סקאַצעל קומט!“  
אַריינגעקומען אינוועניג, בלייב איך שטעהן פאַרגאַפּט. די  
שוהל איז פון אויבען ביז אַראָפּ אַיינגעטונקען אין גיך-גאַלד, און פון  
דער ליכטיגקייט, וואָס גיסט זיך פון אַלע זייטען, פינקעלט, שעמע-  
רירט אין די אויגען. אַיינער מיט אַ שוואַרצען לאַקשענטאָפּ אויפ'ן  
קאָפּ, מיט אַ לאַנגער זשיפעצע מיט קנעפּ און מיט אַ מגן-דוד  
צוגעשפּילעט צו דער זייט, געהט-צו צו מיר שטילערהייד און טהוט  
מיר אַ וואונק, איך זאָל געהן מיט איהם.

— מע האָט מיר געזאָגט וועגען איך, — מאַכט ער צו מיר —  
זייט זיך מטריח מיט מיר אויף איין מינוט.  
— ווער, זאָג איך, זענט איהר? קודם-כל נאָט אַיך אָפּ שלום-  
עליכם.

— עליכם שלום! — מאַכט ער צו מיר. — איך בין דער שמש  
פון דער שוהל.

„דער שמש! אַ שענער שמש! — טראַכט איך מיר. — איין  
אויסגעפּוצטער מיט אַ מגן-דוד, פונקט ווי, להבדיל, ביי אונז,  
פעחלט ניט אַ האָר: אָהן אַ צעפיצעלטער קאַפּאָטע, אָהן אויס-“

גערדעהטע שטיוועל, אָהן אַ פליסענעם קארטוז, אָהן אַ נאָז מיט טאַבעקע"...

— וואוהין פיהרט איהר מיד? — זאָג איך צו איהם. — ווייזט מיר בעסער איין אָרט, וואו איך קאָן אָפּלעגען אַט דאָס פעי קעל מיינט.

— קומט, קומט, — מאַכט ער צו מיר און נעמט צו ביי מיר דאָס פעקעל און פיהרט מיד אַרײַן אין אַ באַזונדער ליכטיג חדר'על, צו אַ ווייסען מירמעלשטיינערנעם וואַשקאַסטען, דערלאַנגט מיר אַ שטיקעל זייף מיט אַ קלאַר-ווייס האַנטיכעל און לעגט מיר פאָר, איך זאָל מיד מטריח זיין אַביסעל איינװאַשען זיך.

"וואָס איז דאָס פאַר אַ משוגעת? — קלעהר איך מיר. — וואַשען די הענט — דאָס פאַרשטעה איך; דערויף איז פאַרהאַן ביי אונז אויך אַ האַנטפאַס אין שוהל מיט אַ גרויסער פּאָמעניצע ביי דער טהיר. נאָר אין אַ שוהל זאָל מען זיך באַדאַרפען וואַשען נאָר און זייפען — דאָס פאַרשטעה איך שוין ניט!"

— ווער האָט אייך געזאָגט וועגען מיר? — רוף איך מיד אָן צום שמש.

— דער הערר שניידער.

— וואָסער שניידער?

— אַט דער, וואָס איהר זענט מיט איהם געגאַנגען.

— אזוי? — זאָג איך. — איז ער סך־הכל אַ שניידער? אַ "בעל־מלאכה", הייסט דאָס? היינט וואָס איז מיט איהם אזוי דער יחוס, וואָס ער געהט אזוי אויסגעפּוצט און דעם קאָפּ פאַר־ריסען אַרויף, גלייך ווי, איך בעט איבער אייער פּכוד, עפּים רעכטס?

— ער איז גבאי ביי אונז אין שוהל. — מאַכט צו מיר דער שמש מיט גדלות.

— אזוי? — זאָג איך. — איז דאָס, אַפּנים, אַ שניידערשע שוהל ביי אייך?

— ניין, — מאכט ער — ס'איז ניט קיין שניידערשע, ס'איז א א י ד י ש ע שוהל.

— איך ווייס, — זאג איך — אז ס'איז א אידישע, ניט קיין גויישע. נאָר זאָגט מיר, איך בעט אַיך, ווי קומט צו אַיך אַ שניידער אַ גבאי? מע האָט, אַפּנים, נישט געקאָנט געפינען קיין אַנדערען אויף אויסצוקלויבען? ווי זאָגט מען: במקום שאין איש איז הערינג פיש...

— אַ שניידער איז דען קיין איד ניט? — מאכט ער צו מיר און עפענט אויף אַ שאַפקעלע און נעמט אַרויס פון דאָרטען אַ הויכען כען שוואַרצען ספּאָריק און בעט מיך, איך זאָל אויסטהון מתילה מיין וועגמיצעל און זאָל אַנטהון אַט דעם „צעלענדער“.

— משוגע, — זאָג איך — צי חסר דעה בין איך? וואָס הייסט, פּלוצים אין מיטען דערינען וועל איך מיך אַנטהון, ווי אַ מאַרשאַל קאָק? אַ קאָמעדיאָנטשיק?

— איהר מוזט אָבער אַנטהון א „צעלענדער“. — מאכט ער צו מיר מיט אַ פּריינדליך שמייכלע. — ביי אונז געהען אלע אין צעלענדערס; אַנדערש קאָן מען ניט אַריינטרעמען צו אונז אין שוהל אַריין.

— אימליכע שטאָרט האָט זיך איהר משוגענעם, — זאָג איך — און ביי אַיך זענען, אַפּנים, אלע משוגעים? ס'איז דאָך ביי אַיך סדום, איהר זענט דאָך עפּים דאָ, ווי איך בין אַ איד, ווילדע מענטשען, פּראַים!

— איהר מוזט אָבער אַנטהון דעם „צעלענדער“, — מאכט ער צו מיר נאָך אַמאָל, שוין מיט אַזאָ ניגון, ווי איינער רעדט: „ווילט איהר אַזוי — איז גוט, אלא ניט — געהט אַיך געזונטערהייד“. און דאָ ווערד שפעט, שוין שבת, וואָס טהוט מען? געהן זוכען ערגיץ אַיין אַנדער שוהל? „טא, אויך די אייגענע מעשה, — טראַכט איך מיר, — אז איך האָב מיך שוין אַריינגעהאַפט צווישען משוגעים, העלפט עפּים חכמות?“ איך טהו אָן דעם „צעלענדער“ און, געהענר

דין פארביי דער גלעזערנער טהיר, האפ איך א קוק אויף מיין נע-  
שטאלט און קוים וואָס איך האַלט מיך איין פאר געלעכטער.

— ווי געפעלט אייך — רוף איך מיך אָן צום שמש, געהענדיג —  
ווי געפעלט אייך אָט דער שמייגער מיט'ן קוימען?

דער שמש אָבער ענטפערט מיר נישט דאָס אַנדערע וואָרט;  
ער באַזעצט מיך גאַנץ אויבען-אָן און איז מיך מכבד מיט אַ סידור'על.  
איך הויב מיך אָן אַרומצוקוקען, וואו בין איך אין דער וועלט?  
שענע געפאָליטירטע בענק שטעהען אַלע מיט'ן פנים אַהין. אויף  
דער ערד ליגען אויסגעבעט שענע ווייכע קאַוויאָרען, נישטאָ וואו  
אויסצושפייען. דער עולם — אויסגעזעצט, ווי די מחותנים, אָנ-  
געטהאָן שבת'דיג, אַלע מיט שוואַרצע הויכע „צעלענדרעס“ אויף די  
קעפּ, מע זיצט און מע שווייגט — וואָס איז דאָס פאר אַ פאָלק?  
איך טהו אַ וואונק צום שמש, ער געהט'צו צו מיר אויף די שפיץ-  
פינגער.

— זאָגט מיר, איך בעט אייך, וואו איז דאָ ערניץ ביי אייך  
מזרח?

— מזרח? — מאַכט ער צו מיר און טהוט מיר אַ וויין מיט'ן  
האַנד אַרויף, אַז אַהין איז מזרח.

— איך ווייס אַליין, — זאָג איך צו איהם — אַז מזרח איז  
אַהין, קיין מזרח זייט, נישט קיין פּצון זייט; איך פרעג אייך,  
וואו איז ביי אייך דאָ דער אויבען-אָן?  
— וואָסער אויבען-אָן?

— בראַש פאַרשטעהען זיי ניט וואָס מע רעדט צו זיי! וואו  
זיצען דאָ ביי אייך די נגידים, דער תפארת פון דער שטאָדט?

— אַלץ איינס! — מאַכט ער צו מיר.

— וואָס הייסט, זאָג איך, אַלץ איינס? ביי אייך איז, אַפנים,  
הפּטר ציבעלעם? וואו ווער סע וויל, דאָרט זעצט ער זיך?  
— וואו ווער סע וויל, דאָרט זעצט ער זיך, — מאַכט ער צו מיר  
מיט מיינע ווערטער.

„משוגעים! — זאג איך צו זיך אליין, און צעלאך מיד. —  
 מע זאָל ביי אונז זאָגען אַ נגיד, ער זאָל זיך זעצען אין שפיענגעל-  
 באַנק, נישט גאַנץ אויבען-אָן, — איך ווייס? די וועלט וואָלט  
 געהאַט צו טהון! אָדער, אַשטייגער, אַ קבצן זאָל האָבען די העזה  
 אַרויפקריבען אין מזרח, וואָלט געווען הימעל עפען זיך. פאַר-אַ-  
 יאָהרען האָט זיך געטראָפּען ביי אונז אַ מעשה, עס האָט זיך  
 פאַרקויפט אַ מזרח-שטאָרט אין אַלטען בית-המדרש, האָט זי ישראלי  
 דער קצב גערונגען, איז געוואָרען אַ רעש צווישען די נגידים:  
 „סטייטש, מיר וועלען דערלאָזען אַ קצב זאָל זיך רוקען אין מזרח?  
 אָבער גאָר לאַ!“ די נגידים האָבען זיך צענויפגעלעגט און האָבען  
 די שטאָרט אַוועקגעקויפט, באַדאָי זי זאָל שטעהן לעדיג, אַבי דער  
 קצב זאָל האָבען אַ מכה, נישט קיין מזרח!...“

פּלוצים דערהער איך, עס טהוט אַ זעץ פון אויבען עפּים אַ  
 מין געזאַנג, אַ מישמאַש פון פאַרשיעדענע קולות, וואָס איך האָב  
 אויף מיין לעבענסמאַג אַזעלכעס נישט געהערט. עס גיסען זיך  
 אַלערליי זיסע שטימען, נידעריגע און נאָך נידעריגערע, הויכע און  
 נאָך העכערע, און אַלע אינאיינעם גיסען זיך צענויף אין איין גע-  
 זאַנג און רינען, אַזוי ווי אַ מין בוימעהל, ממש עס צעגעהט זיך אין  
 יעדען אבר. איך וואָלט געמעגט שווערען, אַז איך הער אַ קול פון  
 אַ פיערעל, פון אַ פלייט, פון אַ טרומייט און פון אַ באַס — אַ גאַנצע  
 קאָפעליע כליזמר... און עס וואַכסט אויס, ווי פון אונטער דער  
 ערד, עפּים אַ מין שלאַק אין אַ טלית'על, מיט אַ ווייסען ספּאָדיק  
 אויפ'ן קאָפּ. אַפּנים, דאָס איז זייער חזן? — ער מאַכט עפּים  
 מאַדנע אַנשטעלען, בויגט זיך און בוקט זיך און הויכט אָן צו  
 זינגען „מה טובו“.

„סאָ משל! — זאָג איך צו זיך אליין. — פּרייטאַג-צור-נאַכטס  
 נאָר פון מה טובו! וואו איז דער ערב שבת'דיגער „הודו לה' כי  
 טוב?“ וואו איז דער „ידיד נפש אָב הרחמן?“ וואו איז עפּים  
 מנחה? — ווילרע מענטשען!“



תיבה נאָכ'ן חזן בעוויוזען זיך אויף דער סצענע נאָך אַ צוויי-  
 דריי נפשות מיט שוואַרצע קוימענס אויף די קעפּ; צווישען זיי  
 דערקען איך מײן הויכען שניידער — אַפנים, דאָס זענען די גבאים  
 פון דער שוהל? — און איינער מיט אַ שוואַרצען פיערעקעכיגען  
 ספאָדיק און מיט אַ ווייסען קאַלנער; זיי זענען זיך אויס אַלע  
 פיער אויבען-אָן, ווי די טאָקען, איינס אַקעגען דאָס אַנדערע, און  
 דער חזן עפענט אויף אַ געמבע, פליהט איבער פון „מה טובו“ גלייך  
 צו „לכו נרננה“ (ווי געפעלט אייך אזא שפרונג?). איך דעררער,  
 אז עס האַלט ביי „קבלת שבת“, טהו איך דאָך מסתמא אַ זאָג דעם  
 „לכו נרננה“ אויף אַ קול מיט אַ ניגון, ווי איך בין געוואָהנט גע-  
 וואָרען. איך מײן, אז דאָ וועט שוין דער גאַנצער עולם אָנהויבען  
 צו דאַוונען — ווער? וואָס? וועמען? אַ וואָרט וויל קיינער  
 גיט זאָגען! דער חזן הויבט אָן און די זינגערלעך לאָזען אויס, און  
 דער גאַנצער עולם קוקט אין די סדרים/לעך, ווי אַ האָהן אין בני-  
 אָדם, שעפטשעט שטילערהייד. מע האָט מורא, טאָמער וועט מען  
 חלילה דערהערען פן זיי אַ וואָרט עברי...

אז ס'איז געקומען צו די „לכה-דורי'ם“, האָט דער חזן אַליין  
 שוין, אָהן משוררים, אַנידערגעלעגט אַ „מומר-שיר-ליום-השבת/על“,  
 און דוקא אויפ'ן אידישען שטייגער, מיט אונזער פראַסמען אירי-  
 שען נוסח — סע זאָל אַ רוח אין זיין טאַמען אַרײן! ער האָט זיך  
 דאָס אַביסעל צעלאָזט — אַ כפרה רוד-משה, אַ כפרה משה-יוסי,  
 אַ כפרה אַפילו דער גרויסער הערש-בער... שפעטער, אז ער איז  
 אויסגעשטאַנען שמונה-עשרה, האָט ער זיך אויסגערדעהט מיט'ן  
 פנים צום עולם (שמעלט אייך פאָר אַ מין חזן: איהר זאָלט זאָגען  
 אַ סימן פון אַ באַרד, אויסגעפוצט ווי אַ מויד, אָהן אַ שום קנאַפּ  
 אין גאַרנעל, אָהן אַ שום פעטשיילע אויפ'ן האַלז און אָהן אַ טראָג-  
 פען שווייס!), דער שמש מיט'ן מגן-דוד האָט איהם אונטערגע-  
 טראָגען אַ גאַלדענעם בעכער מיט וויין, און דער שענער חזן האָט  
 געמאַכט קידוש, און דוקא הויך אויפ'ן קול. דאָס ערשטע מאָל

אויף מיין לעבען הער איך, אז אין א שוהל זאל מען מאכען קידוש — איך האב געמיינט, איך וועל פלאצען פאר געלעכטער! נאכ'ן קידוש האָט מען נאָך עפּים געזונגען, און דער עולם האָט זיך אָנגעד- הויבען צעגעהן שטיל, אָהן א „גוט שבת“, געקוועטשט זיך איינס דאָס אַנדערע די הענט, געזאָגט איינער דעם אַנדערען: „לשנה הבאה בירושלים“ (א משל) און איבערגעוואונקען זיך מיט די אויגען גאָר פריינדליך. געגאנגען איז מען איינציגווייז, נישט געחאפט זיך, נישט געשטופט זיך — מאָדנע אידען!

נאכ'ן דאוונען איז דער שמש צוגעגאנגען צו יענעם, וואָס מיט'ן פיערעקעינגען ספּאָדיק און מיט'ן ווייסען קאָלנער, און האָט איהם איינגערוימט א סוד אויפ'ן אויהער. נאָכדעם איז ער צוגעד- גאנגען צו מיר און נאָך איהם די דריי גבאים מיט מיין הויכען שניידער בתוכם.

— דאָס איז אונזער הערר ראַבינער, — מאַכט צו מיר דער שמש שטילערהייד — אונזער רב.  
„נישקשה פון א רב'על! — טראַכט איך מיר. — אָט דאָס פּסק'עט שאלות?“

— שלום עליכם! — מאַכט צו מיר דער רב און קוועטשט מיך ביי דער האַנט, און נאָך איהם געבען מיר אַפּ שלום די איבעריגע צוויי גבאים.

— עליכם שלום אייך, — זאָג איך — וואָס מאַכט איהר גוטס?  
— מה שמכם? — מאַכט צו מיר דער רב.  
— וואָס עפּים אויף לשון-קודש? — זאָג איך. — איהר רעדט אפשר נישט קיין דברי-חול אים שבת? מיין נאָמען איז משה. פאַרהאן ביי אונז דריי משה'ס: איינער א הויכער, רופט מען איהם „משה דער קליינער“; איינער א קורצער, רופט מען איהם „משה דער גרויסער“; און מיך רופט מען גלאַט משה.

אַלע דריי גבאים מיט'ן שמש קוקען זיך איבער און שמייב'לעך איינס צום אַנדערען.

— איך האָב געהערט, — מאַכט צו מיר דער רב — אז איהר קומט אָן פון אַ ווייטער מדינה, פון יענעם לאַנד, וואו עס געפינען זיך די רויטע אידלעך. וואָס מאַכען עפּים דאָרטען אונזערע ברודער נעכאָך?

— וואָס זאָלען זיי מאַכען? — זאָג איך. — ווער סע האָט די קלינגערט, דעם איז גוט, ווי זאָגט מען: המבדיל בין קודש לחול, ווער עס האָט געלט, דעם איז וואויל, און ווער עס האָט ניט קיין געלט, דער ליגט ניען איילען אין דער ערד, איך בעט איבער אייער כבוד, און באַקט בייגעל. און ווער שמועסט די לעצטע צייט, זינט עס האָבען זיך אָנגעהויבען ביי אונז די „בהלות“, איז נאָך ערנער: מע לויפט וואוהין די אויגען טראָגען, איינער ווייסט ניט פונ'ם אַנדערען. אָט בין איך פאַרפאַהרען אַהער פּרעגט מיר, ווי אזוי — וויים איך אַליין ניט. די ערשטע צייט איז אפילו געווען ביי אונז דאָרטען „קאָמיטעטען“, וואָס האָבען באַדאַרפט זאָרגען פון אונזערטוועגען, נאָר עס האָט זיך אויסגעלאָזט פון זיי, איך בעט איבער אייער כבוד, אַ בוידעם...

איך האָב גערעדט און גערעדט, זיי דערצעהלט אַלסדינג, וואָס ביי אונז טהוט זיך, און די גבאים מיט'ן רב מיט'ן שמש זענען גע- שטאַנען און האָבען מיר באַמראַכט, ווי עפּים אַ זעלמענעם פאַרשוין, וואָס מע זעהט דאָס נאָר ניט! ביי אימליכס מאַל, וואָס איך האָב דערמאָנט די רויטע אידלעך, ווי אזוי זיי ווערען נעכאָך פאַר- שוואַרצט, האָבען זיי געזיפצט, רחמנות געהאַט; איך האָב געזעהן, אז עס קמט זיך זיי דאָס חיות...

— איך מיינ, — מאַכט צו מיר דער רב מיט אַ פריינדליך שמייכלע — אז איהר באַדאַרפט זיין רעכט מיעד פונ'ם וועג און הונגעריג?

— גלייך ווי איהר זענט געווען דערביי, — זאָג איך.

— מיר וועלען נאָך צייט האָבען, מאַכט ער, צו שמועסען;

אצינד קומט, זייט מוחל, צו מיר, איך פארבעט אייך צו מיר אויף שבת.

— האָט קיין פאראיבעל ניט, הערר דאָקטאָר, — רופט זיך אָן צו איהם דער הויכער שניידער — דער איד איז מיינער, איך האָב איהם שוין פארבעטען צו זיך נאָך געהענדיג מיט איהם אַהער אין שוהל אַרײַן.

— שאַרע! — מאַכט דער רב דער דאָקטאָר.

— ווען — זאָג איך — זאָרגט זיך אײַן אָרעמאַן? אַז ער

האָט צוויי חתונות אין אײַן טאָג.

דער רב דער דאָקטאָר, יענע צוויי גבאים און דער שמש לאַכען. נאָר איך זעה, אַז זיי זענען שטאַרק מקנא דעם שניידער, וואָס ער האָט מיך פארבעטען פריהער, אויסגעחאַפט די מציאת — אַ גליק האָט איהם געטראָפּען!...

„משונדהמאָדנע אירען! — אַזוי טראַכט איך מיר, געהענדיג מיט מיין שניידער צו איהם אויף שבת. — קיין מזרח איז ביי זיי ניט פארהאַן... דעם אויבען־אָן טרעטען זיי אָפּ יענעם... נגידים און קבצנים איז ביי זיי גלייך... אַ דאָקטאָר איז ביי זיי אַ רב, אַ שניידער איז אַ גבאי און אַ שמש טראַגט אַ הויכען ספּאָרטיק... אײַן אורח אײַן אָרעמאַן איז ביי זיי נאָר אײַן אבן טוב, אַ איד איז ביי זיי אַ גאַנצער אַנטיק. מע שלאָגט זיך פאַר אַ אירען — ריינע משוגעים!“...

דאָס דריטע קאפיטעל.

(בוים שניידער אין שטוב, — דאָס ווייב גיט איהם אָפּ שלום, —  
 די טעכטער רעדען לשון־קודש, — ער ווערד געוואָהר פון משונה־מאָדנע  
 זאָען. — ער רעדט וועגען ארץ־ישראל.)

אריינגעקומען צום שניידער אין שטוב אַרײַן, האָט מיר מיט  
 אַ מאָל אַ זעץ געטהאָן אין פנים אַרײַן אַ מאָדנע מין ליכטיגקײט,  
 אַ פּרײַליכקײט און אַ הײמליכקײט, וואָס לאָזט זיך נאָר ניט באַ־  
 שרײַבען. באַגעגענט האָט אונז טאַקי זײַן ווייב, די שניידערין,  
 אָנגעהאָן ווי אַ „מאָדאַם“, נישט מיט קײן פּערעל, ווי בײַ אונז  
 אַ נגידית, נאָר גלאַט אַזוי אויסגעפּוצט, שען און ציכטיג. געבען  
 דער „מאָדאַם“ זענען געשטאַנען צוויי מיידלעך, דעם שניידער'ס  
 טעכטער, שענע, אַזוי ווי גיך־גאָלד, מיט שוואַרצע האָר און מיט  
 שוואַרצע פּײַעריגע אויגען.

— גאָט האָט אונז צוגעשיקט אײַן אורח. — רופט זיך אָן צו  
 זײ דער שניידער מיט אַ גדולה. — איך האָב איך געבראַכט אַ איר  
 דען, אײנעם פון אונזערע ווייטע־ווייטע ברײדער, וואָס מע רופט  
 זײ מיט'ן נאָמען „די רײטע אידלעך“.

— שלום עליכם! — רופען זיך אָן צו מיר אַלע דריי ווייבער  
 און געבען מיר די האַנד, פונקט אויף דעם שטייגער, ווי בײַ אונז  
 מאַנסבילען.

— עליכם שלום, — זאָג איך צו זײ — דאָס ערשטע מאָל אויף  
 מײן לעבען טרעפט זיך מיר, אַז, איך בעט איבער אײער כבוד,  
 נקבות זאָלען גאָר אָפּגעבען שלום!

דעם שניידער'ס צוויי טעכטער האָבען צווישען זיך עפּים אָנ־  
 געהויבען צו שמועסען אויף אַ מין מאָדנע שפּראַך, וואָס איך וואָלט  
 געמענט שווערען, אַז ס'איז אונזער לשון־קודש; נאָר זײ האָבען  
 גערעדט אַזוי גיך, אַז איך האָב ניט פאַרשטאַנען אײַן וואָרט אַפּילו.

דער שניידער האָט אַ וואונק געטהאָן צו דער שניידערין, און די „מאָדאַם“ האָט מיך אַריינגעבעטען אינ'ם אַנדערען חדר, וואו ס'איז שוין געשטאַנען אָנגעגרייט אַ טיש מיט כל טוב, און געבעטען מיך, איך זאָל „פאַרנעמען אַ פּלאַץ“.

— האָט קיין פאַראיבעל ניט, — זאָג איך — מיין פּלאַץ וועט מסתמא נישט אַנטלויפען; איך בין אַ איד, וואָס קאַטאָרי בין גע- וואָהנט געוואָרען מאַכען קידוש, איך קאָן נישט יוצא זיין מיט אייער שענעם חזן מיט'ן ספּאָדיק, וואָס האָט אָפּגעמאַכט אין שוהל קידוש פאַר אַלע אידען.

— אָך! — מאַכען זיי צו מיר און טראָגען מיר אונטער אַ שענעם זיַלבערנעם בעכער מיט אַ פּלאַש וויין און שטעלען זיך אַוועק הערען, ווי איך מאַך קידוש.

אָפּגעמאַכט קידוש, רוף איך מיך אָן צום בעל-הבית:

— ווייסט איהר, וואָס איך וועל איך זאָגען? ס'איז אַ רעכט ביסעל משקה אַט דאָס אַ! איך האָב שוין לאַנג אַזאַ גלעזעל וויין ניט געטרונקען. עס צעגעהט זיך אין אַלע אברים!

— דאָס איז טאַקי אונזער וויין, — רופט זיך אָן צו מיר דער שניידער מיט גרלות.

— וואָס הייסט, — זאָג איך — איהר האַלט אַ ווייגשענק אויך? אויב אַזוי, איז שוין רעכט: אַפּנים, אַז פון שניידעריי אַליין קאָן מען אַזוי ניט לעבען?

— ניין, — מאַכען זיי צו מיר מיט אַ פּריינדליך שמייכלעלע — איהר האָט אונז ניט פאַרשטאַנען, וואָס מיר האָבען איך געזאָגט; אונזער וויין — מיינען מיר אַ י ד י ש ע ן וויין.

— ס'אַ משל! — זאָג איך. — וואָס דענן, נסך וועט איהר מיר געבען?

— אַך, ניין! ס'איז אונזער אייגענער אידישער וויין פון אונ- זערע אייגענע אידישע וויינגערטנער, וואָס ביי אונז אין ארץ ישראל.

— ביי איך — זאג איך — אין ארץ-ישראל? ארץ-ישראל איז  
דאך דערווייל דעם טערק'ס!

— ארץ-ישראל — רופט זיך אן צו מיר דער שניידער מיט ברע-  
גענדיגע אויגען — ארץ-ישראל איז א ו נ ז ע ר ס; ארץ-ישראל  
איז ג ע ו ו ען אונזערס און עס וועט ז י ין אונזערס!

— אָמֶן הַלואִי! — מאַך אײך צו איהם. — ביי אונז זאָגען מיר  
אויך אַלע מאָל לשנה הבאה בירושלים. נאָר לָאָז פריהער קומען  
משיח, וועלען מיר אַלע, אם ירצה השם, געהן קיין ארץ-ישראל.  
דערווייל האָט נאָך דאָרטען דער טערק צו שאַפען, און מיר זענען  
נאָך אַלץ די אייגענע שלעפּערס, דרעהען זיך אַרום פון שמוני'ן צו  
בוני'ן און זוכען דעם נעכטיגען טאָג...

איך האָב געזעהן, אז דער שניידער וויל מיר עפּים אָפּענטפּע-  
רען; נאָר די שניידערין האָט איהם אָפּגעהאַלטען און האָט אַ זאָג  
געטהאָן צו איהם מיט אַ שמייכלע:

— דעם שמועס לָאָז איבער אויף נאָך וועטשערע; לָאָז דער  
אורח זיך געהן וואַשען, ער קעהר אַרדאי וועלען עסען.

„נישט קיין נאַרישע אירינע, — קלעהר איך מיר — האַטש אַ  
שניידער'ס אַ ווייב!“

— לָאָם איך האָבען אַזאַ יאָהר, ווי איהר זענט גערעכט! —  
זאָג איך צו איהר. — קיין טאַג, זאָגט מען, געהט ניט פאַר'ן  
עסען...

נאַנט פיין געוואַשען זיך, זעצען מיר זיך צום טיש. מיך בע-  
זעצען איז איהם אויסגעקומען פונקט נעבען זיין ווייב. שניידער  
בלייבט שניידער... ס'איז מיר אויסגעקומען אַביסעל פּרויקרע, איר  
בער דער טבע, נאָר דאָס פּריינדשאַפט פון די בעליבתיים צו מיר  
איז געווען אזוי גרויס, אז איך האָב מיך אָנגעהויבען צו פיהלען דאָ  
נאַנט הימיש. איין זאָך האָט מיר נאָר אויסגעוויזען אַביסעל ווילד —  
דאָס, וואָס דעם שניידער'ס טעכטער רעדען צווישען זיך אויף זייער

שלום-עליכם ב. III

שפראך, וואָס איז שטאַרק פ א ח א ז ש ע אויף אונזער לשון-קודש.

— האָט קיין פאַראיבעל ניט, — רוף איך מיך אָן צו מיינע בעל־יבתיים — וואָס איך וועל אייך פרעגען; ווער עם פרעגט, דער בלאָגעט ניט: אויף וואָס פאַר אַ שפראַך רעדען דאָס אייערע מיידלעך?

— אויף אונזער שפראַך, אויף העברעאיש, — זאָגען זיי צו מיר. — איהר פאַרשטעהט דען ניט קיין לשון־קודש?

— צי איך פאַרשטעה, — זאָג איך — איז קיין חרוש ניט; איך פאַרשטעה אייניגע ווערטער; אַ חרוש איז נאָר, וואָס זיי פאַרשטעהען! ווי קומט דאָס, וואָס מיידלעך רעדען ביי אַיך אויף לשון־קודש?

— וואָס הייסט, וואָס איז דאָס חרוש? — רופען זיך אָן די מיידלעך. — העברעאיש איז דאָך אונזער שפראַך! מע האָט אונז געלערענט אין חדר אַלע אַנדערע שפראַכען און העברעאיש פריהער פון אַלסדינג.

— וואָס איז שייך, — זאָג איך — מיידלעך לערנען ביי אייך אין חדר? עפּים הער איך פון אייך אַלע מאָל, איך בעט איבער אַייער כבוד, ווילדע זאכען. און וואָס איז דאָס ביי אַיך פאַר חדרים אַזעלכע, וואָס מע לערענט דאָרט שפראַכען נאָר, לשונות? — סע רעדט זיך אַזוי חדרים! — מאַכט דער שניידער. — דאָס זענען, אייגענטליך, אונזערע אידישע שקאַלעס, אידישע נימנאָזיעס, סעמינאַריעס.

— אידישע נימנאָזיעס? סעמינאַריעס? — זאָג איך. — איהר מאַכט פון מיר חוזק. גלאַט ס'איז אַ קונץ, איהר האָט דערטאַפּט אַ אידען און פיהרט איהם אין באָד אַרײַן.

— חס ושלום! — מאַכען זיי צו מיר. — וואָס הייסט, מיר וועלען לאַכען פון אַ פרעמדען מענשען? אַט וועט איהר זעהן, אס



דישע גימנאזיעס מיט אונזערע אידישע גערטנער, מיט אונזערע איד-  
דישע גמילות-חסדים-הייוזער, מיט אונזער אידישער באַנק, מיט אונז-  
זער...

— אַ אידישע באַנק? — זאָג איך און שפּרינג אונטער אויפ'ן  
בענקעל. — טאַקי אַ באַנק, וואָס מע נעמט דאָרטען געלט? איז  
דאָך עס טאַקי, אַפּנים, איין אמת, וואָס מע זאָגט, אז עס וואַלגערט  
זיך דאָ ביי אייך גאָלד אין די גאַסען?

— אין די גאַסען? — זאָגען זיי צו מיר. — ניין! קיין גאָלד  
וואַלגערט זיך נישט ביי אונז אין די גאַסען; נאָר געלויבט איז  
גאָט, מיר האָבען אַלסדינג, וואָס מיר באַדאַרפען...

— האָט קיין פאַראיבעל ניט, — זאָג איך — וואָס איך שלאָג  
אייך איבער אין מיטען די רעד. דער שמש פון דער שוהל האָט מיר  
געזאָגט, אז איהר זענט אַ... אַ... בעל־מלאכה.

— אַ שניידער, — מאַכט ער צו מיר און גלעט זיך ביי דער  
באָרד מיט גרויס גדלות — איך בין אַ שניידער, מיין פאָטער איז  
געווען אַ שניידער און אַלע מיינע ברידער זענען געווען שניידערס.  
אונזער אַרבייט האָט אַ שם.

— און פרנסה — זאָג איך — האָט איהר, ווי איך פאַרשטעה,  
דוקא נישקשהדיג?

— גאָט צו דאַנקען, — זאָגט ער — הוץ דאָס הויה, האָב איך  
נאָך צוויי הייוזער.

— אייגענע?

— וואָס דען, פרעמדע?

— ריינע? נישט קיין פאַרזעצטע?

— אַודאי, ווי דענן אַנדערש?

— נו, און איהר אַרבייט נאָך היינט אויך מיט דער נאָדעל?

— אַודאי, איך האָב געאַרבייט, איך אַרבייט און וועל אַר-

ביימען.

— אויב אַזוי, — זאָג איך — פאַרשטעה איך אייך ניט, וואָס

איהר זענט פאר מענטשען; האָבען הייזער אייגענע, נישט קיין פאַרזעצטע, און זיצען שמשאַבען מיט דער נאָדעל, — דאָס קומט שוין אויס ביי מיר, האָט קיין פאַראיבעל ניט, פריש און געזונט און משונע! נאָך איין זאך האָב איך אייך געוואָלט פרעגען: ווי קומט דאָס, וואָס איך זעה נישט ביי אייך קיין דיענסט? אין אייער נראַר, קיין עין הרע, זאָל מען נישט האַלטען האַמש אין דיענסט אין שטוב?

— אונזערע דיענסטען — רופט זיך אָן צו מיר די שניידערין — זענען שבת און יום־טוב פריי, אזוי ווי ביי אונז אין דער תורה שטעהט געשריבען...

— אין דער תורה? — זאָג איך. — ס'איז מיר אַ חרוש, וואָס איהר ווייסט די תורה בעסער ווי איך; איך בין, דאָכט זיך, מעכיר די סדרה אלע פרייטאג, און איך געדענק עפּים נישט אין דער תורה, אז דיענסטען זאָל מען גאָר לאָזען אויף שבת פריי?

— וואָס רעדט איהר? — מאַכט צו מיר איינע פון איהרע טעכטער און טראַגט מיר צו אַ תנ"ך־על און ווייזט מיר אָן אויף אַ פּסוק אין דער סדרה „ואתחנן“, וואו עס רעדט זיך וועגען שבת: „...למען ינוח — בכדי עם זאָל רוהען, עבדך — דיין קנעכט, ואמתך — און דיין דיענסט, כמוך — אזוי ווי דו“...

— סא משל! — זאָג איך. — מע זאָל וועלען מקיים זיין אַלס־דינג, וואָס אין דער תורה שטעהט! איך פאַרשטעה ניט איין זאך: וויבאַלד אז איהר לאָזט די דיענסטען פריי, ווער זשע דערלאַנגט אייך צום טיש?

— די קינדער, — מאַכט צו מיר די שניידערין — מיינע קינדער זענען אזוי ערצויגען, אז זיי טהוען אַלס־דינג; זיי קאָנען קאָכען און באַקען און וואַשען און פרעסען. איהר זעהט אָט די קוידלעטשען? דאָס איז מיין עלטערער מאַכטער'ס אַרבייט. — אז אייער מאַכטער — זאָג איך — איז יאָ אזאָ געראַטענע,

קומט דאך איהר א חתן א רעכטען; אפשר וואָלט איך איהר גע-  
רעט א שרוך פון אונזערע מקומות?

— אָ? — רופט זיך אָן צו מיר דאָס עלטערע מיידעל מיט א  
געלעכטער. — איך דאַנק אייך זעהר, איך בין שוין א כלה.

— האָסט דו עפּיס אַ פּיינעם חתן? — מאַך איך צו איהר.  
— אָ! — רופט זי זיך אָן, ווערד רויט ווי פּיער און טראַגט  
מיר צו אַ „מעראַליאָן“ מיט אַ „פּאַטרעט“ פון עפּיס אַ פּאַרשוין מיט  
„פּאַליעטען“.

— וואָס איז דאָס — זאָג איך — פאַר אַ „ידנעראַל“?  
— דאָס איז אַ אינושעניער פון ארץ־ישׂראל, — מאַכט צו מיר  
דער שניידער מיט גרויס גדלות, — ער דיענט דאָרט ביי דער באַהן,  
וואָס מיר בויען ביי אונז אין ארץ־ישׂראל.

— וואָס פאַר אַ מחותן — זאָג איך — זענט איהר מיט ארץ־  
ישׂראל? און ווי קומט איהר אַהין?

— מיר פּאַהרען אַהין — זאָגט ער — אַלע זומער. דאָרט איז  
פאַרהאַן...

— איך ווייס — זאָג איך — וואָס דאָרט איז פאַרהאַן. איך  
ווייס! דאָרטען איז פאַרהאַן די פאַרוויינטע וואַנד („כותל מערבי“).  
דער „מוטער רחל'ס קבר“, די „מערת־המכפּלה“; ציעגען, זאָגט מען,  
עסען דאָרטען באַקסערען און אַלטע אידען פּאַהרען אַהינצו שטאַר-  
בען...

— עהע־הע! — רופט זיך אָן דער שניידער מיט אַ געלעכ-  
טער, און אַלע מוקען אויף מיר און לאַכען. — עס זעהט אויס, אַז  
איהר קומט טאַקיי צו פּאַהרען פון הינטער די הרי־חושך; איהר  
ווייסט גאָר ניט, וואָס אין ארץ־ישׂראל טהוט זיך. דאָס איז אַלע  
געווען אַ מ אַ ל, אַ מ אַ ל...!

— וואָס הייסט אַמאָל? — זאָג איך. — נו, און היינט?

— היינט — זאָגט ער — האַבען מיר שוין דאָרטען, ברודן  
השם, אונזערע עטליכע הונדערט קאַלאָניעס, גאַנצע דערפער אייגע-

נע, וויינגערטנער און וויינקעהלערס, אלערליי געשעפטען, פאבריי-  
קעס, שיפען און באהנען אייגענע...

— טע-טע-טע! — רוף איך מיך אן צו איהם. — איהר הויבט  
שוין אָן, מיין ליעבער שניידער, דאכט מיר, פארקריכען אין „אלף  
הששי“ אריין; איך האָב מורא, אז אַט נאָך אַביסעל, וואַכסט אויס  
ביי אַיך אַ פאַפיערענע בריק... לאָז מען בעסער געבען אַביסעל  
„מיס-אַחרונים-וואַסער“, וועלען מיר בענטשען. איך וועל אַיך זאָגען  
דעם אמת, עס דרעהט זיך מיר אזוי דער קאַפּ פון אייערע מעשיות,  
אז איך מוז מיך געהן צולעגען...

נאָכ'ן בענטשען האָט מען מיך אַריינגעפיהרט אין אַ באַזונדער  
ציכטיג חדר, וואו ס'איז שוין געווען צוגעגרייט פון מיינעטוועגען  
אַ נאַכטלעגער מיט אַלע שאַלעמויזען.

אזוי ווי איך האָב מיך אַריינגעלעגט אין בעטעל אַריין, אזוי  
בין איך אַנשלאָפּען געוואָרען, און עס האָט זיך מיר געפלאָנטעט אַ  
נאַנצע נאַכט משוגעים, ארץ-ישראל-אידען מיט טערקישע שאַלען,  
מיט מיידלעך, וואָס געהען אין „צעלענדערס“ און רעדען לשון-קודש,  
און איך אַליין בין נאָר אַ מין „ידנעראל“ מיט „פאַליעמען“, און  
איך פיהר די רויטע אידלעך אויף אַ פאַפיערענע בריק... איך לויף,  
און די רויטע אידלעך לויפען מיר נאָך... פלוצים פיהל איך, ווי  
די בריק ברעכט זיך... אַמ-אַט פאַלען מיר, חס ושלום, אַלע אַריין  
אין ים אַריין... איך שריי „שמע ישראל“ און... האַפּ מיך אויף —  
אַהאָ, גרויסער טאָג, ס'איז שוין צייט אין שוהל אַריין...

### דאָס פּיער טע קאַפּיטעל.

(ער האַפט זיך אויף פּונ'ם שלאָף. — אַ שוואַרצער בחור. — שבת־דיגער טוי. — ער רעדט צו דער וואַנט. — זיי געהען אין שוהל אַרײַן. — אַלע מאָל נייע הדושים.)

— וואוּ בין איך?

דאָס איז געווען דאָס ערשטע, וואָס עס איז מיר געקומען אויף דער מהשבה. איך האָב מיך אויפגעחאַפּט פּונ'ם שלאָף און האָב מיך אָנגעהויבען אַרומקוקען, וואוּ בין איך אין דער וועלט? דאָס ליכטיגקייט, דאָס ריינקייט, דאָס ציכטיגקייט, וואָס ביי זיי איז! איהר זאָלט געבען אַ רענדעל פאַר אַ וואַנץ... וואוּ גיסט מען דאָ אָפּ גענעלואַסטער?

איך טהוּ אַ קוק געבען מיין בעטעל — שטעהט אַ וואַשיקאַסטען אַ ווייסער, אַ שפּיעגעלדיגער, מיט אַ קראַן; איך טהוּ אַ ריהר דעם קראַן — ברענען זאָלען זיי אויפ'ן פּיער! — סע שפּריצט מיט וואַסער פּון אַלע זיימען, אַ גאַנצע באָד!... פּלוצים הער איך, עמ"י צער קלאַפּט מיר פּון יענער זייט טהיר.

— ווער איז דאָרטען? ווער קלאַפּט?

— טראַך־מאַרעראַך!

— מיט'ן קאַפּ אין וואַנט! — זאָג איך און עפען אויף די טהיר — עס שטעהט עפּים אַ גרויסער שוואַרצער בחור'עץ, אָנגעד־מהאָן שבת־דיג, און גיט מיר אָפּ שלום־עליכם און פּרעגט מיך:

— ווי אזוי זענט איהר געשלאָפען?

— וועמענס עסק איז דאָס? — זאָג איך. — ווער זענט

איהר?

— איך בין דאָ — זאָגט ער — איין אַרכייטער ביי'ם הערו

שניידער. ער האָט מיך געבעטען, איך זאָל אַייך אויפּוואַרטען דאָ

ביז איהר וועט אויפשטעהן פונ'ם שלאָף און געהן מיט אייך אין שוהל אַרײַן, אויב איהר האָט חשק געהן דאָוונען.

— אַזױ? — זאָג איך. — ביזט דו, הייסט דאָס, אײַן אַרביי-טערײַונג בײַ'ם שניידער? זאָג זשע מיר, איך כעט דײַך, וואָס איז מיט דיר אַזױ די גדולה, וואָס דו האָסט זיך אַזױ אויסגעסמראָד צעלט, אויסגעפּוצט?

— פאַר וואָס ניט? וואָס האָב איך, זאָגט ער, צו זאָרגען? הענט, ברוך השם, האָב איך, מיין באַדערפּעניש פאַרדיען איך מיר, קיין ווייב און קינדער האָב איך ניט, נאָר אײַן אַלמען בלינדען מאַטען, וואָס זיצט בײַ מיר...

— סע פאַרשטעהט זיך, — זאָג איך — ביזט גערעכט, הולי קבצן! וויפּיעל נעמסט דו אַ וואָך בײַ'ם שניידער, ניט אום שבת דערמאָנענדיג?

— אַ פיפּציגער, — מאַכט ער — און אַ הויז האָב איך אַ קליינעם חלק אין געשעפט.

— וואָס? וואָס בעלעבעטשעסט דו? — מאַך איך צו איהם. — איך פרעג דײַך, וויפּיעל נעמסט דו אַ וואָך?  
— איך זאָג דאָך אייך אַ פיפּציגער, אַ הויז פּריצענט אין גע-שעפט.

ווער עס האָט ניט געזעהען אין יענער מינוט אונז ביידען שמעהען איינס אַקעגען אַנדערען, דער האָט קיין שענס ניט גע-זעהען.

— פּופּציג קאַרבען אַ וואָך? — זאָג איך. — וועה איז מיר I בײַ אונז אַזאַ בחור'על ווי דו, אַז נאָט העלפט איהם, ער פאַרדיענט דריי קאַרבען אַ וואָך, הויבט מען איהם שוין אָן צו רעדען בלֹות. איך וועל דיר זאָגען דעם אמת, עס הויבט מיר שוין אָן באַנג צו טהון, וואָס מיין טאַטע האָט מיך נישט געלערענט שניידעריי.

— וואָס דען איז אייער מלאכה? — מאַכט ער צו מיר.  
— מיין מלאכה? — זאָג איך. — מיין טאַטע איז ניט געווען

קיון בעל-מלאכה, א י ד בין נישט קיין בעל-מלאכה און מיינע ק י נ ד ע ר וועלען ניט זיין קיין בעל-מלאכות, אם ירצה וועט, מיט גאָט'ס הילף.

— וואָס-זשע דען זענט איהר ?

— וואָס-זשע דען בין איך ? א איד בין איך.

— איך מיין — זאָגט ער — וואָס איז אייער טהועכץ ? טיט

וואָס באַשעפטיגט איהר זיך ? פון וואָס לעבט איהר ?

— פון וואָס איך לעב ? — זאָג איך. — פון וואָס גאָט גיט,

פונ'ס ווינט לעבט מען.

— וואָס הייסט — זאָגט ער — פונ'ס ווינט ?

— אָט דאָס הייסט ! — זאָג איך. — מע דרעהט זיך אַרום מיט'ן

שטעקעל אין מאַרק, טאַמער וועט גאָט צושיקען דאָס, יענס, לאַקש,

בוידעם, ציבעלעס — גאָט פיהרט אויס...

— און מהון, הייסט דאָס, טהוט איהר גאָר נישט ?

— וואָס הייסט — זאָג איך. — גאָר נישט ? מע טהוט אַלס

דינג, וואָס מע קאָן.

— וואָס-זשע קאָנט איהר ?

— אָט וועל איך דיר באַלד — זאָג איך — געהן דערצעהלען

וואָס איך קאָן... זאָג מיר בעסער, נשמה מיינע, וואָס טהוט דו,

ניט אום שבת דערמאָנענדיג, מיט אַזוי פיעל געלט, וואָס דו פאַר-

דיענסט, און פאַר וואָס האָסט דו ניט חתונה ?

— איך האָב דאָך אייך געזאָגט, — מאַכט ער — אַז איך האַלט

ביי זיך איין אַלטען טאַטען אַ בלינדען...

— מילא איז וואָס ? — זאָג איך. — איז שוין עקזוועלט ? בכּן,

טאָר מע ניט חתונה האָבען ?

— „כבוד-אַב" ! — מאַכט ער צו מיר און שטשירעט די

צייהן. — „כבוד-אַב" איז נישט קיין קלייניגקייט. מיין אַלטער,

זאָל מאַרייך ימים ויז, לעבט זיך אָפּ ביי מיר אויף דער עלטער, ווי

א גראף; גאנצע טעג ליגט ער ביי מיר אין גארטען און ארבייט בעסער פון א זעהענדיגען.

— ווי קומט צו דיר -- זאג איך — א גארטען?

— איך האב — זאגט ער — א שטוב מיט א גארטען. דאס

האב איך בירושה טאקי פון מיין אלטען.

— אויב אזוי, — זאג איך — מעגסט דו איהם טאקי אפגעבען

כבוד; ער האט דאס ביי דיר עהרליך פארדיענט. איך וואלט א בעלן געווען ביי דיר מארגען, אם ירצה השם, אַנקוקען דיין שטוב און זעהען, ווי דיין טאטע בעארבייט בלינדערהייד דיין גארטען.

— איך בעט אייך טאקי, — מאכט ער צו מיר — עס וועט

זיין ביי מיר דער גרעסטער כבוד, און מיין אלטער וועט זיך מחיה זיין.

— וואָס איז ער געווען, דער טאטע דיינער? — זאג איך צו

איהם. — אויך א שניידער?

— ניין, — מאכט ער — מיין אלטער איז געווען כל ימיו א

גערטנער.

— א גערטנער?

— א גערטנער.

— וואָס איז דאָס — זאָג איך — פאַר אַ פּרנסה?

— דאָס איז אַ מלאכה, — זאָגט ער — ווי אַלע מלאכות.

מיין אלטער איז דערויף א גרויסער ספעציאליסט: זען, זענען,

פלאנצען בוימער — דערויף איז ער איין בריה. ער האט אפגעהאָר

רעוועט אלע זיינע יאָהרען, צענויפגעשלאָגען א שטיקעל קאפיטאל,

און אויף דער עלטער האט ער געקויפט א שטוב מיט א שטיקעל

ערד און האט בעארבייט און פארפלאַנצט א גארטען. ער האט אזוי

ליעב די דאָזיגע ארבייט, אז אפילו איצט, בלינדערהייד, טרעט ער

נישט אַרויס פונ'ם גארטען. ער איז קלאָר אין יעדען בוימעלע,

ער ווייסט איטליכס צווייגעלע, איהם איז באקאנט יעדעס גרעזעלע —

א קלייניגקייט, א מענטש האט פארכראכט דאָס גאנצע לעבען אַרום



גרינווארג, צווישען בויםער און צווישען בלומען! ער האָט שטאַרק  
חשק געהאַט אויף דער עלטער אַוועקפּאַהרען אַהין, קיין ארץ־ישׂראל,  
איז ער, ניט פאַר אײך געדאַכט, געפאַלען אויף די אויגען...

„נאָ דיר אַזאַ מײַן השגה! — טראַכט אײך מיר. — אַ איד זאָל  
גאָר לײַעב האָבען גרינוואַרג, בויםער און בלומען!... און אַ פּראָסטער  
איד אַ גערטנער האָט חשק אויף דער עלטער פּאַהרען קיין ארץ־  
ישׂראל!“...

— וואָס ווילט איהר טרינקען, — מאַכט ער צו מיר — פּרישע  
טיי, קאַווע אָדער אַ שאָל שאַקלאַדע?

— אַ דאַנק, — זאָג אײך — אײך בין דיר מוחל די פּרישע טיי  
מיט דער קאַווע און מיט'ן שאַקלאַד; שבת טרינק אײך טיי  
פונ'ם אויפ'ן־אויבען, און ביי אײך איז דאָך מסתמא אַ זודיגער סאַר  
מאָוואַר לכבוד שבת?

— חס וחלילה! — זאָגט ער. — ביי אונז איז אין דער־וואַכען  
אויך נישטאָ קיין סאַמאָוואַר.

— וואו זשע נעמט איהר זודיג וואַסער?

— פונ'ם קראַן.

— פון וואַסער קראַן?

— פון דער וואַנט.

— פון וואַסער וואַנט?

— קומט, — זאָגט ער — וועל אײך אײך ווייזען.

און ער פיהרט מיך אַריין אין קעך אַריין (ריין, ציכטיג, זויבער,  
האַטש שפּיעגעל זיך!) און מאַכט צו מיר:

— זעהט איהר אָט דעם קראַן? דאָס איז אַ קראַן פון קאַלט

וואַסער, און דער אַנדערער קראַן גיט אונז הייס וואַסער, אַלע מאָל  
וויפיעל איהר ווילט.

— און דער דריטער קראַן — זאָג אײך — וואָס איז פאַר אַ

קראַן?

— דער דריטער קראַן — זאָגט ער — איז אַ קראַן פון עלעק־  
טריע.

— וואָס איז דאָס — זאָג איך — פאַר אַ שלאַק?  
— דאָס גיט פייער, ליכטיגקייט. — מאַכט ער צו מיר און וויל  
אַ דרעה טהון עפּים אַ שרייפּעל.  
— אום שבת? — זאָג איך. — אום שבת ווילסט דו זיך שפּיער  
לען מיט פייער? קום שוין בעסער אין שוהל אַרײַן! עס קעהר  
שוין זיין גוט שפּעט.

— אָט וועל איך אײך באַלד זאָגען, וואו מע האַלט. — מאַכט  
ער צו מיר און געהט־צו צו דער וואַנט און טהוט אַ דרעה אַ רעדעל:  
טרדררר! — און טראָגט־צו צום אויהער עפּים אַ טרייבעל און רעדט  
צו דער וואַנט: „נומער צוויי און צוואַנציג טויווענד אַכטהונדערט  
זעכס און זעכציג!... די שוהל? ... איך בעט דעם שמש אויף אַ  
מינוט!... דער שמש? ... זייט אַזוי גוט, וואו האַלט מען ביי  
אײך? ... האַ? אַ דאַנק!...“

איך שטעה און קוק איהם אָן, ווי אַ משוגע'נעם.  
— שוין באַלד אויסנעמעניש, — מאַכט ער צו מיר — קומט!  
— פון וואַנען ווייסט דו? — זאָג איך. — האָסט געהאַט אַ  
דיעה פון דער וואַנט?

— איך האָב געפרעגט דעם שמש.  
— וואו האָסט דו דאָ אַ שמש?  
— איך האָב גערעדט מיט'ן שמש דורכ'ן טעלעפּאָן.  
— טעלעפּאָן? — זאָג איך. — וואָס איז דאָס פאַר אַ שוואַרץ  
יאָהר?

— טעלעפּאָן — מאַכט ער צו מיר — ווייסט איהר נישט?  
טעלעפּאָן — דאָס איז דאָך דער טעלעפּאָן, וואָס מע רעדט אויף  
איהם!

— וואָס הייסט — זאָג איך — מע רעדט אויף איהם? ווי  
אַזוי רעדט מען דאָס אויף איהם?

— ווי אזוי רעדט מען? — זאגט ער. — אָט וועל איך אַיך געבען צו פאַרשטעהן. איך טהו אַ דרעה אָט-דאָ מיט'ן רעדער-לע, דערהערט מען דאָרט, געהט יענער און דרעהט דאָרטען, דער-הער איך דאָ, הויבט מען אָן רעדען; און אז מיר רעדען אָפּ, טהו אַיך אַ דרעה, נאָכדעם טהוט ער אַ דרעה — און אַיין עק. — טפו זאָלסט דו ווערען! — מאַך איך צו איהם. — האָסט דו געזעהן אַ שניידערק גיט צו פאַרשטעהן! דרעה איך, דרעהסט דו, דרעהט יענער... איך וויל וויסען דעם שכל, וואָס דאָ שטעקט! — דעם שכל — מאַכט ער צו מיר — פּונ'ם טעלעגראַף ווייסט איהר?

— סאָ משל! — זאָג איך. — דער טעלעגראַף איז עפּים אַנ-דערש! דעם טעלעגראַף פאַרשטעהט אַ מינדסט קינד! טעלעגראַף איז פאַרהאָן אומערדום! אַ טייערע מציאה!

— פּונקט דאָס אייגענע — מאַכט ער — איז דער טעלעפּאָן: דאָרט איז מיט אַ דראָט און דאָ איז מיט אַ דראָט. דער חלוק איז נאָר, וואָס דאָרטען קלאַפט מען און דאָ רעדט מען. — אָט דאָס איז גאָר? — זאָג איך. — און איך האָב געמיינט מי יודע וואָס! קום, לאָמיר געהן אין שוהל אַריין.

געהענדיג מיט מיין בחור'עץ אין שוהל אַריין, האָב איך ערשט דערזעהן די שטאָרט, ווי שען זי איז, די געפלאַסטערטע גאַסען, ווי דיין זיי זענען, און די הויכע ווייסע ליכטיגע מויערען מיט די גרי-נע בוימער, וואָס אַרום זיי. איך האָב מיר קיין מאָל גאָר נישט געקאָנט פאַרשטעלען אזאָ מין ריינקייט, אזאָ ציכטיגקייט. „הלואי וואָלט געווען ביי אונז אינוועניג האַטש האַלב, ווי ביי זיי אין דרוי-סען!“ — אזוי האָב איך מיר געקלעהרט. — „נאָר וואו איז דאָ זייער נאָלד און זילבער, וואָס מע זאָגט, אז עס וואַלגערט זיך דאָ אין די גאַסען?“

— וואָס זוכט איהר? — מאַכט צו מיר דער בחור.

— דעם נעכטיגען טאָג. — זאָג איך.

- פארמאלען, — מאכט ער צו מיר — איהר וועט איהם שוין  
 אייביג ניט געפינען!  
 — א דאנק דיר — זאג איך — פאר דער עצה; איך האָב  
 נאָר נישט געוואוסט, אז דו ביזט נאָך אַ חקרן אויך צו די צרות.  
 — פון אַ חקרן בין איך — זאָגט ער — נאָך ווייט, נאָר עפּים  
 אין דו קליינע אותיות פארשטעה איך אַביסעל.  
 — האָסט געלערענט — זאָג איך — אין חדר אמאָל?  
 — איך לערען היינט אויך.  
 — וואָס הייסט, דו לערענסט היינט אויך? ביזט דאָך — זאָג  
 איך — איין אַרבייטער, ווען האָסט דו צייט לערנען?  
 — פארנאָכט, — מאַכט ער צו מיר — אַלע פארנאָכט קלויבען  
 מיר זיך צענויף, בעל־מלאכות, בעל־עגלות, גערטנער, אַלע איד־  
 שע אַרבייטער אין שוהל אַריין און דאָרטען לערענט מען מיט אונז  
 ליינען און שרייבען און רעכענען און גימנאַסטיקע.  
 — גימנאַסטיקע? — זאָג איך. — וואָס איז דאָס פאר אַ  
 שלאַק?  
 — גימנאַסטיקע — זאָגט ער — הייסט לויפּען, שפּרינגען,  
 טאַנצען, ברעכען זיך, קלעטערען. דאָס לערענט מען ביי אונז פון  
 קינדווייז אויף אין אַלע אירישע חדרים.  
 — פאַרמאלע משוגעים! — זאָג איך. — טאַנצען, שפּרינגען,  
 דראַפּען זיך אויף די גלייכע ווענט? איהר ווייסט וואָס אייך פּעהלט  
 נאָך? — מאַך איך צו איהם.  
 — וואָס? — פרעגט ער מיך.  
 — געהן — זאָג איך — מיט'ן קאָפּ אַראָפּ, מיט די פּיס  
 אַרויף!...

## דאָס פֿינפטע קאָפיטעל.

(דעם רב'ס דרשה. — אַקאַדעמיעס אין אַרץ־ישׂראל. — מע שמועסט וועגען די רוימע אידלעך. — יקום פּורקן מיט אַיין אָרגעל. — אַ אי־דישער מיי־שרדך. — אַ ניווער משוגע'נער.)

געקומען אין שוהל אַרײַן זענען מיר שוין נאָך קריאת־התּוּרה. אויבען, אויף דער בימה, איז געשטאַנען דער שענער רב זייערער מיט'ן ווייסען קאַלנער און מיט'ן פיערעקעביגען ספּאָדיקעל און האָט געהאַלטען אַ דרשה. דער עולם איז געזעסען אויף די ערטער, אַלע מיט הויכע שוואַרצע „צעלענדערס“ אויף די קעפּ און מיט ווייסע שאַרפעלעך אויפ'ן האַלז. פּונקט אזאַ מין טראַגט מיר אונטער דער שמש מיט'ן מגן־דוד.

— וואָס איז דאָס פאַר אַ פעטשיילע? — פּרעג איך איהם.  
 — ס'איז אַ טלית, — מאַכט ער צו מיר נאַנץ ערנסט.  
 — אַ שענער טלית! — זאָג איך. — עפּים אויף געלעכטער, אַפּנים, אַ מין קינדערשפּיעל!...

„וואָס קאָן ער זיי דאָ דרש'ענען? — טראַכט איך מיר. — און וואָס פאַר אַ מוסר קאָן ער זיי דאָ זאָגען? מע זאָל ניט טראַגען אום שבת? ... צי מע זאָל ניט קוקען אַרויף, אויף די ווייבער?“ — איך האָפּ אַ קוק אַרויף אויף דער ווייבערשער שוהל — טאַטעניו! אָנגעשטויסען מיט ווייבער! און וואָסערע ווייבער? פּריצות! הימעלעך און פּעדערען, דימענטען און ברייליאַנטען! ... איך הער מיך אַיין אין דעם „רבינ'ס“ דרשה, טאַמער וועל איך קאָנען האַפען עפּים אַ גוט וואָרט, הערען ווי ער מייטשט אַ פּסוק, ווי ער זאָגט אַ פּשט'על אַ שענס, אָדער אַ משל אַ גוטען, אָדער אזוי אַ גלייך וואָרט — ווער? וואָס? וועמען? ער שטעהט און פּלאַפּעלט גלאַט אזוי, אין דער וועלט אַרײַן, און אָהן אַ שום ניגון! ער רעדט פּון זיימינע ענינים נאָר, וועגען בילדונג, וועגען אַירישע אַקאַדע-

מיעם אין ארץ-ישראל. „ס'איז ווינציג, זאָגט ער, איין אַקאַדעמיע; מע באַדאַרף האָבען, זאָגט ער, לכל הפחות, דריי אַקאַדעמיעס אין ארץ-ישראל!“ ...

„אַקאַדעמיעס גאָר אין ארץ-ישראל! — טראַכט איך מיר. — זיי ווייסען שוין גאָרניט וואָס אויסצוטראַכטען! א „מושב-זקנים“ אין ארץ-ישראל, א „הקדש“ — דאָס האָב איך געהערט; אָבער אַקאַדעמיעס? — משוגעים!“ ...

— „אַקאַדעמיעס — דרש'עט ווייטער דער רב — זענען פאַר אונז טייערער פון ברויט (סע פאַרשטעהט זיך!). מחמת ברויט, זאָגט ער, איז נאָר אַ מיטעל צום לעבען; און די תורה, זאָגט ער, איז דאָס לעבען אַליין.“ און ער פאַרפראַוועט דאָס מיט אַ פסוק: „כי עץ חיים היא — וואָרום זי איז איין אָנהאַלט פון לעבען, למחזיקים בה — צו די וואָס האַלטען זיך אָן איהר... תורה! — שרייט ער. — ליכטיגקייט! בילדונג! וויסענשאַפט!“ ... און לאָר זען לאָזט ער אויס אזוי: „און לאָז מקוים ווערען די ווערטער: כי מציון תצא תורה“ ...

איך מיין, אַז דאָס איז איין עק פון זיין דרשה, טהו איך דאָך אַ געשריי: „יקום פורקן מן שמיא!“ — אויף אַ קול, ווי איך בין געוואָהנט געוואָרען ביי אונז; איך זעה, דער גאַנצער עולם דרעהט אויס די קעפ אין מיין זייט און מע קוקט אויף מיר, ווי אויף אַ בער... און דער רב, דער מגיד, דרש'עט ווייטער, אַלץ פון זייטיגע זאַכען: וועגען דער לאַגע פון אידען בכלל און וועגען אונז זערע רויטע אידלעך בפרט... און ער הויכט אָן דערצעהלען אַ מעשה פון „טויענד איין נאַכט“, אַז ס'איז פאַרהאַן אויף יענער זייט סמבטיון (דאָס הייסט ביי אונז) אַ גוזמא אידען, וואָס מע רופט זיי „די רויטע אידלעך“ (אַניט ווייסט מען ניט!). „זייער צאָהל, זאָגט ער, קאָן מען אַקוראַט ניט וויסען; נאָר מע רעכענט פון פינף ביז זיבען מיליאָן, און אַמשר טאַקי אַלע אַכט (זאַלץ איהם אין די אויגען! שטיינער איהם אין האַרצען! ער זאָל האַמט זאָגען:

„קיין עין הרע...“), מחמת זיי פרוכפערען זיך און מעהרען זיך זעהר געשמאקס (כן ירבו וכן יפרצו!)... נאר זייער לעבען, זאגט ער, איז נעבאך קיין לעבען ניט, ס'איז אַ גאָט'ס רחמנות אויף זיי, זיי געהען אויס פון הונגער, זיי ווערען דערוואָרגען אין איינגשאַפט, זיי געהען צו גרונד!“... ער צעלעגט דאָס אויף טעלער, מאַהלט אויס נאָך צעהן מאָל אזוי, ווי דאָס איז, און דער גאַנצער עולם קוקט איהם גלייך אין די צייהן אַרײַן; אַלע מאָל לאָזט זיך הערן רען אַ זיפּץ און אַ קרעכץ; און פון אויבען, ביי די ווייבער, זעה איר, מע טראָגט ווייסע טיכלעך צו די אויגען, מע זאָל מיינען, אַז זיי וויינען...“

„וואָס פאַר גוטע מענטשען איהר זייט! — קלעהר איך מיר. — איהר זיפּצט און קרעכצט אויף אונזערע צרות? וואָס טויג מיר אַייער זיפּצען מיט אַייער קרעכצען? טרערען? וואָס דאַרפען מיר אַייער ערע טרערען? אַז איהר געהט שוין יאָ אַרײַן אין אונזער לאַגע, העלפט'זשע אונז מיט עפּײַם אַנדערש! איהר נעמט, לעגט זיך צענויף און שיקט אונז אַרײַן עטליכע קער...“

דאָ דערמאָן איך מיר, אַז ס'איז שבת, און שבת טאָר מען ניט קלעהרען פון קיין געלט'זאכען... איך הער מיך צו, וואָס וועט ער דאָ אויספיהרען און מיט וואָס פאַר אַ פּסוק וועט ער אויסלאָזען די שענע דרשה זיינע?

— „אויף אונז ליגט אַ חוב, זאָגט ער, אַרויסרייסען אונזערע אָרעמע אומגליקליכע ברידער פון יענע אומגליקליכע לענדער, און באַזעצען זיי אויף דער ערד פון אונזער הייליג לאַנד... (אָ? ווער בעט זיי? וואָס האָבען זיי זיך צוגעטשעפעט צום הייליגען לאַנד? העלפט אונז בעסער דאָ ביי אונז, אויפ'ן אָרט! אַ ווייטע הילף, זאָגט מען, איז אַ נאָהענטער טויט... וואָרט אויף פרייטאָג, וועסט דו עסען אַ קוילעטשעל...) שוין צוויי טויזענד יאָהר, זאָגט ער, אַז זיי וואָרטען אויף אונז און בעמען זיך ביי אונז (עס הויבט זיך גאָר-ניט אָן!), אַז מיר זאָלען זיי אויסלייזען פּונ'ם לאַנגען,

פינסטערען ביטערען גלות". (ובזכות זה, זאג איך, וואו לציון גואל).  
 „אמן!“ — לאָזט אויס דער רב די שענע דרשה זיינע, און פון אוי-  
 בען טהוט א זעץ אַראָפּ אַ געזאַנג פון אַ גאַנצער קאַפּעליע זינגער-  
 לעך: „אַ-אַ-אַמן!“

איך וואָלט געמעגט שווערען, אז איך הער אַ קול פון אַ פּיעדעל,  
 פון אַ פּלייט און פון אַ טרומייט און פון אַ קאַנטערבאַס.  
 — עס שפּיעלען ביי איך כל־זמר אום שבת? — טהו איך אַ  
 פרעג שטילערהייד דעם שמש.

— ס'איז נישט קיין כל־זמר, — זאָגט דער שמש — ס'איז אונ-  
 זער אָרגאַן.

— איין אָרגאַן! — זאָג איך. — וואָס איז דאָס פאַר איין איני-  
 סטרומענט?

— איין אָרגאַן — זאָגט ער צו מיר — ווייסט איהר ניט? אָמ  
 דאָס, וואָס די לויים האָבען געשפּיעלט דערויף אין בית־המקדש.

— הערסט דו, איין „אָרגעל“ — זאָג איך — אזוי זשע רעדט!  
 „עס האָט געקעהרט זיין אַמאָל שעה ביי אונז! — טראַכט, איך. —  
 דער בית־המקדש מיט'ן כהן־גדול... דער אָרגעל האָט געשפּיעלט...  
 די לויים האָבען געזונגען... און אויפ'ן מוזיק האָט געברענגט אשה —  
 אַ פּיער־אַפּפּער... און פון די קרבנות האָט זיך געלאָזט הערען ריח־  
 ניהוח — אַ געשמאַקער ריח“...“

פלוצים ווערען מיינע געדאַנקען איבערגעריסען אין מיטען: דער  
 שענער חזן מיט דער געגאָלטער מאָרדע טרעט אַרויס און צעלאָזט  
 זיך מיט אַ „מי שברך“, און דוקא אויפ'ן אידישען שטייגער, ווי ביי  
 אונז רב הערש־בער, און אז עס קומט צו די ווערטער: „ופת  
 לאורחים וצדקה לעניים“, צעפעסטעט ער זיך און צעיאַחמערט זיך,  
 ער נעמט איין אַ מיתח משונה! דעם „יין לקדוש ולהבדלה“ שלינגט  
 ער אַיין, מאַכט אַוועק מיט דער האַנד, און פונ'ם „ופת לאורחים  
 וצדקה לעניים“ מאַכט ער אַ גאַנצען צימעס. ער פאַרקאַטשעט זיך מיט  
 אַ וואָלעכעל, חזר'ט איבער אַ מאָל דרייסיג דעם „ופת לאורחים“:



"לאורחים, לאורחים, לאורחים!" און טאקי נויעדער אַמאָל: "ופת לאורחים וצדקה לעניים! וצדקה! וצדקה! וצדקה לעניים! לעניים! לעניים!"... און אָט ביי דעם "לעניים" לאָזט ער זיך אַראָפּ מיט דער שטימע גאָר-גאָר נידעריג, און שטיל, שטיל, אויף אַ בייסקול'כעל, קוים-קוים וואָס מע הערט: "לֵעֲנִיִּים..." און מיט אַמאָל עפּענט ער גאָר אויף אַ געמבע און טהוט אַ געשריי: "ובל מי שעוסקים בצרכי צבור באמונה!" און קוועטשט דעם "באמונה" און מאַכט בשעת מעשה אַ פּרום פּנים, גלייך ווי דער רוח האַפּט איהם אַוועק.

"מיר ווייסען! — טראַכט איך מיר. — מיר ווייסען נאָנץ גוט וואָס הייסט "עוסקים בצרכי צבור", און נאָך "באמונה" דערצו! ביי אונז האָט זיך איינער אַ יענקיל, ער הייסט שוין היינט רב יענקיל, אויסגעבויעט אַ שטוב פּון "צרכי צבור" און חתונה געמאַכט קינ-דער דערפּון... אַ וואוילע פּרנסה אָט דאָס "צרכי צבור", ווי איך בין אַ איר! דערצו אַז גאָט גיט נאָך אַ שטיקעלע הצלחה!"...  
 "וישלח ברכה והצלחה!" — לאָזט אויס דער חזן און פאַלט אַרײַן שוין אין זייער משוגענעם נוסח אַרײַן, און די משוררים אוי-בען זינגען, און דער אַרנעל שפּיעלט — שען געדאַווענט מוסף!  
 "גוואַלד, וואו נעמט מען אַהער אַ פּאָר רויטע אידלעך? — קלעהר איך מיר. — געחייבי וואָלטען זיי זעהען אַלסדינג, וואָס איך זעה! איך ווייס, איך ווייס, אַז מע וועט מיר אין דער היים נישט זועלען גלויבען"...

נאָכדעם האָט מען זיך געשטעלט שמונה-עשרה. שען שטעהט מען דאָ שמונה-עשרה, אַזא יאָהר אויף מיינע שונאים! מילא פּון דאַוונען שמועסט מען ניט; קיינער דאַווענט דאָ ניט אַ וואָרט; מען איז יוצא מיט'ן חו'ם זינגען און מיט'ן שפּיעלען פּונ'ם אַרנעל. זיי שטעהען אַלע ווי די טאַקען. עמיצער זאָל זיך דאָס געבען אפילו אַ שאַקעל. גאָר נישט! אָבער טאָקי גאַלע גאָר נישט — שאַ!... איך האָב מיר געטהאָן מיינס און געשטאַנען שמונה-עשרה, ווי מע

שמעוהט ביי אונז... אויסגעשמאנען שמונה־עשרה, האָב איך אומד  
געהרען אָנגערטראָמען איינעם איין אויסגעפּוצמען דייטש, וואָס איז  
געשמאנען הינטער מיר, אויף די פּיס; האָט ער זיך געגעבען אַ  
וואָרף און האָט אָנגערטראָמען נאָך אַ דייטש, וואָס הינטער זיינע  
פּלייצעס, און האָט איהם אַראָפּגעוואָרפען דעם צעלענדער, און יענער  
דייטש — נאָך אַ דייטש, אזוי אז ס'איז געוואָרען אַ שטיקעל כּהלה  
אין שוהל, און דער גאַנצער עולם האָט געקוקט אויף מיר, גלייך ווי  
זיי וואָלטען קיין מאָל קיין מענטשען ניט געזעהען...

— גוט שבת! — רופט זיך אָן צו מיר, אַרויסגעהענדיג פּון  
שוהל, מיין בעל־הבית, דער לאַנגער שניידער. — עס טהוט מיר  
זעהר באַנג, נאָר איך האָב איך געמוזט אָפּטרעטען מיינעם אַ גוטען  
ברודער אויף היינטיגס מאָל.

און מיט די דאָזיגע ווערטער גיט ער מיך איבער צו אַ געפּאָסט  
אידעל מיט אַ שען בייכעל און מיט פּוכקע הענד, ווי פּאָמפּעשקעס.  
— שלוס־עליכם! — מאַכט צו מיר דאָס געפּאָסטע אידעל און  
שטופּט מיר אַריין אַ פּאָמפּעשקע אין דער האַנד אַריין.

— עליכם שלום! — זאָג איך איהם. — מה שמכם?  
— יצחק. — מאַכט ער צו מיר און קוקט מיר אין די אויגען  
אַריין מיט אַזאַ מינע, גלייך ווי איך וואָלט אַ י ה ם נעמען פּאַר  
איין אורח אויף שבת, ניט ער מ י ךּ.

— יצחק? — זאָג איך. — יצחק אַליין איז ווינציג; איך וואָלט  
וועלען וויסען ו ו ע ר זענט איהר, ו ו אָ ם זענט איהר און  
וואָס איז אייער ט ה ו ע כ ץ?

— איך בין — זאָגט ער — אַ היעגער בעל־הבית, אַ סטאָליר  
בין איך.

— אַ סטאָליר? — זאָג איך. — אַ בעל־מלאכה, הייסט דאָס?  
— אַ בעל־מלאכה! — מאַכט ער מיט אַזאַ מיין גרויסקייט.  
גלייך ווי ער וואָלט זאָגען, אז ער איז אַ רב, אַ שוחט, אַ בעל־  
טאַקסע, אָדער אַ פּערשריבענער שטאָרט־שתדלן.

— בוי איך — זאג איך — איז קיין עין־הרע א גערעטעניש אויף בעלי־מלאכות, ווי איך זעה ארויס.

— און וואס — גאנט ער — איז אייער מלאכה?

— מיין מלאכה? — זאג איך. — איך בין נישט קיין סטאָליר.

— וואָס זשע דען — זאָגט ער — זענט איהר?

— א איך — זאָג איך — בין איך.

— איך ווייס! — זאָגט ער. — איך מיין, וואָס איז אייער טוהעכץ? מיט וואָס פאַרנעמט איהר זיך?

— מיט וואָס איך פאַרנעם זיך? — זאָג איך צו איהם אויף קאַטאָוועס. — איך שרייב ספּרים.

— אזוי? — זאָגט ער און מאַכט מיר א „בואי בשלום“ און טהוט זיך א ניג. — זענט איהר, הייסט דאָס, א שרייבער? זעהר אַ פיינע מלאכה! זעהר איין איידעלע אַרבייט! איך האָב אַ בע־קאַנטען, טאַקי אַ שטיקעל קרוב מינער, איז ער אויך אַ שרייבער. — וואָסער אַ שרייבער — זאָג איך — איז ער? אַ מיידעלשער שרייבער, צי אַ שרייבער, וואָס שרייבט „פּראָשעניעס“, יאַבערעס און מסירות?...

מיין סטאָליר בלאָזט אָן די באַקען און צעלאַכט זיך אזוי, אַז ער ווערט שיער ניט צעשפרונגען פאַר געלעכטער.

— ע! — מאַכט ער צו מיר נאָכדעם, אַז ער האָט זיך גוט אויסגעלאַכט. — איהר זענט דאָך טאַקי אַ רעכטער לץ!

— איהר זענט אַליין — זאָג איך — אַ גוטער לץ, אַ פאַרשלעפֿ־טע קרענק, אַ מאַרשעלאַק, אַ פיקהאַלץ, אַ פיפערנאָטער!

דערהערט פון מיר די דאָזיגע ווערטער, האָט זיך מיין סטאָליר אָנגעהאַפט מיט ביידע הענד ביי די זייטען. ער האָט אָנגעבלאָזען דאָס פנים, ווי אַ פאַחיר, איז געוואָרען רויט, און האָט זיך אָנגעהויבן בען קאַטשען פאַר געלעכטער — איך האָב נאָר געמיינט, אַז ער איז אַראָפּ פּונ'ם זינען.

דערוועגן, אַז איך האָב זיך אָפּגעשטעלט און קוק אויף איהם.

ווי אויף א משוגענעם, האָט ער מיט אַמאָל אויפגעהערט לאַכען.  
אויסגעווישט די אויגען און רופט זיך אָן צו מיר:

— האָט קיין פאַראיבעל ניט, איך האָב מיך נישט געקאָנפֿט  
איינהאַלטען... ביי מיר איז א טבע פון לאַכען... אַז איך הער, מע  
לייענט מיר אַמאָל אַ לעבעריגס, וואָס אויף צו לאַכען, לאַך איך  
אָהן אַ שיעור... מיין פרוי לייענט מיר אָפט אַזעלכע ביכלעך, וואָס  
צום לאַכען... מיין פרוי איז א געבילדעטע פרוי... זי וועט זיך  
מחיה זיין, אַז זי וועט דערהערען, אַז איהר זענט אַ שרייבער, אַ  
מחבר הייסט דאָס... מיין פרוי האַלט זעהר־זעהר פון מחברים...  
ס'איז טאַקי זעהר שען, אַז גאָט גיט אַ טאַלאַנט און מע קאָן זיין אַ  
מחבר!...

„וואָס מחבר'ט ער מיר? I — קלער איך מיר. — איך האָב  
מיך גוט אַרײַנגעהאַפּט אַט־דאָ, ניטאָ וואָס צו רעדען!... מילא  
יענער, דער שניידער, איז אַפילו אַ מאָדנער נפש, נאָר פאַרט עפּים  
אַ שטיקעל מענטש; און ער, אַט דער דאָזיגער סטאַליר, איז עפּים  
גאָר אַ חושים! ניין, ער איז טאַקי פשוט אַ משוגענער, ווי איך  
בין אַ איה, אַ משוגענער!“...

## דאָס זעכסטע קאפיטעל.

(בוים סטאָליר צו דער סעודה, — אַ גדולה — זיי געהען אין סאָל־דאָטען. — מע רעדט פון משיח'ן, — ער צערעדט זיך פון פייער און פון וואַסער, — אידישע גאָזעמען און זשורנאַלען. — עונג שבת.)

— דאָס איז מיין פרוי, און דאָס איז דער אורח פון יענער זייט סמבטיון; איך האָב זיי קוים אויסגעבעמען ביי ישראל דעם שניידער.

אַזוי האָט מיך פאַרגעשמעלט דער משוגענער סטאָליר פאַר זיין ווייב, אַ „מאָדאָס“ מיט זעהר שענע אויגען און מיט קיילעכיגע ברעמען. דערהערט די דאָזיגע ווערטער, איז די סטאָלירקע געוואָרן רען אַזוי פרעהליך, גלייך ווי מע וואָלט איהר אָנגעזאָגט אַ בשורה, אַז זי האָט אויסגענומען דאָס גרויסע געווינס. זי האָט גאַרניט גע-וואוסט, וואו זי זאָל מיך אַנידערזעצען. זי האָט מיך אָפגעשאָטען מיט ווערטער. זי האָט געוואָלט געוואָהרע ווערען ביי מיר אַלסדינג אין איין כהר־היין, איך זאָל איהר אויסדערזעהלען, וואָס ביי אונז טהוט זיך: צי ס'איז אמת, וואָס מע שרייבט ביי זיי אויף אונז זערע רוימע אידלעך, אַז זיי זענען נאָך גאָר ווילד?

— ווילד? — זאָג איך. — זיי זענען נאָך אַזוי קלוג, ווי אייערע אידען, און אפשר נאָך אַביסעל קליגער. איין חסרון נאָר, וואָס קיין משוגעים זענען ביי אונז ניטאָ.

— וואָס הייסט דאָס? — זאָגט זי. — וואָס מיינט איהר דער-מיט?... איך האָב געלייענט עטליכע באשרייבונגען וועגען אייערע ברידער, אַז ס'איז ביי אַיך נאָך גאָר פינסטער...

— אַז מע פאַרלעשט דאָס ליכט, — זאָג איך — איז אומעדום פינסטער...

— נשמה מיינע! — רופט זיך אָן דער סטאָליר צו זיין פרוי. — דו ווילסט זיך מיט זיי אויס'מענה'ן? האָסט נישט געטראָפּען

דעם אַרט. דער איד איז אַ שרייבער, אַ פאַרפאַסער ביי די רויטע אידלעך...

דערהערט די דאָזיגע ווערטער, האָב איך געמיינט, אַז די סטאַך-לירקע וועט אַייננעמען אַ מיתה משונה. זי האָט אויפגעהויבען איהרע ברעמען נאָך העכער, ווי זיי זענען, און האָט מיך אָפגע-שאַטען מיט נייע שאלות: ווער איך בין, און ווי אזוי איז מײן אמת'ער נאָמען, און וואָס פאַר ביכער האָב איך געמאַכט...

„וואָס עס האָט זיך מיר גע'חלוס'ט יענע נאַכט און אַ גאַנץ יאָהר — זאָל אויסגעהן צום סטאַליר'ס קאַפּ! — אזוי האָב איך מיר געטראַכט. — נאָ דיר גאָר אזאָ מין קאָמעדיע! וואָס טהוט מען? געה דערצעהל איהר וואָס פאַר ביכער איך האָב געמאַכט, אַז איך האָב אויף מײן לעבען ניט געזעהען אַפּיל, ווי אזוי מע מאַכט אַ בוך? ...“ אַ גליק, וואָס דער סטאַליר האָט זיך אַריינגעמישט סאַמע אין מיטען שמועס.

— נשמה מיינע! אונזער אורח וויל עסען. די ביכער לאָז איבער אויף נאָכדעם, וועסט נאָך צייט האָבען זיך אָנרעדען מיט זיי פון די דאָזיגע זאַכען...

און מיר זענען געגאַנגען צום טיש.

איך האָב שוין אויף מײן לעבען געזעהען שמחות, איך בין שוין אויף מײן לעבען געווען אויף סעודות, אויף חתונות און אויף ברית'ען — אזאָ סעודה, ווי ביי'ם סטאַליר איז געווען שבת ביי-טאָג, האָב איך נאָך קיין מאָל נישט געזעהען. פון מאכלים און פון וויינען שמועס איך שוין נישט; ס'איז געווען פון כל טוב, טאַקי כיד המלך, עס וואָלט גענוג געווען פאַר נאָך עטליכע אורחים. איך שמועס גלאַט פון דער שמחה אַליין, פון דער פרעהליכקייט, וואָס ביי זיי איז. אַ חוץ דעם סטאַליר מיט דער סטאַלירקע און עטליכע קליינע קינד-דער, זענען געזעסען אַרום טיש אַ שטיק צעהן יונגלעך, שענע, לוי-טערע, געזונטע „האַפּצים“, איינס און איינס, און האָבען מקיים

געווען דעם פסוק „וואכלו“, דאָס הייסט, זיי האָבען געלעגט אין בירדע באַקען...  
 — ווער זענען די דאָזיגע קנאַקערס? — רוף איך מיך אָן צום

בעל־הבית תיכה נאָכ'ן קידוש מאַכען (זייער ארץ־ישׂראל־זיין האָט אין זיך עפּים אַ מין כּח, אַז לאַז מען אויסטרינקען דאָס ערשטע גלעזעל, אזוי ווערד מען באַלד באַרעדעוודיג און מע פּיהלט זיך עפּים „בגלופּין“...).

— דאָס זענען מיינע העלפּערס, לערן־יונגלעך. — מאַכט צו מיר דער סטאָליר מיט גדלות.

— גוטע פּיקערס! — זאָג איך. — עס וואָלט פּון זיי געקאָנט זיין רעכטע סאָלדאַטען.

— זיי וועלען נאָך, אַם ירצה השּׁם, זיין סאָלדאַטען! — רופּט זיך אָן דער סטאָליר.

— אַ גדולה אויף דער באַבע! — זאָג איך. — אַ גליק וועט זיי טרעפּען!

— איך האָב אָבער מורא, — מאַכט דער סטאָליר נאָנט ערנסט, — אַז נישט אַלע וועלען קאָנען דיִענען.

— איהר האָט מורא? — זאָג איך. — ליענט אָפּ קריאת־שמע. — מחמת ניט אַלע — ניט מיר דער סטאָליר צו פאַרשטעהן — זועלען האַלטען די מאָס, וואָס מע דאַרף, און אַ צוויי איו פאַרהאַן צווישען זיי קורצזיכטיגע, זיי האָבען אַ נירעריגע ראיה, האָב איך מורא, מע וועט זיי ניט נעמען...  
 — האָט איהר — זאָג איך — מורא? אדרבה, מיר דאַכט, אַז איהר דאַרפט גיכער מורא האָבען פאַר יענע, וואָס טויגען יאָ!  
 — פאַר וואָס? — זאָגט דער סטאָליר.

— פאַר וואָס, פּרעגט איהר? פאַר שבת! איחר ווילט מיך — זאָג איך — פּריצעווען? צי איהר רעדט דאָס טאַקי ערנסט? וואָס פאַר אַ שמחה קאָן זיין, אַז מע טויג פאַר אַ סאָלדאַט?

— וואָס פאַר אַ שמחה קאָן זיין, אז איהר טויגט פאַר אַ מענ-  
טשען? — רופט זיך אָן צו מיר איינער פון די יונגלעך.

— דו שווייג! — זאָג איך צו איהם. — ביזט נאָך צו אַ יונגער  
צוצעק, זאָלסט זיך אַרײַנמישען, בשעת עלטערע מענטשען רעדען  
צווישען זיך!

חברה קוקען איינס אויף דאָס אַנדערע און שמויכלען. דער  
סטאָליר ווינקט צו זיי און פאַרבייסט אַ ליפּ, ווי איינער רעדט:  
„איהר ווילט, אַפּנים, האַפען אַ פּסק?“...

— מאַכט מיך קלאָר, — זאָג איך — וואָס איז די גדולה, אז  
נאָט העלפט, מע געהט אַוועק פאַר אַ סאָלדאַט? ביי מיר איז צו  
א קליין קעפעלע!

— איך וועל אייך געבען צו פאַרשטעהן. — רופט זיך אָן די  
סטאָלירקע. — ערשמענס, איז די דיענסט אַליין איין איינגעעהמע  
זאָך; ס'איז אַ סימן, אז מען איז געזונט און שטאַרק אויף אַלע  
אברים. צווייטענס, איז שען, אז מען איז אַ סאָלדאַט: מע קאָן  
זיך דערדיענען אַ כבוד. און, דריטענס, באַדאַרפען מיר דאָך האַבען  
אונזערע אייגענע סאָלדאַטען, אונזער אייגען חיל אין אַרץ-ישׂראל.  
וואָס פאַר אַ פּנים האָט אַ פּאַלקה, וואָס וויל האַבען אַ לאַנד און  
האָט נישט קיין חיל?

— וואָס באַדאַרפט איהר — זאָג איך — חיל? איהר ווילט  
דען זיך געהן שלאָגען? מלחמה האַלטען מיט עמיצען?  
— שלאָגען זיך, — זאָגט זי — מלחמה האַלטען וועלען מיר  
נישט באַדאַרפען מיט קיינעם; נאָר די מענטשען זענען נאָך נישט  
געקומען צו דער מדרגה, אז אַ מלוכה זאָל זיך קאָנען באַגעהן אָהן  
מיליטער, אָהן סאָלדאַטען...

— וואו האָט איהר — זאָג איך — אַ מלוכה?  
— וואָס הייסט? — זאָגט זי. — נו, און אַרץ-ישׂראל?  
— איהר רעכענט, אַפּנים, — זאָג איך — טאַקיי גאַנץ ערנסט.  
אז משיח קומט שוין?



— משיח — זאָגען זיי אלע מיט אַמאָל — איז שוין געקומען.  
 — מוז טוב אײך! — זאָג אײך. — ווען איז ער דאָס געקומען  
 צו אײך?

— פון יענער מינוט אָן, — זאָגען זיי — זינט מיר האָבען  
 אלע ביז איינעם אָנגענומען דעם רעיון פון ישוב ארץ-ישראל, איז  
 געקומען משיח.

— ווי אזוי איז ער אָנגעקומען צו אײך? — זאָג אײך. — רוי-  
 מענדיג אויף אַ ווייס פערדעל? און וואו איז אליהו הנביא? און  
 וואו איז די מלחמה פון גוג ומגוג? און וואו איז דער בלאָז פונ'ם  
 שופר? און וואו איז דאָס ערדציטערניש? און וואו זענען די אלע  
 איבעריגע סימנים, וואָס באַווייזען אויף משיח'ן? זעהט נאָר, צי  
 פיהרט מען אײך ניט אין באָד אַרײן? קוקט זיך נאָר צו צו אײער  
 משיח'ן, צי איז ער ניט קיין אַפּעריסט? לאָז ער אײך באַווייזען  
 אַ געשריפטס, שוואַרץ אויף ווייס...

איך האָב זיך צערעדט פון פייער און פון וואַסער. איך ווייס  
 גאָר ניט, פון וואַס מען עס האָט זיך צו מיר גענומען אזוי פיעל רעד?  
 דער גאַנצער עולם איז געזעסען און געשוויגען, געקוקט איינס אויף  
 דאָס אַנדערע און גע'הרוש'ט זיך, ווי קומט צו אַ רויט אידעל אזוי  
 פיעל מאַטעריאַל? זיי האָבען, אַפנים, אַ טעות געהאַט אין חשבות.  
 זיי האָבען געמיינט אויף מיר, אז ס'איז זיך גלאַט אזוי אַ אידעל;  
 צום סוף האָבען זיי אַרויסגעזעהען, אז דאָס איז " אַ א י ד  
 א ז ע ל כ ע ר, ו אָ ס ק א ט א ר י ו ו ע ל כ ע ר "...  
 האָבען זיי געקוקט איינס אויף דאָס אַנדערע, נאָכדעם רופען זיי זיך  
 אָן צו מיר:

— אַפּשר ווילט איהר אַביסעל צו-לעגען זיך אַפּרוהען נאָכ'ן  
 עסען? זאָגט, שעמט זיך ניט.  
 — וואָס איז דאָ פאַרהאַן — זאָג אײך — צו שעמען זיך? און  
 איהר שלאָפט דען ניט שבת בייטאָג?  
 — ניין. — זאָגען זיי.

- וואָס דען — זאָג איך — טהוט איהר?  
 — מיר — זאָגען זיי — וועלען זיך דורכגען אין אונזער  
 פּאָלקסביבליאָמעקע.  
 — וואוהין?  
 — אין אונזער פּאָלקסביבליאָמעקע.  
 — וואָס וועט איהר דאָרטען טהון? — פרעג איך זיי. — לער-  
 גען משניות, צי זאָגען תהלים?  
 — מיר וועלען געוואָהרע ווערען — זאָגען זיי — וואָס טהוט  
 זיך נייעס אין דער אידישער וועלט.  
 — נייעס — זאָג איך — וועט איהר דאָך קאָנען הערען אין  
 שול, בין מנהח למעריב.  
 — אין שוהל — זאָגען זיי — נייעס? ווער געהט דען אין שוהל  
 אריין הערען נייעס? א שוהל איז דען א קלוב?  
 — א קלייניגקייט — אַזעלכע צדיקים, ווי איהר זענט! גאָט  
 אין ציצית!... זאָגט זשע מיר, איך בעט אײך, וואָס איך וועל  
 אײך פרעגען: הייסט דאָס, קלויבט איהר זיך צענויף אַלע שבת  
 נאָכ'ן טיש אַהינצוצו, ווי אזוי רופט מען דאָס ביי אײך?  
 — אין דער פּאָלקסביבליאָמעקע — מאַכען זיי.  
 — וואָס זשע טהוט איהר דאָרטען — זאָג איך — אין יענער  
 ביבליאָמעקע? איהר קומט זיך צענויף, ווי להבדיל די גוים אין  
 שענק, הייסט דאָס, און רעדט מסתמא דברים בטלים?  
 — מיר רעדען נישט דאָרטען — זאָגען זיי — קיין דברים  
 בטלים; מיר לייענען אידישע צייטונגען, ביכער, זשורנאַלען,  
 גאַזעטען.  
 — אידישע גאַזעטען? — זאָג איך. — א סך גאַזעטען? מסתמא  
 איינעם אַ גאַזעט?  
 — פאַר וואָס ניט קיין עטליכע הונדערט?  
 — וואָס? עטליכע הונדערט? !  
 — עטליכע הונדערט.

— ווער — זאג איך — באדארף אזוי פיעל גאזעמען? ווער  
לייענט דאס אזוי פיעל?  
— מיר אלע — זאגען זיי — לייענען. ווי קאן מען דען לעבען  
אָהן גאזעמען און זשורנאלען?  
— סע פארשמעהט זיך! — זאג איך. — ווי קאן זיך באגעהן  
א סטאָליר אָהן א גאזעט? נו, און די ווייבער? וואָס לייענען  
די ווייבער? מסתמא טייטש-חומש, צאינה-וראינה?  
— דאָס אייגענע, — זאגען זיי — וואָס מיר. וואָס איז דען  
די נפקה-מינה? מאַנסבילען, ווייבער?  
— ס'איז שוין גאָר ניטאָ ביי אייך — זאג איך — קיין שום  
נפאקא-מינה צווישען זכרים און נקבות? זענט איהר דאָך, אַפּנים,  
טאָקיי דאָס, וואָס מע טאָר ניט אויסזאָגען?... וועל איך מיך צולעך  
גען חאַפּען אַ דרימעל לכבוד שבת, און איהר געהט אייך געזונטער-  
הייד אין אייער ווי אזוי רופט מען דאָס, צו אייערע אירישע גאָ-  
זעמען...  
„נאָ דיר גאָר אזא מין פאַרגעניגען! — טראַכט איך מיר. —  
די גאַנצע וועלט איז זיך נוהג שבת נאָכ'ן טיש זיך לעגען אַביסעל  
ישלאָפּען; דאַכט זיך, קיין גרעסערער תענוג דערפון קאָן שוין גאָר  
ניט זיין! און זיי נעמען זיך צענויף אלע אינאיינעם, גאַנץ קעקעליר-  
קהל, און מע לייענט גאזעמען! אַ שענע עובדה! אַזא מין עונג  
שבת! איבערגעקעהרטע מחות! ביי זיי איז רעכט געהן אָהן אַ  
הימעל און גלויבען אין משיח'ן... ניט זינגען זמירות און האַלטען פון  
ארץ-ישראל... זיצען ווי די שררות, פרעסען און זויפען, און ליעב  
האַבען די מלאכה... א זכר מיט א נקבה איז ביי זיי אַלץ איין  
מטבע... אַ לאַנד פון משוגעים!“  
איך פאַל אַנידער אויף זעהר אַ ווייך געלעגער, אַ סאַמעמענע  
סאָפּע מיט „שפּרינזינעס“, און איך חאַפּ אַ דרימעל גאָר אויף איין  
אַנדער מין אומן!

ד אָס ז י ע ב ע ט ע ק א פ י ט ע ל .

(איין אסיפה פון משוגעים. — ווידער אַקאַדעמיעס אין ארץ-ישראל! — עס שווען זיך מיליאָנען. — אַ בריעה פון רויטשילד'ען, וואָס וויל זיך איינקויפּען אין חברת. — מען איז איהם מוחל זיינע מיליאָנען. — דאָס רויטע אידעל קאָן זיך ניט אינהאַלשען און שפּרינגט אַרויס.)

שבת-צורנאַכטס, אָפּגעמאַכט. הברלה און אָפּגעזאָגט די אליהר-הנביא'ס, רוף איך מיך אָן צו דער סטאַלירקע (נישט קיין נאַרישע אירינע, כלעבען!):

— וואוהין איז דאָס אַוועקגעפּלויגען אַזוי פריה אייער מאַן?  
אויף אַ מלוה-מלכה'לע מסתמא?

— אויף איין אסיפה. — מאַכט זי צו מיר. — איך געה אויך אַהין; אויב איהר זענט אַ בעלן, קומט מיט מיר.  
— נקבות געהען ביי אייך — זאָג איך — אויך אויף אסיפות?  
— פאַר וואָס ניט? — זאָגט זי. — ווייבער זענען דען קיין מענטשען ניט?

אודאי איז דאָס אַ קלאַץ-קשיא — געה געפּין איהר דערויף אַ תירוץ!...

— מכה וואָס — זאָג איך — איז ביי אייך איין אסיפה? מכה דער טאַקסע? צי מכה שכירות דעם רב? צי מכה דעקען דאָס אַלמע בית-המדרש? איך בין קלאַר אין אירישע אסיפות!...

— ניין, — זאָגט זי — דאָס איז איין אסיפה מכה ארץ-ישראל.

— ווייטער — זאָג איך — ארץ-ישראל? וואָס האָט איהר זיך צוגעטשעפעט צו ארץ-ישראל? אַפּנים, עס געהט אייך מעהר ניט אָפּ?

— זאָלט איהר טאָקי וויסען, — מאַכט זי צו מיר — אונז געהט טאָקי מעהר ניט אָפּ. מיר האָבען אַלסדינג: אי געלט, אי נעזונט, אי מענטשען, אי וויסענשאַפט; נאָר איין זאָך פּעהלט אונז, אַז מיר זאָלען זיך קאָנען אויסגלייכען מיט אַלע אַנדערע פּעלקער — אַ לאַנד. אַז מיר וועלען האָבען אַ לאַנד, וועלען מיר זיין אַ פּאָלק. ארץ-ישראל — דאָס אירישע לאַנד, לעס ישראל — צום אירישען פּאָלק...

„הערסט דו, — קלעהר איך מיר — זי פאַרשטעהט דאָך נאָך אויף לשון-קודש, ווי איך בין אַ איד! עמיצער פון אונזערע לייט זאָל שטעהן ביי דער זייט, זעהו, ווי איך געה שבת-צורנאַכטס איינער אַליין מיט איין אשת-איש איבער דער גאַס, און רעד מיט איהר פון אועל-בע מאָדנע ענינים, און נאָך אויף לשון-קודש דערצו, וואָלט ער גע-מיינט, אַז איך בין גאָר משוגע געוואָרען, אָדער ער וואָלט אַליין משוגע געוואָרען“...

— וואו וועט ביי איך זיין — זאָג איך — די אסיפה?

— ביי'ס ראַבינער — זאָגט זי — אין שטוב.

און מיר געהען-צו צו אַ גרויסען מויער און קומען אַריין אין אַ גרויסער, שענער, ליכטיגער זאָל. עמליכע לאַנגע, מיט געוואַנט געדעקטע מישען, אַ סך בענקלעך און מענטשען, אידען און ווייבער, בחורים און מיידלעך אָהן אַ שיעור. גאַנץ אויבען-אָן זיצט איינער, אַ גרייזגרוער מאַן מיט ברילען, און קלינגט מיט אַ גלעקעל. איין אסיפה מיט אַ גלעקעל זעה איך דאָס ערשטע מאָל אויף מיין לע-בען! היינט די שטילקייט וואָס ביי זיי איז. מע האָט מורא אויסרעדען אַ הויך וואָרט. רעדען רעדט מען ביי זיי גאָר איינציג-ווייז. בשעת יענער האַלט אין מיטען רעדען, טאָר איהם דער אַנ-דערער ניט מפסיק זיין חלילה, ווי, להבדיל, ביי אונז דעם חזן, בשעת דער הויכער שמונה-עשרה... האָט איינער אָפּגערעדט, שטעהט אויף דער אַנדערער און רעדט זיך זיינס... אַלע אינאיי-נעם זאָלען רעדען, ווי ביי אונז, אַשטייגער, — דאָס איז ניטאָ! און

אפילו דער ראבינער אליין (שוין כלומרשט א רב), אז ער וויל עפיים זאגען, פרענט ער זיך אויך אן ביי'ם אלטען מיט די בריילען, צי מען ער זאגען א פאך ווערטער... וועט ביי אונז, אשטייגער, א רב אָנפרעגען זיך ביי עמיצען, צי ער זאל רעדען? מע וויל רעדען — רעדט מען; צו וואָס באַדאַרף מען די אָנשטעלען? איי, יענער פאַלט מיר אַרײַן אין די רעד? פאַל איך אַרײַן צו יענעם אין די רעד...

היינט די ענינים גופא, וואָס מע האָט דאָ גערעדט — עפיים ווילדע ענינים! ס'איז שווער צו פאַרשטעהן, וואָס זיי ווילען... איינער שטעהט אויף און פרעגט א קשיא: מה נשתנה — פאַר וואָס איז היינטיגס יאָהר ערגער פון אַלע יאָהר? אַלע יאָהר, זאָגט ער, נעמט מען ביי איהם געלט אזוי פיעל און אזוי פיעל, און היינטיגס יאָהר האָט מען ביי איהם אפילו קיין האַלב ניט גע- נומען! איהר הערט איין אומגליק?

דער אַנדערער שטעהט אויף מיט איין אַנדער טענה: למאי גיט מען איהם ניט קיין אַרבייט, ער זאל עפיים קאָנען אַרבייטען למצבת הכלל? פאַר וואָס קומט דאָס איהם, אז דער און דער זאל אַרבייטען דאָס און דאָס, און יענער זאל טהון יענס און יענס, און ער, נעבאָד, דאַרף זיצען און וואַרטען, טאָמער וועט איהם גאָט צושיקען עפיים עמיצען א טובה טהון? ... איהר פאַרשטעהט, ווי מע האָט איהם דאָ געקוילעט די קאַפּאָמע? ...

דער דריטער הויבט זיך אויף און לעגט אַנידער אַ צעטעל פון דעם, וואָס מע האָט געטהאָן ביז אַהער, און פון דעם, וואָס מע וואָלט געקאָנט טהון, און פון דעם, וואָס ס'איז נאָך דאָ וואָס צו טהון.

— געטהאָן — זאָגט דער דאָזיגער חכם — האָבען מיר נאָך גאַרניט געטהאָן. טאָמער האָבען מיר ביז אַהער געגרינדעט און איינגעלאָרעט אזעלכע עטליכע הונדערט קאָלאָניעס אייגענע אין אַרץ-ישׂראל, איז דאָס אַ קלייניגקייט. מיר וואָלטען שוין געקאָנט

האָבען ביז איבער העכער טויזענד... טאָמער — זאָגט ער — האָבען מיר אין אונזער נאַציאָנאַל־באַנק אַזעלכע צוויי הונדערט מיליאָן פונט שטערלינג, וואָלטען מיר, אייגענטליך, באַדאַרפט האָבען אַצינד, צום ווינציגסטען, אַ פּאָר מיליאָרדען. נאָך די גרויסע נדבות מיט די גרויסע ירושות, וואָס אונזערע גבירים האָבען אָפּגעזאָגט אויף אונזער פּאַנז, וואָלט אונז אָנגעשטאַנען, מיר זאָלען שוין איצטער קאָנען אָפּקויפּען גאַנץ ארץ־ישׂראל און צערעכענען זיך מיט'ן טערם ביז דער לעצטער פּרומה... איך ווייס, זאָגט ער, איהר וועט מיר אָפּענטפּערען, אַז מיר האָבען אַ סך געלד און אַ סך צייט אויסגע־געבען אויף קולטורע. באַדאַרף איך אייך אָבער דערויף אָפּענטפּערען צוריק, אַז מיר האָבען דאָ אויך אַ סך ווינציגער, ווי מיר וואָלטען געקאָנט האָבען ביז אַהער... אונזער הערר ראַכניער איז גאַנץ גערעכט געווען, וואָס ער האָט אונז היינט אין שוהל אויסגעוואָרפּען, אַז איין אידישע אַקאַדעמיע אין גאַנץ ארץ־ישׂראל איז קאַרג. אונז וואָלט אָנגעשטאַנען, מיר זאָלען האָבען דריי אַקאַדעמיעס, פיער אַקאַדעמיעס, פינף אַקאַדעמיעס!...

איך שטעה נאָר פון דערווייטען און באַטראַכט די דאָזיגע מאַדנע מינים־אידען. וויעדער אַקאַדעמיעס אין ארץ־ישׂראל? איין אַקאַדע־מיע אויף גאַנץ ארץ־ישׂראל איז זיי קאַרג; זיי באַדאַרפּען האָבען צעהן אַקאַדעמיעס, הונדערט אַקאַדעמיעס, טויזענד אַקאַדעמיעס, מיליאָנען אַקאַדעמיעס!...

דער חכם זעצט זיך אַנידער, און עס שטעהט אויף אַ נייער תנא און באַקלאָגט זיך אויף דער לאַגע פון די אידישע גערטנער אין ארץ־ישׂראל, וואָס זיי האָבען היינטיגס יאָהר ניט געקאָנט אַריינבראַגען אין פּאַנז אַרײַן מעהר פון אַ האַלבען מיליאָן פּראַנק... נאָר אויב, זאָגט ער, די לאַגע פון די גערטנער איז נישט אַם בעס־טען, איז די לאַגע פון די בעלי־מלאכות אין ארץ־ישׂראל גאָר טרויע־ריג: די בעלי־מלאכות אין ארץ־ישׂראל, זאָגט ער, האָבען תמיד געהאַט זייער אייגענע ביבליאָטעקע, און היינט זענען זיי געבאָך

געבליבען אָהן אַ ביבליאָטעקע: זי איז אָפגעברענט געוואָרען, און זיי מוזען געהן אין פרעמדע ביבליאָטעקעס (א נאָט'ס רחמנות אויף זיי!...). היינט, זאָנט ער, די אידישע אַרבייטער פונ'ם אייזענבאהן אין אַרץ־ישׂראל — די זענען גאָר אומגליקליך: ביז אַהער האָבען זיי געהאַט זייער אייגען טהעאַטער, און איצט איז דאָס טהעאַטער צעפאַלען געוואָרען, וואָרום די בעסטע שפּיעלער האָבען חתונה גע־האַט און זענען זיך צעפאַהרען, דער אַהער, דער אַהין. און דער־וויילע זענען געבאָך די אידישע באַהן־אַרבייטער געבליבען אָהן אַ טהעאַטער (א שטיין קאָן אויך צעגאַסען ווערען פון געוויין!...) אַ קלייניקייט — אידישע באַהן־אַרבייטער זענען געבליבען אָהן אַ זיידען!...).

נאָך דעם תנא שטעהט אויף נאָך אַ חברה־מאַן פון די יונגע לייט און רעדט מיט פייער, פאַלט אָן אויף דער חברה „כרמל“ און זאָגט, אַז די חברה „כרמל“ איז די רייכסטע צווישען אַלע אַידישע חברות; ס'איז אַ יושר, אַז די חברה „כרמל“ זאָל געבען וויין אויף אַלע אידישע בקור־חולים'ס אין אַרץ־ישׂראל אומזיסט. נישקשה, זאָגט ער, טאָמער וועט די חברה „כרמל“ פערדיענען ווינציגער מיט עטליכע הונדערט טויזענד קערבלעך אַ יאָהר, איז אויך אָהן אַיין אומגליק! דער גוטער יאָהר וועט זיי ניט נעמען!...

נאָך איהם שטעהט אויף איינער, אַ יונגערמאַנטשיק, און לייענט פון אַ פאַפּיער עפּיס אַ גאַנצע מגילה מכתב מיליטער, מכתב אידיש־חיל, לעגט־פאַר נייע פּלאַנען, ווי אַזוי און וואָס און ווען, און אַלע הערען איהם אויס מיט קאָפּ, פּרעגען קשיות, און ער פאַרענטפּערט זיי. און אַז ער לאָזט אויס, ווערד אַ פאַטשעריי „בראַוואָ!“ און אַ געשריי: „הידר!“ „הידר!“ — מע קאָן טויב ווערען!...

צום סוף שטעהט אויף דער בעל־הבית אַליין, דאָס הייסט, דער ראַכינער, און לייענט איבער אַ בריעף פון רויטשילד'ען. פונ'ם לייענען פאַרשטעה איד, אַז רויטשילד שמויכעלט זיך צו צו דער



הברה, עד וויל ווערען אַ חברה־מאַן גלייך מיט אלע, און זאָגט זיי צו „הרים וגבעות“, שיט מיט מיליאָנען.

איך שמעה און באַטראַכט זיי און קלעהר מיר: ביי אונז, אַז ס'זאָל זיך טרעפען, אשטייגער, אזא מעשה: אַ גביר זאָל זיך ווער־לען איינקויפען אין חברה, — איך ווייס וואָס עס וואָלט געווען? מע וואָלט געקראַכען אויף אלע פיער, מע וואָלט פאַר פרייד געגאַנגען אַ טענצעל! וואָרום ביי אונז אַ גביר אַז ער זאָגט נאָר אַ גוט זואַרט אלײן, אָהן געלט, איז מען שוין אויך צופריעדען: „דער גביר האָט גערעדט, דער גביר האָט געזאָגט, דער גביר האָט גענוג מען בײַם שמש אַ שמעק טאבעקע און האָט אַ ניס געטהאָן, צו געזונט זאָל איהם זיין, צו לאַנגע יאָהר!...“ איך האָב געמיינט, אַז חברה וועט דאָ צעגאַנגען ווערען פאַר תענוג; צום סוף — ווער? וואָס? ס'איז געווען אַ סך אזעלכע, וואָס האָבען געפרעגט קשיות: „וואו איז געווען רויטשילד פריהער, דעמאָלט, ווען מע האָט איהם באַדארפט? דעמאָלט, ווען מען איז צו איהם געקראַכען? דעמאָלט, ווען עס האָבען זיך געגאַסען אידישע טרערען און אידיש בלוט? דעמאָלט האָט ער זיך פאַרשלאָסען בחדרי־חדרים? דעמאָלט האָט ער ניט פאַרשטאַנען קיין אידיש? ... איצט, אַז גאָט האָט אונז געהאַלפֿען, מיר האָבען זיך מיט אונזער אייגענער הילף אַרויפגעשלאָגען אויף אַ דרך, איצט, אַז גאָט האָט אונז מזכה געווען, אונזער פאַלק הויבט אָן ווערען לייטען גלייך, קומען צו אונז אונזערע צאַפעס — (א שייגעץ קאָן!) און ווילען זיך איינקויפען מיט זייערע מיליאָנען, בכדי זיי זאָלען קאָנען זאָגען אַ דעה? ניין, ביי אונז פאַרקויפט זיך ניט קיין כבוד פאַר קיין געלט! כבוד באַדאַרף מען ביי אונז פאַרדיענען, פאַר האַרעווען! מיר דאַרפען ניט רויטשילד'ען! מיר דאַרפען ניט זיינע מיליאָנען!“

דאָ האָב איך זיך שוין מעהר ניט געקאָנט איינהאַלטען און בין אַרויסגעשפּרונגען.

— רבותים! — האָב איך מיך אָנגערופען צו זיי אויף אַ קול. —  
האָט קיין פאַראיבעל ניט, וואָס איך, אַ ווילד־פרעמדער נאָר, איין  
אורח פון יענער זייט סמבטיון, שפּרינג אַרויס און מיט מיך אַרײַן  
אין אַייערע ענינים. מע זאָגט ביי אונז אַ ווערטעל: „אַ גאַסט  
קומט אויף אַ ווייל — און זעהט אויף אַ מייל“. איך בעט ביי אַיך  
נאָך אַ מאָל הונדערט מאָל מחילה, איהר ווייזט מיר אויס אין מיינע  
אויגען ריין משוגע! מיילא, דעם אומגליק, וואָס די באַהן־אַרביי-  
טער אין ארץ־ישׂראל זענען געבליבען, ניט דאָ געדאַכט, ניט פאַר  
קיין אידען געדאַכט, אָהן אַ טהעאַטער, — דאָס בין איך אַיך מוחל.  
נאָר דאָס, וואָס דער דאָזיגער עזות־מחוצה־פנים האָט נאָר־וואָס  
גערעדט קעגען אַזאַ מענטשען, ווי רויטשילד, — אַ קלייניגקייט  
רויטשילד! — דאָס, זאָג איך, איז שוין אַזאַ עולה, וואָס איך  
קאָן דאָס שוין ניט איבערטראָגען! ביי אונז וואָלט מען אַזאַ  
חברה־מאַן אַנידערגעלעגט און מע וואָלט איהם, איך בעט איבער  
אַייער כבוד, אַרײַנגעפיעדעלט אין ווי־הייסט־מען־דאָס אַ שטיקלעך  
זעכציג, ער זאָל וויסען הלכות דרך־ארץ, ווי אַזוי צו רעדען קעגען  
אַ גביר! איך זאָל זיין באַקאַנט מיט רויטשילד'ען, וואָלט איך איהם  
דער ערשטער איבערנעגעבען וואָס דאָ האָט זיך אָפגעטהאָן! ס'איז  
אַ מצוה, מע זאָל אַזעלכע שקצים, עזות־פנים'ער, צערייסען, ווי מע  
צערייסט אַ הערינג אום ערב יום כפור! אדרבה, זאָגט אפשר,  
אַז ניין? ...

דערהערט פון מיר אַזעלכע דבורים, האָבען זיי זיך, אַפנים,  
שטאַרק פאַרשעמט, מחמת זיי האָבען מיר נישט געענטפערט דאָס  
אַנדערע וואָרט; זיי האָבען זיך נאָר איבערגעקוקט איינס מיט  
דאָס אַנדערע, געשמייכלט און געשושקעט זיך שטילערהייד... עס  
ווייזט אויס, אַז זיי האָבען מורא געהאַט, טאָמער, אַ קשיא אויף  
אַ מעשה, נעם איך און איך שרייב טאַקי אַוועק וועגען דעם צו  
רויטשילד'ען? ...

— מיר וועלען אייך ביסלעכווייז קלאָר מאַכען, — רופט זיך  
אָן צו מיר דער רב — מיר וועלען אייך...

— איהר האָט מיך ניט — זאָג איך — וואָס קלאָר צו מאַכען; איך  
בין נאָך, ברוך השם, ביי אַלע גערטאַנקען...

דער אַלטער, וואָס מיט די ברילען, טהוט אַ קלונג מיט'ן גלעי  
קעל און זאָגט, אַז די אסיפה איז אויס אסיפה, און דער עולם הויבט  
זיך אויף און מע זינגט אַלע אינאיינעם אַ ליעד אויף לשון-קודש, וואָס  
הויבט זיך אָן און לאָזט זיך אויס מיט די ווערטער: „עוד לאַ אבדה  
תקותנו!“ אַלע זינגען: אי די אַלטע לייט, אי די יונגע, אי די  
זכרים, אי די נקבות — ניטאָ ווער ס'זאָל לאַכען!...

— איהר האָט דאָס גוט געזאָגט! — מאַכט צו מיר דער סטאָליר  
צוריקוועגס און בלאָזט זיך אָן ווי אַ פּאָחיר און ווערד צעפלאַצט  
לאַכענדיג. — איך האָב אָבער באַלד פאַרשטאַנען, אַז איהר מאַכט  
פון זיי אַ שפּאַס.

— אודאי! — זאָג איך. — איהר פאַרשטעהט מעהר פון אַ  
טוידטען! איהר פאַרשטעהט פונקט אזוי פיעל, וויפיעל מיין  
שטיוועל!

דער סטאָליר האַפט זיך אָן מיט ביידע הענט ביי די זייטען  
און קאַטשעט זיך פאַר געלעכטער.

— ס'איז שוין אויף אייך וויערער — זאָג איך — אָנגעפאלען  
דאָס לעבעריגע? שוטה בן פיקהאַלץ! רב שיעה קאָטער! רב  
מענדי לאַקש! אברהמעל חיריק! בעריל באַס! חיים טראַסק!  
מאָטעל וואַרעניק!...

ער לאַכט נאָך שטאַרקער, ער ווערד שיער ניט צעזעצט פאַר  
געלעכטער!

איך טהו אַ שפיי אויף דעם משוגענעם סטאָליר און פאַרטיעה  
מיך אין מחשבות: וואָס זענען זיי פאַר ברואים? ... פון דעם שבת-

צורנאכטס, מיט די אלע רעדעס, מיט זייערע מיליאָנען דרעהט זיך  
מיר אזוי דער קאָפּ, אז איך ווייס שוין נאָר ניט אויף וואָס פאַר  
אַ וועלט איך בין. איינס פון די ביידע: אָדער זיי זענען משוגעים,  
אָדער איך בין משוגע? ...

ניין, זיי זענען די אמת'ע משוגעים! ...

ענדע ערשטער טייל.

---

---

מעשיות פון מו-  
זענר איין נאכט.

---

---

דערצעהלט פהררחה פון א קרושניקער אידען,  
וואָס זיצען זיצט ער אין קרושניק, נאָר  
רופען רוֹפֿט מען איהם „יאַנקעל יונגערוי“,  
ווייל ער איז פון יונגען, פֿאַהרענדיג אויפֿן  
שיף פון קאַפּענהאַגען ביז ניו יאָרק, און  
איבערגעגעבן וואָרט אין וואָרט:

געשריבען אין יאהר 1915



## מעשיות פון מייזענד איין נאכט

.1

יאנקעל יונעווער פון קרושניק.

— — — פאָהרט איהר, הייסט עס, פאני שלום-עליכם, אויך  
אהינצו, ווי אלע? — זעהר אָנגעלעגט!

נישט מחמת, ווי זאָגט איהר, צרת רבים חצי נחמה. חס ושלום!  
אררבה, פארקעהרט! לִמְאִי זאָל איך זאָגען? נאָר וואָס דען?  
גלאַט זװי, ס'איז עפּיס היימליכער אויף דער נשמה צו וויסען, אז  
אונזער שלום-עליכם, איהר פארשטעהט צי ניין, פאָהרט אויך  
מיט אונז, פשוט'ע עמיגראַנטען, אויף איין שיה, אהין, אין יענעם  
לאַנד אַרײַן, וואָס גאָט האָט באַשאַפּען פון אידענס וועגען, זיי זאָלען  
האַבען וואוהין צו אַנטלויפּען, אז עס טרעפט זיך אַ צרה שלאַ תבוא.  
איין אומגליק, אַ פּאָגראַם, אַ מלחמה...

איך וועל אייך זאָגען דעם אמת — עס גלויבט זיך עפּיס נאָר  
ניט, אז ס'איז נאָך פאַרהאַן היינטיגע צייטען ערניץ אויף דער וועלט  
אַזאַ ניכטער ווינקעל, וואו מענטשען זענען ניט פאַרשכור'ט פון  
בלוט און מע קוילעט זיך ניט אין די אלפּים, ווי מע קוילעט ביי  
אונז, אַשטייגער, עופות, אז עס קומט ערב יום כפור צו די כפרות,  
און מע האַקט ניט איינס דאָס אַנדערע, ווי מע האַקט הערינג, און  
מע בראַקט ניט קיין מענטשען, ווי מע בראַקט קרויט...

ווי מיינט איהר, מיר וועלען אמאל קומען אהין, אין דעם אמע-  
ריקא, צי ווער-וואָס?

איך ווייס ניט, ווי אזוי איהר דאָרטען, אויבען, אין די קאָימען  
פון ערשטער קלאַס — נאָר מיר אָט-דאָ, פּאַסאַזשירען פון דריטער  
קלאַס, האָבען שוין אוועקגעגעבען, ווי זאָגט איהר, דער מאַמעס  
מילך, געבען זאָל זיי נאָט אַ ביזן קוויטעל, דערפאַר וואָס זיי האָבען  
צוגעטראַכט אַלע גוטע זאַכען אויף דורכצולעבערען די שטאַרקסטע  
פעסטונגען און אויף דורכצוברעכען אייזערנע מויערען און אויף צו  
מויק'ען, אומברענגען די גאַנצע וועלט!

וואָלט דען ניט גלייכער געווען, זאָגט שוין איהר אַליין, מע זאָל  
עפּים צוטראַכטען אַ מיטעל אויף צו פאַרגרינגערען די דאָזיגע  
שווערע אומגעלומפערטע נסיעה אויפ'ן ים?

ניין, אַמעהר האָבען זיי בעסער אוועקגעלעגט דעם קאַפּ אויף  
שמד'שטיק, אויף אַ „צוויי-און-פּערציגער“, מיט אַלערליי באַמבעס:  
אַזעלכע, וואָס גנב'ענען זיך אונטער אונטער'ן וואַסער און דערצעהן  
לען דעם פּסוק, און אַזעלכע, וואָס שיסען פון אויבען נאָר, אַזש פון  
יענער זייט חמאַרע — צו ברענגען אַ הורבן אויף דער וועלט און  
צו מאַכען אַ תּל פּונ'ם גאַנצען רעשטעל אידישקייט... און אז מע  
האָט זיך גענומען אויף אונזער ביסעל אידען, און אז די גאַנצע  
מלחמה איז נאָר צוליעב אונז, איהר פאַרשמעהט צי ניין — אַ  
א י ד י ש ע מ ל ה מ ה — דאָס איז דאָך אזוי קלאָר, ווי דער  
טאָג, וואָרום אז ניט — צו וואָס דען האָט דער אויבערשטער גע-  
מיהרט אזוי, אז גראָד אָט דאָ, אויף דעם שטיקעל אָרט, איז זיי  
געפעלען צו שלאָגען זיך און הרג'ענען זיך, צו קוילען זיך און צו  
יאָשען זיך? וואָס איז? דער דייטש האָט זיך איינגעשפּאַרט, ער  
וויל דוקא לאָדזש און דוקא וואַרשאָ! און פּאָני פון זיין זייט  
קריכט אַלץ אַהין — אויף קראַקע מיט לעמבערג קריכט ער! איז  
דאָך ממה נפשך: אַז דיר, דייטש, שמעקט אזוי אונזער וואַרשאָ  
מיט אונזער לאָדזש, און דיר, פּאָני, איז געפעלען קראַקע מיט



לעמבעריג — איז דאך עם א פשוט'ע זאך: נעמט מען און מע מאכט א בייט — און שוין! צו וואס איז דאס שלאגען זיך? מיט'ן קוילען זיך? מיט'ן יאשען זיך? און ועל כולם — וואס געהר זיך עם אן מיט מיר, מיט יאנקעל יונעווער, און מיט מיינע קינדער, וואס מיר זאלען געהן אוועקלעגען דעם קאפ צוליעב דעם, וואס דייטש וועט געוועלטיגען אין קיטנע און פאני אין פשעמישל? עם קומט אויס גלייך, ווי אויסער פוילען און אויסער גאליציע איז שוין גאר מעהר קיין וועלט נישטא, איין עק! איי, וועט איהר מיך פרעגען, למאי בעלגיע? וועל איך אייך ענטפערען: למאי קרושניק?

איהר קוקט מיך אן, פאני שלום-עליכם, וואס איז דאס פאר א קרושניק, וואס איך האב א העוה דאס צו פארגלייכען צו אייער בעלגיע, להבדיל? קרושניק, איהר פארשטעהט צי ניין, איז זיך א קליין שטעדטעל, ניט גרעסער פון יונעוו, און ביידע שטעדטלעך, קרושניק און יונעוו, געפינען זיך אין לובלינער גובערניע איינס נע- בען אנדערען טאק.

אז איהר'ט א פרעג טהון, נאפשיקלאד: „וואו איז דאס ערניץ קרושניק?“ וועט מען אייך ענטפערען: „קרושניק? — ניט ווייט פון יונעוו.“ וואו זשע איז יונעוו? — „ניט ווייט פון קרושניק... איהר פארשטעהט צי ניין — קרושניק און יונעוו זענען כמעט, קאן מען זאגען, איין שטאדט. דאס הייסט, ס'איז ניט איין שטאדט; דאס זענען זיך צוויי באזונדערע שטעט, און הייסען הייסען זיי, אויב איהר ווילט וויסען אקוראט, ניט קרושניק און ניט יונעוו, נאר „קראסניק“ און „יאנאוו“. נאר מיר, אידישע קינדער, האבען עם פארצויגען: „קרושניק“ און „יונעוו“. פאר וואס? פאר גאר- ניט! ס'איז שענער אזוי, איהר פארשטעהט צי ניין, ס'איז איי- ד י ש ל י כ ע ר ... א גוי, להבדיל, אז ער דארף זאגען „יאנאוו“. איז א נאנצער עסק: „יאנאוו — ווי פון א פאס! און ביי אונז איז דאס אי גלאט, אי קורץ: יונעוו — און שוין!

בין איך אליין טאקי א דארטינער, א יונעווער הייסט עס, פון יונעוו. נאָר למאי זאָל איך זאָגען א ליגען? זיין בין איך, איי־געמליך, א קרושניקער, פון קרושניק, נאָר א געבוירענער בין איך א יונעווער, פון יונעוו. און דערימאך טאקי רופט מען מיך ביי אונז אין שטערטעל „יאַנקעל יונעווער“. פאַר וואָס? ערשטענס, ווייל ס'איז פאַרהאַן ביי אונז אין קרושניק א סך יאַנקעלס. והשנית, רופט מען מיך „יונעווער“ דערפאַר, ווייל איך בין, איהר פאַר שטעהט צי ניין, א געבוירענער א יונעווער. האָט איהר עס צע־קיעט?

ווייסט איהר שוין, הייסט דאָס, ווער איך בין — איאָ? עס הויבט זיך נאָר ניט אָן! וואָרום כדי איהר זאָלט וויסען, ווער איך בין, באַזאָרף מען אייך אויסרעכענען מיין גאַנצען יחוס, פון וואַס איך שטאַם — און איך וועל דאָס נישט טהון! ווייסט איהר פאַר וואָס? ווייל איך האָב פיינט באַריהמען זיך. צו וואָס וועל איך אייך געהן דערצעהלען גרויסקייט, למשל, אז שטאַמען שטאַם איך, ווי זאָגט איהר, פון סאַמע צימעס, ס'איז נאָר א גוואַלד! רבנים און חזנים און... און... און... כמעט גוטע אידען! איך האָב פיינט באַריהמעריי, איך האָלט נישט דערפון!

זעהט איהר, ווען איהר זענט א בעלן און איהר פאָהיט אייך דורך אויף ציקאָוועסט צו אונז אין גרויס־פּוילען, וועלען מיר זאָגען, אין אַ לובלינער נובערניע, און איהר שטעלט אייך אָפעט אויף אַ מינוטקעלע אין וואָס פאַר אַ שטאָרט איהר ווילט, נאַפשיקלאַד, אין אַ מענדרעוויץ, אין אַ יונעוו, אַ מאַזעל־באָזשעץ, אין אַ ראַכאָוו, אין בילגעריי, אָדער טאָקי ביי אונז אין קרושניק אליין, און איהר טהוט אַ פרעג אַ מינדסט קינד אויף יאַנקעל יונעווער — מעהר נישט ווי די צוויי ווערטער באַזאָרפט איהר צו זאָגען: „יאַנקעל“ און „יונעווער“ — וועט איהר שוין האָרבען! נאָר וואָס קומט אַרויס? ווי זאָגט איהר: געה שריי אני שלמה!... צי איך זאָל אייך געהן, אַשטייגער, דערצעהלען, אז מיין טאַטע

איז געווען כל ימיו א נביר, און מיין זיידע, און מיין עלטער-זיידע, און אז אלליין בין איך אויך געווען ניט לאנג א איר א נגיד, ביז ס'איז אָנגעקומען דער פינסטערער באַיקאָט אויף אונז פון די פּוילען, און ס'איז אַלסדינג אַוועק מיט'ן ווינט און מיט'ן רויך. נאָר צו וואָס? וואָס וועט עס מיר העלפען? ווי זאָגט איהר: געווען שעה, געהאט געלט, געקאנט זינגען — די אלע זאכען טויגען אויף אַ כפרה! איהר זעהט פאר זיך א אידען איין עמיגראַנט, וואָס פּאָהרט מיט אלע אידען קיין אַמעריקא — און שוין! דאָס ווייב, ברודר השם, פארלוירען. די קינדער פאַרוואַרט אויפ'ן בעס-מען אַרט. דריי קינדער, צוויי זיהן מיט איין איידעם — האָט דער אויבערשטער געטהאָן א נס, מע האָט איין זון, געזאָלט הענגען, און דעם אַנדערען האָט מען געזאָלט שיסען, און דעם איידעם האָט מען, אַנדערע זאָגען, גע'הרג'עט אונטער לעמבעריי, אַנדערע זאָגען, מע האָט איהם גענומען אין געפיינקעניש, מע ווייסט ניט, וואו זיין געביין איז אַהינגעקומען. איז די טאָכטער אַראָפּ פונ'ם זינען, האָט דאָס מיין ווייב ניט אויסגעהאַלטען — אַ בת יחירה, איין און איינציגע — און איז אַוועק פאַר דער צייט. און איך אלליין, ווי איהר קוקט מיך אָן, אויף די עלטערע יאָהרען באַדאַרף זיין געוונד... אזוי, אויפ'ן קוק, דאַכט זיך, עפּיס נישט אזא גבר, ווייט פון אַ שמשון הגבור, אַיאָ? איז אָבער דער טוירט נעמט מיך ניט! דער מלאך המות, איהר פאַרשמעהט צי ניין, האָט צו מיר קיין שליטה ניט. וואָרום וואָס איך בין אויסגעשטאַנען אין די דריי-פיער חדשים פון דער וועלט-משוגעת, וואָס מע רופט דאָס מלחמה, וואָלט איין אַנדערער אויף מיין אָרט אָנגעשפאַרט אַצינד — מע-טע-טע! אָט וועט איהר הערען אַ מעשה! דריי-פיער מעשיות, אָהן אַ שיעור מעשיות, און אלע זעלמענע, וואונדערליכע מעשיות, ממש יציאת מצרים, ווי זאָגט איהר: מעשיות פון טויענד איין נאכט! אז איהר וועט זיי האַרבען, וועט איהר אלליין זאָגען, אז ס'איז הפלא ופלא, נאָר נישט קיין מענטש-

ליכער כח, נאָר עפּים טאַקי אַ נס מן השמים, וואָס דער אויבער-  
שטער קאָן!

למשל, איך זאָל אייך דערצעהלען אַ מעשה, ווי אזוי איך און  
דער רב און דער קאָזשאַנע רב, דער ראַבינער, הייסט עס, און די  
איבעריגע שבעה טובי עיר פון קרושניק — אז מיר זענען געקומען  
מיט זאָלץ און ברויט מקבל פנים זיין דעם דייטש, וואָס איז אַרײַן  
צו אונז קיין קרושניק; און אז מיר זענען פאַרטיג געוואָרען מיט  
איהם מכת קאָנטריבוציע, ווי איהר וועט האָרען ווייטער אַביסעל,  
האָט זיך קיררהדייטש ניט געשעמט צו געבען אונז בעזעמער,  
איהר פאַרשטעהט צי ניין, פשוט'ע בעזעמער, אין די הענט  
אַרײַן און באַפּוילען, מיר זאָלען זיך איהם אוועקשטעלען אויס-  
קעהרען די גאַסען פון שטאָדט; ס'איז איהם ניט געפּלען, דעם  
דייטש; מיר זענען, זאָגט ער, שמוציגע קערלען, און אונזער  
מלוכה איז, זאָגט ער, אַ שמוציגע מלוכה!...

צי, אַשטייגער, אז איך וועל אייך דערצעהלען נאָך אַ שענערע  
מעשה, ווי אזוי איך, יאַנקעל יונגעווער, און דער רב אונזערער און  
דער קאָזשאַנע רב, דער ראַבינער, הייסט עס, און די איבעריגע שבעה  
טובי עיר, די פיינסטע בעלי-בתים פון שטאָדט, זענען מיר שוין  
געווען אַלע אויפ'ן הייליגען אָרט אויך, אויפ'ן קרושניקער בית-עולם  
הייסט דאָס? ביינאַכט איז דאָס געווען, די לבנה האָט געשיינט,  
און דער שונא האָט אונז ארויפגעבראַכט, געגעבען אונז זאַסטופּעס  
אין די הענט אַרײַן און געהייסען, מיר זאָלען זיך אַליין גראָבען  
קברים, פשוט'ע קברים, דאָס הייסט, יעדער זאָל זיך גראָבען, איהר  
פאַרשטעהט צי ניין, פאַר זיך זיין קבר, זיך אויסגראָבען אַ קבר  
און אַריינלעגען זיך לעבעדיגער הייד!

נאָך איצטער, אז איך רעד דערפון, שטעלען מיר זיך טרערען  
אין די אויגען... איהר ווילט וויסען וואָס איז דאָס געווען: אַ  
קאַטאַוועס, אָדער אַ משוגעת? זאָל מיר אזוי וויסען אַ ביזו לעבען  
מיט איך אינאיינעם! איך ווייס נאָר איינס: אז איך און דער

רב און דער קאזשאַנע רב, נאָך גאָר אַ יונגער מאַן, קיין דרייסיג יאָהר נישט אַלט, זענען מיר אין איין נאכט אַלע געוואָרען גרוי און אַלט!

איך, איהר קוקט אויף מיר און טראכט זיך: אָט דער איד איז אַ בריה אויף צו דערצעהלען בבא-מעשיות!... איהר האָט רעכט. איך אויף אייער אָרט, ווען מע דערצעהלט מיר אזא זאך, וואָלט איך אויך געזאָגט: „פעטער, איהר רעדט פון הימל, שיקט נאָכ'ן דאָקטאָר, אָדער געהט לעגט איך שלאָפּען!“... ווי זשע איז אָבער, אז איך וועל אייך געהן שווערען אַ שבועה דאָררייטא, אין טלית און אין קיטעל, אז אַלץ, וואָס איך דערצעהל איך, איז ווי מיר זיצען דאָ תחת כפת השמים — אונטער אַ הימעל פון נאָט? און דאָס אַלעס, דאַרפט איהר וויסען, איז נאָך אַ שמינית שבשמינית, איהר פאַרשטעהט צי ניין, אַפילו קיין הונדערט חלק ניט פון דעם, וואָס מיר, אידען פון קרושניק און פון יונגעו און פון אַנדערע אידן די שטערטלעך, זענען אויסגעשטאַנען דערנאָכדעם פון די פּאָליאַ-קען, און דערנאָך פון פּאָני, בעת ער האָט אַרויסגעיאָגט פון דאָרטען דעם דייטש און איז אליין אַריין מיט ביידע פיס! און דאָס ווייסט איהר דאָך, מן הסתם, אז פּאָני האָט שוין אזא נליק, אז וואו נאָך ער שטעלט אַריין אַ פוס, אזוי מיר זיין אַ פּאָגראַם!... נישט מחמת ער איז אזא רשע, — חלילה! ער איז בעצם גאָר ניט אזוי שלעכט, אונזער פּאָני, זאָל מאַריך ימים ונשים זיין, נאָר ער האָט שוין אזא מזל, מ'שטיינט געזאָגט...

הכלל, ווי איהר זעהט, האָב איך אייך צו דערצעהלען און צו דערצעהלען אזוי פיעל, אז הלאוי מיר זאָלען האָטש פאַרטיג ווערען ביז ניריאָרק!

איך, פּאָני שלום-עליכם, וועלען די דאָזיגע מעשיות מסתמא צורנוטץ קומען. אז מע דערצעהלט אייך אַ מעשה, נעמט איהר דערנאָכדעם און איהר צעלעגט עס אויף צעהן טעלערלעך... ווי באַלד אזוי, האָט זשע מיר נאָר אַביסעלע גערולד און לעגט צו קאַפּ.

איך וועל זיי אייך דערצעהלען איינציגווייז, א מעשה נאך א מעשה, און אנהויבען וועל איך פון מיין עלטערען זוהן, פון מיין יחיאל'ן, ווי אזוי פאני האט איהם גענומען אין דער מלחמה און האט איהם אוועקגעשטעלט שיסען, פשוט שיסען, איהר פארשטעהט צי ניין, פון א ביקס! האט איהם מיין יחיאל געגעבען א שאַס, אז ווען אלע יונים שיסען אזוי, וואָלטען די קיסרים מיט אלע זייערע גענעראלען און פֿעלד-מארשאַלען געהאט אַ שען פנים... נאָר איך זעה, אז איהר זענט שוין, דאכט מיר, מיעד און איהר האט חשק אַביסעלע דורכשפּאַציערען זיך איבער'ן שיף. שפּאַציערט, עס האָט צייט, ס'איז נאָך נישקשה'דיג ווייט ביז צו ניריאָרק, מיר'ן זיך נאָך גע-  
נוב אָנרעדען: ...

---

.2

### \* י ח י א ל ש י ס ט א ר ו י פ \*

— — — האָב איך אייך, הייסט עס, צוגעזאָגט, פּאַני שלום-עליכם, צו דערצעהלען קודם כל פון מיין עלטערען זוהן, פון מיין יחיאל'ן, ווי אזוי פאני האט איהם גענומען אין דער מלחמה און האט איהם אוועקגעשטעלט גלייך מיט אלע יונים, ער זאָל שיסען, וואָלט איך אייך, אייגענטליך, באַדאַרפט דערצעהלען, ווי אזוי ס'איז נאָר אָנגעקומען צו מיין יחיאל'ן, אז בסך הכל האָב איך איהם פון פּאַני'ס הענט, איהר פארשטעהט צי ניין, לאַנג אַרויסגענומען. ווי-פיעל דאָס האָט מיך געקאָסט, וואָלט זיך עס איעדער עמיגראַנט, אַט-אַ-דאָ אויף דעם שיף, געמענט ווינשען, ער זאָל עס פאַרמאָגען איידער ער קומט קיין אַמעריקא, וואָלט איהם אפשר אזוי דער קאָפּ נישט וועה געטהאָן, טאָמער האָט ער יסורים ביי'ם אוועקשטע-לען אַ פּוס אויפ'ן ברעג פּונ'ם גאַלדענעם לאַנד... נאָר וואָס דען? אזוי ווי איך בין אַ מענטש, איהר פארשטעהט צי ניין, וואָס כ'האָב

פיינט מאריך זיין און האָב ליעב נאָר צו דער זאך, לכן געה איך אַריבער גלייך צום ענין, ווי אזוי מע האָט מיין יחיאל'ען גענומען צו דער אָפּאַלצעניע, אַרײַנגעשטעלט, ווי זאָגט איהר, אין געוואַנט אַרײַן, געגעבען אַ ביקס אין דער האַנט אַרײַן און געזאָגט: „סטור פאַי, יחיאל!“ — געה, הייסט עס, ראַטעווע ניקאַלאַיען נעבאָך פון דעם דשע, פּונ'ם דייטש!...

איהר הערט אַיך נור צו מיט קאָפּ, איך בעט אַיך, וואָס דאָ טהוט זיך: אַז פּאַני נעמט און צעבוצקעט זיך מיט קירח'ן איבער אַ שטיקעל סערבישע מדינה, וואָס איז ניט ווערטה קיין דריי גילען, און עס צינדט זיך אָן אַ פּײַער איבער דער גאַנצער וועלט, זאָל דער אויבערשטער שומר ומציל זיין, און אַליין קריכט ער אַרײַן אין בלאָמע בױ אַריבער די אווהערען, באַדאַרף מיין יחיאל, איהר פאַר-שטעהט צי נײַן, איהם געהן אַרויסשלעפען פון דער בלאָמע — קאָן ניט צעזעצט ווערען די גאַל? נײַן, זאָגט שוין איהר אַליין, איהר זענט דאָך עפּים אַ שלום-עליכם!

היינט גלאַט, יחיאל מיינער אַ שיסער — ניטאָ ווער ס'זאָל לאַכען! די גאַנצע זאך איז, וואָס עס ליגט ניט אין דער טבע בױ מיר, ווי איך האָב אַיך געזאָגט שוין, באַריהמעריי... נאָר אַז איהר זאָלט קומען אין אונזערע מקומות, וואָס איך האָב אַיך אויס-גערעכענט, אין אַ מענדרעוויץ, אַ יונעוו, אַ מאַזעלכאָזשען, אַ ראַ-באָוו, אַ בילגעריי, אָדער צו אונז טאַקי קיין קרושניק אַליין, און אָנחאַפּען אַ מינדסט סינד און אַ פּרעג טהון אויף יאַנקעל יונעווער'ס קינדער, וועט איהר שוין הערען וואָס מע וועט אַיך זאָגען! און איבערהויפּט — פון מיין יחיאל'ען! דאָס איז געווען, ווי זאָגט איהר, שוין איין מאָל אַ יחיאל! איהר קאָנט פאַרשטעהן, וואָס דאָס איז געווען פאַר אַ פאַרשוין, אַז קירח-דייטש איז אַרײַנגעקומען צו אונז קיין קרושניק, און מיר זענען געקומען אַ גאַנצע דעפּוטאַציע, איך און מיין יחיאל און דער רב און דער קאַזשאַנע רב, דער ראַ-בינער הייסט דאָס, און די איבעריגע שבעה טובי עיר צום קאָמענ-

דאָנט, און דער קאָמענדאַנט האָט געגעבען אַ רעד אַרײַן מיט אונז  
מבּח קאָנטריבוציע, און מיין יחיאל איז אַרויס מיט לשון אויף רײן  
דייטש: „אדוני קעניג, כּך וכך...“ — האָט דער דייטש בעקומען  
שיער אַ מיתה משונה און האָט אַ זאָג געגעבען: „אידיש! שפרע-  
כען זיי אידיש!“...

מיינט איהר דאָך, אַז נור דייטש? פּראַנצויז איז פּראַנצויז,  
איינגעלש איז איינגעלש, — און אַליין, אַלסדינג פון זיך אַליין!  
פּויליש שמועסט מען ניט, אַז דאָס האָט גערעדט פּויליש ווי אַ  
געבוירענער פּאָליאַק; נאָר אַפילו רוסיש האָט דאָס אויך געקענט.  
פון וואָנען? זאָל מיך אַזוי וויסען ביזן מיט אַיך אינאיינעם!  
אַז בסך הכל רעדט מען נאָר ניט ביי אונז אויף יונ'יש. פאַרוואָס?  
אַזוי: מע האָט פּיינט פּאַני'ן און מע האָט ניט ליעב זיין לשון.  
מיינט איהר, אַז נור מיר, קרושניקער אידען? פּליאַקע מיט די  
וואַנסים האָט איהם נאָך טויווענד מאַל מעהר פּיינט! דאָס איז  
נור איצטער איז מען געוואָרען „מאָיע קאַחאַנע“, אָדער „קוצעניר  
מוצעניו“, ווי מע זאָגט ביי אונז, ווייל דער אדון הנדול האָט זיי  
צוגעזאָגט הרים וגבעות, נאָלדענע בערג, מיט אַוומענאָמיע, מיט  
אַלע גוטע זאַכען. איז געבען וועט מען דאָך זיי, אַם ירצה השם,  
אַ ריינע קדחת מיט אַ פּרישער פּייג אויף צו פאַרבייסען — פּאַני  
ווייס וואָס ער האָט צו טהון...

נאָר אַיך האָב שיער פאַרנעמען, אַז מיר האַלטען נאָך נאָר פון  
פּאַרינט, ביי דער ערשטער מאַכעליזאַציע הייסט עס. געהט זייט  
אַ נביא, אַז פּאַני וועט שיקען זאָנען צו ווילהעלמען: „זאַטשעם טי  
מעניע רונאַל“, און טאַקי מנייה וביה געבען אַ רוף אַלע ראַטניקעס,  
און מיין יחיאל'ען בתּוכם, אַז „וודאַרצעט טשעמירע טשאַסאַ“, איהר  
פאַרשמעהט צי ניין!... האָט דאָך מיינע, תּוך כּדי דבור, גענומען  
הלש'ען און מאַכט צו מיר: „יאַנקעל, אַיך וועל דאָס ניט איבער-  
טראָגען! יאַנקעל, אַיך בין פאַרביי! יאַנקעל, אַיך שטאַרב!...“  
וואָס-זשע, מיינט איהר, האָב אַיך דערויף געענטפּערט? „נאַ-



רעשי, האָב איך איהר געזאָגט, דו זינדיגסט. דאָס איז נאָך, זאָג  
איך, נאָרניש־שבגאָרניש אַקענען דעם, וואָס קאָן זיין, וואָרום ביי  
נאָט, זאָג איך, איז דאָ אזוי פיעל, אז אַ מענטשענ'ס מח איז נאָר  
ניט אימשטאַנד צו האַפען עס מיט'ן שכל" ... עפּים טאַקי נאָר  
ווי דאָס האַרץ האָט מיר געזאָגט, אז אונזערע צרות הויבען זיך ערשט  
אַן... נאָר, ווי זאָגט איהר: אַ אירינע בלייבט אַ אירינע. אז זי  
ווייל נאָר ניט הערען פון קיין זאך: סטייטש און סטייטש און טאַקי  
נאָך אַמאָל סטייטש! — איהר יחיאל, איהר פאַרשטעהט צי ניין!...

און אז מע וויל שמועסען דאָס אייגענע צוריק, איז זי אפשר  
נאָרניט אזוי אומגערעכט געווען אויך, איך מיין מיין ווייב, מיין  
איך, וואָרום פאַר וועמען, איך בעט אייך, זאָל טאַקי יאָנקעל יונג  
ווער'ס זעהן געהן שלאָגען זיך מיט זיינע אייגענע ברידער פון קראַקע  
מיט לעבעריג? פאַר פּאָני'ן, וואָס מאַכט אויף איהם פּאָגראַמען?  
צי פאַר פּליאַקען, וואָס מאַכט אויף איהם באַיקאַטען? איז איין  
מאָל אוועק, והשנית, איז דאָך עס ניט אבי ווער. דאָס איז דאָך  
עפּים יחיאל! אַ יונגערמאַן, איהר פאַרשטעהט צי ניין, מיט  
מחשבות! אַ מענטש מיט אייגענע געדאַנקען! אַ זאך וואָס איהם  
האָט אויסגעוויזען, אז ס'איז קרום, האָבען געמענט קומען כל מלכי  
מזרח ומערב און זאָגען ס'איז גלייך, וואָלט ניט געהאָלמען.

ניט מחמת עקשנות. איין עקשן — דאָס אַ הויז. עקשנים זען  
גען מיר אַלע קרושניקער און אַלע יונגעווער. מיר האָבען אַ שם פאַר  
איינגעשפאַרטע. און איך אליין, ווי איהר זעהט מיך אָן, בין אויך  
במבע אַ איר, וואָס לאָזט זיך נישט בויגען.

אַט נעמט, למשל, אַט־דאָ אויפ'ן שיף, זאָגען אַלע אירען, אז  
מיר'ן קומען קיין ניו־יאָרק, אם ירצה השם, איבער אַכטאַג מאָנטאָג,  
און איך זאָג אייך, אז מיר'ן ניט קומען ניט איבעראַכטאַג מאָנטאָג,  
ניט דיענסטאָג און ניט מיטוואָך; הלואי מיר זאָלען קומען איבער־  
אַכטאַג דאָנערשטאָג. האַטש שניידט מיר, האַטש בראַקט מיר —

אַט אזא מענטש בין איך! א סימן האָט איהר: א ז מ י ד  
וועלען לעבען, וועלען מיר זעהען.

בקיבור, מע האָט א רוח געגעבען מיין יחיאל'ען צו דער אַפּאַל-  
צעניע, און אז פּאַני רופט, קאָן מען, ווי זאָגט איהר, קיין חזיר ניט  
זיין און מע מוז געהן — וואָס מיר ווייב? ווער מיר קינד? (ער  
האָט שוין דעמאָלט געהאַט אַ ווייב מיט דריי קינדערלעך). און ער  
האָט זיך אָפּגעזעגענט מיט אונז, מיין יחיאל הייסט עס, און מיינע  
בעת מעשה, האָט, ברוך השם, גע'חלל'ט דריי מאָל, און דריי מאָל  
האָבען מיר זי אָפּגעמינטערט, און וואָס טויג אייך גרויס, מע האָט  
מיין יחיאל'ען, טאַקי אין קרושניק, געגעבען א נעם צו דער אַרבייט.  
נלייך מיט אלע יונג, נאָרניש אויף קאַטאָוועסען, און מע האָט  
איהם אָנגעהויבען, ראשית חכמה, לערנען שיסען. שיסען פון א  
ביקס, פשוט, ווי מע שיסע, למשל, ווילדע קאַטשקעס: "ראו, דוואַ,  
טרי — פלי!" און שוין.

און מיר זענען אַ בעלן געווען, קרושניקער בעלי-בתים, געהן  
אַרויס דער שטאָרט זעהען, ווי מע לערענעט זיי שיסען, די ראַטניקעס  
הייסט עס, — זאָג איך אייך, הערט איהר, אז ס'איז חזק מיט  
חזק! און נאָרניט אזוי שווער אויך, און שכל'דיג אַוראי ניט.  
אויך מיר א תורה — שיסען! מע נעמט און מע טהומ אַ שאָס,  
שיסען עס. איז אָבער ניט פון דעם רעדען מיר. לאָזען זיי זיך  
שיסען, לאָזען זיי זיך הענגען, לאָזען זיי זיך טרינקען — וואָס האָט  
איהר צו מיין יחיאל'ען, אז ער זאָל אייך געהן העלפען שיסען? אז  
סך הכל, איהר פאַרשטעהט צי ניין, האָט ער אויף זיין לעבען, ווי  
זאָגט איהר, קיין פליעג אויף דער וואַנט ניט אָנגעריהרט. איין עוף  
אַ געקוילעטס פונ'ם שוחט, אז מע האָט געבראַכט, האָט ער נישט  
געקאָנט צו-זעהען. אַ פינגער אז עמיצער האָט זיך צעקאַליטשעט,  
האָט ער געקאָנט פאַלען הלשות. נעמט מען אזא מענטשען און מע  
שטעלט איהר אַוועק דערנאָכדעם סאַמע אַקעגען פייער און מע הייסט  
איהם, ער זאָל שיסען! און אַוועקגעשטעלט האָט מען איהם אַקור

ראט אויף דער גרעניץ צווישען קרושניק און צווישען יונעוו, דאָרטען וואו דער דייטש איז שוין געשטאנען גרייט אויף אַרײַנצוגעהן, און נאָר געוואַרט ביז מיין יחיאל וועט זיי ווייזען וואָס ער קאָן... האָט זיך אָבער מײַשב געווען מיין יחיאל, — וועט איהר הערען אַ שענס — אז ס'איז געקומען צו דער רעכטער אַרבייט : ראָו, הוואַ טרי — פֿלי! — האָט ער אויפגעהויבען די ביקס ארויף און גענומען שיסען גלאַט אזוי אין דער וועלט אַרײַן, איהר פאַרשטעהט צי ניין, אין ערגיץ ניט און קיינעם ניט, נאָר גלאַט אזוי, צו גאָט הייסט עס...

האָט דער וואָרדנע דערזעהן, אז אַלע שיסען אַהין וואו מע דאַרף, נאָר איין יון שיסט אַרויף, איז איהם מסתמא געוואָרען די מעשה קשה'דיג, לויפט ער צו און טהוט אַ קוק — ס'איז מיין יחיאל!

האָט זיך אין איהם אָנגעצונדען דער גולן און ער איז געוואָרען מלא רציחה — עשו, לויפט ער צו צו מיין יחיאל'ען און צעשרייט זיך : "קאַק טיעביע'ן" און "פּשאַ קרעוו'ן" און "זשידאָוסקע מאָר־דע'ן" און נאָך אַזעלכע שע : כבודים, ווי פּאַני קאָן! — "וואוהין שיסטו? אין הימעל אַרײַן?..."

שרעקט זיך מיין יחיאל פאַר איהם ניט שטאַרק איבער און מַהוט זיך זיין זאָך — ער שיסט אַרויף.

ווערד דאָך עשו נאָך מעהר גולן און צעשרייט זיך אויף איהם וויעדער אַ מאָל מיט'ן אייגענעם "קאַק טיעביע", און "פּשאַ קרעוו", און "זשידאָוסקע מאָרדע". — "אַהין! אַהין! זאָלסטו שיסען, וואו אַלע שיסען!" — און ער באַווייזט איהם מיט די הענט, וואוהין ער זאָל שיסען. שרעקט זיך מיין יחיאל וויעדער ניט איבער פאַר איהם און מאַכט צו איהם גאַנץ געלאַסען :

— אַהין? דאָרט זענען דאָך מענטשען! — — — — —

ווילט איהר דאָך וויסען מסתמא דעם סוף פון דער מעשה?  
אזא סוף אויף אַלע שונאי ישראל!...

תחילת איז ער אפילו געוואָרען, עשו הייסט עס, אביסעל ווי  
 מטושטש און אָפהענטיג. וואָרום אז מע וויל שמועסען דאָס איי-  
 גענע על-פי יושר, דאָס הייסט, אין תוך אַרײַן גערעדט, איז דאָך עס  
 טאַקײ אַ שרעקליכע זאַך: נעמען אויף לעבעדיגע מענטשען און שײ-  
 סען, ווי מע שיסט אויף פּוּיגלען, אָדער אויף ווילדע חיות. יעדער  
 איינציגער האָט דאָך מסתמא אין דער היים אַ טאַמען, אָדער אַ  
 מאַמען, אָדער אַ ווייב און קינד, איהר פאַרשטעהט צי ניין! און  
 גלאַט, וואָס איז דאָס פאַר אַיין עוברת — מענטשען זאָלען זיך שײ-  
 סען איינס דאָס אַנדערע? ...! — נאָר צוריק אָבער — מלחמה!  
 דינא דמלכותא! און אזא זאַך ווייסט איהר מיט וואָס עס שמעקט?  
 מורד במלכות — איז אחת דתו לחמית: קאַראַ שמערטש! דער-  
 פאַר קומט הענגען, שיסען, גנאָמעווען, פּערטלען — אַ קלייניגקייט?  
 מורד במלכות!

איז דאָך אָבער פאַרהאַן, ווי זאָגט איהר, אַ גרויסער נאָט אויף  
 דער וועלט. וואָס טהוט נאָט ברוך הוא? וועט איהר הערען אַ  
 שענס. באַדאַרף זיך טרעפּען אזוי, אז אַקוראַט יענעם טאַג, אין  
 יענער שעה, אויסגערעכענט פּונקט ווי אַ זייגער, נעמען די דייט-  
 שען און מאַרשירען אַרײַן צו אונז אין גרויס-פּוּיגלען נאָר פּון אַיין  
 אַנדער זייט. האָט פּאַני נעבאָך אַוועקגעוואָרפּען הכל-בכל-מכל-פלע-  
 קעל, האָט גענומען מאַכען פּיס — על חמא שחטאנו לפּניך בריצת  
 רגלים — ווי זאָגט איהר, קיין צייט געהאַט אַרומקוקען זיך צוריק  
 אַפּילו! און דאָס האָט דאָך געטהאָן טאַקײ אונזער אידישער נאָט  
 צוליב מיין יחואל'ן טאַקײ! ס'איז איהם באַשערט געווען, אַפּנים,  
 דערנאָך אַרײַנצופאַלען צו די דייטשען אין די הענט אַרײַן... נאָר  
 שאַ! מיר דאַכט, אז מע בלאָזט שוין אַ תקיעה גדולה. דאָס גיט  
 מען אונז צו וויסען, ווי ס'איז צייט געהן אַ טראַכט טהון מכת  
 אכילה.

איך ווייס ניט, ווי אזוי איהר אין אייערע קאָיטען — מיר,  
 פּאַסאזשירען פּון דריטער קלאַס, זענען זיך נוהג, איהר פאַרשטעהט צי

ניין, מיר עסען אלע טאָג, צוויי מאָל, דריי מאָל אַ טאָג. איך געה  
 נישט אַרײַן אין חקירות, וואָס מיר עסען און וואָס איר  
 עסט, און איך פרעג אײַך נישט פון וואָסער א שחיטה איהר עסט  
 דאָרטען אין ערשטער קלאַס און צי פאַרזוכט איהר ניט אַ מאָל פון  
 דעם, וואָס סע קוויטשעט — איך בין ניט גאָט'ס סטראַפּטשע. מיר,  
 פּאַסאַזשירען פון דריטער קלאַס, בענוגענען זיך מיט אַ כשר'ע פּרי,  
 וואָס מע מאַכט אויף איהר בורא פּרי ארמה. פון אַמעריקא, זאָגט  
 מען, שטאַמט זי, די דאָזיגע פּרי, און הייסט דאָרט מיט אַ מאָדנעם  
 נאָמען: „שעמייטעס“. באַדאַרף מען, הייסט עס, געהן, ווי זאָגט  
 איהר, איבערחאַפּען דעם הונגער, און דערנאָך וועלען מיר קאָנען  
 זיך אַוועקזעצען נאָך אַמאָל אַט'אָדאָ, אויפ'ן צווישענדעק, און דער  
 צעהלען זיך ווייטער אונזערע מעשיות פון טויענד איין נאכט, נסים  
 ונפלאות, יציאת מצרים, אַ מעשה נאָך אַ מעשה, און אַלסדינג  
 בקיצור, מחמת איך האָב פּיינט לאַנגע מעשיות. אַ מעשה, וואָס זי  
 איז קירצער, איז זי שענער. און דערווילע וועלען מיר אײַך ווייניג  
 שעווען אַ נומען אַפּעטיט, אָדער, ווי מע זאָגט ביי אונז אין דער  
 היים: „ברוכים היושבים, קומט עטען, עסט געזונד...“

3

### יחיאַל אַמ שכוּן.

— — — האָבען מיר, הייסט עס, פּאַנישלום־עליכם, זיך אַביסעל,  
 ווי זאָגט איהר, אונטערנעפּימערט. אַצינד זעצט זיך אַקאָרשט  
 אַוועק, זייט מוחל, וויעדער אַמאָל אַט'אָדאָ, צווישענדעק, וועלען  
 מיר זיך דערצעהלען ווייטער אונזערע מעשיות פון טויענד איין  
 נאכט, אַ מעשה נאָך אַ מעשה, און נישט געהאַפּט, און בקיצור, נאָך  
 דעם תּמצית פון יעדער מעשה, אַזוי ווי איהר האָט לייעב.  
 איז אויף וואָס, אייגענטליך, האָבען מיר זיך געהאַט אָפּגע  
 שטעלמ? יאָ, אויפ'ן ערשטען שאַס, ווי אַזוי מײַן יחיאַל, הייסט

עס, האָט ניט געוואָלט צוליב טהון פּאָני'ן און איידער ער זאָל שיי-  
 סען אויף מענטשען האָט ער בעסער געשאָסען אַרויף, אין הימעל  
 אַרײַן, צו גאָט הייסט עס. איז איהם דערפאַר געקומען קרימינאַל,  
 אַרבע מיתות בית־דין, אַ קלייניגקייט — מורד במלכות! האָבען מיר  
 דאָך אַ שטאַרקען גאָט; וואָס טהוט דער אויבערשטער? באַווייזט  
 ער אַ נס און עס קומט אַרײַן צו אונז קיין פּוילען אקוראַט אין יע-  
 נעם טאָג, איהר פאַרשטעהט צי ניין, דער דייטש בכבודו ובעצמו,  
 נאָר ווי אַזוי, מיינט איהר, איז ער אַרײַנגעקומען? בתּוּפּים  
 ובמחלות — מיט מוזיק און מיט געזאַנג, האָט זיך צעלענט ווי  
 ביי'ס טאַטען אין וויינגאַרטען און געוואָרען בעל־הבית, גלייך ווי  
 קרושניק און יונגע און לובלין און גאַנץ גרויס־פּוילען איז זיין טאַט-  
 טענס ירושה פון קדמונים.

האָט דאָס אונז, קרושניקער בעלי־בתיים, פון דער לכתחילה א  
 ביסעלע פאַרדראָסען: ממה נפשך, גאָט ברוך הוא האָט דיר געגע-  
 בען אַ שטיקעלע הצלחה, ביזט אַרײַן — מהכתיתי, לאַז זיין, ווי  
 זאָנט איהר, אין אַ גוטער שעה; נעם, זעץ זיך אַנידער און שרייב  
 אַוועק צו דיין מלך אַ בריוועל: „הנה זיי וויסען, אַרוני קיני, אַזוי  
 און אַזוי — אַז איך בין אַרײַן אין גרויס־פּוילען, און מהיום  
 והלאה איז דאָס קרושניק, וואָס האָט אַמאָל געהערט צו ניקאָלאַיען,  
 געהער עס היינט צו דיר מיט'ן גאַנצען מאַרק, מיט די געוועלבען,  
 מיט'ן קאַשטשאַל, מיט, להבדיל, די אידישע בתי־מדרשים, און מיט'ן  
 אַלעמען און מיט'ן נייעם בית עולם“ — און שוין! צו וואָס נאָך דאָס  
 זינגען מיט'ן טאַנצען מיט'ן גאַנצען טאַרעראַם?

נאָר, וויעדער צוריק שמועסענדיג, איך זאָל אייך געהן דערצעהן  
 לען התנצלות, אַז פאַר אונז, קרושניקער אידען, איז יענער טאָג גע-  
 ווען תּשעה באָב — וועט דאָס אויך זיין ניט קיין אמת, ניין, קרושניק  
 האָט זיך ניט אַוועקגעזעצט וויינען, איהר פאַרשטעהט צי ניין, האָט  
 אַפילו קיין קרעכץ נישט געגעבען דערויף, למאי זאָל איך ליגען זאָד  
 גען? וואָרום וואָס איז דאָ דער געוויין? אויף דעם, וואָס פּאָני

וועט האָבען חלילה ווינציגער מיט אַ שטאַרט, צי אפילו מיט אַ גובערניע? ער האָט זיי גענוג! צי איך זאָל אייך זאָגען, מיר האָט בען זיך שטאַרק פאַרבענקט נאָך אַ פּאָגראַם? איז אויך ניט אזוי די מעשה, וואָרום אז מיר וועלען זוכה זיין ביי גאָט, קאָנען מיר עס האַרבען, ניט דערלעבען זאָל ער עס, פון דער ווייטען...

בלייבט איבער נאָר איין זאָך: די שפּראַך, דאָס „רשעות“; מיר וועלען דארפֿען, הייסט עס, צולערנען זיך אַ ביסעל דייטש און חלילה פאַרגעסען דאָס גאַנצע ביסעל „רשעות“; איז דאָס אפשר טאקיי אַ שטיקעל עולה, נאָר איך האָב מורא, אז דאָס דייטשע לשון איז אַביסעל נעהענטער צו אונז פונ'ם רוסישען „קאָס טיעביע“ און מיט'ן רוסישען „זשיראַווסקע מאָרדע“. און אויב איהר ווילט, וועל איך אייך איינרוימען אַ טוד אויפ'ן אויהער, וואָס איך האָב עס אַליין געהערט פון מיין יחיאל'ען, אז בסך הכל איז קיין רוסישע שפּראַך, איהר פאַרשטעהט צי ניין, גאָרנישט בנמצא. נישטאָ קיין רוסיש לשון אויף דער וועלט — אויס רשעות, וואָרום פּאָני האָט אַלע זיינע ווערטער במחילה אוועקגע'לקח'ענט ביי פרעמדע, אַבי-סעל ביי אונז און אַביסעל ביי אַנדערע. און בכדי מע זאָל ניט דער-קענען, האָט ער זיי איבערגעאַנדערשט און צוגעפּוצט אויף זיין שטייגער. למשל: „סאַבאַטע“ — דאָס האָט ער גלייך אוועק-גע'גנב'ה'ט ביי אונז פון „שבת“, „פּאַסקאַ“ — פון „פּסח“, „לונאַ“ — פון „לַבְנָה“, „רובל“ — פון „ריבל“, „קאַפּיטאַל“ — פון „קאַפּיקע“, „גראַשי“ — פון „גראַשען“, „סטאַראַזש“ — פון „סטרוזש“, „וואָר-קאַ“ — פון „בראַנפּען“, און אזוי ווייטער...

הקיצור, ער איז אַריין, דער דייטש הייסט עס, אין גרויס-פּוילען — גאָט ליעב אייך מיט אייער גאַסט! באַדאַרף מען איהם אויפנעמען, ווי געוויינטליך, אַ גאַסט, אַ נייעם מלכות, מיט ברויט און מיט זאַלץ, אזוי ווי גאָט האָט געבאַטען.

די ערשטע האָבען זיך אַ וואָרף געטהאָן צו איהם מיט אַ ברוך הבא, געוויינטליך, די פּוילען. פּליאַסע האָט אויסגעגלעט די וואָנ'נ

סיס, זיך אויסגעצויגען אין דער לענג, און טאקי תוך כדי דבור אָנ-  
געבויגען זיך נידעריג צו דער ערד: „פראַשען פאנאַ! פאַדאַס דאָ  
נאָג! צעלאָיען רענקי!“ — ווי פליאַקע קאָן. זאָלען מיר שווייגען?  
איז געבליבען, אז באַלד נאָך זיי, נאָך די פוילען הייסט עס, זאָלען  
מיר, קרושניקער אירען, אויך אַרויסקומען מיט אונזער קבלת פנים.  
פרעגט זיך: מי ומי ההולכים? — ווער זאָל געהן אויפנעמען אַזאַ  
געהויבענעם גאַסט? פאַרשטעהט זיך, די פני, די שבעה טובי העיר,  
די פאַרנעמסטע בעלי-בתים פון שטאָדט, און איך, יאַנקעל יונגעווער,  
און מיין זוהן יחיאל בתוכם.

צו וואָס עפּים מיין יחיאל? צוליעב דער שפראַך, טאָמער  
וועט מען דאַרפֿען, איהר פאַרשטעהט צי ניין, אַרויס מיט לשון, איז  
ניטאָ סיינער אין דערהיים, אַחוץ מיין יחיאל...

האַבען מיר זיך, הייסט עס, צענויפגענומען און אַוועק מיט ברויט  
און מיט זאַלץ. אָנגעטהאָן זענען מיר אַלע געווען יום-טוב'דיג, פיין,  
מיט צילינדערס, מעשה דעפוטאַציע, און גוט געציטערט: אַ נייער  
מלכות, איהר פאַרשטעהט צי ניין, ווער ווייסט, ווי אַזוי ער וועט  
אונז אויפנעמען?

און כך הוה: ווי נור מיר זענען צו איהם אַריינגעקומען, צום  
קאָמענדאַנט הייסט עס, אַזוי האָט זיך באַלד אָנגעהויבען אַ סדרה:  
קאָנטריבוציע.

דאָס הייסט, למאי זאָל איך זאָגען א ליגען, אַז איך קאָן זאָגען  
אַיין אמת? אָנגעהויבען האָט ער, דער קאָמענדאַנט הייסט עס, ניט  
פון קאָנטריבוציע — קאָנטריבוציע איז געווען נאָכדעם — פון קאָ-  
זאַקען האָט ער גאָר אָנגעהויבען. מיר זאָלען איהם זאָגען, הייסט  
עס, וואו געפינען זיך דאָ ערניץ די רוסישע קאָזאַקען? און איין  
מאָל פאַר אַלע מאָל — קאָזאַקען זאָל מען איהם געבען, און קאָזאַ-  
קען און קאָזאַקען! און קוקען קוקט ער אויף אונז בעת מעשה מיט  
אַזעלכע אויגען, גלייך ווי יעדער פון אונז האָט ביי זיך אין קע-  
שעני באַהאַלטען קאָמט אַ האַלב טויז קאָזאַקען.



שוועהרען מיר איהם מן הסתם מיט כל השבועות, ווי מיר האָ-  
בען היינט יום גימל אויף דער נאנצער וועלט, אז ס'איז ניטאָ ביי  
אונז קיין קאָזאָקען, איהר זאָלט זאָגען אפילו איין קאָזאָק אויף  
א רפּוּזָה! דער אויבערשטער, זאָגען מיר, האָט אונז אויסגעהיט  
פון אַט דעם אַנטיק, הלואי ווייטער...

אהין — אהער, ער האָט אַרויסגעזעהען, דער דייטש הייסט עס,  
אז ער וועט מיט אונז גאָר ניט מאַכען, רופט ער זיך אָן צו אונז:  
„געדענקט זשע, זאָנט ער, טאָמער געפינט זיך ביי אַיך ערגיין  
באהאַלטען אַ קאָזאָק, אָדער טאָמער שיסט מען עמיצען פון אַ  
פענסטער“... „שיסען, זאָגען מיר, פון אַ פענסטער? ביי אונז אין  
קרושניק? ניטאָ ווער ס'זאָל לאַכען, כלעבען! וואָלטען מיר שוין  
אזוי ריין געווען, זאָגען מיר, פון מלחמות און פון דייטשען און פון  
צרות און פון שלעק!“

הערט ער אונז אויס, דער קאָמענדאַנט הייסט עס, און רופט זיך  
אָן צו אונז: „געדענקט זשע, זאָנט ער, די קאָזאָקען וועלען אַיך  
קאָסטען טייער! פאַר יעדען קאָזאָק, זאָנט ער, וועט איהר מיר  
באַצאָהלען מיט צעהן אידען (איהר הערט ווערטער?). און אַצינד,  
זאָנט ער, קינדערלעך, קאָנטריבוציע!“...

איז אונז געוואָרען רעכט קאלעמוטנע אויפ'ן האַרצען! נאָך  
אַ מאָל: פאַר וואָס זאָלען מיר צאָהלען קאָנטריבוציע? קאָנטרי-  
בוציע איז שוין צו אַ מלוכה. אַ מלוכה האָט געפיהרט אַ מלחמה  
און האָט פאַרשפּיעלט די מלחמה, באַדאַרף זי צאָהלען קאָנטריבוציע.  
איז אז מע וויל אין תּוֹך אַרײַן, איז עס אויך ניט אינגאַנצען על פּי  
יושר: לאַ די אַיך האָב פאַרשפּיעלט, געהאַט אַ מפּלה הייסט עס,  
באַדאַרף אַיך נאָך, איהר פאַרשטעהט צי ניין, צאָהלען קאָנטריבו-  
ציע! מילא, בין אַיך אַיך מוהל — איז ניט על-פי יושר; אָבער  
וואָס געהער זיך עס אָן מיט אונז, קרושניקער אידען? ניט מיר  
האָבען געפיהרט מלחמה, ניט מיר האָבען זי פאַרשפּיעלט. מיר  
ווייסען נאָך, אז מיר זענען אויף גרויסע צרות: פּאָגני פון איין זייט,

פליאקע פון דער אנדערער זייט—וואָס די צוויי ווינשעווען זיך איינס דאָס אנדערע מעג עס זיי ביידען מקוים ווערען... דערווייל זענען מיר אין מיטען, גרייט האַפען קלעפּ מן ביידע צדדים — איז קאָרנ? דאַרפֿען מיר נאָך אַ דריטען, אַ דריטש אויף זיך, וואָס הייסט זיך באַצאָהלען מיט קאָנטריבוציע! מי יודע וואָס פֿאַר אַ קאָנטריבוציע דער דריטש קאָן זיך הייסען אָנמעסטען? וואו וועלען מיר עס נעמען?

מאַכען מיר זיך גע'פֿנר'ט, נלייך ווי מיר פֿאַרשטעהען גאָר ניט אַפֿילו די טייטש פֿונ'ס וואָרט „קאָנטריבוציע“, און מיר ווייסען גאָר ניט מיט וואָס מע עסט עס. פֿוילט ער זיך ניט, דער קאָמענ־דאַנט הייסט עס, און זאָגט אונז נאָך אַ מאָל דאָס אייגענע און באַר ווייזט אונז שוין מיט די פינגער, ווי זאָגט איהר, „פעטימעי“ — „געלד, זאָגט ער, געלד מוין איך!“ „געלד? — זאָגען מיר. — ווי קומט צו אונז געלד? אַ שטאָרט פֿון קבצנים, דלפנים, עניים ואביונים!“ ... מאַכט ער זיך אויף גע'פֿנר'ט, דער קאָמענדאַנט הייסט עס, און רופֿט זיך אָן תּמעוואַטע: „איהר'ט מוחל זיין, זאָגט ער, צעהן טויזענד באַרעס, במזומנים הייסט עס; דאָס איז, זאָגט ער, נומער איינס. און ברויט מיט פֿלייש פֿאַר די סאָלדאַטען איז צוויי. און דאָס דריטע: היי און האַבער פֿאַר די פֿערד, ווי זאָגט איהר, מספּואַ לנמלים, און פינף שעה צייט געב איך אייך, זאָגט ער, אויף צו באַטראַכטען זיך“. און ער באַווייזט אונז אויף די פינגער: „פינף שטונדען!“ און טהוט אַ וואונק צו דער טהיר, הייסט אונז געהן.

קאָן מען, ווי זאָגט איהר, אַזוי גליאַב ניט זיין און מע מוז געהן. הויבען מיר זיך אויף און ווילען אָנהויבען געהן. מאַכט ער צו אונז, דער קאָמענדאַנט הייסט עס: „געהן וועט איהר געהן, נאָר ניט אַלע, זאָגט ער; דריי פֿון אייך לאָז איך איבער, זאָגט ער, ביי מיר פֿאַר אַ משכון, בכדי איך זאָל זיין, זאָגט ער, זיכער מיט אייער קאָנטריבוציע“.

און ער נעמט, דער קאמענדאנט הייסט עס, און לאָזט איבער ביי זיך דעם רב און דעם קאזששנע רב, דעם ראבינער הייסט עס, איז צוויי, און מיין יחיאל'ען א דריטען, איהר פארשטעהט צי ניין, און מיר געהען שוין אהיים אָהן דעם רב און אָהן דעם קאזששנע רב, דעם ראבינער הייסט עס, און אָהן מיין יחיאל'ען.

איך געה און די ערד וויעגט זיך אונטער מיר: וואָס פאר אַ תירוץ וועל איך, אַשטוייגער, זאָגען פאר מיין ווייב, אַז זי וועט מיך פרעגען, וואו איז איהר זוהן? און וואָס וועל איך זאָגען צו מיין שוור, אַז זי וועט מיך פרעגען, וואו איז איהר מאַן? אויף וועלכע גוטע יאָהר האָב איך גאָר אינגאנצען באַדאַרפט מיטשלעפען אין דער דעפוטאציע מיין יחיאל'ען, פאַרוויסט און פאַרפינסטערט בין איך געוואָרען, אַז ער זאָל אַרײַן אין געפענקעניש פאַר אַ משכון? מיין יחיאל אַ משכון? ... און וואָס הייסט, אייגענטליך, אַ משכון? איך צעפרעג מיך ביי מיינע קרושניקער בעלי-ביתים — זיי ווייסען מעהר פון אַ טוידטען! פויל איך מיך ניט און טהו אַ לויף אַוועק צוריק צום פריץ, צום קאָמענדאַנט הייסט עס: "אַזוי און אַזוי, אַדוני קיניג, וואָס הייסט אַ משכון? וואָס איז דער פשט דערפון?" צעלאַכט ער זיך, דער דייטש, און מאַכט צו מיר: "אַ משכון הייסט, אַז טאָמער ברענגט איהר מיר ניט צו דער צייט די קאַנ-טריביציע, ווערען זיי נעשאַסען".

איז ווי ער האָט דאָס מיר אויסגערעדט, אַזוי איז מיר געוואָרען, איהר פאַרשטעהט צי ניין, קאַלט אין אַלע אברים און פינסטער אין די אויגען, און איך נעם און טהו אַ פאַל-צו צו איהם צו די פיס: "לאָז אַרויס, זאָג איך, מיין זוהן, און נעם, זאָג איך, בעסער מיך, זאָג איך, פאַר אַ משכון!" ... צעלאַכט ער זיך וויעדער אַמאָל: "ניין, זאָנט ער, דיך דאַרף איך ניט, איך דאַרף דיין זוהן" ... איהר הערט? ער דאַרף מיין זוהן! ... מיין זוהן באַדאַרף ער האָר בען! ...

שוין | מע בלאָזט שוין וויערער שופר... דאָס רופט מען אייך  
 מסתמא צו א גלעזעל טיי, און ס'איז שוין טאקי צייט אייך דורכ-  
 צושווענקען דעם האַל, האַטש רעדען האָב איך גערעדט די גאַנצע  
 צייט, ניט איהר. געהט זשע, פאַני שלום-עליכם, טרינקט אייך אויס  
 אייער גלעזעל טיי, איהר פאַרשטעהט צי ניין, און קומט באלד צו-  
 ריק, וועל איך אייך דערצעהלען ווייטער, ווי אזוי מיר, קרושניקער  
 אידען הייסט עס, האָבען געצאהלט דעם דייטש קאַנטריבוציע. דאָס  
 איז זיך א גאַנץ באַזונדערע מעשה פאַר זיך, מיט א מוסר-השכל,  
 וואָס איז כדאי איהר זאָלט זי אויסהערען מיט קאָפּ. אויף וויע  
 דערזעהן.

4

ק א נ ט ר י ב ו צ י ע .

— — — איז וואו האַלטען מיר, הייסט עס? — ביי דער קאַנ-  
 טריבוציע. צעהנטויענד קאַנטריבוציע הייסט ער זיך באַצאהלען,  
 דער דייטש, קלאָפּ און צעהל, במזומנים הייסט עס, און הויז לזה  
 ברויט מיט פלייש פאַר די סאָלאַטען, און היי און האָבער פאַר די  
 פערד, און פינף שעה צייט גיט ער אונז אויף צו באַטראַכטען זיך,  
 און פאַר אַ באַוואַהרעניש האַט ער גענומען ביי אונז אַ משכון — דעם  
 רב און דעם קאָזשאַנע רב, דעם ראַבינער הייסט עס, און מיין  
 יחיאל'ען אַ דריטען, דאָס הייסט, איהר פאַרשטעהט צי ניין, קוים  
 וועט אויסגעהן די פינף שעה און מיר וועלען איהם ניט צושטעלען  
 אַלסדינג, וואָס ער פאַרערט, איז פאַרפאַלען — ווערען זיי געשאַסען!  
 קאַנט איהר שוין פאַרשטעהן, פאַני שלום-עליכם, וואָס ס'האָט  
 זיך אָפּגעטהאָן דערנאָך ביי אונז אין קרושניק? און וואָס ביי מיר  
 אין שטוב איז געוואָרען — וויל איך שוין גאָרניט רעדען! הושך!  
 הושך ואפילה! ... מען איז גלייך אַוועק אַלע אידען אין די בתי-  
 מדרשים און מע האָט זיך געגעבען אַ נעם צום תהלים, גוזר תענית

געווען אויך, ווי זאגט איהר, אונזערע אלטע מיטלען. די געוויינען מיט די געשרייען האָבען דערגרייכט עד לב השמים — ביז'ן זיבעטען היי מעל צריין! גוואַלד, אידישע קינדער, גיט עפּים איין עצה, געפינט עפּים איין אויסוועג, וואָס טהוט מען? אזא גזירה! ... מילא, ברויט און פלייש פאר די סאָלדאטען און היי און האָבער פאר די פּערד — וואָס זאָל מען טהון? עלעהיי, לאָז זיך אונז דאכטען, פאָני האָט זיך אַריינגעריסען, קאָזאקען זענען באפאלען, אָדער גלאַט הלילה א פאָגראָם — וואָלט געווען בעסער? נאָר וואו וועלען מיר נעמען דאָס ביסעל מזומנ'ס? די עשרת אלפים? צעהן טויענד רובעל, איהר פארשטעהט צי ניין! ס'איז אַקוראַט ווי מע זאָל אונז זאָגען, אַשטייגער, צעהן טויענד מיליאָן! נאָר ס'איז עפּים אַ תירוץ? א גזירה! און נאָך מיט אַ משכון אויך! אזא משכון! לעבעדיגע נפשות! צוויי רבנים און מיין יהיאַל א דריטער! נה, ווי מיינט איהר, וועלען מיר שווייגען? נאָר וואָס וועט אונז העלפען, אז טיר'ן שרייען? און דערווייל די צייט שטעהט ניט. אַטראַט, אַקערשט ווי מע קוקט זיך אַרום, איהר פארשטעהט צי ניין, לויפען איבער די עלמליכע שעה און פארפאלען! וואָס וועט זיין מיט'ן משכון? מיט די לעבעדיגע נפשות??

פאלט איינער אויף איין עצה, וועט איהר הערען, און דוקא א איד א פיינער בעל־הבית, חזקאל מנוחה'ס רופט מען איהם. ער איז מנוחה'ס א מאַן און מיינער א מחותן. מאַהלט אייך, ער וואָלט לאַנג געמעגט וואַרטען ביז איך וואָלט מיט איהם שליסען מחותנ'ע־שאַפט. נאָר ס'איז דרינגען אַ נאַנצע מעשה, וואָס איך וועל אייך דערצעהלען, אם ירצה השם, איין אַנדערס מאַל. איהר ווייסט דאָך, אז איך האָב פיינט מישען איין מעשה מיט דער אַנדערער און האָב ליעב, ווי זאָגט איהר, אַ וואָרט און צוויי און אַראָפּ פון מאַרק.

די מנוחה, וואָס איך זאָג אייך, איז אַ שם־דבר, אַ מאַנסבילשער קאַפּ אויף איהר, אַ אירינע אַ קאָזאק! איהר קאָנט פארשטעהן שנין

פון דעם אליין, אז מע רופט דעם מאן אויפ'ן ווייב'ס נאָמען, איז איינס פון די צוויי: אָדער דער מאן איז אַ גאָרניש שבגאָרניש, אָדער דאָס ווייב איז אַ גאַנצער יאָטעבידאָם.

דאָ האָט איהר בידע זאָכען: חוץ וואָס זי איז אַ גאַנצער ספּאָדיק, איז ער אַ כשר'ע בהמה, אַ זאָק פּאָלאָווע, אַ שענע באָרד און ווייטער גאָרניש. איצט וועט איהר האָרבען אַ שענס, וואָס אַ איד פאַרגינט זיך.

דערהערט פון דעם גרויסען אומגליק, אז דער דייטש הייסט זיך באצאָהלען צעהן טויזענד קאָנטריבוציע, און אז ער האָט פאַר האַלטען אַ משכון דעם רב מיט'ן קאָזשאַנע רב, דעם ראַבינער הייסט דאָס, און מיין היאָל'ען אַ דריטען, איז זיך מיישב אַט דער לעקיש, מיין מחותן טאַקי, און ניט אַזאָ איין עצה: לָאָז מען, זאָגט ער, נעמען פֿון אַלע בתי־מדרשים, זאָגט ער, פאַרהאַן דאָרטען, זאָגט ער, צו עטליכע רייניגקייטען, ספּרתורה'ס הייסט עס...

מעהר האָט ער שוין אָבער אַ וואָרט נישט גערעדט. קיין האַל' בען וואָרט אַפילו. דאָס האָב אַ יך איהם געמאַכט שווייגען. איך בין, דאַרפט איהר וויסען, אַ מענטש אַ היציגער און אַ כהן דערצו. און אַ כהן, זאָגט מען, איז אַ בעל כעסן, האָטש אַפילו כעס, זאָגט מען, איז ניט אַזאָ שענע מדה, כעס איז, זאָגט מען, עבודה זרה. נאָר מען איז דאָך ניט מעהר ווי אַ מענטש, איהר פאַרשטעהט צי ניין, האָט דאָס מיר געגעבען אַ נעם־אָן ביים האַרצען און עס האָט זיך אין מיר צעפלאַקערט אַ פייער, ס'איז מיר, הערט איהר, אַזש פינסטער געוואָרען אין די אויגען! און איך האָב איהם אַוועק געגעבען אַ גאָב — וואָס ס'איז מיר געקומען אויף דער צונג, דאָס האָב איך איהם אַריינגעזאָגט. מיין גאַנץ ביטער האַרץ האָב איך אויסגעלאָזט צו זיין קאָפּ: „נאָך דאָס פעהלט אונז, האָב איך איהם געזאָגט, אז מיר זאָלען אליין בידים, זאָג איך, נעמען און אַוועקגע בען דאָס איינציגע און דאָס הייליגסטע, וואָס מיר פאַרמאָגען? ציביליג איז געוואָרען, זאָג איך, ביי אונז די תּורה! ווער ס'זאָל

ניט דורכפאָהרען פאַרביי, — אַ ביסקאָפּ, אַ גלח, אַ גובערנאַטאָר, אַ ספּראַוויניק, אַ שוואַרץ יאָהר — טראָגען מיר איהם אַרויס די תורה! אַלעמען די תורה! א, ניט דערלעבען, זאָג איד, וועלען דאָס נישט אונזערע שונאים און נישט מיר אַליין, אַז מיר זאָלען זיך צעשיידען מיט אונזער איינציגען מאַיאָנמעק, וואָס מיר פאַרמאַך גען! מיר וועלען זיך גיכער, זאָג איד, פאַרקויפּען פאַר קנעכט, מיר מיט אונזערע ווייכער און קינדער און קינדס-קינדער, נאָר גאָט'ס תורה, זאָג איד, — אַזאַס! דאָס, זאָג איד, וועלען מיר נישט אַוועק-געבען פאַר כל הון דעלמאַ! לאָז מען אונז שניידען, זאָג איד, לאָז מען אונז בראַקען, לאָז מען אונז בראַמען, לאָז מען אונז ברענען, ווי מע האָט געשניטען און געבראַקט, געברענט און געבראַטען אונז זערע אָבות אבותינו!" גוט-גוט אַריינגעזאָגט, און איד האָב מיך אַזש צעוויינט פאַר האַרצוועהטיג.

חאַפּט ער מיך אָן פאַר ביידע הענט, דער מחותן מיינער, און זאָגט צו מיר: „משוגע'נער כהן, זאָגט ער, וואָס איהר זענט! איד האָב, זאָגט ער, גאָר אַזוי ווייט ניט געמיינט, זעהט נור אַביסעל! איד האָב נור געזאָגט, זאָגט ער, אַז מיר זאָלען נעמען, זאָגט ער, די רייניגקייטען און קומען צו איהם, זאָגט ער, מיט די רייניגקייט-טען און זאָגען, זאָגט ער, אָט דאָס פאַרמאָגען מיר און דאָס האָבען מיר, און ווייטער טהו מיט אונז וואָס דו ווילסט, מיר זענען ביי דיר אין די הענט... וועט ער, זאָגט ער, אויף אונז רחמנות האָבען און וועט פאַרגעסען, זאָגט ער, פון דער גאַנצער געשיכטע מיט דער קאָנטריבוציע מיט אַלע מיט אַיין אַנדער, און מיר'ען דערווייל, זאָגט ער, אויסגעלייזט ווערען פון אַיין אומגליק...“ געפעלט אַיך אַ איד אַ חכם?

בקיצור, אויסגעפיהרט מסתמא האָב א י ד, ניט ער; מיר האָבען די ספּר-תורה'ס נישט געריהרט פון אָרט. גענומען האָבען מיר, איהר פאַרשטעהט צי ניין, די פּרוכט'ן מיט די העמדעלעך, מיט די גאַרטעלעך, מיט די יד'לעך און מיט די עץ-החיים'ס —

אלסדינג, וואָס איז פון ריין זילבער, ווי זאָגט איהר, כסף טהור, און מיר האָבען דאָס געבראַכט איהם צו טראָגען, דעם קאָמענדאַנט הייסט עס, און צוגעפאַלען צו איהם, און אַ גוטען וויין געטהאָן דערביי, און געזאָגט צו איהם: „אדוני קיניג, כך וכך, אַט דאָס פאַרמאָגען מיר און דאָס האָבען מיר, און ווייטער טהו מיט אונז וואָס דו ווילסט, מיר זענען ביי דיר אין די הענט“...

איז דאָך אָבער פאַרהאַן אַ גרויסער גאָט אויף דער וועלט, איהר פאַרשטעהט צי ניין, וואָס טהוט דער אויבערשטער? שטעהט ער אויף, דער קאָמענדאַנט הייסט עס, טהוט אונז אַ קוק אין די אויגען אַריין, און איך וואָלט געמעגט שווערען, אז ער איז געוואָרען עפּים ווי מוטשטש, ווי פאַרשעהמט איז ער געווען... דערנאָך געהט ער צו צום טיש, נעמט די אַלע זאַכען, וואָס מיר האָבען איהם געבראַכט צו טראָגען, באַטראַכט זיי איינציגוויי, יעדע זאָך באַזונדער, און רופט זיך אָן צו אונז: „מיינע הערען! איהר קאָנט עס, זאָגט ער, נעמען צוריק. איך דאַרף עס נישט. מיר זענען ניט קיין פּעלדריגולנים, זאָגט ער, און נישט קיין קאָזאַקען. ס'איז אייַערע קאָזאַקען, זאָגט ער, זענען געוואוינט געוואָרען צו ראַכירען בתי־מדרשים און הייליגע זאַכען. מיר זענען, זאָגט ער, דייטשען און אונזער קאָזער, זאָגט ער, ברויכט ניט אייערע הייליגקייטען.“

כהאי לישנא, איך בין אייך נישט מגום אפילו אַ האָר — איך האָב פיינט אַזעלכע זאַכען.

און וואָס טויג אייך, דער גוי איז געוואָרען גאָר איין אַנדער גוי, איהר פאַרשטעהט צי ניין, און איין אַנדער פנים, אַנדערע אויגען און איין אַנדער לשון, — שיער־שיער ניט געבעטען אונז זיצען, און האָט באַלד אַרויסגעגעבען אַ באַפויל, מע זאָל אַרויסלאָזען די פאַרהאַלטענע, דעם רב און דעם קאָזשאַנע רב, דעם ראַבינער הייסט עס, און אז ס'איז געקומען צו מיין יחיאל'ען, וואָס איך האָב שוין געוואָלט דערלעבען איהם זעהען אין דערהיים, איהר פאַרשטעהט צי ניין, ביי זיין ווייב מיט זיין קינד, נעמט ער, דער



קאמענדאנט הייסט עס, און לעגט ארויף די האַנד אויף זיין פלייצע און רופט זיך אָן צו מיר: „אַט דאָס איז דיין זוהן?“ רוף איך זיך אָן: „ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר — וואָס איז דען?“ „איהם, זאָגט ער, לאָז איך נישט אַרויס. איהם לאָז איך, זאָגט ער, איבער ביי מיר...“ נאָר שאַ! מע בלאָזט שוין וויעדער אַ תקיעה גדולה. דאָס רופט מען אונז שוין צו דער שענער וועטשערע אין אַ גוטער שעה. אויב איהר'ט וועלען, קאָנט איהר אַרויסגעהן באַלד נאָך דער וועטשערע, וועלען מיר אַיך דערצעהלען ווייטער. און אז ניט, קאָנען מיר דאָס איבערלאָזען אויף מאַרגען, אם ירצה השם. דער עיקר, איהר זאָלט נאָר געדענקען וואו מיר האַלטען אין די יוצרות. און בכדי איהר זאָלט ניט פאַרגעסען, וועל איך אַיך געבען אַיין עצה: אז איהר האַרעכט פון מיר, למשל, אַ מעשה, נעמט מען אַ ביכעלע, מע זעצט זיך אַוועקעט מיט אַ בליישימפט אין האַנד, איהר פאַרשטעהט צי ניין, און מע פאַרשרייבט דאָס אַלסדינג וואָרט ביי וואָרט אויף פאַפּיער, אזוי ווי איהר קאָנט — און לאָז עס טאַקי בלייבען פאַרשריבען, ווי זאָגט איהר, לזכרון — אויף דור דורות.

.5

יחיאַל — אַ „בירנער מיסטער“.

— — זענט איהר האַטש גוט געשלאָפען, פאַני שלום? עליכם? איך, ברוך השם, ניט. איך ווייס ניט פון קיין שלאָף, איך זאָל שוין אזוי ניט וויסען פון קיין שלעכטס מיט אַיך אינע אַיינעם. ווייסט איהר פאַר וואָס? ווייל מיר שיסט אין די אוי-הערען. עס שיסט נאָך פון דעמאָלט אָן, עס וויל גאָרנישט אויפ-הערען צו שיסען. און פון ביידע זיימען שיסט עס מיר, איהר פאַר-שטעהט צי ניין? — פון איין זייט דער דייטש און פון דער אַני-דערער זייט פאָני. און ווער איך אַנשלאָפען אויף אַ וויילע — אזוי קומט מיר אַקעגען מיין יחיאַל, ווי ער שטעהט אַ צוגעבונדע-

נער צו א בוים, די הענט אַרונטער, קוקט אויף מיר טרויעריג, און מיט ליעבשאַפט, און מיט טרערען אין די אויגען, גלייך ווי ער וואָלט זאָגען צו מיר: „זיי געזונט, טאטע, מיר זעהען זיך שוין ניט מעהר!“... נאָך איך פאַרחאַפּ אייך, ווי זאָגט איהר, די לאַקט שטען פאַר די פיש, און איהר האָט דאָך ניט ליעב, אז מע האַפּט, וואָרום פון איילעניש, זאָגט איהר, קומט קיין גוטס ניט אַרויס, און צייט האַבען מיר דאָ אויפ'ן שיף, געלויבט דער אויבערשטער, גענוג, קאָנען מיר זיך דעריבער פאַרגינגען זיצען מעהר מיט אַ האַלבען בע שעה. וואָס קאָן דאָ זיין? די גרויסע געשעפטען? אָדער מע עשט, אָדער מע שלאַפּט, אָדער מע גודעט זיך גלאַט קוקענדיג אין ים אַריין — וואָסער און הימעל, הימעל און וואָסער! מענטשען האַבען אויסגעטראַכט אַ נסיעה — טפּו, גאָט זאָל ניט שטראַפּען פאַר די רעד!

וואו זשע, הייסט עס, האַלטען מיר? ביי מיין יחיאל'ען... ווי אזוי קיריהדייטש, האָט איהם פאַרהאַלטען אינאיינעם מיט'ן רב און מיט'ן קאַזשאַנע רב, דעם ראַבינער הייסט עס, אַ משכּוּן פאַר דער קאַנטריבוזיע, וואָס ער האָט זיך געהייסען באַצאַהלען, און דערנאָכדעם, ווי אזוי ער האָט די רבנים אַרויסגעלאָזט, און מיין יחיאל'ען האָט ער זיך באַטראַכט, דער דייטש הייסט עס, און האָט איהם איבערגעלאָזט ביי זיך — ער וועט איהם, זאָגט ער, צונאָך קומען.

מיט וואָס פאַר אַ האַרץ איך בין אַהיים געקומען אָהן מיין זוהן — באַדאַרף איך אייך ניט דערצעהלען קיין מעשיות. איהר זענט דאָך אַ פאַטער און האָט קינדער, פיהלט איהר שוין דעם טעם, און וואָלט איך אַליין האַמש נישט געווען דער גאַנצער הייב, וואָס רום ווער האָט איהם מיטגעשלאַפּט מיט דער דעפּוטאַציע צום קאָנגרעס, אז ניט איך? גוואַלד געשריגען! וואָס וועל איך זאָגן גען פאַר מיין ווייב? וואָס פאַר אַ תירוץ טראַכט מען צו פאַרמיין שנוור, האַטשבי אויף דער הייסער מינוט? און איך בלייב

שמעהן פון יענער זייט טהיר, איהר פארשמעהט צי ניין, ווי א פארזינדגומער קונדס, און קאן גאר צו זיך אהיים נישט קומען! און איך שמעה מיר אזוי און טראכט און טראכט, און נעם און טהו איין עפען-אויף די טהיר האסטויג מיט א מאל און טהו מיר א פרעג גלאט אזוי, בדרך אגב, אין דער וועלט אריין: „ניטא נאך יחיאל?“ זאגט מען מיר מסתמא: „ניין. ער איז דען באפרייט שוין?“... זאג איך: „נאך א מין באפרייט! פריי צו פריי איז ניט גלייך! פריי, זאג איך, זענען זיי אלע דריי, נאר אונזער יחיאל, זאג איך, איז ארויס נאר מיט א קנאק“... ווערען זיי דאך מסתמא טוידט ווי די וואנט: „וואס פאר א קנאק?“ זאג איך: „מיט א דאנק-בריעף איז ער ארויס, זאג איך, און מיט איין אָרדען און מיט א קוועטש די הענט און מיט א בראוואָ! אונזער יחיאל, זאג איך, איז איצמער, זאג איך, ביי'ם דייטש געהויכט און געקרוינט, א גאנץ קנעפעל“, זאג איך. און אליין האפ איך א קוק אין שפיעגעל אריין, איהר פארשמעהט צי ניין, ווי זעה איך אויס נאך אזוי פיעל שקרים וכובים? פארשמעהט זיך, אז מיינע קוקען מיר אין מויל אריין און גלויבען מיר איטליכס וואָרט. וואָס ווייסען זיי, ווייבער משטיינס געזאָגט? פרעגען זיי זיך נאך ביי מיר: „פאר וואָס איז ער דאָס ביי זיי אזוי געהויכט און געקרוינט?“ ווער איך כלומרשט אין כעס: „וואָס הייסט, זאָג איך, פאר וואָס? פאר שבת! איהר האָט פאָרגעסען, זאָג איך, ווער יחיאל איז? איהר האָט, זאָג איך, עפּיס א סך אַזעלכע יחיאלס ביי אונז אין קרושניק, אָדער אין יונעוו, אָדער אין מאַזעלכאָזשעץ, אָדער אין בילגעריי, אָדער אפילו אין דער גובערייע אין לובלין? וואָס שווייגט איהר?“ — זאָג איך...

הקיצור, איך באַדאַרף מיך פאר איך ניט באַריהמען — באַ-דיהמעריי איז איבערהויפט אַ מיאוסע זאַך. נאָר איך מוז איך זאָגען דעם אמת, אז איך האָב פיינט אַ לינגער אַקוראַט, ווי אַ בשר'ער איך האָט פיינט חזיר, אַ לינגער איז ביי מיר ערגער פון

א הולטאָי און אפילו פון אַ משומד 1 נאָר וואָס, איך בעט אײך, וואָס האָב איך געקאָנט טהון, זאָגט שוין איהר אַליין, אַז איך האָב פאַר זיך צוויי שוואַכע באַשעפּענישען, ווייבער, איהר פאַרשטעהט צי ניין, וואָס זייער לעבען הענגט אָפּ אין זיין לעבען — אַ ווערטעלע פּקוח נפשׁ! און איך האָב גענומען באַקען ליגען, אזוי ווי בייגעל, אזוי ווי מצות, איין ליגען נאָכ'ן אַנדערען, און דערצעהלען אזעלכע גוומות, אַז ס'איז מיר פאַר זיך אַליין פּשוט געווען אַ בזיון: ווי נעמט דאָס אַ איר אַ בעל־הבית, רב יאַנקעל יונעווער, איהר פאַר־שטעהט צי ניין, און האַקט אזעלכע שקרים, און זיי, די ווייבער, מיינען, אַז ס'איז תּורת משה אמת? ... און איך האָב גענומען און איך האָב מיך קוים אַרויסגעמאַכט פון דער היים און בין אַוועק זוכען זכות־אַבות, פּראָטעקציעס, צום קאָמענדאַנט, איהר פאַר־שטעהט צי ניין, אולי ירחם? און אזוי ווי איך לויף אזוי, קומט מיר ניט אַקעגען מיין יחיאל? אַ פאַרסאָפּעטער, אַ פאַרשוויצטער, און עפּים מאָדנע האָפּערדיג, דאָס פנים שיינט, די אויגען לויכטען, און געהן געהט ער ניד, מאַכט מיט די הענט, „וואָס איז, יחיאל?“ „טאַטע, זאָגט ער, געב מיר אָפּ מזל טוב?“ „מזל טוב דיר, זאָג איך, מיין זוהן, פאַר וואָס קומט דיר מזל טוב? דיין ציעג האָט זיך גע־קעלכט? צי דיין קוה האָט זיך געציעגעלט?“ ווערד ער רויטליך, מיין יחיאל הייסט עס, און מאַכט צו מיר מיט אַ שמייכעל: „ווייסט דו האָטש, זאָגט ער, טאַטע, מיט וועמען דו רעדסט אַצינד־דערט?“ טהו איך איהם אַ מעסט־אָפּ מיט'ן קוק און מאַך צו איהם: „מיט יאַנקעל יונעווער'ס זוהן.“ „מיט יאַנקעל יונעווער'ס זוהן, זאָגט ער, דאָס אַ חוץ. דערצו בין איך, זאָגט ער, נאָך בורמישטש אין קרושניק.“ „פון ווען אָן, זאָג איך, ביזט דו דאָס בורמישטש?“ „שוין באַלד אַ שעה, זאָגט ער, אַז איך בין בורמישטש. דאָס האָט מיך דער קאָמענדאַנט, זאָגט ער, געמאַכט פאַר אַ בורמישטש, פאַר־בירגערמייסטער הייסט עס. שטעל דיר פאַר, זאָגט ער, אַז איין דער צייט, וואָס איהר זענט געווען פאַרטראָגען מיט דער קאָנטריי־

בוציע, האָט דער קאָמענדאַנט דערווילע געשיקט רופען צו זיך די קרושניקער אָנגעזעהענע גוים, פריהער דעם קאָנאָטשיי, דערנאָך דעם פּאָטשטמיסטער, דערנאָך דעם טעלעגראַפּיסט (די אַלע אייִ בעריגע פּריצים זענען זיך צעלאָפּען), און האָט זיי, זאָגט ער, גע־וואַלט מאַכען פאַר בורמישטש איבער קרושניק, — האָבען זיי זיך, זאָגט ער, אַלע גאַנץ פּיין אָפּגעוואָגט. זיי האָבען אויסגעפונען, זאָגט ער, אַלע איין תּירוץ, אז זיי פאַרשטעהען נישט קיין וואָרט דייטש. האָט זיך דער קאָמענדאַנט, זאָגט ער, אויף זיי גוט אויס־געביווערט און דורכגעטריבען און געשיקט, זאָגט ער, רופען דעם וואָיט פון דער גמינע, פאַן פּשעפּעצקי. האָט זיך פאַן פּשעפּעצקי, זאָגט ער, פאַרנייגט ביז צו דער ערד, „פאַדאַם דאָ נאָג“ און „צאַ־לויען רענקי“ און „פּראָשען פּאַנאַ“, און אז ס'איז געקומען, זאָגט ער, צו עפּיס, האָט זיך פאַן פּשעפּעצקי זעהר העפּליך באַדאַנקט פאַר'ן גרויסען כבוד, וואָס מע וויל איהם, זאָגט ער, צומיילען, נאָר ער קאָן נישט אָננעמען, זאָגט ער, האָס שטריימעל דערפאַר, וויל מעהרסטענטייל קרושניקער איינוואוינער זענען, זאָגט ער, אירען, און מיט אירען איז, זאָגט ער, שווער דורכצוקומען I און ער האָט גענומען דערוויל אויסרעדען אויף אירען המן'ס מסירות, פּעך און שוועבעל, אזוי ווי פּליאַקע קאָן... דעם אייגענעם תּירוץ, זאָגט ער, האָט געוואָגט אויך דער קשיאָנדרז: „זשידזשי“ און „זשידזשי“ און „זשידזשי“!... איז דער קאָמענדאַנט, זאָגט ער, געוואָרען ביז אויף די פּאָליאַקען מיט סכנת נפשות און האָט געשוואָרען, אז ער וועט מאַכען, זאָגט ער, אַ אירען פאַר בורמישטש — זיי, די פּוילען הייסט עס, אויף צו להכעיס I און, ווי זאָגט איהר, אומר ואוכל — ער האָט זיך אַ נעם געגעבען פריהער צום רב, דערנאָך צום קאָזשאָנע רב, צום ראַבינער הייסט עס, האָט זיך דער רב אָפּגעבעטען — ער איז, זאָגט ער, אַ זקן אַ איד און אַ שוואַכער מענטש, ער האַלט שוין ביי שטאַרבען, וואָס פאַר אַ בורמישטש איז ער? און דער קאָזשאָנע רב, זער ראַבינער הייסט עס, האָט געציטערט, זאָגט

ער, ווי אַ לעמעלע: „סטײַטש, זאָגט ער, ווי קאָן ער עובר זײַן אויף דער שבועה? ער איז דאָך, זאָגט ער, אַ קאזשאָנע רב, אַ געשוואוירענער הייסט עס! הקיצור, ער האָט זײַ, די רבנים הייסט עס, אויך דורכגעטריבען און נעמט, זאָגט ער, און רופט אַרײַן איהם, יחיאל'ען הייסט עס, און מאַכט צו איהם גאָר אָהן שום הקדמות: „הנה זאָלסט וויסען זײַן, זאָגט ער, יאַנקעל יונעווער'ס זוהן, אז אײַך קרוין דײַך, זאָגט ער, פאַר בורמישטש אין קרושניק!“ האָט ער איהם, יחיאל הייסט עס, געוואָלט עפּים זאָגען, געהט ער, דער דײַטש הייסט עס, און פאַרשמעלט איהם דאָס מויל! לאָזט איהם, זאָגט ער, ניט אויסרעדען אַ וואָרט, און רופט צענויף ווידער אַ מאָל דעם קאזנאטשיי מיט'ן פאַטשטמייסטער, מיט'ן טעלעגראַף פיסט, מיט'ן וואָיט פון דער קרושניקער גמײנע פאַן פּשעפּעצקי, מיט'ן קשיאָנרז, און רופט זײַך, זאָגט ער, אָן צו זײַ, אויף דײַטש, געוויינטליך: „מײנע העררען, זאָגט ער, זײט וויסען, זאָגט ער, אז אָט דער יודע איז אַייער בורמישטש! — און טהוט, זאָגט ער, אַ ווייזאָן אויף איהם, אויף יחיאל'ען הייסט עס. — איהר אַלע, זאָגט ער, פאַרמאָגט ניט אין קאַפּ, וואָס אָט דער יודע פאַרמאָגט, זאָגט ער, אין דער פּיאטע!...“

אויסגעהערט פון יחיאל'ען די שענע מעשה ביז'ן סוף, בייטעל איך דאָך אויס אַלע בייזע וויסטע הלומות אויפ'ן דײַטש'ס קאַפּ און אויף זײנע הענט און פיס. „נאָך דאָס, זאָג איך, געהט דיר אָפּ, יחיאל! קאַרג, זאָג איך, וואָס דו ביזט פאַר דײַן שיסען אַרויף, זאָג איך, געווען, ניט היינט געדאַכט, אויף אַ האָר פונ'ם טוידט, באַדאַרפסט דו נאָך אַיצטערטאָ, זאָג איך, געהן שפּיעלען זײך מיט'ן מלאַך-המות, ריזיקירען מיט'ן לעבען און ווערען, זאָג איך, אַ בורמישטש פון אסת־תענית בײַז פורים!“ קוקט ער מיך אָן, יחיאל הייסט עס: „פאַר וואָס עפּים פון אסת־תענית בײַז פורים?“ „וואָס דען, זאָג איך, אויף לאַנג? נישט מעהר, זאָג איך, זאָל דער אירישער גלות געדויערען, וויפּיעל דו

וועסט, זאג איך, זיין בורמישטש אין קרושניק! דערווייל, זאג איך, האָט נאָך דיין דייטש ביי גאָט, זאָג איך, קיין קוויטעל ניט אַרויסגענומען, אז קרושניק איז זיינס. דו ווייסט, זאָג איך, וואָס דו קאָנסט האָבען דערפאַר, זאָג איך, טאָמער פּאַני איז גובר, און קרושניק מיט יונעוו מיט מאַזעלכאַזשעץ מיט לובלין פּאַלען אַרײַן, זאָג איך, צוריק צו איהם אין די הענט אַרײַן? אָט דער אייגענער וואָיט, פּאַן פּשעפּעצקי, זאָג איך, וועט דעמאָלט אויסגלעטען, זאָג איך, די וואָנסים און וועט אוועקגעהן גלייך, זאָג איך, צום נאַטשאַל־ניק און וועט, זאָג איך, צושטעלען אַ בענקעלע דיר און מיר און אונז אַלע, הלאַאי, זאָג איך, זאָל איך ליגען זאָגען און ס'זאָל זיין גיט אין אַזאַ שעה, זאָג איך, אַרויסגערעדט!" און ווי מיינט איהר, פּאַני שלום־עליכם, ווער האָט געראַפּען? איך באַריהם מיך ניט פאַר אַיך, הילילה, אז איך בין דאָ דער גרויסער חכם, און קיין גבאיאים, ווי זאָגט איהר, איז היינטיגע צייטען נישט פאַרהאַנען. נאָר מען איז דאָך עפּים אַ איד אויף דער וועלט מיט אַ חוש הריח, איהר פאַרשטעהט צי ניין, האָב איך אָנגעשמעקט דעמאָלט נאָך, אז דער דייטש איז אַרײַן צו אונז אין קרושניק מיט געזאַנג און מיט טענץ און מיט'ן גאַנצען טראַסק, אז דאָ איז פאַרהאַן אַלסדינג, וואָס איהר ווילט — סיי גבורה, סיי חכמה, סיי געלט, נאָר איין זאָך פעהלט: אריכות ימים... אַ סימן האָט איהר — אָט איז פּאַני דערנאָך אַרײַנגעקומען צו אונז, האָט מען באַלד געקאָנט אַרויסזעהען, אז דער איז אַרײַן על מנת להשתקע, מיט אַלע פיער, איהר פאַרשטעהט צי ניין, וואָרום ראשית כל דבר האָט ער אָנגעהויבען פון אַ פּאָגראַם, פון אַ אידישען פּאָגראַם מיט אַלע תּגין... נאָר דאָ געה איך שוין אַרויס פון איין מעשה און פּאַל אַרײַן אין אַ נייער מעשה, און איהר האָט דאָך ליעב, זאָגט איהר, אז יעדער מעשה זאָל זיך זיין באַזונדער דער אַ מעשה. טהו איך אַיך צוליעב און מיר רוחען זיך אָפּ אַביסעל, דערנאָך וועלען מיר געהן ווייטער צו אונזערע מעשיות פון טויזענד איין נאכט.

## 6.

## יחיאאל געוועלטיגט.

— — — האלטען מיר, הייסט עס, דערביי, ווי אזוי מיין יחיאאל'ען האָט דער דייטש געקרוינט פאר בירגערמייסטער אין קרושניק. נו, געוויס בין איך געווען גערעכט, אז כ'האָב איהם נביאות געזאָגט, אז זיין בירגערמייסטעריי וועט געדויערען פון אסתר-תענית ביז פורים, נישט מעהר זאָל דער אידישער גלות גע-דויערען! דערפאר אָבער האָט דער דייטש געהאַט אַ בירגערמייסטער — מעג שוין אויף אונז ביידע זיין אזא יאָהר! נישט חלילה מהמת באריהמעריי, וואָס יחיאאל איז מיינער אַ זעהן, נאָר ווייל מיר זענען אידען, איהר פארשטעהט צי ניין, ווייסען מיר, ווי אזוי צו פיהרען דאָס רעדעל... הלואי, הערט איהר, וואָלט מען אונז טאָקי איבערגעגעבען די גאַנצע ממשלה פון דער גאַנצער וועלט, וואָלט איהר געזעהען, וואָס פאר אַ פנים די וועלט וואָלט געהאַט... אַ סימן האָט איהר — נעמט פוילען, טאָקי אונזער מדינה פוילען. ווי זאָגט איהר — שוין איין מאָל אַ מדינה! האָט איהר דאָך גע-האָרכט מן הסתם, ווי אזוי פליאַקע האָט זיך אַמאָל צעאַמפערט, נאָך פאר סאָביעסקי'ס צייטען איז דאָס געווען, נישט געקאָנט זיך אויסגלייכען מיט די כבודים, ווער ס'זאָל געוועלטיגען, זיין מלך הייסט עס. איז געבליבען, מע זאָל וואַרפען גורל. האָט מען געוואַרפען גורל, איהר פארשטעהט צי ניין, ווער ס'וועט דער ערשטער אַריין אין שטאָדט, דער זאָל זיין מלך. איז געפאלען דער גורל אויף אַ אידען, רב שאול וואַהל, ווייל ער איז דער ערשטער אַריין אין שטאָדט. וואָס זאָל מען מהן? פארפאלען — איז דער איד געוואַרען מלך און האָט געוועלטיגט, זאָגט מען, אזוי לאַנג ווי עס דאַרף געדויערען, למשל, מע זאָל זאָגען „אשרי“ און „ובא לציון“. דערפאר האָט ער אָבער געוועלטיגט אזוי, אז די פוילען קאָנען זיך נאָך ער היום פון איהם נישט אַפלוויי.



בען; ס'איז נור א וועהטיג די רשעים, א מכה זיי, וואָס אָט דער מלך איז געווען, איהר פארשטעהט צי ניין, א "זשידעק", ווייטער וואָלמען זיי איהם פארגעטערט און פאראייביגט!

דאָס אייגענע איז געווען אויך מיט מיין יחיאל'ען. וויבאלד מע האָט איהם געקרוינט פאר בירגערמייסטער אין קרושניק, אזוי האָט ער פונ'ם ערשטען טאָג אָן גענומען מאַכען נייע פאָרנדרעם. קודם-כל האָט ער זיך געגעבען א נעם צו מאַכען שלום צווישען די פעלקער, דאָס הייסט, צווישען די קרושניקער פּאָליאַקען, גוים און להבדיל אירען. וואָס־זשע האָט ער געטהאָן? וועט איהר האָרבען, וואָס יאָנקעל יונגעווער'ם זעהן איז א בעלן! ער האָט גענומען און האָט צענויפגערופען אין מאַגיסטראַט דעם רב מיט'ן קאַזשאַנע רב, דעם ראַבינער הייסט עס, און, להבדיל, דעם קשיאָנדרז מיט'ן גלח מיט'ן וואָיט פון דער גמינע, פאַן פשעפעצקי, און האָט פאר זיי געהאַלטען א גאַנץ פינע דרשה, און דוקא אין פּויליש לשון, און האָט זיי אויפגעקלערט און באַווויען מיט אותות ומופתים, אז ס'איז נישט גוט, וואָס מענטשען קריעגען זיך, און אז ס'איז טויר זענד מאַל געזינטער פאר אַלעמען, אז מע לעבט בשלום, וואָרום אויף שלום, איהר פארשטעהט צי ניין, שטעהט די וועלט. ער האָט דאָס געבראַכט אזוי ווייט, אז מע האָט זיך געגעבען איינס דאָס אַנדערע דאָס וואָרט (אונזער וואָיט פון דער גמינע פאַן פשעפעצקי האָט אַזש אַרומגעחאַפּט מיין יחיאל'ען: "מאָי קאַחאַנע פאַן יחיאל'ען"), און מע האָט זיך געגעבען אַלע תקיעת-כף, אז מהיום והלאה איז מען גוטע פריינד, שלום ושלוח, אויס פרייץ, אויס גוי, אויס איד, להבדיל, קיין שפור פון קנאה־שנאה, איין עק, א סוף! און די מיאוס'ע ווערטער מיט די צונעמענישען, ווי למשל: "זשיד־זשי", אָדער "בייליס", אָדער "פּליאַקע", אָדער "חם", אָדער "דבר אחר", זאָלען אויסגעמעקט און פארגעסען ווערען! אַנשטאַט "זשיד־זשי" און "בייליס" זאָל זיין בעסער "איוראַעליטי". אַנשטאַט "פּליאַקע" — "פאַני דאָבראָדויעע". אַנשטאַט "חם" און "דבר

אחר" — "עש'ס אייניקעל" ... און וואָס איז שייך צום באַיקאָט, וואָס די פּוילען באַיקאָטירען די אידען, האָט ער אַרױפּגעלעגט אַ שטראַף, מײן יחיאל הייסט עס, פון אַ דרייערעל בײַ אַ פינגער-אױך צוואַנציגער, נישט נור פאַר באַיקאָטירען — אַפילו פאַר'ן וואָרט "באַיקאָט" אַלײן, טאָמער רעדט עמיצער אַרויס, איז חיות ניט זיכער! דאָס וואָרט "באַיקאָט", איהר פאַרשטעהט צי נײן, איז נאָ יזכר ולא יפקדו!

דאָס האָט איהר אײך נומער איינס. וּלְשׁוֹנֵי הָאֵם ער איינ-געפיהרט, אויפ'ן פּערלאַנג פּונ'ם דייטשען קאָמענדאַנט, אַ וואַך, אַ מין שטאַדט-מיליציע, וואָס זאָל שטעהן תמיד גרייט און אָפּהי-טען די שטאָרט, טאָמער ווערד הילף קרושניק באַפאַלען פּונ'ם זונא, און ווי אזוי, מײנט איהר, האָט ער דאָס געמאַכט? פּײן, מיט אַ שכל און מיט אַ רעכענונג! בײ יעדער שטוב, האָט ער אײנגע-פיהרט, זאָלען תמיד שטעהן צוויי ערלים, באַוואַפענט מיט שטע-קענס, איינער בײטאָג, דער אַנדערער בײנאַכט. און כּדי מע זאָל זײן באַוואַהרענט, אַז די ערלים, וואָס שטעהען בײנאַכט אויף דער וואַך, וועלען ניט אַנשלאָפען ווערען, וואָרום אײן ערל, אַז עס קומט בײנאַכט, פּאַפט ער, זאָל אויף יעדע צעהן ערלים זײן אײן איד, לְהבדיל, אַ משניה, וואָס זאָל השגחה געבען. מחמת אַ איד, איהר פאַרשטעהט צי נײן, איז מעהר מסוגל אויף אַכטונג צו געבען... היינט האָט ער אַרױפּגעלעגט שטייער אויף יעדען בעל-הבית, סאָי אַ איד, סאָי אַ גוי לְהבדיל, מוז צושטעלען דעם קאָמענדאַנט אזוי פּיעל און אזוי פּיעל מעהל און אזוי פּיעל און אזוי פּיעל זאָל און אזוי פּיעל און אזוי פּיעל טײ און צוקער. וואָס דער מענטש איז רייכער, איהר פאַרשטעהט צי נײן, באַדאַרף ער אַלץ מעהר שטייע-רען, און וויעדער צוריק, דאָס אייגענע פאַרקעהרט — ווער ס'איז אײן אַרעמאָן, ניט דאָ געדאַכט, און קאָן ניט און האָט ניט און באַרמאַנט ניט — איז ער פּטור.

דאָ האָב איך מיך אַרײַנגעמישט און האָב איהם געוואָגט, זאָג איך : „דאָס, זאָג איך, יחיאל, וואָס דו האָסט געמאַכט שלום צווישן די פעל-קער, סקאַסירט דעם באַיקאַט און אַיינגעפיהרט אַ וואַך, איך מײן, זאָג איך, די שטאַרט-מיליציע, דאָס, זאָג איך, אַהרט מיך ניט. פאַר-קעהרט, זאָג איך, זעהר גלייך האָסט דו געטהאָן, זאָג איך. נאָר בײַ די שטייערען, זאָג איך, וואָס דו האָסט אַרױפגעלעגט, — דאָ, זאָג איך, ביזט דו, מײן זון, מתילה דורכגעפאלען. וואָרום וואָסער שוטת, זאָג איך, וועט דאָס וועלען צאָהלען מעהר, ווי ער קאָן ? און ווער, זאָג איך, וועט ניט זײַן אַ בעלן זיך פאַרשרײבען צווישן די אַרעמע לײט, בכדי ער זאָל פאַרשפּאַרען צו צאָהלען שטייער ? ובפרט, זאָג איך, אז אין קרושניק, זאָג איך, זענען דאָך דאָס רוב, ניט אויסגערעדט זאָל זײַן, אַרעמע לײט, קבצנים, דלפנים, עניים ואביונים !”

און כך הוה, ווער איז געווען גערעכט ? ווען נישט דער דייטש, דער קאָמענדאַנט הייסט עס, קומט איהם צוהילה, וואָלט מען איהם, יחיאל'ען הייסט עס, צעריסען אויף שטוקלעך ! דער ערשטער איז געווען דער וואָיט פון דער גמינע, פאַן פשעפעצקי. ער האָט זיך ניט געפּוילט און איז אַוועק צום קאָמענדאַנט אין האָט איהם אַרײַנגערױמט אַ סוד, אז דער זשירעק, וואָס ער האָט איהם געקרוינט פאַר בורמישטש, נעמט צענויף דאָס גאַנצע ביסעל גוטס פון קרושניק און באַהאַלט דאָס פאַר'ן „מאָסקאַל“, פון פּאַני'ס וועגען און פאַר זײַנע קאָזאַקען, אויף וועלכע די „בייליסעס“ קוקען אַרויס, ווי אויף משיח'ן — אַ סימן, לאַז מען זוכען בײַ זיי אין די קעלערס און אויף די בוידעמער, וועט מען געפינען פון כל טוב... און דאָס ווייסט איהר דאָך מסתמא, אז אַ מסור האָט אין זיך אַ כח — מע גלויבט איהם. און וואָס טױג אײך, מע האָט זיך אַ נעם געגעבען צו די קרושניקער אידען און מע האָט גענומען מאַכען „אַביסקעס“, זוכען, נישטערען, און אז מע זוכט, ווי זאָגט איהר, געפינט מען ; מע האָט געפונען באַהאַלטען אין די קעלערס

און אויף די בוידעמער, איהר פארשטעהט צי ניין, טאקי פון כל טוב, ביי וועמען מע האָט געפונען באהאַלטען אַביסעל זילבער, ביי וועמען דאָס פּסח'יגע געפעט, ביי וועמען אַ פּלעשעל "וויש-ניק" און ביי וועמען שבת'דיגע מלבושים. ביי איינעם, ביי אבא דעם שוחט, האָט מען אויסגעטרייסעלט אַ גאַנצען מאַיאָנטעק — דריי שאַרפע מעסערס, איינגעוויקעלט אין אַ פאַטשיילע, און אַ זע-קעלע מיט אַ מין זאַך, וואָס האַפט דעם אָנבליק פון פּולווער...

אַט דאָ האָט זיך אָנגעהויבען אַ חתונה! מע האָט זיך אַ נעם געגעבען צו אבא דעם שוחט: "וואָס איז דאָס ביי אַיך, רב איד, פאַר געוועהר? ... דאָס האָט איהר צוגעגרייט פאַר די קאַזאַקען? זייט זיך מודה!" ... האָט זיך אבא דער שוחט גענומען דרעהען אַהין און אַהער — ס'איז שלעכט, ער קאָן זיך ניט אַרויסדרעהען! מילא, די מעסערס — דאָס זענען, זאָגט ער, זיינע כליוזין, זיינע אינסטרומענטען, איהר פארשטעהט צי ניין, זיינע הלפים. "וואָס זשע האָסט דו זיי באַהאַלטען אויפ'ן בוידעם?" ער האָט, זאָגט ער, מורא געהאַט פאַר דער מאַביליזאַציע. פאַני, זאָגט ער, מאַכט מאַביליזאַציע, קאָן זיך עס אויסלאָזען ביי איהם, זאָגט ער, מיט אַ פּאַגראַם... "גוט, וואָס זשע איז אַט דאָס זעקעלע, וואָס האַפט דעם אָנבליק פון פּולווער? וואָס איז דאָס פאַר אַ מין?" טענה'ט נעבאָך אבא דער שוחט: ס'איז גאָרניט, ס'א געלעכטער, זאָגט ער, דאָס איז מוהל'מעהל, וואָס מע באַשיט, זאָגט ער, אַ קינד תיכף נאָך דער מילה. נאָר געה רעד מיט קיריה'דייטש — מילה היינט, מילה מאָרגען, אַז יענער האָט זיך אַריינגענומען אין קאַפּ קאַזאַקען! און ס'איז געבליבען, מע זאָל שיקען רופען דעם רב מיט'ן קאַזשאַנע רב, דעם ראַבינער הייסט עס, און אַלע איבעריגע שבעה טובי עיר, די פיינסטע בעלי-בתים פון קרושניק, און מיך מיט מיין יחיאל'ען בתוכם — און דאָ איז אַפּוירגעקומען אַ טרויער-ריגע געשיכטע, וואָס טרעפט זיך איין מאָל אין צעהנטויענד יאָהר! ס'איז כדאי, די דאָזיגע געשיכטע זאָל דערצעהלט ווערען גאַנץ באַ-

זונדער און באשריבען ווערען דורך אייער פענדעל, לאָזען, אַרדבה, אירען לייענען און לאָזען עס אונזערע קינדער דערצעהלען פאַר זיין ערע קינדער און קינדס־קינדער, אז ס'איז געווען אַמאָל אַ משוגעת, וואָס מע האָט עס גערופען מלחמה, און אז ס'איז געווען אַמאָל אַ מדינה, וואָס מע האָט זי גערופען פּוילען, און אז די מדינה האָט גע־הערט צו פּאָנין, און דער דייטש האָט געשארפט אויף איהר די צייהן, און דערווייל זענען אירען געווען דאָס כפרה־היהנדעל, און ווער ס'האָט געהאַט גאָט אין האַרצען, דער האָט זיך אין אונז נוקם געווען, זיך געבאָדען אין אונזער בלוט... האָט קיין פאַראיבעל ניט, פאַני שלום־עליכם, אז איך הויב אָן צו רעדען דערפון, נעמט מיך אָן ביי'ם האַרצען, און איך מוז זיך אָפשטעלען אויף אַ וויילע, איר בערהאַפען דעם אָטהעם.

## .7

## די קרושניקער דעפוטאציע.

— — האַלטען מיר, הייסט עס, ביי דעם, ווי מיין יחיאל איז מיט גאָטס זיינער הילף בורמישטש אין קרושניק און געוועל־טיגט, ווי זאָגט איהר, ביד חזקה, און די פּאָליאָקען ימה שמם וזכרם גראָבען, זוכען אויף איהם בלבולים און רעדען אויס אויף איהם און אויף אונז אַלעמען המן'ס מסירות, אַזוי לאַנג און אַזוי ברייט, ביז די דייטשען האָבען גענומען מאַכען „אָביסקעס“ אין שטאָדט, דאָס הייסט, מע האָט גענומען זוכען און נישטערען און טרייסלען, און גאָט האָט זיי געהאַלפּען, זיי האָבען אויסגעטרייסעלט ביי אבא דעם שוחט באַהאַלטענע חלפים מיט אַ זעקעל מוהל־מעהל, וואָס האַפט דעם אָנבליק פון פולווער, און ס'האָט זיך אָנגעהויבען אַ חתונה — טאַטעניו! ראשית חכמה, האָט מען דעם שלים־מזל, דעם שוחט, הייסט עס, צוגענומען און אַריינגעזעצט איהם במחילת כבודו אין קאָטשומענט אַריין אייגעס אַליין, עס זאָל איהם חלילה

קיין עין הרע ניט שולט זיין, אז קיינער זאל צו איהם ניט צוטרעדן טען, — און אין שטאָרט איז געוואָרען, וואָס זאל איך אַיך זאָגען, הושך ואפילה, תשעה-באב! און מע האָט זיך אַ וואָרף געגעבען באַלד צו מיר: „סטויטש, זאָגען זיי, יאָנקעל, וואָס שווינגט איהר? אַייער זוהן, זאָגען זיי, איז בורמישטש און איהר זענט, זאָגען זיי, אַזאָ חשוב — איין וואָרט אַ גוטס ווען איהר זאָגט, זאָגען זיי, אַזוי ווערד דער שלים-מול, דער שוחט הייסט עס, געהאַלפּען“... טענה איך צו זיי, צו דער שטאָרט הייסט עס: „משעפעט זיך אָפּ, זאָג איך, איהר האָט, זאָג איך, אַ גרויסען טעות, מיינע ליבע אידען! ערשטענס, זאָג איך, בין איך גאָר ניט אַזאָ גרויסער חשוב, ווי אַיך ווייזט זיך אויס; און אפילו לאַמיר, זאָג איך, זאָגען, אַז יאָ, איז איך ניט אַזאָ גרויסע מעלה, זאָג איך; אַדרבה, אַט ווייל, זאָג איך, מײן יחיאל איז בורמישטש און ווייל, זאָג איך, איך בין אַ חשוב, ווי זאָגט איהר, אַ צד אין באַך, קאָן איך, זאָג איך, גיכער קאָלי מאַכען, זאָג איך, איידער פאַרריכטען, וואָרום איהר זאָלט קענען די דייטש שעה, זאָג איך, ווי י איך קען זיי, וואָלט איהר דאָס ניט געזאָגט, זאָג איך; איך וועל אַיך, זאָג איך, קלאָר מאַכען, וואָס אַ דייטש איז: אַ דייטש, זאָג איך, האָט פיינט חניפה, ווי אַ כשר'ער איד חזיר, און קאָן נישט ליידען פּוסמע רעד, און פון לשון אונטער קופּען, זאָג איך, איז דאָך אָפּגערעדט; ס'איז ניט פאָני, זאָג איך, איהר פאַרשטעהט צי ניין, וואָס קוקט אַיך אין יד אַרײן, טאָמער וועט איהר איהם עפּים נתן'ען... דייטש, זאָג איך, איז אַיין אייך דעלע מאַטעריע, זאָג איך!“... וואָלט שוין געמענט זיין גענוג, אַיאָ? האָט איהר דאָך אָבער צו טהון מיט אידען זאָלען געזונט זיין! איהר זאָגט זיי דאָס, ענטפּערען זיי אַיך בוידעם! זאָגט איהר זיי בוידעם, ענטפּערט מען אַיך פעטרישקע! און דאָ דעם שוחט'ס ווייב מיט די קינדער שטעהען ביי דער זייט און וויינען, און יאָמערען, און שלאָגען זיך קאָפּ אָן וואַנט, איך ווייס ניט, ווי אַזוי איהר, פאַני שלום-עליכם, איך האָב אַ טבע, אַז איך דערזעה טרערען, בלייב

איך געפלעפט. איך קאָן ניט זעהען, ווי יענער וויינט. איך קאָן נישט — און שוין! ניט מחמת איך באַריהם זיך פאַר אײך, אָו איך בין אַ גוטער, נאָר דער כח פון טרערען, איהר פאַרשטעהט צי ניין! צום סוף, וואָס לאָזט זיך אויס? אָו ס'איז אומזיסט די טרחה, מע פאַר-שפּאַרט מיך בעמען, מע האָט נאָר פון אויבען געשיקט מײך רײ-פען, און ניט נאָר מיך אַלײן, נאָר דעם רב אויך, מיט דעם קאַזשאַנע רב, דעם ראַבינער הייסט עס, און אויך די אַלע איבעריגע פיינסמע בעלי בתים פון קרושניק. איז אונז געוואָרען רעכט קאַלעמוטנע אויפ'ן האַרצען, איהר פאַרשטעהט צי ניין, נאָר מיר האָבען זיך אָנגענומען מיט מוט, און גענומען זיך גרייטען אין וועג אַרײן, דאָס הייסט, מיר האָבען זיך אָנגעהאַן אַלע שבת'דיג, מיט צילינג דערס, פיינ, ווי עס געהער צו זײן; עס האָט אויסגעזעהן, אָו נישט מע רופט אונז, נאָר מיר געהען אַלײן מעשה דעפוטאַציע, איהר פאַרשטעהט צי ניין... דערווייל האָט דערזעהען מיינע, אָו איך טהו אָן די שבת'דיגע קאַפּאַמע פּלוצים אין מיטען מיטוואָך, פרענט זי מיך: "יאַנקעל, וואוהין איז?" זאָג איך איהר ניט מסתמא, אָו מע רופט מיך פון אויבען, וואָרום צו וואָס באַדאַרף אַ אירינע אַלסדינג זײסען? נאָר איך דערזעהל איהר אַ מעשה, אָו דאָס געהען מיר מיט אַ דעפוטאַציע צום זײטש, צום קאַמענדאַנט הייסט עס, ראַטעווען אַ אירדען נעבאָך פון דער תּלּיה. פאַרברעכט זי די הענט און הויבט אָן צו ליאַרעמען: "יאַנקעל, מע דאַרף ניט! און אַ מכה איז איהר! און אַ דונער האָט זי דערשלאָגען! און אײן אומגליק האָט זיך גענומען אויף כל ישראל, הלואי זאָל זי ליגען זאָגען!" ווי געוויינטליך, אַ ווייב, וואָס פאַרשטעהט אַ איר-דינע, משטיינט געוואָנט? האָטש דעם אמת טאָר מען ניט פאַר-לויקענען, אָו מיינע עליה השלום איז געווען ניט אַזאַ נאַרישע אירדינע, ווי אַנדערע ווייבער, אָבער גאַרנישט קיין נאַרישע, מע קאָן זאָגען פאַרקעהרט, אַ אירדינע אַ קלוגע איז זי געווען, אַ גאַנץ קלוגע, און צײטענווייז פּלעגט זי רעדען נאָר ווי אַ חכמה, ווי אַ

חכמה נפלאה! נישט מחמת זי איז געוועזען מיינע, דערפאר זאג  
 איך עס, און נישט מחמת זי איז שוין אויף דער אמת'ער וועלט,  
 דערפאר לויב איך זי, ווי זאגט איהר: „אחרי מות קרושים". ניין.  
 איך בין נישט גלייך צו אנדערע מאנען. א סימן — ווען איהר זענט  
 אין קרושניק און טהוט א פרעג אויף מרים מירעל יאנקעל יונע-  
 ווער'ס, וואָלט איהר זיך אָנגעהערט שבחים, מיט שבחים, מיט  
 שבחים! ערשמענס, אַ אַידינע אַ צדקנית. ניט חלילה קיין  
 „וצדקתך", ווי אנדערע ווייבער, וואָס קאָנען זיך ניט צעשיידען  
 מיט'ן קרבן-מנחה, אָדער מיט'ן צאינהוראינה. דאָס אחוץ. פרום  
 איז זי געוועזען, זעהר פרום! נאָר ווער שמועסט דען פון פרום-  
 קייט? מיר רעדען פון גוטסקייט רעדען מיר, פון לשון כאַראַקטער!  
 דאָס איז געווען אַ אַידינע! אַ מזג טוב! אַ מענטש אָהן אַ גאַל!  
 וואָס איז שייך זאָגען אָהן אַ גאַל? יעדער מענטש האָט אַ גאַל, וואָס אַז  
 איהר טרעט איהם אָן, שיסט ער אַויס, וואָרום אַ מענטש איז דאָך ניט  
 מעהר ווי אַ מענטש, איהר פאַרשמעהט צי ניין? נאָר איך וויל  
 אַיך ניט מישען איינס אינ'ם אנדערען, און באַריהמען זיך, ווייסט  
 איהר דאָך, אַז כ'האַב פיינט. דעריבער מאַך איך עס בקיצור און  
 געה בעסער אַריבער גלייך צום עיקר המעשה, ווי אַזוי מיר זענען  
 געגאַנגען, איך און דער רב און דער קאַזשאַנע רב, דער ראַבינער  
 הייסט עס, און די איבעריגע שבעה טובי עיר פֿון קרושניק, צום אַרון  
 בפקדן, צום קאָמענדאַנט הייסט עס, האָרכען וואָס וועט ער זאָ-  
 גען. און געגאַנגען זענען מיר פעסט, ווי אויף איין אייזערנעם  
 ברוק — פאָרט, ווי זאָגט איהר, אַ שטיקעל חשוב ביים פּריץ, דער  
 פאָטער פּונ'ם קרושניקער בירגערמייסטער — מיט דער האַנט אַוועק  
 מאַכען קאָן מען דאָס ניט! און געהענדיג אַזוי, האָבען מיר זיך  
 דערווילע צוגעגרייט, ווי אַזוי און וואָס מיר זאָלען מיט איהם  
 רעדען, מיט'ן קאָמענדאַנט הייסט עס. אָנהויבען האָב איך גע-  
 זאָלט, אַזוי האָבען מיר אָפּגעשמועסט, מיט די ווערטער פון  
 „ואתחנן": „ א ת ה ח י ל ו ת ל ה ר א ו ת א ח



עברך" — דו, דייטש, האָסט אָנגעהויבען צו באַווייזן צו דיין קנעכט, אַת ג' ד' ל' — דיין גרויסקייט; דו, הייסט עס, דייטש, ביזט געווען צו אונז אַלע מיט גנאָד פון דעם ערשטען טאָג אָן, וואָס דו האָסט געשטעלט דיין פּוס אויף אונזער לאַנד... און נאָך כדומה אַזעלכע הויכע ווערטער. צו וואָס זאָלען מיר וואַרטען, איהר פאַרשטעהט צי ניין, ביז ער וועט אונז אַמאָל עפּים זאָגען? אַמעהר, וועלען מיר בעסער פאַרהאַפּען פּריהער, און בדרך אַגב ווער לען מיר אַרייַנוואַרפען אַ פּאָד ווערטער וועגען שוּחט, איהם קלאָר מאַכען, ער זאָל וויסען, ווער דער שלים-מזל איז, דאָס הייסט, אבא דער שוּחט, און צו וואָס האָט ער באַהאַלטען זיינע חלפּים, און וואָס באַדייט דאָס זעקעלע מוהל-מעהל — אַ גאַנצע דרשה. נאָר אַז ס'איז באַשערט, ווי זאָגט איהר, אַיין אומגליק, נעמט עס אָפּ דאָס לשון. און אַט-אַדאָ הויבט זיך ערשט אָן די רעכטע מעשה פון טווענד איין נאכט, וואָס אַז איך דערמאָן זיך, שטעלען זיך מיר נאָך אַיצט די האָר קאַפּויר.

\* \* \*

בקיצור, געקומען צו געהן צום קאָמענדאַנט, טרעפען מיר אין הויף דעם שלים-מזל, טאַקי אבא דעם שוּחט הייסט עס, ווי ער שמעהט אַ געבונדענער, די הענט אַרונטער, און צוויי זעלנער מיט אָנגעלאָדענע ביקסען פון ביידע זייטען. די זעלנער שטעהען גרייט צו דער אַרבייט, און ער, דער שוּחט נעבאָך, טרייסעלט זיך ווי אַ לולב און שעפּטשעט עפּים שטילערהייט, אַפּנים, ער זאָגט ודוי, ניט אַנדערש... ווילען מיר דאָך מסתמא אַ שמועס טהון מיט איהם: „רב אבא, נאָט איז מיט אַיך!“ טהוען די זעלנער אַ וואונק צו אונז מיט די ביקסען: הוּהר והשמר — אַז טאַמער, הייסט עס, רעדען מיר אויס מיט איהם אַ וואָרט, מיט'ן שוּחט הייסט עס, אזוי ווערען מיר געשאַסען! און אַז אַ דייטש זאָגט, אַז ער וועט שיסען, איז ער אַ כּמוּח. וכפרט אין אַזא צייט, ווען די גאַנצע וועלט איז, ווי זאָגט איהר, משוגע געוואָרען! כּאַלר עפּים — שיסט

מען! מע קומט צו צו איך, איהר פארשטעהט צי ניין, און מע זאגט אייך: „פעטער! איהר האָט אַ שמעק טאכאק — איז נוט, אַניט — שים איך אייך!“ ... מע ניט איך נישט קיין צייט אפילו צו באַטראַכטען זיך, פאר וואָס און פאר ווען! און ווער שמועסט, למשל, איהר זאָלט וועלען פארענטפערען זיך, אַז איהר זענט גאָר קיינמאָל ניט געווען קיין טאכאק־שמעקער — איז היות ניט זיכער! אַט אַזאָ וועלט איז דאָס געוואָרען, און געה מאַך!

בקיצור, ווי אזוי אונז, קרושניקער אידען, איז געוואָרען אויפ'ן האַרצען, אַז מיה האָבען דערזעהען דעם שוחט אַ געבונדענעם און ער זאָגט ודוי — באַדאַרף איך אייך נישט דערזעהלען; נישקשה, איהר קאָנט זיך עס שוין אַליין משער זיין. איך האָב מיר נור גע־טראַכט: „רבנו דעלמא כולח! גוואַלד געשריגען, וואָס וועט דאָ זיין, למשל, מיט דעם אידען? און וואָס וועט זיין מיט זיין ווייב, די אלמנה געבאָך, און מיט זיינע קינדער, די יתומים, טאָמער, חלילה וחס, איהר פארשטעהט צי ניין, אַל תפתח פה לשטן?“ ... און אזוי ווי מיר שמעהען אזוי און טראַכטען, קומט ניט אַרויס צו אונז — ניט דער קאָמענדאַנט, גאָר איין אַנדער שוואַרץ יאָהר? אַ רויטער, אַ געפאַקטער, אַ זאַטער, גאָר - וואָס פּיין אָפּגעגעסען און, ווי עס ווייזט אויס, אַביסעל אויסגעטרונקען אויך, אָהן אַ הי־טעל און מיט אַ ציגאַר אין די צייהן, און געבען איהם שמעהען גאָר צוויי אָפיציערען, אויך אָפּגעגעסענע און אויך אָהן היטלען. זיי קוקען אויף אונז, מיר אויף זיי — מע באַטראַכט זיך, הייסט עס, איינס דאָס אַנדערע דערווייל אזוי, אָהן ווערטער. וואָס ווייטער וועט זיין — ווייסט מען ניט. וואָלט דאָס געווען ער אַליין, דער קאָמענדאַנט הייסט עס, און וואָלט ער אונז אויפגענומען ווי מענ־טשען, אין שטוב, ניט אין דרויסען, וואָלט געווען גאָר אַנדערע דבורים, מיט אַנדערע ווערטער, מיט אַנדערע רעד. און אזוי וואָס? גאָרנישט! מע שמעהט און מע שווייגט. מיר, דאָס הייסט, איך און דער רב און דער קאָזשאַנע רב, דער ראַבינער הייסט עס, שמע־

הען סאמע פאָרענט ביים רעכטען פייער, און זיי, די איבעריגע קרושניקער בעלי־בתים חשובים, שמעהען הינטער אונז און שטופען אונז פון הינטען, מיר זאָלען עפּים אָנהויבען זאָגען. נאָר געהט זאָגט, אז סע זאָגט זיך ניט! און אַנב וואַרט איך אויפ'ן רב — ער איז עלטער, און דער רב וואַרט אויפ'ן קאַזשאָנע רב, ער איז אַ געשוואוירענער. דערזעהען, אז קיינער רעדט ניט, אַ דעפוטאַציע אָהן ווערטער, אַ שמילע וועטשערע, רופט זיך אָן צו אונז ער, דער גראַבער הייסט עס: „ווער זענט איהר?“ האָפּ איך מיך שוין אַרויס, ווי איין עזות־פנים, יעכור עלי מה, און שמעל איהם פאַר, אז דער אַלטער, דער זקן הייסט עס — דאָס איז אַנזער רב, זאָג איך, און דער יונגערער — דאָס איז דער קאַזשאָנע רב, דער ראַט בינער הייסט עס, און איך בין, זאָג איך, יאַנקעל יונגעווער, דער פאָטער, זאָג איך, פונ'ם קרושניקער בירגערמייסטער. מיין איך, אז ער וועט דאָ בטל ווערען; צום סוף — ווערוואָס? לאַ קם ולא זע! דערזעהען, אז גדלות געהט דאָ ניט, האָב איך אָנגעהויבן בען מיט רחמים, ווי זאָגט איהר, כי בתחנונים ידבר רש: „אזוי און אזוי, זאָג איך, מיר זענען געקומען צו דיר, זאָג איך, אַ דעפוטאַציע, די פאָרנעהמסטע בעלי־בתים פון קרושניק, מיט אַ בקשה, זאָג איך, בעטען רחמים פאַר אַט דעם אידען“, — זאָג איך, און באַווייז איהם אָן מיט דער האַנט אויפ'ן שלים־מזל, אויף אבא דעם שוחט הייסט עס. הערט ער מיך אויסעט, דער גראַבער דייטש, הייסט עס, און טהוט אַ מאַך צו די זעלנער, מע זאָל אונז נעמען. נעמט מען אונז, איהר פאַרשטעהט צי ניין, און מע פיהרט אונז אוועקעט טאַקי תוך כדי דבור און מע זעצט אונז אַריינעט, ווי די אמת'ע גנבים, איטליכען באַזונדער אין איין אנדער דור. און געדויערט האָט עס אַ רגע כמימרא, אַ סך ווינציגער, ווי איך דערזעהל איך! וואָלט מען האָטש געלאָזט אונז שיקען אָנזאָגען אַהיים, וואו מיר זענען — איטליכער האָט דאָר אַ ווייב און קינדער — איז ניין! אַריינגעזעצט, צוגעשלאָסען די טהיר — און שוין! פרענען אַ

דייטש, פאר וואָס? איז דאָך ניט שייך! ערשטענס, וועט ער  
 אייך ניט ענטפערען. איז איינס. און דאָס אנדערע — טאָמער  
 וועט חלילה זיין נאָך ערגער, וואָרום מלהמה-צייט, איהר פארשמעהט  
 צי ניין, אז סע שמעקט מיט פולווער, באדארף מען גלאַט זיין געהיט  
 מיט איין איבעריג וואָרט, וואָרום מי יודע, ווער פון די צדדים  
 וועט מנצה זיין און מיט וואָס דער סכסוך קאָן זיך אויסלאָזען?  
 עס קאָן נאָך זיין, ווי זאָגט איהר, עליונים למטה ותחתונים למעלה,  
 דאָס הייסט, ווער עס דארף ליגען אין דער ערד זאָל מנצה זיין, און  
 ווער עס דארף מנצה זיין — זאָל דער גאָר ליגען אין דער ערד און  
 באַקען בייגעל...

בקיצור, מיר זענען געווען גוט, גוט אין דער ארבייט, האָטש  
 אפילו, אז מע וויל צוריק, וואָס פאר אַ חטא האָט מען אויף אונז  
 געקאָנט געפינען, וואָס מיר זאָלען דאָ מורא האָבען? זכפרט, מיר  
 האָבען דאָך צו טהון, איהר פארשמעהט צי ניין, מיט דייטשען!  
 נאָר געהט רעכט זיך, אז דאָס איז אַ צייט, וואָס דייטשען גופא  
 זענען ניט קיין דייטשען, פראַנצויזען קיין פראַנצויזען און איינגלענד  
 דער קיין איינגלענדער. אַלע האָבען זיך אָנגעטהאָן אין פעל און  
 האָבען זיך פארשמעלט, איהר פארשמעהט צי ניין, פאר חיות, וויל-  
 דע חיות רעות צו אַלדי שוואַרץ-יאָהר! ס'איז געוואָרען ערגער  
 פונ'ם דור המבול, עס וועלט איז געוואָרען. איהר מיינט אודאי,  
 מע האָט אויף אונז אַרויפגעלעגט אַ געלד-שטראַף? אָדער מע האָט  
 אונז חלילה געמשפט מיט שמיץ? ניין, דאָס גראָד ניט! נאָר  
 אז איהר זאָלט זיין מיט אַכצעהן קעפ, וועט איהר אויך ניט צו-  
 טראַכטען! אָט פאָלגט מיר, מוטשעט זיך אפילו ניט. ניט מיר  
 עטליכע מינוט צייט אויף איבערצוהאַפען דעם אָטהעם, וועל איך  
 אייך עפּים דערצעהלען אַ שענס, און איהר וועט זיין אזוי גוט  
 און וועט מיר זאָגען, וואָס איז דאָס געווען: אַ שפּאַס? איין  
 ערנסט? אָדער אַ חלום?

## 8.

## ק ד ו ש - ל ב נ ה .

— — די מעשה, וואָס איך וויל אייך דערצעהלען אַצינד דערט, איז אַ מעשה פון קרוש-לכנה, דאָס הייסט, ווי אזוי מיר, קרושניקער אידען, האָבען מחדש געווען די לכנה. נאָר דערצו מוזען מיר געדענקען, אז מיר האַלטען ביי דער סדרה „וישב“, ווי אזוי מע האָט אונז גאַנץ פיין אַ ר י י נ ג ע ז ע צ ט אין חדיגריא אַריין, מיך און דעם רב, און דעם קאזשאַנע רב, דעם ראַבינער הייסט עס, מיט אַלע איבעריגע שבעה טובי העיר, די גאַנצע גיל-דענע פּאָהן פון קרושניק, דערפאַר, וואָס מיר זענען באַגאַנגען אַזאַ פאַרברעכען — מיר האָבען זיך אָנגענומען אכא דעם שוחט'ס קרויווע, דאָס הייסט, מיר האָבען געבעטען פאַר איהם רחמים, גע-וואָלט ראַטעווען, איהר פאַרשטעהט צי ניין, אַ אידען פון דער תליה.

בקיצור, זיצען מיר זיך אָט אזוי געזונטערהייד, איטליכער אין זיין חדר'על, ווי זאָגט איהר, ניט על התורה ועל העבודה און ניט אויף צעהן ריבעל אַ וואָך זיצען מיר, נאָר מיר זיצען פשוט אין טערמע גלייך מיט אַלע גנבים און מיט אַלע שכורים, — וואָס זאָל מען טהון? וישב — מע האָט אונז באַזעצט, ווי זאָגט איהר, זיצט מען. זיצט מען אַ שעה, זיצט מען צוויי, זיצט מען דריי, עס ווערד שוין באַלד נאכט, — איך בעט אייך, וואָס וועלען מיר אויסזיצען? און דאָרט, אין דערהיים, ווייסט מען אפילו ניט וואו מיר זענען — דאָס איז נאָך ערגער פון אַלץ! און חוץ לזה, גלאַט — איטליכע זאך מוז דאָך האָבען איין עק! ממה נפשך, אָדער אַחין, אָדער אַהער. דער קאַפּ ווערד, זאָג איך אייך, שיער ניט צעשפרונגען טראַכטענ-דיג, און טראַכטען טראַכט זיך לויטער שלעכטס און לויטער ער-גערס! עס שמעלט זיך מיר פאַר, ערשטענס, אז מע משפט אונז קריי-מינאַל; און דערנאָך, ווי אזוי מע פיהרט אויס אויף אונז דעם פּסקדין

לויט דעם גאנצען שלחן ערוך פונ'ם מעלד-געריכט. דאָס הייסט, מע האָט אונז מחילה אויסגעשטעלט אַלעמען, די פיינסטע קרושניקער בעלי בתים, מיט'ן רב און מיט'ן קאזשאַנער רב, מיט'ן ראַבינער הייסט עס, אין איין שורה, און צוועלף זעלנער מיט די אָנגעלאָדענע ביקסען שמעהען שוין גרייט אַקעגען אונז און וואַרטען נור אויפ'ן גוטען וואָרט, — קומט צו געהן דער קאָמענדאַנט בכבודו ובעצמו — אזוי שטעלט זיך מיר פאַר — און ער הייסט אונז זאָגען ודוי — פאַרט אַ דייטש איין איידעלאַמאָן! ווער איך מסתמא אויפגעקאכט און טראַכט מיר: יעבור עלי מה, שוין סאי ווי סאי אַ מינוט פאַר'ן טוידט, לאָס איך מיר האָטש קיהלען, ווי זאָנט איהר, דאָס האַרץ, און לאָס איך איהם האָטש זאָגען, איהר פאַרשמעהט צי ניין, אַ פאַר וואַרעמע ווערטער! און איך הויב אָן מיט'ן לשון פון ויגש, און מאַך צו איהם אזוי: "ב י א ד ו נ י — הער נאָר אויס, דייטש, י ד ב ר נ א ע ב ר ד ד ב ר ב א ז נ י א ד ו נ י — לאָז מיך אויסרעדען אַ וואָרט פאַר דיר, ו א ל י ח ר א פ ד ב ע כ ד ד — נאָר זאָלסט מיר קיין פאַראיבעל ניט האַבען"... און אזוי ווייטער, נישט געלעגט קיין כבוד, וואָס ער איז אַ דייטש, איהר פאַרשמעהט צי ניין, און אַ קאָמענדאַנט, און וואָס איהם איז געראַטען, ער האָט אַיינגענומען קרושניק... און אזוי ווי איך טענה מיך אויס מיט איהם, במחשבה הייסט עס, עפענט זיך ניט די מהיר און עס קומט ניט אַרײַן אַ זעלנער מיט איין אָנגעלאָדענער ביקס? אַריינגעקורמען, טהוט ער צו מיר אַ וואונק, איך זאָל, הייסט עס, זיך מטריח זיין און געהן מיט איהם. העלפט ניט און מע דאַרף זיך מטריח זיין און געהן מיט איהם. איך קום אַרויס אין דרויסען — שוין שטאָקנאַכט; איך קוק מיך איין — די איבעריגע זענען אויך דאָ, דער גאַנצער שפיעגעל פון קרושניק, און דער רב מיט'ן קאזשאַנער רב, דער ראַבינער הייסט עס, בתוכם. ביי יעדען שטעהט זיך אַ זעלנער פון הינטען, אָנגעוואַפענט מיט איין אָנגעלאָדענער ביקס.

און — דער עלטסטער פון די זעלנער טהומ א קאמאנדעווע: „פאָר-  
ווערטס 1“ — מע זאָל געהן, הייסט עס... געהען מיר שוין אלע אינ-  
איינעם, די נאנצע דעפוטאציע, שטילערהייד, אָהן ווערטער, וואָ-  
רום רעדען טאָר מען דאָך ניט, ווי זאָגט איהר: אָסור לרבּר 1 נאָר  
יעדער זיפּץ מיט יעדען קרעכץ רייסט אויס א שטיק האַרץ, אַשטויי-  
גער, אַזוי ווי, למשל, ראש השנה צו מוסף פאַר די תקיעות, האָט  
איהר זיך צוגעהערט, ווי אידען קרעכצען? מעהר פון אַלץ האָט מיר  
וועה געטהאָן דאָס האַרץ אויף אונזער רב, נעבאָך א איד א זקן, א בן  
שבעים — וואָס זאָג איך א בן שבעים? ער האָט באַדאַרפט דע-  
מאָלט, לויט מיין חשבון, אַלט זיין גוטע פינף און זיבעציג, און  
אפּשר, אַז איהר'ט מיך שטאַרק בעמען, טאַקי אלע אַכציג, וואָרום  
איך געדענק איהם נאָך אויף מיין חתונה אין יונעוו, — חתונה  
האָב איך געהאַט אין יונעוו, איהר פאַרשטעהט צי ניין, און איהם  
האָט מען אַראָפּגעבראַכט פון קרושניק — איז ער שוין דעמאָלט  
געווען א איד א זקן, דאָס הייסט, ניט קיין זקן, נאָר גרויע האָר  
האָט ער שוין געהאַט, און פון מיין חתונה ביז היינט האָבען מיר  
שוין א קיימאָלן, אַזוי גרויס ווי — איך זאָל אייך זאָגען אַקוראַט —  
געדענק איך ניט, און אַנב וויל איך ניט אָפּטרעטען פון דער געשיכ-  
טע, וואָס איך דערצעהל אייך, וואָרום סע שוואַכט אָפּ, איהר פאַר-  
שטעהט צי ניין, דעם ענין און מע קאָן חלילה פאַרגעסען וואו מע  
האַלט, האָטש א זכרון האָב איך — הלואי ווייטער, א סימן האָט  
איהר, אָט וועל איך אייך זאָגען וואו מיר האַלטען.

מיר האַלטען אַלזאָ ביים רב, ווי ער געהט זיך אַזוי, דער זקן,  
אויף צופריהער, און מיר, קרושניקער בעלי בתים, נאָך איהם, און  
מע זיפּצט און מע קרעכצט און מע טאָר קיין וואָרט נישט אַרויס-  
רעדען. און וואָלטען אונזערע היימישע געוואוסט, וואו מיר זענען,  
און וואָלטען מיר אַליין האָטש געוואוסט, וואוהין מע פיהרט אונז —  
איז ניין! ווי זאָגט איהר, כּצאן לטבח יובל — ווי די שאָף צו דער  
שלאַכט. אויף א גוט אָרט מע זאָל אונז פיהרען — דאָס זעהט

מען נישט, וואָרום ווי וואָלט אונז דער דייטש ניט געזאָגט, וואוהין מיר געהען? און אז מע וואַרט דאָרט אויף אונז מיט כבודים — דאָס אַדאָי ניט, וואָרום ער וואָלט אונז נישט אזוי געטריבען, ווי ער טרייבט אונז — „פאָרווערטס“ און „פאָרווערטס“! און איי-דער מיר קוקען זיך אַרום, זענען מיר שוין אויף דער טוידטער גאַס, דאָרט, וואו מע געהט צום נייעם הייליגען אָרט. איך זאָג „צום נייעם“, מחמת אין קרושניק האָבען מיר, ברוך השם, צוויי בית-עלמין'ס, איינעם איין אַלטען און איינעם אַ נייעם, דאָס הייסט, דער נייער איז שוין אויך גענוג אַלט, און קיין עין הרע פֿיין באַ-זעצט, אַ קבר נעבען אַ קבר, מע וועט שוין באַלד דאַרפֿען אָפּנען מען פֿעלד אויף אַ דריטען בית-עלמין, אויב גאָט, הייסט עס, וועט שענקען דאָס לעבען, די מלחמה וועט אַמאָל האָבען איין עק, און קרושניק וועט בלייבען קרושניק, און אידען וועלען זיין איינען...

בקיצור, למאי זאָל איך אייך לאַנג מאַרירן זיין? אזוי ווי מיר געהען, שיינט אַרויס די לבנה און מיר טהוען אַ קוק — מיר זענען שוין גאָר ניט ווייט פֿונ'ם בית-עולם; אָט איז דער טויער, אָט איז דאָס „אוהל“, און אָט זענען מיר אַלע דאָ! וואָס זאָל איך קלערען, אַשטייגער? מסתמא איז עמיצער געשטאַרבֿען אין שטאָדט איין אַרם חשוב, אָדער אַפּשר האָט מען געבראַכט צופֿיהר רען אַהער פֿון ערגניץ אַ ברֿמינן, וואָס מע דאַרף איהם ברענגען צו קבר-ישראל? איי, צו וואָס באַדאַרפען מיר זיין דערביי? און צו וואָס מיט אזאַ לוייה פֿון זעלנער? איז דער תירוץ: למאי וואָס דען האָט מען אונז געבראַכט צופֿיהרען אַהער פֿלוצים אין מיטען ביי נאַכט אויף קבר-אַבות? דערווייל, אזוי ווי מיר טראַכט מען דאָ, מיר טהוען אַ קוק — ער איז אויך דאָ, דער שלים-מזל, אבא דער שוחט הייסט עס! ער און צוויי זעלנער מיט איהם! וואָס טהוט דאָ דער שוחט? גאָר אַ קלייניגקייט: ער שמעהט מיט אַ גראַבאָייזען אין האַנט און גראַכט אַ קרקע און וויינט, גיסט מיט טרערען... איז אונז די זאָך באַלד נישט געפֿעלען: ערשטענס.



פון וועמענס וועגען גראַבט ער עס אַ קרקע? והשנית, וואָס איז אבא דער שוחט פאַר אַ גרעכער? און הויז לוח, וואָס איז דאָס וויינען, וואָס ער וויינט? פון אַלע זייטען, איהר פאַרשטעהט צי ניין, איז דאָס קשה, פּלאַי פּלאַים, גאַרניט צו פאַרשטעהן!

עס האָט אָבער קיין סך צייט נישט גענומען, אפשר אזוי פיעל, ווי איך דערצעהל אייך, און אפשר נאָך ווינציגער, און עס זענען פאַרענטפערט געוואָרען אַלע קשיות. דער עלטסטער פון די זעל-נער האָט געגעבען אַ קאָמאָנדעווע, און ס'איז באַשאַפּען געוואָרען, איך ווייס ניט פון וואָנען, עטליכע זאַסטופּעס מיט עטליכע גראַב-אַיזענס, און מע האָט אונז גענומען, איהר פאַרשטעהט צי ניין, און מע האָט אונז אוועקגעשטעלט, אָפּגעטרעטען איינס פון דאָס אַנדערע עטליכע טריט, געגעבען איטליכען באַזונדער אַ זאַסטופּ אין האַנט אַרײַן און באַפּוילען, מיר זאָלען מוחל זיין זיך גראַבען קברים, יעדער באַזונדער פאַר זיך אַ קרקע, מ ח מ ת נ י ט ש פ ע ט ע ר ו ו י א י א פ א ר ש ע ה א ר ו מ — אזוי האָט מען אונז געגעבען צו פאַרשטעהן — ו ו ע ר ע ן מ י ר ג ע - ש א ס ע ן . . .

איהר ווילט וויסען, ווי אזוי מיר האָבען געפיהלט, בעת מע האָט אונז אָנגעזאָגט די דאָזיגע בשורה טובה? איז פאַר יענע קאָן איך אייך ניט זאָגען, דאָס איז זייער עסק, נאָר פאַר זיך בין איך אייך ערב און איך שוועהר אייך בהן שלי, אז גאַרניש. אָבער טאַקי ממש גאַרניש! דאָס הייסט, וואָס איז שייך גאַרניש? אַ לעבע-דיגער מענטש, אַ געזונטער און אַ שטאַרקער, מיט אַ ווייב מיט קינד דער, גיט מען איהם פּלוצים אַ זאַסטופּ אין האַנט אַרײַן און מע הייסט איהם, איהר פאַרשטעהט צי ניין, ער זאָל מוחל זיין זיך אַ ל י י ן א ו י ס ג ר אָ ב ע ן א ק ר ק ע , מ ח מ ת אָ מ באַלד ווערד ער געשאָסען! איך בעט אייך, פּאַני שלוח-עליכם, באַרעכענט עס נור אַקוראַט, מיט קאָפּ, איהר האָט עפּים אין דעם אַ באַגריפּיע? ניין, דאָס באַדאַרף מען אַלײַן איבערלעבען;

יענעם געבען צו פארשמעהן איז ארויסגעוואָרפען! נאָר וואָס דען?  
 מען איז דאָך עפּים אַ מענטש אַ בר־דעת, מיט אַ שכל־הישר, טהומ  
 מען אַ טראַכט אַהין־אָהער און מע גיט זיך אַליין אַ רעד אויס דאָס  
 האַרץ: „מילא, וואָס איז דאָ? אויך די אייגענע מעשה, ווי  
 זאָגט איהר, אַז גאָט הייסט שטאַרבען, קאָן מען קיין חכם נישט  
 זיין און מע דאַרף שטאַרבען. ביזט דאָך נישט איינער, עס שטאַר  
 בען איצטערט מענטשען אין די אלפּים, אלפּי אלפּים, ווי פליעגען  
 פאַלט מען, ווי שטרוי! עלעהיי, לאָז זיך דיר דאַכטען, יאַנקעל  
 יונעווער, אַז דו ביזט אויך אַ זעלנער און אַז דו ביזט אויך אין  
 סאַמע פייער. שומה! ווער טראַכט בעת מלחמה וועגען טוירט?  
 אָדער פאַרקעהרט, ווער טראַכט בעת מלחמה וועגען עפּים  
 אַנדערש, אַז ניט וועגען טוירט? וואָרום אין תּוך אַרײַן  
 געשמועסט, וואָס איז דען מלחמה, אַז ניט דער מלאַך־  
 חמות אַליין? היינט וואָס איז שייך צו זאָגען אויפֿן  
 מלאַך־חמות, איהר פאַרשמעהט צי ניין, אַז ער זאָל מורא האָבען  
 פאַר'ן טוירט?“... טראַכט אייך קאָרשט אַרײַן אין דעם, רב שלום־  
 עליכם, וועט איהר אַרויסזעהן, ווי טיעף דאָס איז!

בקיצור, צו וואָס פּילוסופּיאַ? איהר ווילט דאָך וויסען דעם  
 שפּיץ. איז קאָן איך אייך זאָגען אַזוי ווייט, אַז איך אַליין ווייס  
 בסך הכל גלייך מיט אייך וואָס דאָ איז פאַרגעקומען. עפּים אַ  
 מהומה איז געוואָרען פּלוצים, אַ טומעל פּון גאָט, אַ באַראַבאַנען  
 פּון פּויקען און אַ לויפּעניש פּון זעלנער און אַ טופּען פּון פּערד —  
 רבּונו דעלמא כּוּלה! וואָס טהוט זיך דאָ? איין איבערקעהרעניש?  
 סרום ועמורה? ערדציטערניש? משיח'ס צייטען? עק וועלט?  
 אין איין כּהר־עין זענען אונזערע זעלנער פאַרשוואַנדען געוואָרען,  
 און מיר, קרושניקער אידען, זענען געבליבען איינע אַליין אויפֿן  
 נייעם בית־עולם מיט די זאַסטופּעס אין די הענט — און שאַ!  
 מיר האָבען פאַרשמאַנען, דאָס הייסט, פאַרשמעהן האָבען מיר  
 ניט פאַרשמאַנען גאָרנישט ניט, למאי זאָל איך זאָגען אַ לײַ

גען? נאָר דערפיהלמ האָבען מיר מיט אלע אונזערע הושים, איהר פארשטעהט צי ניין, אז דאָ איז עפּים געשעהן אַזעלכעס, וואָס איז הויז לדרך הטבע, טאָקי נאָר אַ נס מן השמים, און אז מיר זענען נצול געוואָרען פון אַ סכנה! נאָר פונדעסטוועגען, מיר זאָלען עפּים קאָנען רעדען, עפּים זאָגען איינס דאָס אַנדערע — דאָס לאַ! עס האָט אונז, איהר פארשטעהט צי ניין, אָפּגענומען די צונג — און שוין! און ווי איין מענטש, גלייך ווי מיר וואָלטען זיך אויפגערעדט פון פריהער, האָבען מיר אוועקגעלעגט די כליזוין, גענומען די פּים אויף די פלייצעס, און, ווי זאָגט איהר, הלך משה מרדכי — זיך גע- לאָזט געהן, פריהער פאָוואָלינקע, דערנאָך אַביסעל גיכער, און דער- נאָך לויפען, אָבער טאָקי לויפען, איהר פארשטעהט צי ניין, ווי מע לויפט פון אַ שרפה! פון וואָנען האָט זיך גענומען צו אונז אזוי פיעל מופת? און ועל כולם, דער רב, דער זקן — וואו האָט ער גע- נומען כח צו לויפען מיט אזא אימפעט? זעהרהי, ער איז טאָקי נעכטאָך גיך צוגעשטאַנען, נישט געקאָנט לויפען ווייטער, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט, צוהאַלטענדיג זיך מיט דער האַנט ביים האַרצען, קוים וואָס ער האַפט דעם אָטהעם. האָבען מיר שוין צוליעב איהם אויך אָפּגעשטעלט זיך — ס'איז נישט קיין דרך-ארץ איבערלאָזען אַ רב אַליין אין מיטען גאַס. און רעדען קאָנען מיר נאָך אַליין ניט, און וויסען וואָס דאָ איז פאָרגעקומען — וויסען מיר נאָך אַליין ניט, נאָר מיר הערען ווי מע פּויקט און ווי מע לויפט און ווי מע שיסט, עפּים טהומ זיך, גאָט, אַפּנים, רעכענט זיך פאַר אונז, ווי אין פּסוק שטעהט: ה' ילחם לכם ואתם תחרישון — יא, מיר שווייגען, קאָ- נען נישט רעדען! דער ערשטער, וואָס האָט יא אַרויסגערעדט אַ וואָרט, איז געווען דער רב דער זקן. „קינדער! — האָט ער זיך אָנגערופען צו אונז, קוקענדיג אַרויף, צו דער שיינענדיגער לבנת. — ווייסט איהר, וואָס איך וועל אייך זאָגען, זאָגט ער? אז דער אויבערשטער, זאָגט ער, האָט יא אַזוי געפיהרט, ער האָט רחמנות גע- האָט אויף אונזערע ווייב און קינדער, זאָגט ער, און מיר זענין

ארוים פון אזא סכנה, קומט איהם, זאגט ער, מיר זאלען איהם מחדש  
 זיין זיין לבנה, ס'איז היינט די רעכטע צייט" ... און נישט לאנג  
 געטראכט, שמעלט ער זיך אוועקעט אין מיטען שטאדט אקעגען  
 דער לבנה, דער רב הייסט עס, און מיר אלע ארום איהם, און דער  
 רב האָט אָנגעהויבען פרעהליך אויף אַ קול "הללויה!" און מיר אלע  
 נאָך איהם, און וואָס ווייטער אלץ לעבעדיגער, און אז ס'איז געקור  
 מען צום "כשם שאני רוקד", האָבען מיר אונטערגעשפרונגען שוין  
 נאָך לעבעדיג, ממש אונטערגעטאנצט! — אזא קרוש-לבנה, מענט  
 איהר מיר גלויבען בנאמנות, האָט קרושניק נאָך נישט געהערט,  
 זינט קרושניק איז קרושניק, און וועט שוין ניט הערען, דאָכט מיר,  
 קיין מאָל! דאָס איז געווען, ווי זאָגט איהר, שוין איין מאָל אַ  
 קרוש-לבנה! איהר קאָנט פארשמעהן, ווי ווייט מיר זענען געווען  
 גאָרנישט כהאי עלמא, אז ס'איז געקומען צו די "שלום-עליכם"!  
 הער איך עפּים עמיצער זאָגט צו מיר מן הצד גלייך אין אויהער  
 אַרײַן און מיט אַ געוויין: "שלום עליכם?" ענטפּעה איך איהם  
 "עליכם שלום!" און קוק מיך אַיין — ס'איז ער! דער שלים-  
 מול! אבא דער שוחט, הייסט עס! ווי קומט ער אָהער? איז ער  
 דען אויך געווען מיט אונז אויף קבר אבות? טפּו: זאָל דאָס ווער  
 רען! איך האָב גאָר פאַרנעסען, אז ער איז דאָ געווען דער ער-  
 שטער! אַפּנים, מיר זענען אלע געווען, איהר פאַרשמעהט צי ניין,  
 רעכט מטושטש! מיר האָט זיך נאָר געוואָלט אַרומהאַפּען דעם  
 דאָזיגען שלים-מול און צעקושען זיך מיט איהם, און וועל כולם  
 האָט זיך מיר געוואָלט צעקושען מיט'ן רב, זכותו יגן עלינו, ער איז  
 שוין איצט אויף דער אמת'ער וועלט, און אַ סוף האָט ער געהאַט —  
 הלואי אויף אונזערע שונאים געזאָגט געוואָרען, רבנו של עולם!  
 איהר וועט שוין הערען, איך וועל אַיך ניט דורכלאָזען קיין זאך,  
 האָט קיין מורא'ט ניט, דאָס איז געווען אַ איד! וואו זעהט מען  
 היינט אזעלכע אידען? שמעלט אַיך פאַר וואָס אַ רב קאָן: פאַר-  
 טיג געוואָרען מיט קרוש-לבנה, ווילט זיך איהם נאָך זאָגען

א פאך ווערטער, זיך שטעלען אויף א פסוק, און דוקא פון שיר השירים: „קול דודי — האָט ער אָנגעהויבען — חנה זה בא...“ דעם הסרוך, מוז מען זאָגען, האָט ער געהאַט, זאָל ער מיר מוחל זיין: ער פלעגט לייעב האָבען צו זאָגען, דרשנ'ען הייסט עס. האָט בען מיר זיך מיישב געווען: ניין! קדוש-לכנה איז עפּים אַנד דערש, נאָך דרשות הערען מיט פּסוקים פון שיר השירים ביי נאכט, אין מיטען שטאָדט, נאָך אַזעלכע פּהדים און נאָך אַזעלכע נסים מיט גבורות ונפלאות — דאָס, רבי, לאָז שוין זיין אויף איין אַנד דערש מאָל! און מיר האָבען פאַרקאָממעט די פּאַלעס, איהר פאַר-שטעהט צו ניין, און גענומען לויפּען יעדער צו זיך אַהיים, האָבען מיר געטראָפּען אַ נייע חתונה! אָבער אַזאַ חתונה, וואָס אַלע חתונות, וועלכע האָבען זיך אָפּגעשפּיעלט ביז אַהער, זענען אַ גאָר ניש, אַ קינדער-שפּיעל! דאָס וועט איהר אַליין אויך זאָגען. נאָך איך זעה, איהר זענט שוין מיעד און ווילט שלאָמען. אַ גוטע נאכט, אַם ירצה השם, מאָרגען זעהען מיר זיך, וועל איך אַייך דערצעהלען אַ נייע מעשה.

.0

ע ר ה ע נ ג ט ש מ ו נ ה - ע ש ר ה .

— — — אידען באַריהמען זיך מיט זייער קעשעניוו. קעשע-ניוו, זאָגען זיי, האָט זיך קונה שם געווען אויף דער וועלט מיט איהרע פּאַנגראָמען און מיט איהרע חוליגאַנעס. האַ-האַ! נישטאָ ווער ס'זאָל לאַכען! אויך מיר אַ שטאָדט — קעשעניוו! קעשעניוו איז אַ הונט אַקענען קרוש-ניק! הערט איהר, פּאַני שלום-עליכם? קעשעניוו באַדאַרף היי-צען די הרובע ביי קרושניק! קעשעניווער חוליגאַנעס, זאָלען מיר מוחל זיין, מענען קומען קיין קרושניק זיך לערנען ביי אונזערע שליאַכטעס און ביי פּאַני'ס קאָזאַקען, ווי אַזוי מע דאַרף זיך רע-

כענען מיט א אידען. ערשמענס, ווי פארמאָגט דען קעשעניו דאָס געוועהר מיט די האַרמאַטען? דאָרטען, אז מען איז געגאַנגען צע- שלאָגען אַ שטוב, האָט מען זיך צענויפגענומען הונדערט נויים, און מע האָט באַדאַרפט דערצו שטעקענס מיט שטיינער מיט קליינע שטיינדלעך, — און וואָס קאָן מען מאַכען מיט אזעלכע בלייזן, משטיינס געזאָגט? ביז מע צעשלאַגט צוויי־דריי הייזער, ביז עפּיס־וואָס, קיהלט אָפּ דער כּעס — און אויס! און דאָ, ביי אונז אין קרושניק, איין צעהנדליג גוטע ביקסלעך, אָדער איין האַרמאַט אַ רעכטער, אז ער לאָזט אַרויס אַ פּאָר קוילען, צעשיסט עס אַ גאַנצ צע גאַס און ווישט אַיך אָפּ דעם מאַרק מיט די קלייטען און מיט די יאַטקעס און מיט אַלע הייזער אַרום און אַרום! וואָס דאַרפט איהר אַ סך לומדות? אָט האָט מען ביי אונז אין איין שמעי־ישראל אָפּגעווישט גאַנץ קרושניק, אזוי, אז ס'איז נישט געבליבען פון דער שטאָרט קיין שריד ופּליט, קיין זכר אפילו! מיט'ן פונדאַמענט האָבען זיי ביי אונז אויסגעוואַרצעלט אַלס־דינג, וואָס איז שייך צו אידען, גלייך ווי זיי וואָלטען אַרײַן ניט צו זיך, נאָר צום שונא אין לאַנד אַרײַן, און גלייך ווי קרושניק וואָלט געווען מי יודע וואָס פאַר אַ באַפעסטיגטע שטאָרט! אַ מין פאַרזי! צי אַ מין וואַרשאָ! אז בסך־הכל, דאַרפט איהר וויסען, איז קרושניק פון תמיד אָן געווען אַ שטאָרט, ווי אזוי זאָל איך אַיך זאָגען? אַ הפּר־שטאָרט, אַ שטאָרט, איהר פאַרשמעהט צי ניין, וואָס שטעהט אין דרויסען. נישט קיין הויפען, נישט קיין סעדרע, נישט קיין גערטנער, קיין פאַרקאַנעס, קיין אַרומצוימאַכצען, נאָר שטיבער מיט שטיבלעך, נאַקעטע, הוילע, אַרעמע, אידישע הייזלעך — האָט מען זיי צע- קלאַפּט, צעלאַמעט, צעשאַסען, צעהאַקט, צעריבען, צעמאָהלען און אָפּגעווישט — אויס, נישטאָ קרושניק!

און מיינט איהר — נור קרושניק? אזוי איז געווען מיט קרוש-  
ניק, און אזוי איז געווען אויך מיט יונעוו, און מיט ראַכעוו, און  
מיט מאַזעלבאָשוועץ, און מיט בילגערײ, און מיט די אַלע איבעריגע

אידישע שטעדטלעך ארום און ארום, ביז לובלין, ווייל לובלין איז דאך די הויפט־שטאָדט, איך מײן די גובערניע, און דאָרטען זיצען, הויז אידען, אויך פריצים און פּאָליאַקען, און אינגאַנצען די רציחה אויף אונז האָט זיך גענומען פון זיי, פון די פּאָליאַקען. ווען ניט די פּאָליאַקען מיט זייער גיסען בוימעל אויפ'ן פייער, מיט זייער טראָגען אין די אויהערען אַרײַן, וואָלט אפשר גאָרנישט געווען. דער ערשטער האָט זיך אויסגעפיינט פאַן פּשעפּעצקי, דער וואָרט פון דער גמינע, וואָס איך האָב אייך דערצעהלט וועגען איהם אין מײנע פריהערנע מעשיות. ער האָט באַלד, נאָך אין יענער נאַכט פון קרוש־לבנה, אָפּגעטראָגען צום „נאַטשאַלניק“ אין אויהער אַרײַן, אַז מיר, קרושניקער אידען, הייסט עס, זענען געווען מיט די דײַט־שען אין האַנט. אַ סימן, זאָגט ער, קיינער פון זיי האָט נישט גע־וואָלט, זאָגט ער, אָננעמען דאָס שטריימעל פון בורמישטש, נאָר אין יחיאל מײנער האָט דאָס, זאָגט ער, אָננענומען... מעהר האָט פּאָני נישט באַדאַרפט. עס האָט זיך אָנגעצונדען אין איהם אַ פייער אויף אַלע אידען, און מעהר פון אַלעמען אויפ'ן בירגערמייסטער אַלײַן, דאָס הייסט, אויף מײן יחיאל'ן, און ס'איז אַרויס אײַן „אוקאַז“ פונ'ם שטאַב, מע זאָל איהם אויפזוכען, יחיאל'ן הייסט עס, און מע זאָל איהם ברענגען צו פיהרען אַ לעבעדיגען אָדער אַ טויד־טען! און נישט נור איהם אַלײַן — אונז אַלעמען, די גאַנצע גיל־דענע פּאַהן פון קרושניק, מיט'ן רב און מיט'ן קאַזשאָנע רב, דעם ראַבינער הייסט עס, זאָל מען נעמען, איהר פאַרשטעהט צי נײַן, און מע זאָל אונז ברענגען צו פיהרען — ער וויל אונז זעהען, פּאָני הייסט עס, און טאָמער מײנט איהר, אַז איך האָב עס ניט גע־וואוסט פריהער, אַז ס'וועט אַזוי זײַן? געוואוסט! ווי איהר זעהט מיך אַ אידען! אַ סימן האָט איהר — איך האָב זיי באַלד געזאָגט: „אידען, זאָג איד, ווי גאָט איז אייך ליעב, לאָמיר זיך, זאָג איד, אָפּטראָגען!“ באַצײטענס נאָך האָב איך זיי דאָס גע־זאָגט, וויבאַלד מיר האָבען נאָר דערהערט, אין יענער נאַכט, אַז

שלום־עליכם ב. III

דער דייטש לויפט און אז פאָני געהט, וואָרום דאָרט, וואו פאָני שטעלט אוועק א פוס, האָב איך געוואוסט, וועט קיין גראָז ניט וואַכסען. איך האָב זיי געזאָגט, זאָג איך: „לאָמיר לויפען אין דער וועלט אַריין, וואו, זאָג איך, די אויגען וועלען טראָד גען, אַבי, זאָג איך, ניט זיין דאָ!“ האָב איך אפילו ביי זיי אַלעמען כמעט ווי גע'פועל'ט. האָט זיך אָבער איינער אוועקגעשטעלט — דאָס איז געווען דער רב, דער זקן. ער האָט זיך איינגעשפּאַרט — איין מאָל פאַר אַלע מאָל, ער וויל נישט. ער וויל ניט, זאָגט ער, לויפען סתם אין דער וועלט אַריין פאַר כל הון דעלמא, זאָגט ער; אַז דער שומר ישראל, זאָגט ער, וועט אונז וועלען אויסהיטען, וועט ער אונז, זאָגט ער, אויסהיטען, ווי ער האָט אונז אויסגעהיט ביז אַהער, און טאָמער חלילה ניט, איז אַ סימן, זאָגט ער, אַז ס'איז אונז אזוי באַשערט. און אויב אזוי, זאָגט ער, לאָז האָטש זיין, ווי אין פּסוק שטעהט: ו ש כ ב ת י ע ם א ב ו ת י — דאָס הייסט, איהם האָט זיך געוואַלט פשוט קומען צו קבר ישראל און ליגען דוקא ביי זיך אין קרושניק אויפ'ן הייליגען אָרט — פאַרהאַן אַלערליי יצר'הרע'ם אויף דער וועלט... נאָר אפילו אזא פאַרגניגען קאָן זיך אויך אַ איר נישט פאַרגיגען. ווי זאָגט איהר, אַ מענטש טראַכט און גאָט לאַכט. ער האָט זיך נישט גערעכט, אונזער רב, הייסט עס, אַז ער וועט אַריינפאַלען אין די הענט פון צוויי-פיסיגע חיות, וואָס זענען ניט אויסען קיין זאך, נאָר מענטשליך בלוט, און איבערהופט — אידיש בלוט!...

אַנגעהויבען האָט זיך די חתונה נאָך פון ביינאַכט, ווי איך האָב אייך שוין דערזעהלט. פאָני האָט זיך אַ לאָז געגעבען איבער די הייזער זוכען און נישטערען, טאָמער האָט זיך פאַרוואַלגערט ערגיץ מכלומר'שט אַ דייטש, און, זוכענדיג, האָט מען דערווייל גע' טהאָן דאָס, וואָס פאָני דאַרף טהון, דאָס, למשל, וואָס פאָני האָט געטהאָן אין קעשעניוו, אין ביאַליסטאָק, אין באַלעט, אין קאַטעריי געסלאַוו און אין אַנדערע אידישע שטערט, — מיט דעם אונטער-



שיער, וואָס דאָרטען איז מען באַפאַלען און מע האָט געשלאָנגען און געראַבעוועט, און דאָ האָט מען מיט ישוב־הדעת פריהער אויס־געטרייסעלט אלע קעשענים און נאָכגעפרעגט זיך ביי יעדען „טשאַ־סיקי, טשאַסיקי“ — זייגערלעך, זייגערלעך! און געמיינט האָט מען גיט דוקא זייגערלעך, נאָר אויך קייטלעך, פינגערלעך, אויטהרינגלעך און בייטעלעך מיט געלט איז אויך נישקשה. און דערנאָך שוין, אז מע האָט אַלסדינג צוגענומען, מקיים געווען, ווי זאָגט איהר, דעם פסוק „וינצלו את מצרים“, האָט מען שוין אַ נעם געגעבען זיך אויך צו די נפשות: געבונדען, געשלאָנגען, געשאַטען, געהאַנגען — און איבערהויפט געהאַנגען! געהאַנגען האָט מען ביי אונז אזוי פיעל, אז ס'איז נישט געווען שוין קיין בוימער און קיין טלופעס. האָט מען איבערגעלעגט קלעצער אויף אַ דאָך, און דאָר טען, אויף די קלעצער, האָט מען אויפגעהאַנגען אונזרע אחינו בני ישראל פון קרושניק איינציגווייז... איינציגווייז...

דעם ערשטען פעטשאַטעק האָט געמאַכט דער רב, דער זקן, זכר צדיק לברכה, צו איהם האָבען די קאָזאָקען זיך אַריינגעריסען גאַנץ פריה, כמעט פאַר טאָג נאָך; ער האָט נאָרוואָס געהאַט אָנגעטראָגן טלית ותפלין און געשטעלט זיך דאוונען, זענען זיי אַריין, ווי אַ וואַסער, און האָבען זיך געגעבען אַ לאָז צו איהם: „וואָד קאָ!“ — ער זאָל זיי געבען בראַנפּען, הייסט עס. וואָס עפּים בראַנפּען פּען? פּשוט, אויפ'ן ניכטערען האַרצען, איהר פאַרשטעהט צי ניין, מענטשען זענען אויסגעהונגערט און מיעד, ווילט זיך נעכאָך אַ טרונק בראַנפּען. נאָר ווי קומט צו אַ רב אַ זקן דער ביטערער טראַפּען? און נאָך אין אזאַ צייט, וואָס דאָס ביסעל משקה איז ביי פּאַנין אין חרם? באַווייזט ער זיי מיט די הענט, וויל נישט מפּסיק זיין, אז קיין בראַנפּען האָט ער נישט אין זיין גבול אפילו. קריגט ער אַ פאַטש מסתמא מיט אַ רעכטען מיי־שברך אינאיינעם, גליטשט זיך אַראָפּ ביי איהם דער של־ראש פונ'ם קאַפּ, בויגט ער זיך אָן און וויל איהם אויפהויבען, האַפּט ער אַ קלאַפּ פון הינטען

איבער'ן קאפ און פאלט חלשות. נעמען די קאזאקען און וויקלען איהם איין נאנץ ביין אין טלית ותפלין, בינדען איהם צו צו איין עק פון א פערד, מחילה, און שלעפען איהם אוועק א האלברטוידמען איבער דער גאנצער שטאדט אין מארק אריין און הענגען איהם אויף אויף א בויס, און שטעלען אוועק א יון און זאגען איהם אָן. אז אָט אזוי זאָל ער הענגען דריי טעג מיט דריי נעכט, קיינער זאָל זיך ניט דערוועגען איהם אַראָפּנעמען.

און אָט אזוי איז געבליבען הענגען דער רב, דער זקן, א צע-הרג'עטער, א צעבלוט־גטער, אין מיטען מארק, אין טלית ותפלין, געשקעלט פונ'ם ווינט אהין און אהער, אויסגעזעהן גלייך ווי ער דאווענט, גלייך ווי ער שטעהט שמונה עשרה. און ווער עס געהט דורך, שטעלט זיך אָפּ, קוקט אָן און לויפט אוועק א פארציטערטער און זאָגט אָן דעם צווייטען, דער צווייטער — א דריטען, דער דריי-טער — א פיערטען, איינער דעם אנדערען: „געהט זעהט!“ און און דער עולם לויפט! וואָס לויפט איהר? בהמות! פערד! וואָס האָט איהר דאָ ניט געזעהען? איהר האָט קיינמאָל קיין געהאנגע-נעם ניט אָנגעקוקט? צי וועלכע גומע יאָהר? ... נאָר צוריק גע-שמועסט, נעמט מיך אַליין טאָקי, אזא אַלטער נאָר ווי איך בין, — וואָס בין איך געלאָפען אָנקוקען? וויפיעל געזונט האָט עס מיך דערנאָכדעם געקאָסט? וויפיעל נעכט בין איך נישט געשלאָפען?... און ער היום נאָך, לאָמיר זיך נור פארטראַכטען, אָדער צומאכען די אויגען, שטעהט ער דען ניט מיר אַקענען, דער רב דער זקן, ווי ער הענגט אויפ'ן בויס, א צעבלוט־גטער, א בלויער, א פארגליווערטער, אַיינגעוויקעלט אין טלית ותפלין, שאַקעלט זיך אהין און אהער, גלייך ווי ער דאווענט, גלייך ווי ער שטעהט שמונה-עשרה — וואָס זאָג איך? ניט ער שטעהט, נאָר ער ה ע נ ג ט! איהר פאר-שטעהט צי ניין? ער ה ע נ ג ט ש מ ו נ ה - ע ש ר ה !

נאָר ווייסט איהר וואָס איך וועל אייך זאָגען? פתח שין איז שאַ! לאָמיר דערפון היינט נישט רעדען מעהר! לאָמיר בעסער

דערען, ווי זאגט איהר, פון פרעהליכערע זאכען — ביי אייך איז  
 ניט געווען קיין פאגראם? ביי אייך האָט מען קיין אידען נישט  
 געהאנגען? פון וואָסער אַ לאַנד, אייגענטליך, לויפט איהר, פאָני  
 שלום-עליכם?

10.

פּאָני וויל יחיאַל זאָל געהן הויך...

— — — איך בעט אייך, פאָני שלום-עליכם, מאַכט מיך קלאָר,  
 וואָס איז דער מעהר מיט דער עקדה, וואָס אַלע תּפּלוֹת און דער  
 גאַנצער סדור זענען פול מיט איהר? נעמט, למשל, ימים נוראים,  
 איז אויף יעדען שריט און טריט דערמאָנען מיר דעם רבנו-של-  
 עולם: זכור לנו עקדת יצחק — זאָלסט אונז דער-  
 מאָנען די עקדה פון יצחק! זאָלסט אונז ניט פאַרגעסען, הייסט  
 עס, די טובה, וואָס מיר האָבען דיר געטהאָן דורך אונזער עלטער-  
 עלטער-זיידען, דורך אברהם אבינו! ... און אין מחזור, אז עס קומט  
 צום וּבְבִן הַנְּעֻקָה, צעלאָזט זיך עס אַביסעל דער חזן,  
 צעגיסט זיך ווי אַ סאָלאָווי — וואָס איז? באַשר אברהם אָבינו  
 האָט געפאָלגט דעם רבנו-של-עולם און האָט געוואָלט אויסברענגען  
 זיין זון יצחק'ן פאַר אַ קרבן. זעהט נאָר, וואָס דאָ טהוט זיך אַ  
 ביסעל! הערט נאָר, ווי מע גוואַלדעוועט! שוין אזוי פיעל צייט  
 אוועקגעגאַנגען, טויזענדער יאָהרען, און מע קאָן זיך נאָר ניט  
 אויסצאהלען! מיינט איהר דאָך אודאי, אז איך מאַך דאָס חוּק  
 חלילה פון נאָט און פון זיינע תּפּלוֹת? פאַרשטעהט איהר אַליין,  
 אז איך בין ניט דער איד. מיר פאַהרען דאָך מיט אייך אויף איין  
 שיף, ברוך השם, שוין העכער אַ וואָך, האָט איהר מיך באַדאַרפט  
 דערקענען, אז איך בין ווייט פון איין אַפיקורס און פון איין אָפּ-  
 שפעטער. נאָר וואָס דען? איך זאָג עס אַקעגען דעם, וואָס דאָרט  
 האָט נאָט אַליין געוואָלט אויספרובען אברהם אבינו, ווי געטרי?

ער איז צו איהם, נאָר אַ פּרוב טהון; און דאָ ביי מיר האָט פּאָני, באלף אַלפי הברלות, מיך געוואָלט צווינגען, אז איך אליין, איהר פּאַרשטעהט צי ניין, זאָל מיט מיינע אייגענע הענט נעמען און באַשטראָפּען מיין זוהן! ... מאַהלט אייך, אזוי לאַנג קרענקט דער, וואָס מיר ביידע ווייסען, ווי לאַנג ער האָט דאָס ביי מיר אויס-געפיהרט! און אז איך זאָל ווייסען, אז דער טוידט וועט מיר זיין, ממש דער טוידט, — נו, וואָלט ער עס ביי מיר אויסגעפיהרט? והראיה? — נאָר איך האָב פּאַרנעסען, אז איהר האָט ליעב אַ מעשה זאָל מען אייך דערצעהלען בהדרגה, און פּאַוואָלינקע, נישט פּאַר-האַפט, ווי זאָגט איהר, די מוספ'דיגע שמונה-עשרה פאַר דער שחרית'דיגער, איך אליין, ווי איהר האָט מיך באַדאַרפט דערקענען, בין איך אזא מענטש ווי איהר, ובפרט, אז מיר ביידע האָבען דאָ גענוג צייט אויפ'ן שיף.

הקיצור המעשה, האַלטען מיר, אפנים, דערביי, ווי אזוי די פּאָליאַקען, הייסט עס, האָבען אונז פּאַר'מסר'ט פאַר פּאָני, אז מיר, קרושניקער אידען, זענען געווען יד-אחת מיט'ן דייטש — אַ סימן, אָט איז מיין יחיאל געווען בורמישטש, געקרוינט, הייסט עס, פון די דייטשען פאַר בירגערמייסטער, באַדאַרף מען נאָך האָבען אַ בעסערען באַווייז? אַי, ס'איז געווען, ווי זאָגט איהר, באין ברירה? מע האַפט אייך אָן פּאַר'ן גאַנגעל און מע זאָגט אייך: זיי בורמישטש, אָדער דו ווערסט געשאַסען? — דאָס געהט זיי ניט אָן. ביזט דו אַ רוסישער, דאַרפסט דו אונז זיין איבערגעבען מיט לייב און לעבען, ווי זאָגט איהר: יהרג ואל יעבור — גע'הרג'עט ווערען, הייסט עס, און בלייבען געטריי! איז במה דברים אמורים — ווען איז דאָס גערעדט געוואָרען? אַז ס'איז מיין לאַנד, און מיין גוטס ווערד געהיט, און מיין גוף איז געשיצט, און פאַר מיין ווייב און קינדער בין איך זיכער. ווי זשע איז אָבער דער דין, אז דאָס לאַנד, זאָגט מען מיר אַלע טאָג, איז ניט מיינס, איך בין גאָר, זאָגען זיי, אַ פּרעסדער, איין איינגעבעטענער, און מע

טרייבט מיך דעריבער און מע יאָגט מיך, ווי אַ הונט; און מיין גוטס, זאָגען זיי, איז גאָר ניט מיינס, ס'איז הפקר; און מיין גוף געהערט צו זיי; און מיין ווייב קאָנען זיי הרג'ענען; און מיינע טעכטער מעגען זיי שענדען; און קיינער קאָן זיך פאר מיר ניט אָננעמען, וואָרום דאָס הייסט אַרײַנגעמישט זיך, איהר פאַרשטעהט צי ניין, אין יענעם געשעפטען; — ווי באַלד אַזוי, פּרעג איך אײך, פון וואָנען זאָל זיך נעמען ביי מיר דער „יהרג ואל יעבור“?

בקיצור — צו וואָס לאַנגע טענות? מע האָט אונז געשיקט רופען, אַלע פּאָרנעהמסטע בעלי בתים פון קרושניק, צום אָרון הגדול, דאָס הייסט, צום סאַמע גענעראַל פּונ'ם רוסישען שטאַב, מיר זאָלען איהם אָפּגעבען די'ן'יחשבונו, וואָס מיר האָבען געהאַט צו טהון מיט'ן דייטש, און איבערהויפּט — מיין יחיאל'ן, ווי אַזוי ער איז געוואָרען בורמישטש? און עס האָט ניט געהאָלפּען קיין חכמות, אַז פּאָני רופּט מע זאָל קומען — קומט מען, און אַגב האָט ער געשיקט אַ פּאַר יונים אויך, טאַקי קאָזאַקען ממש, מע זאָל אונז נעמען און ברענגען צו פּיהרען; און מע האָט אונז גענומען און געבראַכט צו פּיהרען אין שטאַב אַרײַן אַלעמען, הויז איין רב, — דער רב דער זקן איז מיט אונז ניט מיטגעגאַנגען, פשוט, ווייל ער איז שוין דעמאָלט, ווי איך האָב אײך פּריהער דערצעהל'ט, געהאַנגען שמונה עשרה אין מיטען מאַרק אויף אַ בוים, און זיין נשמה איז שוין זיכער געווען אײַן אויסגעלייטערטע אין גן-עדן, האָטש ביי אונז אין שטאַדט האָט מען געהאַט געזאָגט, אַז מע האָט איהם געזעהן, דעם רב הייסט עס, שוין נאָכ'ן הענגען, אַרומגעהן איבער קרושניק אײַן אײַנגעבויער-נעם, ווי אַלע מאָל, מיט זיין יאַמשאָווען שטעקען אין האַנט. עס האָט געהייסען, אַז ער איז אַרומגעגאַנגען, איהר פאַרשטעהט צי ניין, אין עולם־התוהו — און דאָס איז גאַנץ מעגליך נאָך אַזאַ מיתה, ווי ער האָט געהאַט, אַז ער האָט אפילו נישט געקאָנט קומען צו קבר ישראל, משטיינס געזאָגט... איך זעה אָבער אַרויס, רב

שלוש-עליכם, נאך אייערע אויגען, אז איהר זענט א ווינציגער מאמין אין די זאכען. איז ווי איהר ווילט אייך. נויטען קאן איך אייך ניט, איהר זאָלט מיר גלויבען אויף נאמנות. ווילט איהר — גלויבט, ווילט איהר ניט — גלויבט ניט. אודאי, ווען איהר זאָלט זיין זיין אונזעריגער, דאָס הייסט, ווען איהר זענט ביי אונז אין קרושניק אין דער צייט פון מלחמה און איהר לעבט דורך דאָס, וואָס מיר האָבען איבערגעלעבט, וואָלט איהר זיך אָנגעהערט און אָנגעזעהען אזוי פיעל זאכען, אז איהר וואָלט ניט ווילענדיג אָנגעהויבען צו גלויבען אין אלע נאָרישקייטען. פאר וואָס רופ איך עס נאָרישקייט טען? וואָרום ס'איז דאָך סוף-כל-סוף פאָרט נישט מעגליך, אז א געהאנגענער זאָל נאָכ'ן טוידט נעמען א שטעקען אין האַנד און מאַך כען א שפאציער, ווי זאָגט איהר, איבער דער שטאָרט. און ווי באַרד מיר וועלען גלויבען אין דער מעשה מיט'ן רב'ס אַרומגעהן אין עולם-התהוה, וועלען מיר שוין מוזען גלויבען אויך אין יענער מעשה מיט'ן האַלביאָהריגען קינד, טאָסי מיין טאָכטער'ס קינד, וואָס האָט זיך אויפגעחאָפט פון שלאָף, אויפגעזעצט זיך אין וויע געלע און גענומען זאָגען נביאות, וואָס וועט זיין מיט דער מלחמה. גאַנץ קרושניק האָט דערמיט געהאַט צו טהון. און שולדיג אין דעם איז ניט אזוי מיין טאָכטער, ווי מיין מחותן דער שוטה, יחזקאל מנוחה'ס. נאָר איך מיש אייך שוין וויעדער איין מעשה מיט דער אַנדערער, און איהר ווייסט דאָך, אז איך האָב עס פיינט. נאָר וואָס זאָל מען טהון? דער קאָפ איז אזוי דערשלאָגען, הערט איהר, און דער ים זשומעט, ער האָט זיך עס צעשפיעלט אַביסעל, גלייך ווי מע ווערד פון איהם גליקליך, זעחט נור!

הקיצור המעשה, האָט מען אונז, מיך מיט מיין יחיאל'ן און מיט אלע איבעריגע פאָרנעהמסטע בעלי-בתים פון קרושניק, גע-שיקט רופען, אז מיר זאָלען זיך מטריח זיין צום נאַטשעלניק. געהען מיר, הייסט עס, צום נאַטשעלניק מיט'ן גאַנצען פאָראַר, אַרומגע-רינגעלט מיט קאָזאָקען פון אלע זייטען. — געהאַט אַ לוייה, קיין

עין־הרע, זעהר א שענע, כמעט אלע פאליאקען פון שטארט האָבען זיך צענויפגעזאמעלט אונז באַגלייטען און האָבען אונז מכבד געווען מיט אלערליי אויסגעשרויען: „זשירושױ!“... „בייליס!“... „הוראַ, בייליס!“... און די געלעכטערען זענען גענאָנגען ביז'ן הימעל אַרױן! און פאַר גרויס גדולה, אַפנים, האָבען זיך די פּאָליאַקען דערווילע מתחתן געווען מיט די קאָזאַקען, באַפּאַלען די אידישע הייזער, מקיים געווען אינאיינעם די מצוה פון אַ אידישען פּאָגראַם, ווי זאָגט איהר, מיט אלע פליטערלעך. די הוילען אַליין האָבען, הייסט עס, נישט געפּאָגראַמטעוועט. חס וחלילה, — למאי זאָל איך אויסטראַכטען אזא בלבול? — פּליאַקע האָט נאָר אָנגעוווּזען, וואו ס'ע זיצט אַ איד, דאָס הייסט, זיי האָבען נאָר געוואָיעוואָדיוועט, און די קאָזאַקען האָבען שוין געטהאָן זייער אַרבייט, אָפּגערעכט דעם סדר פון פּאָגראַם ככל משפטו וחוקתו, מיט אויפטרענען דאָס בעט־געוואַנט, מיט צעשפּרייטען די פּעדערען, מיט ראַכעווען דאָס איד־דישע האָב־און־גומס און לעגען אויף די פּוהרען, און מיט בינדען פּרומע אידען פאַר די פּאות, און מיט פּייניגען די ווייבער פאַר די אויגען פון זייערע מאַנען, און מיט מאַנס זיין די טעכטער פאַר די אויגען פון זייערע מאַמעס... און די פּאָליאַקען זענען זיך גע־שטאַנען און האָבען געקוועלט, און דער נאָמען „בייליס“ איז נישט אַראָפּ פון זייערע ליפּען...

איך וואָלט אַ בעלן געווען צו וויסען, הערט איהר, וואָס פאַר אַ נקמה איז פאַרהאַן אויף דער וועלט, וואָס מיר זאָלען זיך ווינשען צו דערלעבען אין אונזערע אומזיסטיגע שונאים, די פּאָליאַקען? וואָס פאַר אַ שטראַף איז פאַרהאַן ביי נאָט, וואָס די דאָזיגע איד־דעלע רוצחים האָבען ניט פאַרדיענט ביי אונז? איך מיין, אַז ס'איז פאַרהאַן נאָר איין נקמה, נאָר איין שטראַף פאַר זיי — און דאָס וועלען מיר, דאַכט זיך, דערלעבען אין ניכען, אַם ירצה השם, מיט נאָט'ס הילף, אַז פון אלע גליקען, מיט אלע זיסע צוואַגעכצען, וואָס מע זאָגט זיי צו פון ביידע זייטען, וואָס שלאָגען זיך פאַר זיי, ווע־

לען זיי, די פאליאקען הייסט עס, קריגען געבראָכען די ביינער און  
 נוט אויסגעריסען ווערען פון די פאראַנדקעס, וואָס יעדער פון די  
 צוויי וועט זיך נעמען ביי זיי אַיינפיהרען, פאָני אויף  
 זיין שטיינער און דער דייטש אויף זיין שטייגער, און  
 דערנאָך ערשט וועלען זיי באַקומען פון פאָני'ן אַ מכה און  
 אַ פּינ פּונ'ם דייטש... עס וועט זיך אויסלאָזען, ווי יענע מעשה  
 מיט די צוויי ווייבער, וואָס ווערד דערצעהלט ביי אונז אין די  
 ספרים. אַ מענטש האָט געהאַט צוויי ווייבער, איינע אַ  
 יונגע, די אַנדערע אַיין אַלטע, און ביידע האָבען זיי  
 איהם ליב געהאַט. פלעגט די יונגע איהם אויסרייסען  
 אַלע טאָג אַ גרויע האָר, ער זאָל ניט אויסווייזען אַלט.  
 און די אַלטע פלעגט איהם אויסרייסען אַלע טאָג אַ שוואַרצע האָר,  
 ער זאָל ניט אויסווייזען יונג. דער סוף איז געווען, אז ער איז גע-  
 בליבען קרח מכה און קרח מכה; אויף אונזער לשון וועט עס  
 הייסען פּשוט, איהר פאַרשמעהט צי ניין, פליכעוואַטע... אָדער  
 ס'איז פאַרהאַן אַ מדרש ביי אונז פון אַ פאַסטוך מיט אַ וואָלף,  
 וואָס האָבען מלחמה געהאַלטען פאַר אַ שעפעלע; דער האָט גע-  
 שלעפט צו זיך און דער צו זיך; אַזוי לאַנג, ביז דאָס שעפעלע  
 איז צעריסען געוואָרען... איך וואָלט אַיך געקאַנט ברענגען נאָך  
 משלים אַ סך, נאָר איהר ווייסט דאָך, אז איך האָב פּיינט מאַריך  
 זיין. עס בלייבט איבער נאָר איין זאָך, טאָג נר וועט איהר פרע-  
 גען אַ קשיאָ: סטייטש, ווי טאָר עס אַ איד זיין אַזאַ מין אַכזר  
 און וועלען דערלעבען אויף יענעם אַזוי פיעל ילעכטס, יענער מעג  
 זיך זיין אפילו אַ שונא, אין דער צייט, וואָס אונזערע חכמים זאָגען  
 בפירוש, אז דאָס וואָס פאַר דיר איז ניט  
 גוט זאָלסט דו יענעם ניט וויינישען?  
 זענט איהר אפשר אויך גערעכט. נאָר איך וואָלט אַ בעלן געווען,  
 אז עמיצער אַנדערש זאָל זיין אויף מיין אָרט און אויסשמעהן דאָס.  
 וואָס איך בין אויסגעשמאַנען. מילא, פון די קלעפּ מיט די סטוסאָ



קעם, וואָס מיר האָבען געהאַפּט פון די קאָזאַקען ביז מיר זענען גע-  
 קומען אויפ'ן אָרט — דאָס בין איך א י י ך מוחל, און אז מיר  
 זענען געקומען אויפ'ן אָרט, אין רוסישען שטאָב אַרײַן הייסט עס,  
 האָט מען אונז אַרײַנגעזעצט ווי די גענו, נאָר יעדען אין אַ באַזונד-  
 דער קעמערעל, און עס האָט זיך אָנגעהויבען אײַן אויספאַרשונג  
 און אײַן אויספּרעגעניש וועגען די דייטשען, וואו האָבען מיר גע-  
 נומען אזוי פיעל גאָלד און אזוי פיעל ברויט און אזוי פיעל אַמוני-  
 ציע פאַר די דייטשען? האָטש לעבען זאָלען זיי אזוי בירע, די  
 פּאָליאַקען מיט די קאָזאַקען, ווי מיר ווייסען פון וואָס צו זאָגען!  
 דערנאָך רופט זיך אָן דער גענעראַל, אַ וואַיענער מיט אַ רויט  
 פנים און מיט פּאַליעמען, — אפשר איז ער גאָר ניט קיין גענעראַל,  
 אפשר איז ער נאָר אַ פּאָלקאַוויניק, אָדער גאָר אַ קאַפיטאַן, איך זאָל  
 אזוי ווייסען פון איהם: „ווער, זאָגט ער, פון אײך, אידען, איך דאָ  
 דער זשיד יאַנקעל? ... זאָג איך: „יאַנקעל — דאָס בין זײך.“  
 רופט זיך אָן צו מיר דער גענעראַל, אָדער דער פּאָלקאַוויניק, ווייסט  
 איהם דער רוח: „דאָס איז דיין זוהן יחיאל, וואָס איז אזוי דער-  
 הויכט געוואָרען ביי די דייטשען?“ זאָג איך: „יאָ, יחיאל —  
 דאָס איז מײנער אַ זוהן, און איהם האָבען, זאָג איך, די דייטשען  
 געצוואונגען, זאָג איך, ער זאָל זיין בורמישטש אויף אַ קורצער  
 צייט, ביז דו וועסט, זאָג איך, אַרײַנקומען צוריק קיין קרושניק“...  
 „אזוי, — זאָגט צו מיר וויעדער דער גענעראַל, אָדער דער פּאָלקאַווי-  
 ניק, — אָט וועל איך דיר, זאָגט ער, באַווייזען, אז דיין זוהן איז ביי מיר,  
 זאָגט ער, נאָך העכער געקרוינט, אָט וועל איך דיר ווייזען, זאָגט  
 ער, ווי הויך ער וועט ביי מיר באַלד זיין“... און מיט די ווערטער  
 נעמט ער מיך אונטער דער האַנד, דער גענעראַל הייסט עס, אָדער  
 דער פּאָלקאַוויניק, נעמען זאָל איהם בײַם האַרצען און ביי דער לע-  
 בער, און פיהרט מיך אַרויס אין הויף אַרויס, צו באַווייזען מיר,  
 ווי הויך מײן זוהן וועט ביי איהם זיין... און געהענדיג מיט מיר,  
 מאַכט ער צו מיר אזוי: „ביי דיר איז דאָך מסתמא, זאָגט ער,

דיין זעהן טהייער? וויל איך, זאגט ער, אז דו אליין מיט דינע  
 אייגענע הענט זאלסט איהם באעהרען, זאגט ער, מיט איין אָרדען  
 אויפ'ן האַלז...“ טראַכט איך מיר: רבונו של עולם, וואָס טהוט  
 זיך דאָ? ניט שוין זשע האָט מיין יחיאל נושאַ חן געווען ביי'ם  
 רוסישען גענעראַל, אָדער פּאָלקאוויץ, פונקט אזוי ווי ביי'ם דייט'  
 שען קאָמענדאַנט? ניט שוין זשע ווערד ער באַשענקט פון פּאָנין  
 מיט איין אָרדען? פאַר וואָסערע מעשים טובים? אי וואָלט דאָס  
 געווען, טראַכט איך מיר, אַ מפּלה פאַר די פּאָליצשען! אַי-אַי-אי!  
 פּליצקע וואָלט איינגענומען אַ מיתה משונה!... נקמה! דאָס גע-  
 פיהל פון נקמה, איהר פאַרשטעהט זי זיין!... נאָר צוריק  
 שמועסענדיג, ווי באַלד אז איין אָרדען, טראַכט איך מיר, צו וואָס  
 קאָזאַקען? נו וואָס נאַנאַיקעס? נו וואָס קלע? נו וואָס איינ-  
 שפּאַרען ווי די גענע, און יערען זיך צוזונדערע קעמערלעך? ... און  
 דאָס האַרץ איז מיר, ווי זאל איך איין זאָגען? דרייסיג פּוד!  
 פּופציג פּוד!... נאָר צוריק טהו איך מיר צו לעבנדיכע: אַ קשיא  
 אויף פּאָנין — אפשר איז בני איהם אזוי דאָס איינפיהר? מיר'ן  
 עלטער ווערען מיט אַ מינוט, זעלען מיר וויסען... און כך הוה —  
 מיר זענען עלטער געוואָרען מיט אַ מינוט — האַטט די מינוט האָט  
 זיך געצויגען אַ יאָהר! און נו מיר זענען געקומען מיט'ן גענע-  
 ראַל, אָדער מיט'ן פּאָלקאוויץ, ס'זאָל אויף איהם קומען אַ מפּלה,  
 אין הויף, אז מיר זענען געקומען צום גוטן אָרהי, איז מיר פאַר-  
 ענטפּערט געוואָרען אַלסדינג... און אז איך האָב דערזעהן מיין  
 יחיאל'ן שטעהן אַ געבונדענעם ביי אַ בוים, און צוויי קאָזאַקען  
 מלאכי-חבלה ביי די זייטען, און דאָס פנים — אַ שענערען לעגט  
 מען אין דער ערד אַרײַן, — האָב איך שוין פאַרשטאַנען, אז אָך  
 און וועה איז צו מיר, ווי אזוי מיין יחיאל וועט ווע-  
 רען דער דער הויכט, און מיט וואָס פאַר איין אָרדען פּאָני  
 וויל איהם באַשענקען... נאָר האָט צייט אַ ביסעל — דאָס איז נאָך  
 גאָלד! די רעכטע מעשה מיט דער עקרה הויבט זיך ערשט אָן.

איך האָב נאָך געהאַט אויף זיך אַ גענעראַל, אַ פּאָלקאָוויק, האָבען זאָל ער אַיך ס'מאַיאָווע קרחת אַ גאַנץ קיילעכיג יאָהר. המן איז געווען אַ גאָלד | פּרעה — אַ שנעק | מיטום — אַ הונט |... אויב איהר וועט מיר צוואַנגען, אז איהר'ט האַלטען קאָפּ, וועל איך אַיך בעטען, מיך לאָזען איבערהאַפען דעם אָמעם אויף אַ וויילינקע. און אנב וועט איהר זיך אַליין אויך אַביסעל אויסרוהען, וואָרום איך האָב אַיך שוין, דאַכט מיר, אָנגעדולט אַ קאָפּ אזוי פּיעל, אז איהר וועט מיך האָבען צו געדענקען | טאַמער האָט אַיך גאָט אויסגעדייט, היינט עס, פון רשעים-פּאָליאַקען און פון שכורים-קאָזאַקען, האָט ער אָנגעשיקט אויף אַיך אַ פּוילישען אידען, האַהאַ, וואָס זיי צען זיצט ער אין קרושניק און רופען רופט מען איהם יאַנקעל יונעווער, ווייל ער איז אַ יונעווער, פון יונעווער, איהר פאַרשטעהט צי ניין...

## .11

## יחיא'ל צו דער עקרה.

— — — פּרעגט מיך, אַשטיינער, איצטער, וואָס האָב איך דיעי מאַלט געפּיהלט און וואָס האָב איך דעמאָלט געטראַכט, אז דער רוסישער גענעראַל, אָדער פּאָלקאָוויק, ווייסט איהם דער שוואַרצער יאָהר, האָט מיך אַרויסגעפּיהרט אין הויף און האָט מיר באַוווּזען מיין יחיא'ל'ן שטעהן אַ געבונדענעם, אַ פאַרטיגען צו דער תּליה, און רופט זיך אָן צו מיר כּהאי לישנא:

„זעהסט דו, זאָגט ער, אָט די תּליה? דאָס האָב איך, זאָגט ער, אויסגעפונען אַ פאַרהעכערונג פאַר דיין זוהן דעם בירגערמייסטר, מער, פאַר זיין געטריישאַפט, זאָגט ער, און פאַר זיין איבערגעבענדיג הייט צו אונזער פּיינד. געקומען איז איהם אייגענטליך, זאָגט ער, שיסען. איז אָבער שיסען פאַר אַיך צופּיעל כּבוד, און אנב, זאָגט ער, איז אַ שאָד קוילען און פּולווער. מלחמה-צייט, פאַרהאַן בילי-

כער' פון איהם... איצטער זיי אזוי גוט, זאגט ער, אָט האָסט דו די שטריק, נעם טהו איהם אָן, דעם זוהן דיינעם, אויפ'ן האַלז — זאָט איז דוין כבוד"...

נא, וואָס זאָלט איהר קלעהרען, אז מע דערלעבט אזא כבוד פון פאָנין, ימח שמו וזכרו? אין איין מינוט זענען מיר דורכגע- פלויגען אין קאָפּ אפּשר טויזענד מחשבות און געדאַנקען. וואָס זאָל איך טהוין, למשל? זאָל איך איהם פאַלען צו די פיס, קושען די הענט, בעטען ביי איהם רחמים פאַר מיין קינד? זאָל איך איהם זאָגען מיט בייזען, אז ניין, ער וועט דאָס ניט דערלעבען, ניט ער און ניט אַ גרעסערער פון איהם, אז איך, יצנקעל יונעווער, זאָל אויפהויבען מיין האַנט אויף מיין זוהן? אָדער זאָל איך איהם זאָגען: „הענג בעסער מיך! הענג אויף אונז ביידען אויף איין שטריק, דו המן, דו מיטום, דו אזוינער און אזוינער!“... דערנאָך האָב איך מיך באַטראַכט — ניין, מע דאַרף נישט. עס טויג ניט אזוי. לאָס איך איהם בעסער זאָגען, איהר פאַרשטעהט צי ניין, אַ פאַר ווערטער, גלאַט אזוי מיט גוטען, הייסט עס. ממה נפשך, וועט ער מיך אויס- הערען, איז דאָך אורדאי גוט. אלא וואָס דען? ער וועט נישט ווע- לען הערען — איז דאָס סאי וסאי פאַרפאַלען. מיין לעבען איז דאָך סאי וסאי, ווי זאָגט איהר, ניט ווערט אַ פרוטה. וואָרום ס'איז דאָך נאַריש, איך וועה דאָך איהם ניט פאַלגען און וועל מיין זוהן מיט מיינע אייגענע הענט צו דער תּליה ניט ברענגען, וועט ער דאָך מיך סאי וסאי הרג'ענען, היינט וואָס האָב איך דאָ אַנצו-ווערען?...

הקיצור, איך האָב מיך אָנגענומען מיט האַרץ, יעבוד עלי מה, און רוף מיך אָן צו איהם, צום גענערעל הייסט עס, אָדער צום פאַל- קאָוויט ימח שמו, און מאַך צו איהם אזוי: „הער זשע אויס, זאָג איך, וואַשע וויסאָקאיע, וואָס איך וועל דיר זאָגען, זאָג איך, די מעשה דערפון איז אזוי, אַ מענטש, זאָג איך, איין אָפּגע- משפּט'ער צום טוירט מעג זאָג איך, זאָגען פאַר'ן טוירט וואָס ער

ווייל נישט קיין סך, זאג איך, נאָר עטליכע ווערטער — דאָס, זאָג איך, וועסט דו אליין זאָגען, אז איך מעג. ווייל איך דיר, זאָג איך, זאָגען אָט וואָס. פון אונזער חומש, „ביבליע“ הייסט עס ביי אַיך, גערענקסט דו, זאָג איך, מן הסתם, מיט וואָס פאַר אַ גרינג האַרץ אברהם אָבינו, זאָג איך, האָט געפיהרט זיין איין-איינ-ציגען זוהן יצחק'ן צו דער עקרה, זאָג איך, ער, אברהם אָבינו הייסט עס, האָט, ווי דו ווייסט, אפילו די צונג נישט איבערגעקעהרט. ווייסט דו, זאָג איך, פאַר וואָס? דערפאַר, וואָס גאָט, אָט יענער גאָט, זאָג איך, וואָס זיצט אָט דאָרט אויבען אין הימעל, האָט איהם אזוי געהייסען. און אז גאָט הייסט, זאָג איך, איז דאָס אַ מצוה און פאַרנעגלען און אַ כבוד, אַ שמחה, זאָג איך, וואָרום אַ קלייניגקייט — אזא זכיה, זאָג איך, אז גאָט אליין, דער מלך מלכי המלכים, האָט אויסגעקלויבען, זאָג איך, מין זוהן פאַר אַ קרבן! קאָן דען זיין אַ גרעסערער כבוד? דו ביזט דאָך אָבער, זאָג איך, וואָשע וויסאָקאָיע, ווי איך זעה גרויס, אַ מאַן אַיין אויפריכטיגער, וועסט דו דאָך, זאָג איך, מיר נישט זאָגען, אז גאָט האָט דיר געהייסען, זאָג איך, אז דו זאָלסט מיר הייסען, איך אליין זאָל איהם אויפברענגען מין זוהן פאַר אַ קרבן. היינט ווי קאָן איך, זאָג איך, אויספילען דיין געבאָט? וועסט דו מיר, זאָג איך, זאָגען, אז דיין מלך האָט דיר אזוי געהייסען און דו ביזט, זאָג איך, מקיים זיין געבאָט. איז אזוי ווי, זאָג איך, איך וועל דיין באַפויל ניט מקיים זיין, ווייל דו ביזט געשיקט געוואָרען, זאָג איך, ניט פון גאָט, נאָר פון אַ מלך בשר ודם, וועסט דו מוזען, זאָג איך, דעם באַפויל פון דיין מלך אליין מקיים זיין, און מיר, זאָג איך, וועסט דו פאַר מין ניט פאַלגען דיר מסתמא אויך ניט שאַ-געזען און וועסט מיר מסתמא אויך, זאָג איך, טוידטען. אויב אזוי, זאָג איך, האָב איך צו דיר אַ קליינע בקשה — און אַ בקשה פון אַ מענטשען פאַר'ן טוידט מוז מען אויספאַלגען! — מין בקשה, זאָג איך, איז, אז דו זאָלסט מיר הענגען

אויפצוהער, פאר מיין זוהן, וואָרום איך בין זיין פאָטער, און די טבע פון דער וועלט איז, אזוי, זאָג איך, האָט זי גאָט באַשאַפֿען, אז אַ קינד זאָל זעהן זיין פאָטער אַ טוידטען, ניט אַ פאָטער זיין קינד... אז איך וועל שטאַרבען, זאָג איך, פריהער פון מיין קינד האָטש מיט עטליכע מינוט, וועט מיין זוהן, זאָג איך, קאָנען זאָגען נאָך מיר קדיש"...

אַט מיט די ווערטער און מיט דעם לשון האָב איך צו איהם געזאָגט, צום גענעראַל הייסט דאָס, אָדער צום פאָלקאָוויק, ווייסט דער רוה די ביינער זיינע.

אַז איהר וועט מיך פרעגען, פון וואָס האָט זיך צו מיר גע-  
 נומען אזא שטאַרקייט מיט אזא כח הדבור? ווייס איך אליין ניט  
 פון וואָסען. מיר דאַכט זיך אויס, הערט איהר, אז ניט נור אַ גענע-  
 ראַל, אָדער אַ פאָלקאָוויק, — דער קייסער אליין זאָל געווען זיין  
 דערביי, וואָלט איך איהם געזאָגט דאָס אייגענע. אַ מענטש, אַז  
 ער זעהט פאר זיך דעם מלאך-המות, איהר פאַרשטעהט צי ניין,  
 און פיהלט, אַז ער איז מיט איין פוס שוין אויף יענער וועלט, איז  
 ביי איהם דעמאָלט אַ פאָלקאָוויק און אַ גענעראַל און אַ קייסער —  
 בלאָט! אין אזא מינוט אַז אַ מענטש רעדט, רעדט ער נאָר אַנד-  
 דערש, ווי זאָגט איהר: ד ב ר י ט ה י ו צ א י ס מן ה ל ב...  
 והראיה? מיינע ווערטער זענען זיהם, אפנים, אריין גוט אין די  
 ביינער, דעם גענעראַל אָדער דעם פאָלקאָוויק, וואָרום ער איז באַלד  
 נאָר אַנדערש געוואָרען און רופט זיך אָן צו מיר: „פון וואָסען  
 נעמט זיך, זאָגט ער, צו אזא אירען ווי דו אזא שטאַרקייט, גלייך,  
 זאָגט ער, ווי דו וואָלסט נאָר קיין מורא ניט געהאַט פאַר'ן טוידט?"...

דערזעהען, אַז דער אָדון לאָזט זיך רעדען, מאַך איך צו איהם:  
 „אויב, זאָג איך, וואָסען וויסאַקאָיע וועט מיר שענקען נאָך אַ צוויי  
 מינוט, וועל איך דיר, זאָג איך, זאָגען פון וואָסען עס נעמט זיך  
 צו מיר אזא שטאַרקייט מיט אזא כח אויף ניט צו מורא האָבען

פאַר'ן טוידט. פאַרהאַן, זאָג איך, ביי אונז אַ גמרא, ביי אַיך ווערד  
 עס אָנגערופען „תלמוד“, זאָג איך. דערצעהלט זיך, זאָג איך, די  
 גמרא אַ מעשה פון די עשרה הרוגי מלכות, וואָס זענען אָפגע'משפּט  
 געוואָרען צום טוידט. איז איינער פון זיי, זאָג איך, אַרויף אַ לעד  
 בעדיגער אויפ'ן הימעל און האָט זיך גענומען נאָכברענגען, וואָס איז  
 די מעשה מיט די עשרה הרוגי מלכות, וואָס מע האָט זיי אָפגע-  
 משפּט צום טוידט? האָט מען איהם, זאָג איך, געענטפערט, אַז  
 עס איז אזא זיידה פון א י ה ס, פון גאָט אַליין הייסט עס,  
 און ס'איז אַ פאַרפאַלענע זאך. פרעג ער, פאַר וואָסערע זינד?  
 ענטפערט מען איהם: פאַר מכירת יוסף, דערפאַר, הייסט עס,  
 וואָס די עשרת השבטים האָבען פאַרקויפט זייער יונגערען ברודער  
 יוסף, און פאַר אזא זאך, זאָגט מען איהם, קומט מיתה, סע  
 שטעהט בפירוש אין דער תורה. ברענט ער: סטייטש, אזוי פיעל  
 צייט אוועקגעגאַנגען, האָט מען נישט געקאָנט זיך אָפברענגען, זאָגט  
 ער, מיט זיי פאַר מכירת יוסף און 'עוואַרט אויף אונז, אויף די  
 עשרה הרוגי מלכות? ענטפערט מען איהם דאָרטען: פון זינט  
 מע האָט פאַרקויפט יוסף'ן ביז היינטיגען טאָג איז נאָך ניט געווען  
 אזא דור, וואָס זיינע קינדער זאָלען זיין מערער די י י  
 א ו א ו מ ש ו ל ד י ג, ווי די דאָזיגע עשרה הרוגי מלכות...  
 דו פאַרשטעהסט, זאָג איך צו איהם, צום גענעראַל אָדער צום פאַל-  
 קאָווינק, מיט וואָס פאַר אַ גדלות, זאָג איך, און מיט וואָס פאַר  
 אַ פרייד איך און מיין זון און אונזערע אַלע איבעריגע קרושניקער  
 אידען געהען צו דער תליה, אַז מיר ווייסען, אַז ר י י נ ע ר א ו ז  
 א ו מ ש ו ל ד י ג ע ר פון אונז איז נישטאָ אַזוי דער גאַנצער  
 וועלט? ו!"

און מעהר האָב איך שוין, איהר פאַרשטעהט צי ניין, קיין  
 איינציג וואָרט נישט געקאָנט אַרויסרעדען, ווייל איך האָב מיר פאַר-  
 געשמעלט, ווי אזוי איך הענג און ווי אזוי מיין יחיאל זאָגט נאָך  
 מיר קריש, און ווי אזוי מיין ווייב און קינדער וויינען גאָך מיר.

און עס איז מיר געוואָרען מאָדנע ענג אין האַלז און פינסטער אין די אויגען, און טרערען האָב איך דערפֿיהלט, געזאַלצענע טרערען קויסלען זיך מיר איבער דער באַרד, און גלייך אין מויל אַרײַן...

איהר ווילט וויסען, פאַני שלום-עליכם, דעם היוצא לָנו מזה? דעם פּועל-יוצא, הייסט עס, פון מיין רעדען? האָט קיין יסורים ניט — ס'איז נישט געווען אַרויסגעוואָרפּען. איך האָב מיט מיינע רעד מיציג געווען פון דער תּליה זיך אַליין און מיין יחיאל'ן, דאָס הייסט, מיך האָט מען אַרויסגעלאָזט און די איבעריגע אַלע האָט מען געהאַנגען, נאָר מיין יחיאל'ן האָט מען די תּליה פאַרבימען אויף אַיין אַנדער שטראָף. מע האָט איהם אַוועקגעשיקט צו דער מלחמה, צום סאַמע פייער, און ער איז דאָרטען דעם ערשטען טאָג גע'הרג'עט געוואָרען און נישט געקור מען צו קבר ישראל, פון וואַנען ווייס איך דאָס? ווייל זיין נאָמען, איהר פאַרשטעהט צי ניין, איז אַרײַן אינ'ם צע-טעל פון די „געפּאַלענע“, און איך קאָן נאָר זאָגען: „תּהי נשמתו צרורה בצרור החיים“, און אַ גוטער מליץ זאָל ער זיין. וואָרום וואָס נאָך בלייבט מיר איבער צו זאָגען? פאַרגעסט נישט, אז אויף אַ סך אַיין ערגערען אופן איז פאַרלוירען געגאַנגען מיין צוויי-טער זון, מיין שמואל-משה. איך האָב אַיך פון איהם, וועגען מיין שמואל-משה'ן הייסט עס, דאַכט מיר, נאָך גאָר נישט דער-צעהלט? מיין שמואל-משה — דאָס איז שוין געווען גאָר אַיין אַני-דער מין חברה-מאַן, נישט יחיאל — ווי קומט ער צו יחיאל'ן? ס'איז גאָר לאַ זו הדרך! דאָס הייסט, ער איז אויך געווען נישט פון די, וואָס געהען אַרויס לתּרבות רעה, און איז אויך געווען אַ יונג אַ געראַטענער, אַ וואוילער, אָבער גאָר אַ וואוילער; נישט מחמת איך באַרײַהם זיך; איהר זעהט דאָך, אז איך דערצעהל אַיך אַלסדינג, סאַי גוטס, סאַי שלעכטס, איך פאַרלייקען נישט פון אַיך קיין זאָך, ווייל איך זעה,



איהר זענט א מענטש, וואָס ניט אייך נארט מען. נאָר וואָס דען?  
 איך האָב מורא, אַז איהר ווילט שלאָפען, און ס'איז שוין טאַק  
 צייט אויך. לאָז איך עס איבער אויף מאָרגען און זאָג אייך: אַ  
 גוטע נאכט און שלאָפט געזונט.

.12

### שמואל - משה אברהם - אן.

— — — זאָגט דעם אמת, פאַני שלום-עליכם, ס'איז אייך נאָר  
 ניט קשה די גאַנצע צייט: וואָס פּאָהרט דאָס אזא איר, ווי יאָג  
 קעל יונעווער פון קרושניק, קיין אַמעריקא, אויף דער עלטער, איין  
 מענטש אַליין, אַז ער האָט דאָרטען ניט, ווי זאָגט איהר, קיין קינד  
 און קיין רינד, קיין גואל און קיין קרוב? דער תירוץ איז אָבער:  
 ווי אזוי וואָלט יעקב אָבינו אָנגעשפּאַרט קיין מצרים, ווען זיינע  
 קינדער זאָלען נישט געווען פאַרקויפּען אַהינצוצו זייער ברודער  
 יוסף? טאָמער איז דער משל ניט אזוי גלייך צום נמשל — בין  
 איך ניט שולדיג. איך האָב אייך נאָר געוואָלט זאָגען, אַז יעדער  
 וואָרט וואָס האָט, ווי זאָגט איהר, זיין דאָרט. מסתמא איז  
 דאָ דערניען אַ מעשה. און די מעשה איז די, וואָס ס'איז אַ גרויסע  
 סברה, אַז מײן צווייטער זון שמואל-משה, אָט דער חברה-מאן,  
 וואָס האָט געוואָלט געשאַסען ווערען ביי פּאַני'ן אין פּיער און  
 צוואַנציג שעה און איז נצול געוואָרען בדרך נס, ווי איהר וועט אָט  
 באַלד האַרבען, איז געוונט און שטאַרק און געפּינט זיך איצט אין  
 יענעם לאַנד, וואוהין מיר ביידע, איך און איהר, פּאָהרען אַצינד  
 דערט. הגם, איך מוז אייך זאָגען דעם ריינעם אמת, אַז איך בין  
 אין דעם נישט אזא גרויסער מאמין, נישט מחמת איך בין, חס  
 ושלום, אזא גרויסער אפיקורס, וואָס גלויבט נישט אין נסים — דאָס  
 נישט. אדרבה! ער, אַז ער וויל, קאָן ער! ער האָט  
 שוין באַוויזען, ווי זאָגט איהר, גרעסערע קונצען! נאָר וואָס זשע

דענן? דאָס וואָלט געווען, איהר פארשמעהט צי ניין, שוין צופיעל פאר אזא שלים-מזל, ווי איך, צו גוט פאר יאנקעל יונעווער פון קרושניק. והראיה? אָט האָט איהר אַ סימן. אָט בין איך געווען גלייך מיט אייך און גלייך מיט אלע אידען אין דער דאָזיגער שטאָרט — ווי אזוי הייסט זי? — קאָפּענהאַקס. טויענדער און טויענדער מענטשען האָבען זיך דאָרט געוואַלגערט גלייך מיט מיר. אויסגעריסען געוואָרען, געזוכט און גענישמערט און סוף-כל-סוף פאָרט אויסגעזוכט איינס דאָס אנדערע. עס איז געווען אַ תּענוּג צו זעהען, ווי אזוי מאַנען האָבען געפונען זייערע ווייבער, ווייבער — זייערע מאַנען, ברירער — זייערע שוועסטער, קינדער — זייערע מאַמעס. פאר וואָס האָב איך נישט געהאַט דאָס גליק ביי נאָט צו געפינען דאָרט מיין שמואל-משה'ן? אלא וואָס דען? איהר וועט זאָגען, אפשר איז ער אָפּגעפּאָהרען פון דעם קאָפּענהאַקס אייך דער איך בין אַהינצוצו געקומען? אָדער אפשר איז ער געפּאָהרען קיין אַמעריקא גאָר דורך איין אנדער וועג, ניט דורך קאָפּענהאַקס? זאָגען מיר אָבער די אידען, וואָס פּאָהרען מיט מיר אונטען אין דריטער קלאַס, אז קיין אַמעריקא איז נישטאָ קיין אנדער וועג, אויף סער קאָפּענהאַקס, — גלויב איך זיי ניט. פאר וואָס? פשוט. ווייל אידען זענען בהמות. אידען ווייסען ניט דעם חילוק פון ים ביז יבשה. אויף דער יבשה איז פּאָרהאַן וועגען, פּאָרהאַן רעלסען, פּאָר האַן אייזענבאָהנען; אָבער אויפ'ן ים — וואָס איז שייך אויף אַ ים וועגען? אַי וואָס? — איהר'ט מיר זאָגען, ס'שמעהט דען ניט בפירוש געשריבען „ה נותן בים דרך“? — ע! וואָס גלייכט איהר דאָס צו דעם? דאָס האָט גאָר איין אנדער טייטש מיט איין אנדער פּשט! מע באַדאַרף וויסען, ווי זאָגט איהר, וואו דער „חמור“ שמעהט...

הקיצור המעשה — דערווייל האָט איהר מיך אַביסעל אַראַפּ געשלאַגען פּונ'ם וועג, און מיר האַלטען נאָך גאָר פון פּאַרינמ, ביי מיין שמואל-משה'ן, וואָס איהר קענט איהם נאָך גאָר ניט און

ווייסט נישט וואָס פאַר אַ חברה־מאַן דאָס איז. אַ רעכטער חברה־מאַן! איהר ווילט וויסען, וועלכעס ווערד אָנגערופען ביי מיר אַ „חברה־מאַן“? אַ חברה־מאַן ווערד אָנגערופען ביי מיר יעדער איינ-צינער, וואָס וויל זיך אויספיינען, יוצא זיין פאַר דער וועלט, זיין בעסער, ווי נאָט האָט איהם באַשאַמען, איהר פאַרשמעהט צי ניין — אַלץ איינס: אַ ציוניסט, אַ סאָציאַליסט, אָדער גלאַט אַ קאָבלע-פעל — ביי מיר האָבען זיי אַלע איין ווערט און הייסען ביי מיר מיט איין נאָמען — „חברה־לייט“. אַי, וועט איהר פרעגען ביי מיר אַ קשיא, טאַקי אויף מיר אַליין: סטויטש, אָט בין איך געווען כל ימי אַ קהל'ס-מאַן און אַ קאָבלעפעל אין קרושניק און איבערגע-קריענט זיך מיט דער גאַנצער שטאָדט? — אַביסעל אַ גלייכעניש! בין איך דאָך עפּים געווען אַ איד אַ בעל־הבית, מיט אַ שטוב און מיט אַ נאָמען, עפּים אַ גאַנצער ישׁ, געווען ביי וואָס אָנצונעמען, איהר פאַרשמעהט צי ניין — און דער וואָס? אַ גאַרניש, אַ יונג-זעל, אַ צוציק, נאָך דער מאַמעס מילך, ווי זאָנט איהר, נישט אויס-געטריקענט, קיין צוואַנציג יאָהר ניט אַלט אַפילו! אמת, אַז איהר'ט אויף איהם אַ קוק טהון, וועט איהר זאָגען, אַז דער בחור איז אַלט אַריבער צוואַנציג, און פאַרשמעהן פאַרשמעהט דאָס דוקא אַזוי פּיעל, ווי אַ מענטש, וואָס איז לכל הפחות דרייסיג יאָהר, און קען גען קען עס דוקא אַלסדינג, אי רעדען, אי שרייבען, אי ליינען, אי חשבונ'ען, — נישט חלילה מחמת באַריהמעריי זאָגן איך עס; איהר ווייסט דאָך, אַז איך האַלט נישט דערפון. נאָר אַז איהר'ט זיך באַגעגענען מיט עמיצען פון אונזערע מקומות, טאַמער וועט זיך אַיך מאַכען, און איהר וועט אַ פרעג טהון אַ מינדסט קינד אויף יאַנקעל יונגעווער'ס זעהנדעל, וועט מען אַיך זאָגען: „וואָסער זעהנדעל? דאָס בחור'על? — אַ פייער, אַ ברען, אַ שייגעץ, אַיין עזות־מחוצא־פנים, אַיין אויסווארף פון דער נאַטור!“... האָטש ס'אַיגען! ס'איז שקר וכזב! ער איז נישט קיין אויסווארף און ניט קיין עזות־מחוצא־פנים... דאָס הייסט, אַ שטיקעל עזות־פנים

זיין ווער עס וויל זיך, אפילו דער גובערנאמאָר אליין, וועט ער  
 איהם מאַכען מיט דער בלאַמע גלייך! דאָס הייסט, ער וועט זיך  
 אייך ניט זידלען, חלילה וחס! נאָר ער וועט אייך אזוי אָפּענט  
 פּערען, אז ס'וועט אייך ווערען פינסטער אין די אויגען, און איהר'ט  
 זיין צופריעדען, אז ער'ט אייך לאָזען צורוה... פון וואַנען האָט זיך  
 גענומען צו מיר אזא זעה? פונקט דער היפּך פון יחיאל'ן — אויף  
 וויפּיעל יענער, עליו השלום, איז געווען אַ פּאָליטישנע אַ שטי-  
 לער און אַ בנעימות'דיגער, אויף אזוי פּיעל איז דער אַ קלעק —  
 איהם צו לענגערע יאָהר, אויב ס'איז אמת, אז ער לעבט... דער,  
 אז ער טשעפעט זיך אָן אין אַ זאך, איז איהם ניט אָפּצורייסען!  
 און האָט עס אַרויסגעזאָגט דאָס וואָרט פּונ'ם מויל, למשל, אויף  
 נאכט טאָג און אויף טאָג נאכט, — איז פּאַרפּאַלען, מעגען קומען  
 כל מלכי מזרח ומערב! סיידען ער וועט זיך אליין אַרומקוקען.  
 זאָגען איהם מוסר — זאָל אייך גאָט היטען! נאָך ערנער! דעמאָלט  
 וועט ער אייך ערשט טהון קאַפּויר! איך געדענק ניט אַקוראַט, נאָר  
 מיר דאַכט זיך, אז איך האָב אייך שוין איין מאָל באַמערקט, אז  
 עקשנים זענען מיר אַלע אין קרושניק, מיר האָבען אַ שם אויף דער  
 וועלט פאַר עקשנים, און צווישען די קרושניקער זענען מיר די  
 גרעסטע עקשנים. היינט שטעלט אייך פּאָר, וואָס דאָס איז פּאַר אַ  
 פּוינעל, אַט דער שמואל'משה הייסט עס, אז ביי אונז אין דער  
 משפּחה האָט ער קיין אַנדער נאָמען, נאָר „דער עקשן“...

הקיצור, איז זיך מיישב איין מאָל אַט דער עקשן, דאָס איז  
 געווען נאָר צום אָנהויב פון דער מלחמה, נאָך איידער מע האָט אַ  
 רוף געגעבען מין יחיאל'ן צו דער אָפּאַלצעניע, און קומט אזויס  
 זון דעם זיך ביי דער מאַמען, זי זאָל איהם אַיינפּאַקען די זאַכען  
 זון מיטגעבען גרעט — ער פּאָהרט, זאָגט ער, אין דער גובערניע,  
 קיין לובלין הייסט עס, „וואָס וועפט דו טהון אין דער גובויר“  
 זעט? — גאָרניש, ער וועט זיך, זאָגט ער, אַיינגעבען צו פּאַני'ן אין

דער דיענסט. „ביזט משוגע? צי חסר דעה? צי מטורף?“ — אָט אזוי וויל ער — און שוין! די „פאטרעמזימע“ האָט זיך אין איהם צעברענט. אלע געבען זיך איין, זאָגט ער, פריי, וויל ער אויך זיך איינגעבען פריי. „מיר'ן זיי ווייזען, זאָגט ער, אז מיר זענען זיי ניט וועניגער געטריי ווי די פוילען, אויב ניט מעהר נאָך!“ און ער ברענגט מיר אַ ראיה פון פאַן פשעפעצקיס זוהנדעל, סטאַש „נאַ, זעה, זאָגט ער, אַ נימנאַזיסטעל, זאָגט ער, פון זעכסטער קלאַס און האָט זיך שוין פאַרשריבען אין פּאָלק!“ בייטעל איך מסתמא אויס אלע בייזע חלומות: „בהמה, זאָג איך, בצורת אדם וואָס דו ביזט! וואָס גלייכסטו זיך, זאָג איך, צו סטאַשען? סטאַש, זאָג איך, איז אַ גוי און קאָן זיך דערדיענען, זאָג איך, צו איין אַמייזער, און צו אַ פּאָלקאָוויק, און צו אַ גענעראַל, און אפשר נאָך העכער אויך, און דו, זאָג איך, וואָס? האָסט פאַרגעסען, זאָג איך, אז דו קומסט אַרויס, זאָג איך, פון צו אַ גרויסען יחוס, זאָג איך, פון אברהם, יצחק ויעקב?“ איז דאָך עס אָבער שמואל־משה עקשן, און אַ חברה־מאַן דערצו, מאַכט ער צו מיר: „אָט וויל איך קום אַרויס, זאָגט ער, פון אזא הויכען יחוס, באַדאַרף איך זיי, זאָגט ער, באַווויזען, ערשטענס, אז ס'אַליגען, וואָס מע זאָגט אויף אונז, אז מיר ציטערען פאַר אַ ביקס און שרעקען זיך איבער פאַר אַ שאַס, און, צווייטענס, לאָזען זיי, זאָגט ער, זעהען, אז מיר זענען גלייך צו אלע און אז מיר פאַר די ענען זאָגט ער, צו זיין גלייך מיט אלע“... איהר פאַרשטעהט, וואוהין דאָס ציעלט? וויל איך דאָך איהם מסתמא אָפּענטפערען, ווי זאָגט איהר, על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, לאָזט ער זיך ניט, דער חברה־מאַן, און מאַכט צו מיר: „טאַטע, עס וועט דיר גאַרניש העלפען, זאָגט ער, איך בין, זאָגט ער, אַ זעלנער און געה אין דער מלחמה, און זייט גע־זונט. איך וועל איך, זאָגט ער, שרייבען בריוולעך“... כּהצא לישנא — מיט די ווערטער.

פאַרשטעהט זיך, אז מיינע, ווי באַלד נאָר זי האָט דערהערט

זאָז לשון מיט אַזעלכע דבורים, — אז זי האָט גענומען צו חלש'ען — חלש'ט זי נאָך. „סטויטש, זי וועט דאָס ניט אויסהאַלטען! זי וועט זיך נאָר אַ מעשה אַנטהון!“ טענה איך צו איהר: „שא, זאָג איך מרים מירעל, פאָלג מיך, לאָז זיין שטיל, וועסט דו בעסער מאַכען. דאָס משוגעת, זאָג איך, וועט איהם איבערגעהן, וועט ער אַליין חרטה האָבען.“ והראיה, ווען איז גערעכט געווען? הלואי וואָלט ער מיך געפאָלגט דאָס מאָל און אַלע מאָל. איז עס דאָך אָבער שמואל-משה עקשן, האָט ער אויסגעפיהרט, ניט מיר, און איז אַוועק אין דער גובערניע אַרײַן, און גלייך אַהין, וואו מע דאַרף, און האָט געגעבען אַ לעגאַוועק אַ שמועס, און דוקא בעל-פה, די צונג באַדאַרף מען איהם, ווי זאָגט איהר, ניט פּיקען, און ער האָט זיי געזאָגט כך וכך, אז ער אַליין, הייסט עס, איז אַ איד. און אז ער איז יאַנקעל יונגעווער'ס א זעהן פון קרושניק, און זיין נאָמען איז שמואל-משה, און ער בעט, מע זאָל איהם צונעמען פריי אין דער דיענסט אַרײַן... האָט מען איהם דוקא אויסגעהערט, באַ-טראַכט דעם נפש און רעכט אויסגעלאַכט, אָפּגע'לצ'עוועט, גע-מאַכט חוזק, ווי פּאַני קאָן. איינער אַ גענעראַל האָט איהם אַ פרעג געגעבען — אזוי שרייבט מיר שמואל-משה אין זיין ערשטען בריעף: — „צו וואָס ווילסט דו זיך אַיינגעבען אין דער דיענסט?“ ענטפערט איהם מסתמא מיין שמואל-משה: „איך וויל געהן אין דער מלחמה“. פרעגט איהם וויעדער דער קאָמאַנדיר: „מיט וואָס ווילסט דו האַנדלען אין דער מלחמה? מיט אידישע פיש, צי מיט רוסישער וואָדקאַ?“ האָט איהם אַפילו שמואל-משה געוואָלט אָפּ-ענטפערען, ווי ער קאָן, ס'זאָל איהם ווערען גרין און געל, נאָר ער האָט זיך מיישב געווען, ווי זאָגט איהר, לאָז איין מאָל זיינס איד-בערגעהן, און רופט זיך אָן צו איהם, צום קאָמאַנדיר הייסט עס: „איך וויל, זאָגט ער, וואַשע וויסאַקע, געהן אין דער מלחמה איבער צוויי זאַכען: ערשטענס, זאָגט ער, איז דאָס מיין חוב, איך בין מחויב צו געהן שלאָגען זיך פאַר מיין פאָטערלאַנד; והשנית, זאָגט

ער, ווילט זיך מיר באווייזען, אז א איד קאן אויך, זאגט ער, עפּים אויפּטוהן אין דער מלחמה, אז א איד, זאגט ער, קאן ניט נאָר האַנדלען מיט אידישע פּיש אָדער מיט רוסישער וואָרדע, נאָר אז ער קאן, זאגט ער, שיסען אויך". צעלאַכט זיך דער קאָמאָנדר נאָר שטאַרקער: "ווי קומט צו א אידען שיסען?" זאגט צו איהם מין שמואל־משה: "קאָנסט מיך פאַרהערען" — א יונגאַטש קאָן! אודאי האָט מען איהם פאַרהערט שיסען — וואָס מיינט איהר, שפּיעלעכלעך? ביי פאָני'ן געהט דאָס ניט אָן! און ניט נאָר שייַען אַליין, מע האָט איהם אין איין וועגס, אזוי שרייבט מיר שמואל־משה, פאַרהערט אַלסדינג — אי שרייבען, אי ליינען, אי השבונ'ען, און עס האָט זיך אַרויסגעוויזען, זאגט ער, אז ער איז אומערום אין דערהיים. וואָס דען, איך בעט אײך? אז פּשעפעצ־קײם זעהנדעל סטאַש האָט געקאָנט אָפּגעבען עקזאַמענט אויף זעכס קלאַסען גימנאַזיע, וואָלט מין שמואל־משה געקאָנט אָפּגעבען אויף צוועלף קלאַסען. גלאַט — איהם האָט מען קיין מאָל נישט צוגע־לאָזט, דאָס איז א באַזונדערע זאַך...

הקיצור, איהר ווילט דאָך וויסען מסתמא דעם שפּיץ — צי מע האָט איהם אַריינגענומען, צי ניט? נאָך א מין אַריינגעמען! פאַר וואָס זאָל מען איהם ניט אַריינגעמען, איך בעט אײך? א שענער יונג, א הויכער, א ברייטער — א חיות אויף איהם א קוק צו טוהן, ווי זאָגט איהר, בלוט און מילך! און אויגען — אש־להבה! א היציגער פאַרשוין נאָך פון קליינזייט אויף, אַלע מאָל געריסען זיך אין פייער אַרײַן. למשל, זיך האָב מיך דער־מאָנט א קלייניגקייט: אז ער איז נאָך געווען נאָר א שנעק, ווי זאָגט איהר, א קליינער וועגוריק, האָט זיך געטראַפען א זעשה, איין ערל האָט זיך געגעבען א שמועס־אויס וועגען אידען עפּיר ניט אזוי פּויר געלדיג, אָנגערופען אונז מיט'ן נאָמען "זשיר". דער שטייגער איז, — אז מין חברה־מאַן טוהט ניט א שפרונג־אויף און לאָזט איהם ניט אַראָפּ קיין צוויי פעטש, איהר פאַרשטעהט צי ניין, אז

פונקען זענען געפלוויגען! אָדער, אַשטויגער, נאָט אייך נאָך אַ מעשה: אַז ס'האָט זיך אָנגעהויבען ביי אונז די שענע געשיכטע מיט'ן פּוילישען באַיקאָט אויף די אידען, און ס'איז אַרויס איין מאָל אַ קלאַנג, אַז פּליאַקע וועט מאַכען אויף אונז אַ פּאָגראַם, האָט איהר באַדאַרפֿט זעהען, ווי דער חברה־מאַן האָט זיך עס אַביסעל אָנגעד- צונדען, פאַרקאָממעט די אַרבעל און שוין גרייט געווען איינער אַליין אַוועקצולעגען אין איין שמעיִשראַל אַ מאָה גוים און נאָך מעהר, אַז מע וועט באַדאַרפען! אַ שטיקעל גליק, וואָס פּליאַקע האָט לייעב נאָר צו רעדען מיט דער צונג און דערביי בלייבט עס... אַז איך זאָג אייך אַ חברה־מאַן, איז אַ חברה־מאַן!

בקיצור, מיין חברה־מאַן איז אַריין, און ווי נאָר ער איז אַריין, מיין שמואל־משה הייסט עס, אַזוי האָט מען איהם תוך כדי דבור אַוועקגעשיקט מיט זיין פּאָלק אין דער מלחמה אַריין, און אַוועק־ געשטעלט איהם גלייך אין פייער אַריין אַסעגען דייטש, איהר פּאַר- שטעהט צי ניין, און אויף דער דריטער וואָך שוין האָט מען איהם באַשענקט מיט אַ מעדאַל, אַ „געאָרגי“ רופט מען דאָס, ס'איז אַ גרויסע זכיה, שרייבט ער, צו באַקומען אַ געאָרגי! און שפּעטער מיט אַ פּאַר וואָכען האָט מען איהם געשענקט נאָך אַ „געאָרגי“, און אין אָנדערהאַלבען חדשים אַרום וויעדער אַ מאָל אַ „געאָרגי“! נאָר צו וואָס באַריהמעריי, פּוסטע דבורים? איך האָב עס פּיינט! — איהר ווילט וויסען, ווי אַזוי און פאַר וואָס ער האָט באַקומען אַזוי פּיעל מעדאַלען? זייט זיך מטריה, רוקט זיך צו אַביסעל געהענ- טער, אָט האָט איהר אייך אַ פעקעל בריוולעך, פון איהם טאַסי, פון מיין שמואל־משה'ן הייסט עס, וואָס ער שרייבט צו מיר פון דער מלחמה, פונ'ם סאַמע פייער, איך וועל אייך נישט לייענען אַלע פון אַלף ביז תיו, שרעקט זיך ניט! איך וועל אייך נאָר אַרויס־ לייענען פון זיי דאָס נויטיגסטע, אָדער, ווי זאָגט איהר, דעם סאַמע תמצית, וועט איהר זעהן גבורות ונפלאות, און איהר וועט פאַר- שטעהן וואָס פאַר אַ חברה־מאַן דאָס איז! דערווילע וועלען מיר



פריהער געהן עפּים נעמען אין מויל אריין, אויב מע קאָן עס נאָר  
נעמען אין מויל אריין, ווייל ניט אַלץ, וואָס מע גיט דאָ אויפ'ן  
שיף, מעג מען עסען, און נישט אַלץ, וואָס מע מעג, ווי זאָגט איהר.  
קאָן מען עסען...  
אויף וויערזעהען.

18.

די גבורות ונפלאות פון שמואל-למשה'ן.

— — — איהר זאָגט, ס'איז נישט פארהאן קיין צוויי גלייכע  
מענטשען אויף דער וועלט. וואָס דארפט איהר צוויי גלייכע  
מענטשען? נאָט אייך צוויי ברידער, פון איינע טאטע-מאמע, איך  
מיין דאָס טאָט מיין יחיאל'ן, עליו השלום, מיט מיין שמואל-משה,  
להבדיל בין החיים למתים, אויב, הייסט עס, איך האָב אַ זכיה  
ביי גאָט און ס'איז אמת, אַז שמואל-משה לעבט און איז אין אַמע-  
ריקאַ... אַט האָט איהר אייך דעם בעסטען ביישפּיעל: צוויי קינד-  
דער, איין מאמע האָט זיי געהאַט, אין איין שטוב געוואַכסען, ביי  
איין רבי'ן געלערענט. — איז איינער געווען, איהר פאַרשטעהט צי  
ניין, א ירא ושלם, מורא געהאַט אַ הויך וואָרט אויסצורעדען, ווי  
זאָגט איהר, אַ פליעג נישט זאטשעפעט אויף דער וואנט. דער „לא  
תרצה" איז ביי איהם געווען אַ גוואַלד — אַ קליינגקייט לא  
תרצה? און דער? — אַ חברה-מאַן, און נאָר וואָס פאַר אַ חברה-  
מאַן! צווישען חברה-לייט אַ חברה-מאַן! איך האָב דאָך אייך  
שוין דערצעהלט, וואָס דאָס איז פאַר אַ צאָצקע! איז דאָס אָבער  
נאָך אַ שמינית שבשמינית, נאָר צו וואָס פּוסטע רעד? יעדער  
פאָטער האָט ליעב צו דערצעהלען גרויסקייט פון זיינע קינדער.  
דאָס איז שוין זינט די וועלט שטעהט. האָטש אויף וויפיעל איהר  
האָט מיך דערקענט אַט דאָ אויפ'ן שיף, וועט איהר אַליין זאָגען,  
אַז איך בין נישט פון די פאָמערס, וואָס זענען בלינד און זעהען

ניט, אָדער זיי מאַכען זיך ניט זעהענדיג. איך האָב עם פיינט.  
 ביי מיר איז אַלץ אויבענאויף, ווי אויף אַ טעלער, ווי זאָגט איהר.  
 איין אָפענער זעכס און זעכציג. אָט האָט איהר אַיך אַ גאַנץ  
 בינטעל בריעה פון מיין שמואל-משה'ן, וואָס ער שרייבט מיר פון  
 דער מלחמה. נאָט לייענט, וועט איהר אַליין זעהען, וואָס פאַר אַ  
 פויגעל דאָס איז. קוקט נישט, פאַני שלום-עליכם, אויפ'ן כתב,  
 וואָס איז ניט אַזוי ריין, און ניט אַזוי שען, ווי זאָגט איהר, קאָט-  
 שערעם מיט לאַפעטעס. ער, מיין שמואל-משה הייסט עם, האָט  
 אַ האַנד דוקא אַ שענע; מע קאָן זאָגען אויף איהם, אַז ער איז  
 אַ „כתבא רבה“. אַלע מיינע קינדער אַזוי. אַז מיינע קינדער  
 האָבען נאָך געלערענט אין חדר, פלעגט מען זיך אַרומטראָגען מיט  
 זייערע כתבים פון שטוב צו שטוב און פון האַנט צו האַנט. דאָס  
 איז ביי זיי בירושה. איך אַליין, ווי איהר קוקט מיך אָן, האָב אויך  
 געהאַט אַמאָל זעהר אַ שענע „פאָטשערקע“. די גאַנצע משפחה  
 אונזערע פייגען זיך אויס מיט זייער „פאָטשערקע“. נאָר וואָס דען?  
 איהר דאַרפט דאָך אַליין פאַרשטעהן, ווי אַזוי און אין וואָס פאַר  
 איין אופן די דאָזיגע בריעה זענען געשריעבען געוואָרען. אין טראַג  
 שיעס, משטיינס געזאָגט! און לויפענדיג אונטער אַ האָגעל פון  
 פייער! צווישען האַרמאַטען און לופט-מאַשינען! אָט נאָט, זעהט  
 אַליין, אָדער ווייסט איהר וואָס? איך וועל אַיך לייענען שטיק  
 לעכווייז, ווייל ס'איז שוין אַ סך ערטער פאַרהאַן, וואָס האָבען  
 אָפגעריבען זיך, אַ סך בלעטלעך פעהלען, און ס'איז טאַקי שווער  
 צו לייענען אַלסדינג אויף איין מאָל. איך לייען אַיך, פאַני שלום-  
 עליכם, דעריבער נאָר דעם רעכטען עיקר לייען איך אַיך. אָט האָט  
 איהר, למשל, אַ בריעה, הויבט זיך אָן ביי איהם אַזוי:

„שלום, זאָגט ער, לאהובי אָבי הנגיד היקר הנכבד המרומם  
 המופלג המפורסם...“ מילא בקיצור, נו — מיר געהען ווייטער...  
 „חכם ונבון חביב ונחמד כבוד שמו תפארתו מוהר"ר יעקב נ"י!  
 ראשית קום איך דיר צו מעלדען, זאָגט ער, פון מיין געפינען זיך,

אז איך געפין זיך אין דעם צוויי און צוואנציגסטען בעסערראביער  
 פאלקס... "גו, דאָס איז נישט וויכטיג פאַר אײך, מיר געהען וויי-  
 טער: „און אז מיין נאטשאַלסטווע איז פון מיר זעהר צופריע-  
 דען“... אויך ניט אזוי וויכטיג... „און מיר האָבען געהאַט, זאָגט ער  
 ווייטער, אַ געפּעכט אונטער אַ דאָרף, צווישען גרויסע בערג, דריי  
 טעג מיט דריי נעכט אונטער'ן פייער קעגען פינדל, דריי מאָל אזוי  
 שטאַרק ווי מיר. נאָר אונזערע האָבען זיך געוואָרפּען אין פייער  
 אַרײַן, אָפּגעשלאָגען אַלע אַטאַקעס און באַקומען אַלע מאָל נייע אונט-  
 טערגעפּרישטע פּאַלקען, וואָס זענען געפּאַלען אײַנס נאָך דאָס אַנדערע,  
 אײַנס נאָך דאָס אַנדערע, אזוי ווי שמרוי. בלוט האָט גערונען, אזוי ווי  
 וואַסער. און מיר האָבען געשפּאַנט איבער טוידטע. וואָרום ס'איז ניט  
 געווען קיין צײַט אויפּראַמען די גע'הרג'עטע און איבערבינדען אונז-  
 רע געראַנעטע, איבער די דײַטשע שראַפּנעלען, וואָס גיסען ווי אַ רע-  
 גען, און איבער זײַערע מורא'דיגע באַמבעס פון די צוויי און פּער-  
 ציגער האַרמאַטען, וואָס דערלאַנגען ווייט, און אונזערע קאָנען ניט  
 אזוי ווייט דערלאַנגען. ווען ניט דאָס, וואָלמען מיר געמאַכט פון  
 זיי אַ תּלָא וואָרום אונזערע, אז ס'איז געקומען צום סוף, האָבען  
 מיר זיך אַ וואַרף געטהאָן אויפ'ן פינדל מיט באַיאָנעטען, מיר זע-  
 נען שוין געווען די לעצטע, האָט דער קאַמאַנדיר נאָר אַ זאָג גע-  
 געבען איין וואָרט: „בראַטצײ!“ — ברידערלעך, הײַסט עס, —  
 האָבען מיר פּאַרנעסען, אז מיר זענען שוין סך־הכל אַ הײַפּעל, און די  
 דײַטשען זענען נאָך אַ גאַנצער ים, און מיר האָבען זיך אַ לאָז גע-  
 טהאָן אויף זיי מיט אַ הוראָ, און האַנט בײַ האַנט געשלאָגען זיך  
 מיט זיי, ביז ס'איז געוואָרען נאַכט, און דערווייל זענען אונטערגע-  
 קומען צו אונז פון הינטען נאָך און נאָך היל, צוגעפּרישטע הײַסט  
 עס, וואָס זענען געפּאַלען אויף טוידט און אַ סך געפּאַנגען, נאָר  
 איך בין געווען גרינג געראַנעט פון אַ שראַפּנעל, סאַמע אין דער  
 קנייה פון דעם לינקען פּוס. נאָר איך האָב זיך געהאַלטען שטאַרק,  
 ווייל איך האָב געהאַט די פּאַהן אין די הענט. איך האָב זי אַוועק-

גענומען ניי א געפאלענעם פון די הענט ארויס, און איך האָב מיר געזאָגט: דער טוידט זאָל מיר זיין, נאָר כל זמן איך שמעה אויף די פיס, לאָז איך די פאָהן נישט אַרויס! דאָס האָט געזעהען דער קאָמאָנדר אליין, און אז מיר האָבען אָפגעטראָטען און מע האָט מיר גענומען אין האָספיטאל, האָט מיר דערפאַר דער קאָמאָנדר צוגעשטעלט צו אַ „געאַרגי“, וואָס איך דאַרף די טעג באַקומען, און טאַקי די טעג שרייב איך מיר אויס פון האָספיטאל צוריק אין פּאָלק אַרײַן. און איך צעהל שוין די טעג, די מינוטען, ווען איך וועל וויעדער זיך קאָנען נעמען צו דער ביקס, וואָרום עס קאָכט אין מיר דאָס בלוט מיט סכנת נפשות, עס ברעכט אין מיר אַ פייער אויפ'ן פיינד, וואָס האָט אַוועקגעלעגט די בעסטע כחות אונזערע, אויסגעקוילעט אונזערע ברידער, אזוי ווי די אָכסען, אזוי ווי שאַף, און אונזערע בעסטע אָפיציערען האָט ער גענומען אין פּלען. אינ-איינעם מיט אונזערע האַרמאַטען און מאַשינעס, מיט אונזער גאַנצער שווערער אַרטילעריע, אָהן אַ שיעור אַמוניציע, פערד און גאַנצע וואַנאַנעס מיט ברויט — אויסקרענקען זאָל ער דאָס, ער איז שטאַרק, דער דייטש, אוי איז ער שטאַרק! מיר זענען אָבער אויך גענוג שטאַרק! מיר'ן איהם באַוויזען!...”

נו, פאַני שלום-עליכם? וואָס'ט איהר זאָגען אויף יאַנקעל יונעווער'ס זעהן און אויף יחיאל'ס ברודער? אָדער נאָט, אָט האָט איהר נאָך אַ בריוועל: „לכבוד, זאָגט ער, אהובי אָבי יקירי הרבני הנגיד המרום...” בקיצור... „החכם המפואר הנחמד והחכיב כש"ת מוהר"ר יעקב נ"י! איך האָב דיין ליעבען בריעף, אָבי יקירי, מקבל געווען, און דאַנק דיר זעהר פאַר דייןע ליעבע זיסע קלוגע רעד, וואָס זענען געזאָגט געוואָרען מיט גרויס חכמה און מיט פיעל קלוגשאַפט...” מילא בקיצור, מוחל, מוחל! בעסער געווען פריהער פאָלגען דעם טאַמען, איידער איצט מודה זיין, אז ער פאַר-שמעהט אַיין עסק... און ווייטער, לאָמיר לייענען וואָס שרייבט ער ווייטער? ווייטער שרייבט ער אזוי: „און וואָס די מאַמע באַ-

וויינט אזוי יחיאל'ן און לעגט איין די וועלט, וואָס ער דאַרף געהן אין דער דיענסט, פאַרשטעה איך ניט, מיט וואָס איז יחיאל מעהר מיוחס פון מיר? דאַכט זיך, מיר שטאַמען ביידע פון איין יחוס..."

וואָס זאָגט איהר אויף אזאָ חבר'המאן, ווי ער ווערטעלט זיך? עס ליגט איהם נאָך אין זינען ווערטלעך אין אזאָ צייט! נאָר לאָמיר געהן ווייטער: "און דו קאָנסט מיר זאָגען, אָבי היקר, מול טוב מיט אַ צווייטען אָרדען, אויך אַ „געאַרגי“, פאַר דערפאַר, וואָס איך האָב אויף מיינע פֿלייצעס, אַנטלויפּענדיג פּונ'ם פּינד, אַרויסגע-טראָגען אַ געראַנעטען אָפיציער פון סאַמע פייער. ער האָט זיך געבעטען נאָר, מע זאָל איהם אויפהויבען פון דער ערד, זיך גע-האַלטען ביי'ם בויך, נישט געקאָנט אַליין, האָט קיינער נישט גע-וואָלט זיך אָפּשטעלען, וואָרום מע האָט אונז זעהר געיאָגט, גע-האַגעלט אויף אונז מיט פייער פון אַלע זייטען, פון רעכטס און פון לינקס, פון פאַרינט און פון הינטען, און פון אויבען די לופט-מאַשינען, אזוי ווי די ווילדע פּוילגען, ווער האָט געקאָנט הערען, אַז מע לויפט, ווי די צעווילדעוועטע חיות? און ווער האָט דאָס געקאָנט זיך אָפּשטעלען האָטש אויף אַ ווילע, ביי אזאָ העליש פייער? נאָר דער דאָזיגער געפאַלענער אָפיציער האָט אויף מיר אזאָ מאָרנעס קוק געגעבען מיט זיינע שענע, בלויע, גוטע אויגען, אַז ער האָט מיך דורכגענומען דורך און דורך, און איך האָב זיך אָפּ-געשטעלט, מיט ביידע עלענבויעגעס זיך געמאַכט אַ וועג צווישען די לויפענדיגע, זיך אָנגעבויעגען צום אָפיציער, געוואָלט איהם אויפ-שטעלען פון דער ערד — ווער? וואָס? ער קאָן זיך ניט האַלטען אויף די פיס, ווי איין אונטערגעהאַקטער בוים. וואָס טהוט מען? זאָל איך איהם איבערלאָזען אַליין? — ווערד ער צעמראָטען. איין אָפיציער! שלעפען זיך מיט איהם? — וועט מען אונז ביידען אַוועקלאַגען. זעץ איך מיך צו און זאָג צו איהם: קריך, וואַשע בלאַהאַרדיע, אויף מיר! און איך האָב איהם אַ נעם געגעבען צו זיך אויף די פֿלייצעס און בין דורכגעלאָפּען מיט איהם אַ שען ביסעל

מייל, אונטער א האַגעל פון קוילען, ביז מיר זענען קוים געקומען  
 א פונקט, וואו אונזערע האַבען געווארט אויף אונז. דאָרט האָט  
 ען דעם אָפּיציער אַוועקגעלעגט אין האַספּיטאַל און מיך אויך, ווייל  
 איך בין אויך געווען געראַנעט פון דער גרינג, א שראַפּנעל האָט  
 מיר אָפּגעסמאָליעט איין אויגער, און ערשט דאָרטען ווער איך געד  
 וואויר, אז דער אָפּיציער איז א גאַנצע שישקע, א פירשט, א קניאַזש,  
 פון די וואָס זענען נאָהענט צום הויף!... ער האָט מיך צוויי מאָל  
 געזעהן, געשיקט מיך רופען, אויסגעפרעגט זיך, ווי אזוי איך הייס  
 און ווער איך בין, שטאַרק געלויבט מיך און געזאָגט, אז ער וועט מיך  
 קיין מאָל ניט פאַרגעסען — און מע האָט מיך צוגעשטעלט צו א  
 „געאַרני“ דעם צווייטען מאָל...”

וואָס זאָגט איהר אויף דער גדולה — צוויי געאַרנים! פרעגט  
 הם, וואָס'ס ער טהון מיט זיי? אַנג, לאָז ער פּרובען קומען מיט  
 זיי, למשל, קיין פיימערבאַרג אָדער קיין מאַסקווע — צי וועט מען  
 איהם ניט אַרויסוואַרפען ניט די געאַרנים? צי לאָז ער, אַשטוינגער,  
 זימען צוריק קיין קרושניק, וועט זיך פליאַקע מסתמא איבערשרעד  
 און וועט נישט מאַכען אויף איהם מעהר קיין באַיקאָט, ווי  
 עהרט איהר? נאָר מיינט ניט, אז איהר זענט שוין פאַרטיג.  
 זיר האַבען, איהר פאַרשטעהט צי ניין, נאָך א דריטען „געאַרני“.  
 וואָס מיינט איהר, מיר זענען עפּים פון די קליינע? דעם דריטען  
 מענדאַל האַבען מיר באַקומען... נאָר אָט וועל איך אַיך בעסער  
 ליינען, וואָס ער אליין שרייבט מיר, מיין שמואַל־משה הייסט עס.  
 ס'איז כדאי נאָר צוליעב'ן לשון אליין. ער האָט אַ שענעם לשון.  
 מליצה — דאָס ליגט שוין ביי אונז אין דער טבע. דאָס איז ביי  
 אונז אַ משפּחה־זאַך. ער שרייבט צו מיר ווייטער, שרייבט ער  
 אזוי:

„...איצטיגס מאָל קאָן איך מיך זאָגאר באַריהמען, אָבי  
 יקירי, אז איך האָב כמעט אָפּגעראַטעוועט אַ גאַנצע אַרמיע, וואָס

האָט געקאָנט אַרומגערינגעלט ווערען פון אַלע זייטען און גענומען ווערען פּונ'ם פּינד אין פּלען, העכער זיבעציג טוויזענד מאָן מיט אונזער גאַנצער שווערער אַרטילעריע, וואָרום דער שניי, וואָס איז אויסגעפּאַלען, האָט צעלאָזט, די ערד איז געוואָרען ווייך, אזוי ווי דריליס, און די פּערד האָבען געזונקען, די רעדער האָבען נישט געקאָנט אַרויס..."

הקיצור, פאני שלום-עליכם, ווי זאָגט איהר — פאָני'ס גליקען מיט פאָני'ס תירוצים. איך וויל גאָרניט ליינען ווייטער. אין צוויי ווערטער וועל איך אַיך נאָר איבערגעבען די מעשה: אַז מע האָט באַדאַרפט אויסגעפינען, וואו געפינט זיך דער שונא, האָט מען אויסגערופען, ווער וויל זיך מוסר נפש זיין קריכען באַרג אַראָפּ אויפ'ן בויך צום וואַלד, צו אויסקוקען, איהר פאַרשטעהט צי ניין, דעם דייטש? האָבען זיך אָפּגערופען ניט ייִן סך, און צווישען זיי איז דער ערשטער געווען ער, שמואל־משה הייסט עס. אָט דאָס איז די גאַנצע מעשה; נאָר ער צעלעגט עס, ווי זאָגט איהר, אויף טעלערלעך. דער שפיץ איז — זיי האָבען אויסגעשמעקט דעם דייטש, און מיין שמואל־משה איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט אָנגעזאָגט די דאָזיגע גוטע בשורה. און מע האָט צייט געהאַט דע־ריבער מאַכען פּליטה — אָניט וואָלט געווען שלעכט! דאָס הייסט, ס'איז אזוי אויך געווען אזא יאָהר אויף די שונאי ישראל, מע האָט איהם געבראַכען אַ ביין, פאָני'ן הייסט עס, געיאָגט ווי מיט הינט, נאָר פאַרנעמען אַ גאַנצע אַרמיע איז דעם דייטש נישט געראַמען — און דאָ האָט אויך מיין שמואל־משה געהאַט אַ חלק, און דערפאַר באַקומען אַ נייע מתנה — וויעדער אַ „געאַרגי“, שוין צום דריטען מאל. און דערמיט ווערד אָפּגעהאַקט די געשיכטע פון זיינע גבורות ונפלאות, און עס הויבט זיך אָן אַ נייע געשיכטע פון אַיין אומגליק, וואָס האָט זיך מיט איהם געטראָפען איבער אַ דייטשען אָפיציער, וואָס ער האָט גענומען אין פּלען און וואָס מע האָט איהם דערי־בער גע'משפט, טאַקי מיין שמואל־משה'ן הייסט עס, פּעלדגעריכט.

בין עם אין איהם געקומען אַ קלייניגקייט — נאָר שיסען אין פיער  
און צוואַנציג שעה!...

וואָס מיט איהם אין ווייטער געוואָרען — דאָס ווייס נאָר גאָט  
און גוטע מענטשען, וואָס זאָגען, אז ער אין איצט אין אַמעריקא.  
הלואי פון זייער מויל, ווי זאָגט איהר, אין גאָט'ס אויהערען. נאָר  
אזוי ווי מיר האָבען זיך שוין ביידע גוט אָנגעלייענט, לאָזען מיר  
די דאָזיגע געשיכטע איבער אויף שפעטער אַביסעל.

.14

ש מ ע י ש ר א ל

— — — איך האָב מורא, אז די געשיכטע וואָס איך געב אייך  
איבער אַזינד, פאַני שלום-עליכם, אין דאָס די לעצטע מעשה פון  
ב'זייענד איין נאכט, וואָרום די אידען, וואָס פאָהרען מיט מיר אין  
דריטער קלאַס, זאָגען, אז מיר זענען שוין באַלד אין אַמעריקא.  
הלואי פון זייער מויל אין גאָט'ס אויהערען. האָטשן איך דאָרף אייך  
זאָגען דעם אמת, איך בין אין דעם נישט אזוי גרויסער מאַמין.  
מיר שלעפען זיך שוין אזוי לאַנג, אז איך האָב שוין אָנגעהויבען  
די פאַרלירען דעם בטחון מיט דער אמונת, איז ס'ז פאַרהאַן אַ  
לאַנד, וואָס הייסט אַמעריקא. נאָר אויב ס'איז איין אמת, אז מיר  
דערנעהענטערען זיך, ווי זיי זאָגען, צום האַלדענעם לאַנד, באַדאָרף  
מען זעהען אָפּהאַפּען די דאָזיגע געשיכטע, וואָרום אין קאָן חלילה  
בלייבען אין מיטען — וואו וועל איך אייך געהן זוכען אין ניו  
יאָרק?

הקיצור — ווי אזוי ווילט איהר? צי זאָל איך אייך ליינען  
ווייטער מיין זעהנ'ס בריעף, ווי ער שרייבט צו מיר פון דער מלחמה?  
אָדער ס'איז גענוג, איך זאָל אייך איבערגעבען נאָר דעם תמצית  
אין קורצען, אזוי ווי מיר ביידע האָבען ליעב? דער תמצית אין  
קורצען קאָן איבערגעגעבען ווערען, ווי זאָגט איהר, בשלשה דברים —



איין צוויי ווערטער: עשו, א שלאק זאָל אין זיינע ביינער אַרײַן, דעם אמת מוז מען אויף איהם זאָגען אונטער די אויגען. - איז גענוג שטאַרק און גענוג מעכטיג, און גענוג קרעפטיג און גענוג תקיף, מורא'דיג תקיף, — אָבער נאָר ביי זיך זײַן דער היים. פיהר רען אַ היימישע מלחמה, למשל, אײַנשטילען אויפגעשטאַנענע פּאָר-ליאַקען, שמייסען צעכונטעוועטע מוזשיקעס, דערשטיקען אַ רעוואָל-לוציע, מאַכען, איהר פאַרשמעהט צי נײַן, אַ אירישען פּאָגראַם — דערויף איז ער איין מוזיק! קומט איהם אָבער אויס פיהרען אַ מלחמה אין דרויסען, איין תּחום-שבת ווייטער פון זײַן לאַנד אַרויס — אַהאַ! איז שוין שלים-שלים-מזל. ווי זאָגט איהר, מיט דער פּומער אַראָפּ. אויף איהם איז געזאָגט געוואָרען דאָס אײַגענע, וואָס דער מדרש זאָגט אויף אונז אידען, להבדיל, „פאַר וואָס, פרעגט דער מדרש, איז ישראל געגליכען צו אײַן איילבערט? ווייל אזוי ווי אײַן איילבערט גיט ניט אַרויס זײַן בוימעהל נאָר דורך שמויסען, דורך קלאַפען און דורך קוועמשען, אזוי איז אויך ער; ער ווערד ניט בעסער ביז ער האַפט ניט קײַן קלעפּ“... ווי געפּעלט אײַך דער מדרש? פון דעסטוועגען, אײַנס צום אַנדערען געהער זיך ניט אָן. וואָס אמת איז אמת. עס מאַכט זיך אַ צײַט, ווען ער איז גובר, ווען ער איז, ווי זאָגט איהר, ידו על העליונה. אמת, דאָס טרעפט זיך זעלטען, נאָר עס טרעפט, הלאזי זאָל זיך אזוי ניט טרעמען. אָט האָט זיך געטראָפּען אַ נס — אײַך פאַרשמעה ניט, ווי אזוי דאָס איז געשעהן, נאָר ער איז אַרײַן דעם דײַטש, אזוי שרײַבט מיר מײַן שמואל-משה, דורך צוויי פליגלען איז ער אַרײַן, און האָט איהם אַרויסגעזאָגט פון די טראַנשייעס, האָט איהם אַרומ-גערינגעלט פון אַלע זײַטען און האָט פאַרנומען בײַ איהם אַ גוזמא חזל אין געפּענקעניש, מיט קאַנאַנען מיט אַמוניציע, מיט הכל בכל מכל פּלעקעל, און דער ערשטער פון אַלע האָט זיך אויסגעפּײַנט, פאַרשמעהט זיך, ער, מײַן שמואל-משה, דערמיט, וואָס ער האָט געפאַנגען דעם ערשטען אָפּיציער, וואָס האָט זיך אונטערגעגעבען

מיט א גאנצען באטאליאָן. נאָר אָט אזוי גרינג, מיינט איהר, ניט זיך קיריהדייטש אונטער? האָט צייט, וואָרט אַ ביסעל, וועט איהר הערען, ווי אזוי דער חברה-מאַן, מיין שמואל-משה הייסט עס, באַשרייבט דאָס מיר אין זיין בריעף. די מעשה, איהר פאַרשמעהט צי ניין, איז אזוי געווען. פריהער האָט מען זיך געשלאָגען און גע-שלאָגען און געשלאָגען, ווי געוויינליך אין אַ מלחמה — מע שטעלט אַוועק האַרמאַטען איינס אַקעגען דאָס אַנדערע און מע צילעוועט זיך: דו שיסט אויף מיין רבי'ן, איך שים אויף דיין רבי'ן. דערנאָך הויבט מען אָן מיט קאָ-נאָען און מיט ביקסען, אַלע מאָל נעהענטער און נעהענ-מער, און מענטשען פאַלען פון ביידע צדדים, אזוי ווי שטרוי, אַ שורה נאָך אַ שורה, אזוי לאַנג, ביז עס עסט זיך צו — ווי זאָגט איהר, קרעפּלעך עסען ווערד אויך נמאָס, — און מע טהומט זיך אַ וואָרף איינס אויף דאָס אַנדערע מיט באַיאַנעטען, און מע הויבט אָן צו אַרבייטען מיט די הענט און מיט די פיס און מיט די צייהן, — שעמט זיך ניט, פשוט מיט די צייהן, וואָרום וואָס איז דאָס חרוש, אַז אויסגעמוטשעט איז מען, און מיעד און שלע-פּעריג אויך, און הונגעריג אויך, און פאַרדראָס אין האַרצען טראַגט מען, און דאָס לעבען איז במילא נישט ווערמט אַ שוה פּרוטה, — עלעהיי, לאָז זיך אייך דאַכטען, אויסגעהונגערטע וועלך, צעוויל-דעוועטע חיות... וואָס זאָג איך, צעווילדעוועטע חיות? אַ סך ערגער פון חיות! וואָרום אַ חיה, אַז זי איז הונגעריג, פאַלט זי אָן און פאַרצוקט אייך, און אַז זי האָט זיך אָנגעזעמיגט, שווייגט זי שטיל; און אַ מענטש, אַז ער צעווילדעוועט זיך, ווייסט ער ניט זיין אויפהער. דרייב, וואָס מעהר בלוט ער זעהט, מעהר גלוסט נאָך זייהם בלוט פאַרגיסען, און מע וואַרפט זיך איינס אויף דאָס אַנדערע, און מע שניידט קעפּ, אזוי ווי מע שניידט קרויט, און מע שטעכט מענטשען, אזוי ווי מע שטעכט, להבדיל, חזירים, און בלוט טיפּט זיך, אזוי ווי וואַסער. ווער האָט דאָס צייט אַ קלער צו

צו טהון: וואָס טהו איך? פון וועמענס וועגען און צוליעב וואָס?  
ווער האָט צייט איבערצוטראַכטען: טאָמער געה איך אויף מיין  
אייגענעם ברודער? והראיה — אָט וועט איהר האַרעכען ווייטער.  
אָזוי ווי מע האָט זיך אַ לאָז געגעבען איינס אויף דאָס אַנדערע,  
אָזוי שרייבט מיר מיין חברה'מאַן, מיט בלוזע שווערדען און מיט  
שאַרפע פיקעס, ער טהוט אַ קוק — גלייך אויף איהם טראַגט זיך  
אַ דייטשער אָפיציער, די אויגען ברענען, דאָס פנים פלאַקערט;  
אָט נאָך אַ מינוט, נאָך אַ רגע — איז ער איהם דורס, האַקט איהם  
אַראָפּ דעם קאָפּ! מיין שמואל-משה אָבער שלאָפט אויך נישט. אָזוי  
ווי ער האָט דערזעהען דעם בלוטדאַרשטיגען אָפיציער, אָזוי האָט  
ער זיך געגעבען אַ נעם צו דער פיקע, און גלייך אויפ'ן אָפיציער,  
גרייט געווען איהם דורכלעכערען יורד און דורך, ווי אַ מצה!  
יענער, דער אָפיציער הייסט עס, האָט דאָס באַמערקט און איז דוקא  
נישט אָפגעשפרונגען צוריק, און דוקא גלייך אויף מיין חברה'מאַן,  
און, ווי אַ מענטש, וואָס ווייסט, וואָס פיהלט, אַז ער געהט אויף אַ  
זיכערען טוירט, האָט ער מיט אַלע כחות אַרויסגעשריען די ווער-  
טער: ש מ ע י ש ר א ל ה' א ל ה י נ ו ה' א ח ד ו! ...  
האָבען זיך ביי מיין שמואל-משה'ן, אָזוי שרייבט ער מיר, אָפגעלאָזט  
הענט און פיס, און ער געדענקט ניט, זאָגט ער, וואָס מיט איהם  
איז געוואָרען. מיין חברה'מאַן איז קיינמאַל ניט געווען קיין  
מסוכנ'ער דאוונער, נאָר עס האָט זיך אַרויסגעריסען ניט ווילענדיג  
ביי איהם פון מויל: " ב ר ו ד ש ם כ ב ו ד מ ל כ ו ת ו  
ל ע ו ם ו ע ד ו! " ... און ווי נאָר ער האָט אויסגערעדט די  
דאָזיגע ווערטער, אַז יענער טהוט נישט אַ וואָרף אַוועק פון זיך די  
כלי-זין און פאַלט נישט מיין חברה'מאַן אויפ'ן האַלז און מע הויבט  
זיך ניט אָן צו קושען זיך? ... איז מען דאָך אָבער אַ איד, און  
איד האָט שונאים, איז זיך מיישב איינער אַ פראַסטער קאָפּראַל  
און פער'מסר'ט מיין שמואל-משה'ן, אַז ער האָט אַליין געזעהען,  
ווי מיין שמואל-משה האָט זיך געקושט מיט'ן דייטשען אָפיציער.

מיט'ן שונא הייסט עס, און ביידע, מיין זוהן און דער אפיציער, האָר-  
 בען בעת מעשה עפּים געשמועסט צווישען זיך פּאָ זשירדאָוסקאָמו. —  
 אויף יידיש הייסט עס; און וואָס טויג אייך, ס'איז געוואָרען אַ „דיע-  
 לאַ“. מלחמה-צייט איז ניט קיין שפּיעלכעל: איינס-צוויי-דריי — און  
 פּאַרטיג! נישטאָ קיין פּאַרענטפּערען זיך, נישטאָ קיין עדות, אין  
 פּיער און צוואַנציג שעה זענט איהר אַיין אָפּגע'משפּט'ער און אַ  
 געשאַסענער און אַ באַגראָבענער — און, ווי זאָגט איהר, אַ נוטען  
 טאָג מיט דער קאַפּאַטע! נישט נאָר קיין קדיש, אפילו קיין האָהן  
 וועט נאָך אייך ניט קרעהען! — — — — —

אַט דאָ מוז אָבער די מעשה איבערגעהאַקט ווערען, נישט מחמת  
 איך בין אזאָ שלעכטער מענטש און פּאַרטיג אייך נישט צו וויסען  
 וואָס ווייטער איז געווען, נאָר איבער אַיין אַנדער זאָך — דאָס איז  
 דער לעצטער בריעף זיינער, מ'הר קיין בריעף האָב איך שוין פון  
 מיין חבר-המאָן ניט באַקומען עד זיום הזה, גלייך ווי אין וואַסער-  
 אַרין! אַליין, וואָס איך ווייס פון איהם, איז נאָר דאָס, וואָס מענט-  
 ששען זאָגען, מענטשען וואָס ווייסען. און מענטשען וואָס ווייסען  
 גיבען איבער די מעשה אויף צווייע-ליי אופנים, צוויי גירסות הייסט  
 עס: פּאַרהאַן אַ יש אומרים, וואָס ווייסע פון איהם אַ גאַנצע גע-  
 שיכטע, ווי אזוי ער האָט זיך אויטגעדרעהט פונ'ם תּליון'ס הענט  
 דורך אַיין המצאה, וואָס נאָר יאַנקעל יונגעווער'ט זוהן קאָן אזעל-  
 בעס אַיינפּאַלען. דהיינו? נ'ז מע וואָס איהם אַריינגעפיהרט, דעם  
 חבר-המאָן, אזוי דערצעהלט מען, און געגעבען אַ גע: אויפ'ן צימ-  
 בעל: „זאָג נאָר, דו פיינער בחור, דו שמיאל-משה ב"ר יעקב, איז  
 דאָס אמת, אז דו מיט'ן דייטשען אפיציער, וואָס דו האָסט גענומען  
 אין פּלען, זענט איהר געפּאַלען איינס דאָס אַנדערע אויפ'ן האַלז  
 יון געקושט זיך און געשמועסט פּאָ זשירדאָוסקאָמו? ... טראַכט  
 זיך מיין שמואל-משה אזוי: זאָל ער פּאַרלייטענען און זאָגען, אז  
 זיי האָבען גאָרניט געשמועסט, האָט ער מורא, טאָמער וועט זיך

ארויסכאווייזען, אז זיי האָבען יאָ געשמועסט, קאָן ער דאָ מיאוס אָפֿן שניידען... זאָל ער, וויעדער ציריק, זאָגען דעם אמת, קאָגען זיי דאָ ביידע האַפּען אַ ביטערע מפּלה... וואָס טהוט מען? איז ער געפּאָלען אויף אַ המצאה, איהר פּאַרשטעהט צי ניין, אז זאָגען זאָל ער זיי טאַקיי דעם גאַנצען אמת, נאָר פּאַרטייטשען וועט ער זיי די ווער־טער אַזוי, אז ס'זאָל אויסקומען, ווי זאָנט איהר, אָגיל ואשמת, דאָס הייסט, טאַקיי געזאָגט אַקוראַט, נאָר אַ מכה זאָלען זיי וויסען ווער עס האָט זיי געשלי־ערט... און ער רופּט זיך אָן צו זיי, מיין שמואל־משה הייסט עס: „איך וועל אײך זאָגען, זאָנט ער, וואָס דער דייטש האָט כּר געזאָגט. ער האָט צו מיר געזאָגט, זאָנט ער, אויף אידיש: „עִמֵּע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ“ — דאָס הייסט: „איך געבֿ זיך אונטער צו דיר מיט מיין גאַנצען רעגומענט“... האָב איך זיך אַהאַט, זאָנט ער, דערזענענטפּערט אויך אויף אידיש: „בְּרוּך ה' יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֵכָּל כּוֹרֵן — הַלּוֹאֵי וּוְאֵלֵינוּ אֵלֵינוּ אַייערע רעגומענטען געפּאָלען אויף אזא שכל“... האָט מען איהם אויסגעהערט זון מ' האָט צו איהם אַזוי געזאָגט: „הער זשע אויס, גוטער ברודער, די מעשה דערפּון איז אַזוי. אײן אַנדערער אויף דיין אָרט וואָלט פּאַר זאָ זאך געוויס געשאַסען געוואָרען אין פּיער און צוואַנציג שעה, וואָרום ווער זיי דאָס מחויב צו פּאַרשטעהן אַייער זשידאָוסקיי לשען, וויס איר רעדט דאָרטען צווישען זיך? נאָר אַזוי ווי דו ביזט אַ קטוואַליער פּון דריי געאָרגים, גלויבען מיר דיר“... און מע האָט איהם אַרויסגעלאָזט, האָט ער זיך אויפּגע־הויבען און איז אַוועק קיין אַמעריקאַ. אַזוי זאָגען מענטשען, וואָס ווייסען... איז אָבער פּאַרהאַן אַ יש אומרים, וואָס געבען איבער די אייגענע מעשה, נאָר אַביסעל אַנדערש. דהיינו: מע האָט איהם אויסגעהערט טאַקיי אַלסדינג פיין. נאָר וואָס דען? אז ער האָט געענדיגט, האָט מען צו איהם אַזוי געזאָגט: „הער זשע אויס, גוטער ברודער, די מעשה דערפּון איז אַזוי. אײן אַנדערער אויף דיין אָרט וואָלט פּאַר זאָ זאך געוויס געשאַסען געוואָרען אין פּיער

און צוואנציג שעה; נאָר אזוי ווי דו ביזט אַ קאוואַליער פון דריי  
געאָרגים, ווילען מיר דיר אָפּגעבען כבוד, דיר און דיין פריינד דעם  
דריטשען אָפיצער, זיין מיר וועלען מאַכען אזוי, אז איהר זאָלט  
שוין תמיד זיין זינאיינעכ און זאָלט זיך  
קיינמאָל נישט צעטיילן דען..."

וואָס דאָס האָט געמיינט — באַדאַרף איך איך נישט דערקלעהן  
דען. ס'איז מלחמה-צייט, און אין מלחמה-צייט איז אַלסדינג מעגן  
ליך. נאָר איך וויל עס ניט ברענגען פאַר'ן מויל און נישט אַפילו  
אויף די געדאַנקען וואָרום אויב דאָס איז חלילה אמת, פרעגט זיך,  
צו וואָס איז מיין נסיעה קיין אמעריקאַ? און צו וואָס לעב איך?  
און פאַר וואָס זאָל איך מיר ניר אַראָפּלאָזען, אזוי ווי איך זיך דאָ  
מיט איך און רעד, אין וואַסער אַרײַן? נישט מעהר, בלאָטע —  
איך וועל עס ניט טהון. פאַר וואָס? וואָרום איך הייס יאַנקעל  
ינגעווער...

זעהט נאָר, ווי דער עולם האָט זיך דאָס אַביסעל אַ שפאַר גע-  
געבען אויפ'ן דעק, און אַלע קוקען זיי אַהין אין איין פינטעל אַרײַן!  
ניט שוין זשע זענען מיר נאָהענט צו אמעריקאַ? געלויבט ביזט  
דו גאָט! אויב אזוי, גיט מיר אייער האַנט, רב שלום-עליכם, זייט  
געזונט און זאָגט מיר צו, אז איהר וועט פאַרגעסען אַלסדינג, וואָס  
איהר האָט דאָ געהערט כון מיר, פאַרגעסען אויף אייביג. איך  
האָב מיר אָנגעהערט, הערט איהר, אזוי פיעל צרות פון די אידען,  
וואָס פאַהרען מיט מיר אין דריטער קלאַס, אז איך האָב אַרויס-  
געזעהן, איהר פאַרשמעהט צי ניין, אז איך בין ניט קיין בן יחיד  
ביי'ם רבניר-של-עולם, אַדער, ווי זאָגט איהר, ניט איין זכר אין  
מאַסקווע. זייט זשע געזונט און בלייבט געזונט און האָט קיין  
פאַראיבעל? ניט!

איינער פון מויווענד

געשריבען אין יאהר 1903





## אײנער פון מױזענר

זיך וואָלט געמעגט שווערען, אז דאָס איז ער...  
אינגאנצען ער מיט די ביינער! אַ ביסעל אין אויסגעבויענע  
נאָז, קארע, גוטע, תמיד לאַכענדיגע אויגען, אין צאָהן ביי איהם  
אַ ביסעל אַ קרומער, אין איבערגעוואַכסענער; אז ער הויבט אָן  
לאַכען, בעווייזט זיך אַרויס דער קרומער צאָהן.  
נאָר די האָר — אַמאָל זענען זיי געווען געלכליכע, גילדענע  
האַר; היינט זענען זיי פערזיכלבערס געוואָרען און גלאַנצען אַקעגען  
דער זון און גיסען זיך אויס אין צוויי פאַרבען: נאָלד און זילבער.  
שוין ניט קיין יונגעראַמאָן, אַפנים, האַטש ער דאַרף זיין אין  
מיינע יאָהרען.

נאָר די משמעות, אז איך בין שוין אויך ניט קיין יונגעראַמאָן.  
אַריבער פערציג...

זאָל איך צוגעהן צו איהם? עפּים איז ער מיר זעהר עלעגאַנט  
געקליידט. אַ ווייסע קאַמוזל אויפ'ן בייכעל מיט אַ מאַסיווע גאָלד-  
דענע קייט, אַ שניפּס אַ גרויסאַרטיגער, און ווערליג איך האָב געד-  
הערט פון איהם, איז ער היינט גאָר „בגלופין“, אין די פערדערען,  
זאָגט מען, קנאַקט און טראַסקעט, פאַהרט אין קאַרעטעס, קעהרט  
וועלטען!

האָב איך מוראַ, טאַמער מיינט ער, אז איך מיין עפּים.  
און איך בין, דאַרפט איהר וויסען, ביי זיך פון תמיד אָן גדול-  
דיג, אַ ביסעל אַ גדלן.

נישט קיין בעל-גאווה, הייסט דאָס, נאָר אַ גרלן.

אַ גרלן האָט אָבער פיינט די וועלט, דאָס הייסט, ניט ער האָט פיינט די וועלט, נאָר די וועלט — איהם, ובפרט, אז ער איז דערצו נאָר איין אָרעמאָן...

און איך בין זיך מודה — אָרעם, זאָגט מען, איז ניט קיין שאַנדע — איך בין, לאַעליכס, נישט קיין גביר, ווייט, גאַנץ ווייט פון אַ נגיד! איך בין, פערשטעהט איהר מיך, פון יענע רייכע פערשטעל-טע בעפוצטע אָרעמע לייט, וואָס פערשטעלען דעם דלות אין שמוב מיט אַ שפיענעל און אַ פאָרטעפיאָן, און אין גאָס — מיט איין אויסגעפוצטען ראָק און מיט אַ נייעם קאַפעליש; נאָר אז מע קוקט זיך גוט צו, זעהט מען, ווי דער דלות פייפט אין אַלע ווינקעלעך און אין קעשעני איז ער-פּסח'דיג...

מיט איינעם וואָרט, ס'איז מיר נישט אין בעסטען; פון אַ צייט, אז עס האָט מיר אויפגעהערט צו פיערלען. איך האָב שוין איבערגעטאהן כל עבודת-פרך, איבערגעדיענט אַלע עבודה-זרה'ס — עס געהט מיר נישט, האָטש צערייס זיך. עס געהט מיר ניט אזוי שטאַרק, אז איך בין זיך שוין אַליין נמאס געוואָרען; יענעם — שמועסט מען ניט!

עס קאָן זיין, אז יענער קלערט נאָר ניט וועגען מיר, האָט מיך אין זינען אין דער לינקער פאה, נאָר מיר דאַכט זיך, אז אימליכער, ווער עס דערזעהט מיך, טראַכט זיך: „אַט אַ שלים-מזל! ער קעהר אַוראי וועלען בעטען אַ גמילות-חסד? איך וועל איהם ניט געבען!“ און איך וועל שוין ביי איהם ניט בעטען, איך זאָל וויסען, דער טוידט זאָל מיר זיין. און טאָמער האָב איך אפילו יאָ אין זינען גע- האָט רעדען מיט איהם מכה אַ גמילות-חסד, וועל איך איהם שוין מכות זאָגען אַ וואָרט!

— וואָס מאַכט איהר? — פרעגט ער מיך און קוקט מיר גלייך אין די אויגען אַריין.

— וואָס זאָל איך מאַכען? — זאָג איך און קום איהם גלייך אין די אויגען אַרײַן.

— אָבער ווי געהטס? נישקשה?  
— נישקשה.

— נו, דאַנקען גאָט, — זאָגט ער און קוועמטשט מיר די האַנד.  
— אויף אייך געזאָגט געוואָרען! — טראַכט איך מיר און קוועמטש איהם די האַנד.  
און אזוי צענעהען מיר זיך.

נישט אזוי האָט געקוקט אויף מיר ער, דער, וואָס איך דער-  
צעהל אייך פון איהם, בשעת מיר האָבען זיך בעגעגענט אין אַרעט  
אויפ'ן בולוואַר. זיין קוקען איז געווען נאָר איין אַנדער מין קוקען,  
איך האָב איהם געלייענט אין זיינע גוטע, קאַרע, שמייכלענדיגע אוי-  
גען.

ער האָט מיך צוגעצויגען צו זיך מיט זיינע גוטע, קאַרע, שמייכל-  
לענדיגע אויגען, און איך האָב מיך אויפגעהויבען און לאָז מיך גלייך  
צו איהם.

ער ציהט מיר אויס די האַנד פון וויימען, עפענט אויף דאָס  
מויל אויף צו לאַכען — און עס זעהט זיך אַרויס זיין קרומער איכער-  
געוואַכסענער צאָהן.

— אַ? ...

— אַ? ...

מיר שטעהען איינס אַקעגען אַנדערען און האַלטען זיך ביי די  
הענד — און איך בין זיך מודה: פון זינט עס געהט מיר נישט גוט,  
האָב איך פיינט אַ נגיד; איך האָב פיינט פעטע, געזונטע, פריי-  
ליכע פיסקעס; איך קאָן נישט אָנקוקען אַ פנים, וואָס איז צו-  
פריעדען מיט זיך אליין און מיט דער נאַנצער וועלט! נאָר דער  
דאָזיגער חברה'סאָן בויגט זיך צו צו מיר עפּים זעהר פריינדליך, און  
מיר צעקושען זיך.

איך ווייס ניט, ווי אזוי זאל איך מיך צו איהם ווענדען? זאָר  
 גען איהם „דו“? — ווארפט זיך דורך זילכער אין זיינע גילדענע  
 האָר; זאָגען איהם „איהר“? — האָבען מיר געלערענט אין איין  
 חדר אזוי פיעל יאָהר אינאיינעם!

דאָס אייגענע, אפנים, איז פאָרגעקומען ביי איהם אויך, וואָרום  
 אז מיר האָבען זיך צערעדט, האָבען מיר גענומען רעדען „בלשון  
 נסתר“, דאָס הייסט, אין דער גאנצער צייט האָבען מיר זיך אזוי  
 געקלינגט, אז מיר האָבען זיך בענאנגען אָהן „דו“ און אָהן „איהר“.  
 ווי אזוי איז דאָס מעגליך? אָט וועט איהר הערען.

ע ר: איך שמעה און קוק און קוק, דאכט זיך יא, און דאכט  
 זיך ניין? וואָס־זשע מאכט מען?

א י ר: און איך שמעה און טראכט די גאנצע צייט: אָט  
 דאָס זאל זיין טאקי ער? דאכט זיך ער, און דאכט זיך ניט ער.  
 וואָס־זשע הערט זיך? פון וואָנען קומט מען אָן?

ע ר: פון וואָנען? איך בין דאָך אַ היגער טאקי, איין אַרעסער  
 שוין פון וויפיעל יאָהר!

א י ר: און איך בין ערשט ניט לאנג אַ היגער. געקומען  
 אַהער צו פאָהרען זוכען אַ געשעפט.

ע ר: אַ געשעפט? אַ געשעפט דאַרף מען זוכען? ביי מיר  
 איז פאַרקעהרט: ביי מיר איז שוין צו פיעל געשעפטען; הלואי  
 וואָלט איך געהאַט אזוי פיעל מענשען. שלעכט אָהן מענשען,  
 שלעכט! וואָס מיך קאָסט אָפּ אַ יאָהר מענשען! (אַ בעריהמער! —  
 טראכט איך מיר.) איך האָב נישט קיין גליק צו מענשען! וויי-  
 פיעל מאָל איך טראכט מיר: ווען איך האָב האָטש איין געטרייען  
 מענשען, וואָס מע קאָן זיך אויף איהם פערלאָזען, וואָלט איך גע-  
 לעבט, דאכט מיר, מעהר מיט צעהן יאָהר. וואָס זאָג איך מיט  
 צעהן? מיט צוואַנציג יאָהר! איך האָב שוין געפרובט האַלפּטען  
 אַלערליי מענשען — אי ביליגע, אי טייערע, אי גאָר טייערע —  
 אַלץ איינס, נישטאָ קיין געטרייע מענשען! (אָט דאָ, טראכט איך

מיר, וועט ער זיך מסתמא צעלאָזען, ווי אזוי ער מאַכט גליקליך מענשען און ווי אזוי זיי עקספּלואַטירען איהם — איך קען זיי שוין, די דאָזיגע פּילאַנטראָפּען! נאָר איך שלאָגן איהם ניט איבער און לאָזן איהם רעדען ווייטער.) איך האָב געהאַט אַמאָל אזוי פּיעל חברים, ווען איינער קומט צו מיר צו געהן און וויל מיר זיין צו הילף, וואָלט איך איהם דאָך אָפּגילטען פון קאַפּ ביז פּיס (אַ רעכטער לינגער! — טראַכט איך מיר.) — און ווי אויף צו להכעיס, בעגעגען איך ניט קיינעם פון מיינע לייט. איך קאָן זאָגען, אַז דאָס איז מיינ ערשטע בעגעגעניש פון זינט איך בין אַ היגער. דאַכט זיך, מיר זענען געווען אַמאָל נאָנץ נאָהענטע חברים, האָ?

א יך: חברים? אַלץ הייסט חברים! אינאיינעם געלערענט, אינאיינעם קעסט געגעסען ביי איין רבי'ן, אינאיינעם געשלאָפּען. ער: איך געדענק אפילו ביי וואַסער רבי'ן, ביי'ם רבי'ן זרה, אויפ'ן אוויווען, ווינטער אין די גרויסע פרעסט.

א יך: און זומער אין דרויסען, אויף דער הויילער ערד.

ער: ווי די חזירים אין בלאָטע, מיט אַלע זשאַבעס.

א יך: און צום שכן טביה אין די פענסטער ווער האָט גע'וואָרפּען שטיינרלעך און איבערגעשראַקען די גאַנצע שטוב מענשען אויף טויט?

ער: און ביי דער פּיראַנדיטשקע די עפעל פּונ'ם קאַשיק ווער האָט גע'לכח'ענט מיט אַ שטעקעל, אונטען אַ צוויאַק צוגע'שלאָגען?

א יך: און די קאווענע הושענא-רבה פּונ'ם וואָגען ביי גדליה דעם אַלמען?

און אזוי ווייטער.

צערעדט זיך פון אמאָליגע גליקליכע, נאַרישע, נאָר גליקליכע קינדערייַאָהרען, קאָנען מיר שוין אזוי גיך ניט אויפהערען; עס שיט זיך ביי אונז ווי פון אַ זאַק; עס גיסט זיך ביי אונז ווי פון אַ פּאַס; עס לאָזט זיך נאָר ניט אויס קיין שטאַף — ביז מיר קומען

ארויף צו ביסלעך אויף אונזער איצטיגען מעמד, און מיר ווערען גע-  
 וואָהר איינס פונ'ם אנדערען אַ סך גוטס און אַ סך שלעכטס, אַ סך  
 פרויליכס און אַ סך טרויעריגס. איינעם פון אונז געהט דאָס גוט,  
 מיט הצלחה, דעם אנדערען געהט דאָס שלעכט, שלים-שליים-מזל;  
 איינער פון אונז איז אַ גביר, איין אדיר, דער אנדערער אַ רעכטער  
 כתריאל. איינער האַלט קינדער אין בעסטער ערציהונג, די עלטערע  
 טאָכטער אויסגעגעבען גליקליך, די זיהן אַלע אין גימנאָזיע; דער אַנד-  
 דערער מוטשעט זיך מיט זיינע קינדער, ווי אויפ'ן טוידט, די עלטערע  
 טאָכטער זוכט שטונדען און קאָן ניט געפינען, און דעם זוהן אין  
 גימנאָזיע קאָן ער נישט איינגעבען, מע דאַרף האָבען פראָמטקציעס.  
 עס דאַרף קאָסטען געלד... איינער האָט זיך זיין אייגען הויז אין  
 אַדעס, און נאָך וואָס פאַר אַ הויז — מיט אַ גאַרטען איין איינגענעם.  
 מיט אַלע אַנטיקען, אַ גן-עדן! דער אנדערער איז שוין פון היבשע  
 עטליכע יאָהר נעיונד, פון איין דירה אין דער אנדערער. ערשט  
 ניט לאַנג האָט מען איהם „אַפגעשריבען“ פון קאַפּ ביז פיס, פער-  
 קויפט די בעבעכעס און אַרויסגעוואָרפען מיט בזיונות אויף דער  
 גאַס, און ס'איז ביי איהם געבליבען, וואָס ס'וועט זיין, וועט  
 זיין — אַרויספאַהרען, אַריבערפאַהרען אין איין אנדער שטאָרט, מע  
 זאָגט, ס'איז אַ סגולה: משנה מקום משנה מזל.

איך האָב נאָך פאַר קיינעם אזוי אָפגעטליך ניט אַרויסגעערעדט  
 זיך דאָס האַרץ, ווי אַצינד פאַר מײן חבֿר, און קיינער האָט מײן  
 נאָך קיינמאָל אזוי נישט אויסגעהערט געשמאַק ביז'ן סוף מיט אַזאַ  
 גוט־פריינדשאַפט. איך האָב דערפיהלט, ווי אַ שטיין פון האַר-  
 צען, צעהן פֿוד משא איז פון מיר אַראָפּ. און איך האָב דער-  
 זעהען, ווי זיינע גוטע, קאַרע, שמייכלענדיגע אויגען זענען ווי בעד-  
 נעצט, דאָס פנים ערנסט. ער לעגט אַרויף אויף מיר די האַנד און  
 מאַכט צו מיר:

— נו, איין עס! פון היינט אָן און ווייטער וועט דאָס בעסער  
 געהן. אמת, אמת. משנה מקום משנה מזל. איך ווייס עס פון

זיך זעלבער; ס'איז מיר אמאָל, ניט היינט געדאַכט, אויך געווען  
נישט גוט! אַצינד וועלען מיר שוין זיצען אינאיינעם.

— וואָס הייסט, זאָג איך, אינאיינעם?

— אינאיינעם וואָס הייסט? — זאָגט ער צו מיר מיט אַ ניגון.

און זיינע גוטע, קארע אויגען לאַכען. — אינאיינעם הייסט, אַז  
איינער האָט געשעפּטען, און דאַרף האָבען אַ הילף ווי אין לעבען  
אַריין, און זוכט אַ מענשען איין אָרענטליכען, אַ געטרייען, וואָס  
וויפיעל ער זאָל ניט קאָסטען, איז ער ווערט צוויי מאָל אזוי פיעל,  
און גאָט העלפט איהם — ער בעגעגענט זיך מיט זיינעם אַ חבר,  
וואָס האָט זיך מיט איהם זאָ צייט נישט געזעהען, און ווערד גע-  
וואָהר, אַז דעם חבר איז נעבאָך נישט גוט די צייט און ער זוכט  
אַ געשעפט, הייסט דאָך עס, אַז זיי דאַרפען האָבען איינס דאָס  
אַנדערע, — היינט וואָס קאָן נאָך זיין גלייכער דערפון?

און בכדי עס זאָל מיר, אַפּנים, ניט זיין קשה, וואָס ער לעגט  
מיר פֿאַר זאָ גליק, האַפט ער אַרויס דעם טייסטער, עפענט איהם  
אויף און וויל מיר ווייזען אַ דעפעש, וואָס מע רופט איהם אַרויס  
אויף עמליכע טעג און ער קאָן ניט פֿאַהרען בשום אופן ניט! נאָך  
מיינע אויגען קוקען ניט אויף דער דעפעש, מיינע אויגען פֿאַלען  
אויפ'ן פעקעל אַסיגנאַציעס וואָס אין טייסטער, אַ היבש פעקעל  
אַסיגנאַציעס — גרויע הונדערטערס און פיעלפאַרביגע פינפֿהונדער-  
טערס; און מיינע אויגען, אַפּנים, ברענען, און זיינע אויגען בעגע-  
גענען זיך מיט מיינע אויגען, און ער שטויסט זיך, אַפּנים, וואָס  
איך קוק, און ער רופט זיך אָן אַלץ מיט דעם זעלבען ניגון:

— דאָס געשעפט, דאַנקען גאָט, קאָן טראָגען אויף אַלעס, און

אַ נייער מענש, אַז ער קומט אָן אין געשעפט אַריין, בעראַרף ער  
מסתמא האָבען אַ ביסעל געלד, און געלד איז דאָך, ברוך השם,  
פֿאַרהאן גענוג, פֿאַר וואָס זשע זאָל ער ניט נעמען, וויפיעל ער דאַרף?  
וואָס איז דאָ פֿאַרהאן צו שעמען זיך? מע פערשטעהט נאָנץ גוט,  
וואָס הייסט אַריבערטראָגען זיך אין אַ ניי אָרט מיט קיין עין־הרע

קינדער... איך ווייס עס פון זיך זעלבער. איך בין אליין אויך געווען אמאל ניט אין קיין בעסערער לאגע; איך האב אמאל אליין אויך געשמיכעלט צורנא דרייערעל, אויך גענוג אויסגעריסען געוואָרען, פערשוואַרצט געוואָרען — אוי, פערשוואַרצט געוואָרען!

און מיין חבר זעצט זיך אַנדער מיט מיר בעזונדער אויף אַ באַנק און דערזעהלט מיר אויס אינגאַנצען די ביאַגראַפיע זיינע אין קורצען. אַ מערקווירדיגע ביאַגראַפיע, עפּים טאַקי גאָר חדושים ונפלאות, מעשיות פון טויזענד איין נאַכט! איך מיט מיין לעבענס-געשיכטע, מיט מיין איצטעריגער ביטערער לאַגע בין גאָר אַ גראַף, אַ מאַנאַט אַקעגען איהם! איך זיך גאָר און קוק אויף איהם און טראַכט מיר: „וואָס אַ מענש קאָן איבערטראַגען אויף זיך!... און אז גאָט האָט איהם געקאָנט העלפען נאָך אזעלכע גרויסע צרות מיט אומגליקען, וואָס דער האָט אויף זיך איבערגעטראַגען, איז פאַר האַן אַ שטיקעל האַפּנונג, אז מיר זאָל נאָך אויך אַמאָל זיין גוט“... און מיין חבר נעמט וויעדער אַרויס דעם טייסטער און טראַגט מיר איהם אונטער גלייך אין פנים אַרײַן.

— וואָס דאַרף מען זיך דאָ שעמען? — מאַכט ער צו מיר. —  
מע נעמט דערוויייל, וויפיעל מע בעדאַרף...

איך פרעג מיך אליין, צי ס'איז ניט קיין חלום, און קוק אין טייסטער אַרײַן, און דער טייסטער איז אָפּען, און די גרויע הונדער-טערס מיט די פיעלפאַרביגע פינפהונדערטערס שמייכלען צו מיר גלייך מיט מיין חבר'ס שענע, גוטע, קאַרע אויגען, און איך ציה אויס די האַנד און זאָג:

— גענוג וועט זיין דערוויילע צוויי.

איך ווייס ניט, וואָס איך זאָל זאָגען: צוויי הונדערטערס, צי צוויי פינפהונדערטערס? און בכדי מיר זאָל, אַפּנים, זיין גרינגער, רופט ער זיך אָן פאַר מיר:

— צוויי טויזענד, מיין איך, וועט זיין ווינציגליך.



און ער צעהלט מיר אָפּ זעכס פיעלפאַרביגע פינפהונדערטערס  
און מאכט צו מיר:

— גענוג דריי טויזענד אויף דער ערשטער צייט?  
— אָ!... — מעהר קאָן איך ניט זאָגען גאָרניט, און לעג צענויף  
די האַרטע אַסיגנאַציעס און שטופּ זיי אין בוזעם־קעשענע און פיהל  
אַ מאָרנע וואַרעמקייט פון זיי, אַ גלאַטקייט...  
און בכדי ס'זאָל מיר, אַפּנים, ניט זיין שווער די טובה, רופּט  
ער זיך אָן צו מיר ווייטער:

— און איך וואָלט נאָך אַ בעלן געווען אַנקוקען, קיין עין־הרע,  
די דאָזיגע קאָמאָנדע, מיין חבר'ס קינדער.

און איך ענטפער איהם נישט באַלד. מיינע געדאַנקען זענען  
דאָרט, אין בוזעם־קעשענע, ביי די פיעלפאַרביגע פינפהונדערטערס,  
וואָס וואַרעמען מיר און גלעטען מיר און קריכען נישט אַרויס פון  
קאָפּ; און מיינע מחשבות האַפען מיר און טראָגען מיר אַוועק  
אַהיים, צו ווייב און קינדער, און איך שטעל מיר פאָר די שמחה,  
וואָס וועט זיין, אַז מע וועט דערזעהען פּלוצים אַזוי פיעל געלד און  
דערהערען פּלוצים אַזאַ גליק!... און ער זאָגט צו מיר נאָך אַ מאָל, אַז  
ער וואָלט וועלען זעהן מיין ווייב און קינדער.

— אָד! — זאָג איך. — קאָנען מיר דאָך געהן גלייך צו מיר.  
איך זיי ניט ווייט אָט דאָ. די קינדער זענען סאַמע אין דער היים.  
געהען מיר?

— פאַר וואָס ניט? — מאַכט ער צו מיר, און איך דערקען אין  
זיינע אויגען, אַז ער ווייסט, אַז מיינע געדאַנקען זענען דאָרט, ביי'ם  
געלד, וואָס ליגט אין בוזעם־קעשענע, וואָרום איך טהו מיר אַלע  
מאָל נישט ווילענדיג אַ טאַפּ צו דעם און לאָז אַרויס אַ טיעפען זיפּיק,  
און ער, דער הונד, פערשטעהט דאָס גוט, און טראָגט אַריבער באַלד  
דעם שמועס וויעדער צוריק אַהין, אין יענע אַמאָליגע, נאַרישע, נאָר  
גליקליכע קינדער־יאָהרען, דערמאַנט מיר בילדער שוין לאַנגגע־  
שטאַרבענע, און אַזוי קומען מיר צו מיר אַהיים.

און דאָ דערמאָן איך מיך אָן מיין שטוב, מיין מעבעל... און  
עס ווערד מיר אַ ביסעל אַ בזיון פאַר מיין רייכען חבֿר, און איך  
הויב מיך אָן פּערענטפּערען פאַר איהם

— אַ נייע דירה... נישט לאַנג אריבערגעקלויבען זיך... זומער...  
אַ שטיקעל מישמאַש...

ער פּערשטעמט, אַפּנים, וואָס איך מיין, פּערחאַפּט ער פּריי-  
חער און זאָגט צו מיר:

— אַזוואָ! אַ גרויסער אומגליק!... אומעטום אזוי! ביי מיר  
אויך נישט בעסער... קומט דער זומער, הויבט זיך אָן רעמאַנט...  
אַ חתונה!

און בשעת-מעשה דערמאָן איך מיך, אַז אין בוזעם ליגט ביי  
מיר דאָס געלד, און עס טהוט מיך אַ בריה, אַ ברען, אַ סמאַליע,  
און עס פליהט מיר דורך אַ מחשבה, וואָס זאָל איך פּריהער טהון,  
און גיך-גיך לויפט דורך אַ חשבון ביי מיר אין קאַפּ: דירה-געלד...  
דעם קצב... דאָס קינד אין גימנאַזיע... דעם ווייב שייך אַ פּאַר...  
די טעכטער היטעלעך... זיך אַ סורדוט... אַ ביסעל מעבעל...  
חיינט חובות... די אַלטע חובות! חובות! חובות!

און עס לויפּען דורך ביי מיר אין דער מחשבה אַלע האַרבסטע-  
חובות. מע מוז, מע מוז זיי צאַהלען באַלד! און איך זעה גאָר נישט,  
אַז ס'איז שוין אָפּען די טהיר, און איינס פון מיינע קינדער געהט  
מיר אַקעגען מיט אַ בלאַס פינסטער פּנים. די קינדער נעבאַך וויר-  
טען אַלע צרות אונזערע; ווייסען שוין פון דחקות, ווייסען שוין,  
וואָס הייסט פאַר מילך, פאַר פלייש, אין מאַרק אַרײַן, דער הוואָרניק  
דירה-געלד קומט מאַחנען, די אירינע פאַר טיי, דער איד פון האַלאַץ,  
אַ בייזער יונגערמאַן מיט אַ געל בערדעל: „פון ווינטער נאָך-  
טענח'ט ער, פאַר האַלאַץ האָט איהר געקאָנט ביו אַהער דריי מאַל-  
שוין באַצאַהלען!“...

— וואו איז די מאטע? — פרעג איך.

— אין קיך. — ענטפערט מיר דאָס קינד.

— קיין דיענסט אַצינד נישטאָ, ערשט נעכטען אוועקגעגאַנגען די דיענסט! — פּערענטפער איך זיך פאַר מיין רייכען חבר און ווער שיער פּערברענט פאַר חרפה, און דערמאָן זיך, ווי אזוי מיין ווייב וועט אַריינקומען הלילה מיט פּערשמירטע הענד און גאַט ווייסט מיט וואָס פאַר אַ קליידעל...

— ביי מיר — זאָגט ער — אויך דאָס אייגענע; אַלע וואָך, אַלע וואָך אַ נייע דיענסט. איין אומגליק מיט די היגע דיענסטען!

איך ווייס ניט, וואָס צו טהון: צי זאָל איך לאָזען דאָ מיין חבר זיצען און אַליין נעהן אין קיך אַריין אָנזאָגען מיין ווייב די גוטע בשורה, ווי אזוי גאָט האָט דאָ מיט מיר געפיהרט? צי זאָל איך בעסער בלייבען זיצען מיט מיין חבר דאָ אין זאָל?

איך זאָג: „אין זאָל“. עס רעדט זיך אזוי אַ זאָל אַ גרויס חדר טאקי, נאָר לעדיג; נישט לעדיג — אַ פאַר טישלעך שמעהען, מעפּ פון קוויטען, אַ פאַרטעפּיאָן איין אַלמער און אַ שפּיעגעל, אַ לאַנגער עדות פון אַמאָליגע גוטע יאָהרען און פון איצטיגען דלות. אַ לאַמפּ, אוי אַ לאַמפּ אַ מאָדנע, און אַ בעטעל פּונקט אין מיטען זאָל. אזוי שפּעט זאָל שמעהן אַ בעט אין זאָל און ניט פּערבעט נאָך! אַ הונדערטער וואָלט איך בעצאָהלט אין דער מינוט, עמיצער זאָל צונעמען פון דאַנען דאָס בעטעל. עס ברענט מיר דאָס פנים פאַר ביזן!

מיין חבר, אַפנים, שטויסט זיך אָן, וואָס איך בין אזוי צעמישט, און רופט זיך אָן צו מיר:

— אַ וואוילע דירה, אַ פרייע, אַ „פּראָסטאָרנע“! און דוקא קלוג, וואָס מע שלאַפט אין זאָל. ביי מיר שלאַפען אויך די קינדער זוכער אין זאָל. ס'איז הייס אין אַלע אַלקערס!

— אָט דאָס איז מיין בן-יחיד, — שמעל איך איהם פאַר מיין זון, וואָס גראָד אַצינד איז איהם געפעלען אַראָפּוואַרפען די שטיק וועל און אַרומגען באַרוויס. מיין חבר זעהט, אז די מעשה קרענקט מיך, טראַכט ער אויס אַ ליגען:

— זומער געהען ביי מיר אַלע קינדער באַרוויס...

און דאָ קומט אַריין אַ טאַכטער מינע, די צווייטע פון דער עלטערער. איך שמעל זי פאַר פאַר מיין אַלמען חבר. זי ווערד רויט ווי פייער, ניט מחמת זי איז אזאָ שעמענדיגע, נאָר מחמת זי געהט זעהר אַרדינער, פּראָסט געקליידעט, און דער עיקר זענען די שיד — געמיינע שיד מיט לאַטעס, אָהן אַבצאַסען, און אויסגע-דרעהט, צעריסען...

און ווי אויף צורלהכעים, זעצט זי זיך אוועק אזוי, אז ער דער-זעהט די שיד, און זי דערזעהט, וואוהין ער קוקט, און איך דער-זעה, ווי זיי קוקען ביידע אויף איהרע שיד, און איך ווער צעמישט. ס'זאָל זיין אַ גרוב, וואָלט איך אַריין אַ לעבעדיגער אין גרוב.

— אַ שען קינד, — מאַכט ער צו מיר אין אויהער אַריין, — שען ווי גאָלד!

איך וויל איהם עפּיס ענטפּערען, קומט אַריין די עלטערע טאַכ-טער מינע, שוין אַ היבשע. געהן געהט זי אפילו אין גאַנצע שיד, נאָר אַ קאָפּטעל האָט זי אָנגעטהאָן פון קיסיי, אַ דינס, אָהן איין עלענבויען. זי ווייסט ניט, אַפּנים, אז סע פּעהלט ביי איהר איין עלענבויען, און זעצט זיך פּונקט אזוי אַנידער, אז זי קומט אויס מיט'ן עלענבויען גלייך צו איהם. ער קוקט אויפ'ן עלענבויען, איך אויף איהם, און בין אויסער זיך פאַר צרות! איך וויל צו איהר, זי פּערשטעהט ניט וואָס, ווערד זי רויט ווי פייער, הויבט זיך אויף און דרעהט זיך אויס צוריק — אוייוועה, אַ צרה, אַ שלאַק! דאָס גאַנצע קאָפּטעל איז צעפיצעלט!

— איינע שענער פון דער אנדערער. — מאכט צו מיר מיין  
 חבר אויפ'ן אויהער. — צו אזעלכע שענע קינדער פערשפאָרט מען  
 שוין אפילו נדן!

און איך דערמאָן זיך אינ'ם שדוך פון מיין טאָכטער, וואָס ס'איז  
 שיער געוואָרען, נאָך פון פאראיאָהרען, אַ גלייכער שידוך, אַ וואויר-  
 לער יונג, אַ דאָקטאָר, און איבער נדן איז זיך עס צענאָנגען, — און  
 עס טהוט מיר וועה דאָס האַרץ אויף איהר, און איך טראַכט מיר :  
 — אוי, מיט איין יאָהר פריהער ווען איך בעגעגען זיך מיט  
 מיין גומען-גומען חבר! ...

— לאָז געהן אין דער ערד אַריין דער בעל-הבית מיט דער  
 פליטע, מיט דער שטוב, מיט'ן הויף, מיט אלע הויפען, און לאָזען  
 זיי זיך אָנצינדען און ברענען אויפ'ן פייער מיט גאַנץ אַדעס אינ-  
 איינעם!

איהר דארפט זיך שוין שטויסען. ווער דאָס רעדט; דאָס רעדט  
 אַ ווייב, בשעת זי קומט אַריין פון קיך אַ פערשוויצטע, אַ פער-  
 חושב'טע, אַ פעריאָמערטע און אַ צעבראָכענע, נעכט אָהן אַ  
 דיענסט, דאַרף אַליין קאָכען, וואָס זי איז בפירוש נישט געוואוינט  
 געוואָרען; די פליטע רויכערט, דער קצב וויל שוין נישט געבען  
 אָהן געלד, די גויע פאַר מילך מאָהנט, טרעט נישט אָפּ פון קיך,  
 אין מאַרק איז אויף אַלץ אַ יקרות, און די קינדער דעקוטשען  
 שטאַרק, ווילען אָנבייסען, דוקא יונגע קאַרטאָפּעלעך, און דוקא מיט  
 פומער!

איך וויל זיך אויפהויבען, לויפען איהר אַקעגען, זי אַוועקרוי-  
 פען, אָנזאָגען איהר, ערשטענס, די גליקליכע בשורה און, צווייטענס,  
 בעטען, זי זאָל זיך איבערטהון — לאָזט ער מיך ניט, דער חבר  
 מיינער; ער נעמט מיך אָן ביי דער האַנד און מאַכט אַזוי:

— אין וועל מיך בעסער אליין פאָרשטעלען פאר איהר.  
 און ער געהמ'צו צו איהר און ער שטעלט זיך פאָר פאָר איהר,  
 אין צווישען זיי פערבינדט זיך אזא מין שמועס:  
 ע ר : איך געדענק אייער מאַן, מאדאם, א סך פריהער פון  
 אייך!

ז י : א גליק האָט אייך געטראָפּען!  
 ע ר : מיר זענען חברים פון קינדווייז אויף.  
 ז י : זאָג מיר, ווער זענען דייע חברים, וועל איך דיר זאָגען,  
 ווער דו ביזט...

ע ר : אינאיינעם געלערענט, אינאיינעם געגעסען, אינאיינעם  
 געשלאָפּען, אינאיינעם אפילו גע'גנב'עט עפעל פון איין קאָשיק.

ז י : א שענע רעקאָמענדאציע פאר אייך ביידען...

ע ר : ניט נאָר עפעל אליין, קאווענעס אויך.

ז י : גענוג, איך פערשמעה שוין ווער איהר זענט...

די לעצטע ווערטער רעדט ארויס מיין ווייב מיט אזוי פיעל  
 סם-חמות, אז מיין חבר בלייבט אָהן לשון. איך ווינק צו איהר, מאַך  
 איהר מיט די אויגען, זי זאָל אויפהערען רעדען אזעלכע שאַרפע  
 שטעכעדיגע ווערטער, און טראַכט מיר: ווען זי ווייסט, למשל,  
 זו ער דאָס איז און זו אָס ער איז פאָר אונז? פוילט זי  
 זיך ניט און ענטפערט מיר:

— וואָס ווינקסט דו צו מיר? איך פערשמעה שוין, וואָס דאָס  
 איז פאָר א מין פראַנט, אז ער איז דייער א חבר.

— מאדאם! — רופט זיך אָן צו איהר מיין חבר שוין מיט א  
 מאַן פון א מענשען, וואָס געפינט זיך א ביסעל בעלעדיגט: —  
 מאדאם, וועדליג איך זעה, זענט איהר נישט זעהר קיין געהויבענע  
 מיינונג וועגען אייער מאַן, דאָרף איך אייך זאָגען, אז איך קען  
 איהם בעכער פון אייך.

— דארף איך זאָגען, — ענטפערט זי מיט'ן אייגענעם נוסח וואָס ער, — דארף איך זאָגען, אז קיינער בעט איך ניט, איהר זאָלט זיין פאר איהם אַ מליץ יושר. ער קאָן זיך זיין שטעדטעל, נישקשה, אליין באַשטעהן.

איך זעה, מיין חבר האָט שוין גאָר איין אַנדער פנים: די באַקען ברענען איהם שוין גאָר מיט אַ מאָדנע פייער; די גוטע, קארע, תמיד שמייכלענדיגע אויגען האָבען אויפגעהערט צו לאַכען, און ער שוויצט, שוויצט מיט סכנת־נפשות! ... וואָס זאָל איך דאָ טהון? איך בין אויס מענש! איך עק זיך! עס האָט מיר פער־שטעהרט, פער'סמ'ט די גאַנצע שמחה מיינע! איך האָב פערגעסען אַנ'עם געלה, וואָס ליגט ביי מיר אינ'ם בוזעם־קעשענע; איך האָב פערגעסען אָן אַלסדינג; איין געדאַנק ליגט מיר אויפ'ן אַיז, און איין מחשבה: „ווי אזוי נארט מען אַרויס מיין ווייב פון דאָנען? ווי אזוי גיט מען איהר צו וויסען, ווער מיין חבר איז און ווער ער האָט פאר אונז געטהאָן?“ און איך קוק אויף איהר מיט געבעט, ווי איינער רעדט: „האָב רחמנות, מאַך צו דאָס מויל, הער אויף צו רעדען!“ נאָר, ווי אויף צורלהכעים, האָט זי זיך צערעדט:

— איך ווייס, זאָגט זי, די גוטע ברידער זיינע מיט די שענע חברים פונ'ם חדר! עפּים רעכטס וועט צו איהם נישט אָנשלאָגען... אָדער אַ שלים־מזל אַ קבצן, אָדער אַ באַריהמער, וואָס קומט דער־צעהלען גליקען... אָט איז ערשט יענע וואָך געקומען צו איהם זיינער אַ ב'עיר, מיט איהם אַ גאַנצער רב שמעלקע, פון ווייט איז ער געקומען, אזש פון אַלדי שוואַרצע יאָהר, איהם אַנדערצעהלט אַזעלכע נוזמאות פון זיך, אז דער קאָפּ האָט זיך געדרעהט: אַ גאַנצער מיליאָנער, און אַ נרבן, אַ גוטער מענש, איין בעל־טובה אין דער וועלט! און אז ס'איז געקומען צו דעם, אז מיין מאַן... — וואָס שעמסט דו זיך? עס איז דאָך דיינער אַ חבר, זאָגסט דו, וואָס איהר האָט אינאיינעם אַמאָל גע'גנב'עט עפעל פון איין מול־

טערעל... — און אז ס'איז געקומען דערצו, אז מײן מאן האָט איהם  
געזאָגט, אז...

איך קאָן מיך מעהר שוין ניט אײנהאַלטען. איך געה אַרויס  
פון די כלים. קוים, וואָס איך שמעה אויף די פיס. איך פיהל,  
אז אַט-אַט פלאַצט אין מיר דאָס האַרץ. איך מוז, איך מוז מאַכען  
א סוף צום דאָזיגען שמועס! און איך טהו אַ געשריי צו מײן  
פלוניט נישט מיט מײן קול:

— אָבער גע-נוג!!! —  
— — — — —

— וואָס איז? וואָס שרײסט דו? גאָט איז מיט דיר! שמעה  
אויף! — מאַכט צו מיר מײן ווייב, אײן איבערגעשראַקענע אויף  
טוידט, און וועקט מיך אויף פונ'ם שלאָף.

\* \* \*

איך זען מיך אויף, וויש-אויס די אויגען, קוק מיך אַרום אויף  
אַלע זייטען.

— וואו איז ער ערגײץ?

— ווער? וועמען זוכסט דו?

— דער קרוב מײנער... דער חבר, מײן איך...

— וואָסער קרוב? וואָסער חבר? עס האָט זיך דיר גע'חלומ'ט  
א חלום... שפיי אויס דריי מאָל... האָסט זיך שפּעט געלעגט שלאָ-  
פּען... איך האָב דיר וויפּיעל מאָל געזאָגט, שפּעט בײנאַכט זאָלסט  
דו ניט שרײבען...

און איך טאַפּ מיך אין דער זייט ביים בוועס. איך זוך דיר  
בוועס-קעשענע. איך פיהל, אז געוואַלד! אַט-אַד-אַ, אויף דעם  
אַרט, איז געלעגען נאָר-וואָס אַ פּעקעל מיט האַרטע פּיעלפאַרביגע



פינפהונדערטערס! איך הער נאָך דאָס קנאַקען זייערס, איך פיהל  
נאָך די גלאַטקייט פון זיי אין די הענר, מיט דער וואַרעמקייט אויף  
דער נשמה!...

און איך דערמאָן מיך, אז מאָרגען צעהן אַ זייגער אין דערפריה  
קומט צו מיר דער סודעבני פריסטאָוו איבערשרייבען און אויס-  
פערקויפען די בענקלעך מיינע, און דער בעל-הבית וואַרפט מיך  
אַרויס פון דער דירה, און דער קצב מאַנט פאַר פלייש, און די  
גויע פאַר מילך, און די אידינע פונ'ם קלייטעל האָט מיר צוגעזאָגט  
מאָרגען, אם ירצה השם, גאַנץ פרויה זיין ביי מיר נאָך אַ מאָל, און  
דער איד פון האַלץ וועט אויך ניט שווייגען; ער קומט אַלע מאָל  
צו געהן און פרעגט מיך נאָר: "היתכן?"... און דאָס יונגעל  
מיינט זאָגט מיר אַן אַ בשורה, אז ער איז שוין פאַרטיג צום עקזאַ-  
מען! מאָרגען איז דער עקזאַמען — מול-טוב דיר, מיין קינד, זאָלסט  
דערלעבען אַנזאָגען בעסערע בשורות!... עס בעשלעאָגט מיך אַ  
שווייס און עס ווערט מיר קאַלט אין אַלע אברים.



פאטאגראפיע פון שלום-עליכס'ס כחביד  
(„די רויטע אידלעך“)



26

— אז דס האט זיך ~~אנגעהויבן~~ <sup>בי אהבה</sup> — און  
 בודענדיג גאר אנגעזאן — זין איך קען קעגן אונזערע  
 פון גיבן זאל אריין, און נאך בלויפן ~~אויס~~  
 נישט אריבער נישט אריבער, איך טראג א קוק גאר  
 גיידע זאל אריין גיבט זיך געזען רובע אריבער  
 א סדר, אנגעטון זיין זאל אריין, און  
 א גארנישט <sup>אויס</sup> גיידע, און איך גאט מיט מיין  
 טראג מיין זאל אריין, און גיידע, אריבער  
 אנטלויפן פון זיין גאט נישט זאל אריבער  
 געזען און גיידע זיין זאל אריבער, זיין און  
 בלייבן זאל און גיידע רובע אריבער, זיין  
 זיין, און מיט זיין! טראג זאל אריבער בודענדיג  
 געזען זיין זאל אריבער, גיידע, גיידע! זיין  
 און, געזען זיין און, אנטלויפן זיין; און און  
 און זיין אריבער. ~~און און און~~ זיין  
 זיין זיין אריבער, און זיין און זיין זיין  
 אריבער זיין און זיין זיין זיין זיין זיין  
 זיין זיין זיין זיין זיין זיין זיין זיין זיין  
 זיין זיין זיין זיין זיין זיין זיין זיין זיין

